

ANALELE DOBROGEI

Serie nouă
an VIII

CONSTANȚA
2005

ANALELE DOBROGEI
Serie nouă
Anul VIII, 2005

Manuscrisele și orice corespondență se vor trimite
pe adresa colegiului de redacție al revistei
„ANALELE DOBROGEI”
Piața Ovidiu nr. 12, 8700 CONSTANȚA

*Autorii articolelor își asumă răspunderea pentru
conținutul acestora.*

CUPRINS

ISTORIE

Andreea ATANASIU – Premisele dezvoltării navigației în condițiile formării și dezvoltării statelor medievale românești....	9
Nicoleta PREDA – Repertoriul descoperirilor monetare otomane din Dobrogea (secolele XIV-XVIII).....	15
Angela POP – Dobrogea între anii 1877-1886, în opiniile unui diplomat francez.....	32
Mariana COJOC – Primul deceniu de administrație românească la Constanța după războiul de independență.....	38
Jan PAPUC – 92 de ani de la Pacea de la București (1913).....	47
Leonida MOISE – Acțiunile de luptă ale diviziei a 9-a infanterie pe frontul din Dobrogea, în campania din anul 1916.....	55
Ion IONESCU – Un erou căzut în luptele din sudul Dobrogei-Sublocotenentul Areta-Haret Teodorescu, (1894-1916).....	61
Marian SÂRBU – Considerații privind efectele demobilizării armatei în anul 1918 asupra capacității combative a Marinei militare.....	68
Nicolina URSU – Aspecte privind reinstalarea administrației românești în Dobrogea de Sud, la sfârșitul primului război mondial.....	74
Constantin SCURTU – Considerații privind înzestrarea armatei în contextul politico-economic al României, în perioada 1920-1935.....	80
Gheorghe DUMITRAȘCU – Partidul Țărănist Radical în Dobrogea. Organizațiile județene, Durostor și Caliacra – 1932 - 1948.....	86
Puiu BORDEIU – Declinul mișcării legionare. Desfășurarea evenimentelor din 21-23 ianuarie 1941, în Dobrogea.....	93
Marian MOȘNEAGU – Carol al II-lea, Ion Antonescu și Batalionul româno-macedonean.....	105
Mariana BĂLĂBĂNESCU – Marea Neagră în discursurile și corespondența regelui Carol I.....	114

Marian SÂRBU, Mariana PĂVĂLOIU – Considerații privind amenajarea lacului „Tăbăcărie” pentru navele Marinei Regale...	119
Raluca IONESCU – Considerații privind zonele libere din S-E României.....	125
Carmen ATANASIU – Reglementări cu caracter special privind regimul apelor din bazinul Dunării.....	130
Petre COVACEF – Noile poduri dunărene dintre Cernavodă și Fetești.....	135
Dorel BUȘE – Destrămarea României Mari: Insula Șerpilor - ultimul teritoriu românesc pierdut în timp de pace.....	147
Dominuț PĂDUREANU – Templul lui Achille din Insula Șerpilor.....	156

CULTURĂ - ÎNVĂȚĂMÂNT

Constantin CHERAMIDOGLU – Din istoria tipografiilor constănțene (I).....	173
Virgil COMAN – Aspecte privind viața bisericească a meglenoromânilor la începutul secolului XX.....	179
Mihai BLĂJAN – Vizita „Corului Moșilor” în România (1906), descrisă de preotul Nicolae Cato din Pâclișa (jud. Alba).....	185
Ileana STANCA DESA – Inaugurarea portului Constanța – 27 septembrie 1909. Spicuri din presă.....	191
Ileana STANCA DESA – Dobrogea și cel de-al doilea război balcanic (1913). Informații culese din almanahurile și calendarele vremii.....	198
Georgeta BORANDĂ – Porturi dobrogene – repere istorice.....	205
Marian COJOC – Unele considerații privind învățământul românesc după primul război mondial.....	211
George PETRE – 130 de ani de învățământ românesc de marină (1872-2002).....	217
Florica CRUCERU – Despre înființarea Muzeului de Artă, Constanța.....	230
Ileana PITRESCU, Anna-Maria DIANA – Figuri dobrogene. Edilul Horia Grigorescu.....	246
Anna-Maria DIANA, Cecilia PAȘCA – Monumente de arhitectură otomană în Dobrogea.....	251
Lavinia Dacia GHEORGHE (DUMITRAȘCU) – Forma specială a relațiilor dintre istorici – dedicațiile și autografele. Dedicățiile către Silviu Dragomir, într-o colecție particulară din Constanța...	258
Octavian Dumitru UNC – Profil dobrogean – dr. Dem Theodorescu.....	266

Gaidig EVENON – Ovide et livre II des „Tristes”	271
Cristina POPESCU – Rima interioară în pentametrul lui Ovidiu – o cercetare asupra elegiilor din exil.....	281
Florentina NICOLAE – Antroponime dacice și românești în „De Antiquis et Hodiernis Moldaviae Nominibus” și „Historia Moldo-Vlachica” de Dimitrie Cantemir.....	299
Livia BUZOIANU – Recenzie: Ștefan Cucu, <i>Cogito Ergo sum. Dicționar de cugetări latinești și grecești comentate</i> , Editura Ex Ponto, 2002, 465 p.....	304
Ștefan CUCU – Recenzie: Livia Buzoianu, <i>Poetica verba</i> , Ovidius University Press, Constanța, 2002, 97 p.....	306

ISTORIE

PREMISELE DEZVOLTĂRII NAVIGAȚIEI ÎN CONDIȚIILE FORMĂRII ȘI CONSOLIDĂRII STATELOR MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

Sfârșitul marilor invazii suportate, timp de un mileniu, de către români, urmate de constituirea statelor medievale, au favorizat o puternică circulație la Dunărea de Jos și pe Marea Neagră. În porturile românești de pe litoralul vest-pontic veneau, pentru a desface și a procura mărfuri, negustori din Imperiul Bizantin, din ținuturile Mediteranei orientale, din marile orașe maritime italiene, Genova și Veneția, de la Barcelona, din îndepărtata Catalonie. Acest intens trafic maritim continua pe calea fluvială a Dunării și pe uscat, urmând două dintre importante drumuri comerciale ale timpului: cel care pornea de la Brăila spre nord-est, prin pasul Branului, în direcția Transilvaniei și, de aici, în Ungaria și centrul Europei; un altul pleca din cetățile-port ale Moldovei, spre nord, în direcția regatului Poloniei și Baltica. În această conjunctură, *„în care domnii români au înțeles importanța încurajării intensului trafic comercial de la Dunăre și din Marea Neagră, dar și a creării unor mijloace de luptă pentru a-l apăra”*, putem vorbi despre începuturile unei marine românești, în adevăratul înțeles al cuvântului.

Aceste începuturi se leagă, în mod deosebit, de unele evenimente petrecute în secolul al XIV-lea, când marele voievod al Țării Românești, Mircea cel Bătrân și cel al Moldovei, Petru Mușat, au izbutit să-și întindă stăpânirea până la Marea cea Mare.

„Dacă ținem seama de stăpânirea lui Mircea în toată moștenirea lui Dobrotici, la posesiunea Chilieii insulare, a Vicinei, însemnătatea comercială a Brăilei, de stăpânirea trecătoare a Vidinului, de Banatul Severinului cucerit de la unguri, constatăm întinderea autorității muntene de la acest Severin și până la gurile Dunării și de la Chilia, pe o insulă a Dunării, până la Varna. Se adaugă Turda ce și-a dat-o Mircea ca să întărească și malul stâng al nostru; Giurgiu ajuns o puternică cetate cu praful sării din ocnele lui și Nicopolul Mic, adică Turnul de la vărsarea Oltului în fluviu. Dacă ținem seama de toate acestea- spunea Nicolae Iorga- înțelegem în istoria noastră puterea poziției la Dunăre în apropierea lui 1400.”¹ De altfel, perioada de maximă înflorire a Țărilor Române în Evul Mediu a corespuns prezenței lor politico-economice în aceste străvechi teritorii românești

a căror pierdere, la un moment dat, le-a întârziat, în mod considerabil, dezvoltarea.

Marele pericol pentru Țările Române l-a constituit, în acele vremuri, înaintarea otomană în Peninsula Balcanică, inclusiv de-a lungul țărmului de vest al Mării Negre. Înaintare care, spre sfârșitul veacului al XIV-lea și începutul veacului următor, devenise din ce în ce mai amenințătoare. În a doua jumătate a secolului al XV-lea, presiunea otomană pe linia Dunării, la gurile marelui fluviu și în direcția litoralului maritim al Moldovei a avut mari repercusiuni asupra traficului maritim comercial. Stăpânirea Dunării și a gurilor ei trebuia să asigure Porții o cale de comunicare strategică de prim ordin spre centrul Europei, iar cucerirea cetăților-porturi ale Moldovei avea menirea să pună la dispoziția armatelor sultanului bazele de operații necesare înaintării spre nord și Răsărit.

În aceste împrejurări, mijloacele de navigație și porturile au servit, destul de des, scopurilor militare. Voievozii români s-au folosit de propriile ambarcațiuni în lupta pentru independență, unii chiar au organizat adevărate flotile militare, care au participat la războaiele de apărare, iar colaborarea pe Dunăre împotriva invaziei străine s-a manifestat chiar de la întemeierea statelor feudale românești. În general, mijloacele navale folosite în expedițiile de pe malul drept al Dunării au fost grupurile mari de monoxile. Deși nu sunt menționate expres în izvoare, asemenea ambarcațiuni au transportat, se pare, peste Dunăre, trupele lui Vlaicu Vodă, spre a da asistență militară principilor sud-dunăreni bulgari și sârbi, precum și lui Mircea cel Batrân, cu prilejul mării bătălii de la Nicopole, din 1396².

Izvoarele semnalează o flotă militară a Moldovei în Marea Neagră, la 1455. Într-un raport venețian, care înregistra conflictul dintre negustorii republicii ligure și moldoveni, se arată că cei din urmă au plecat din Cetatea Albă și, pretextând o acțiune de pescuit, au atacat, prin surprindere, dinspre mare și au cucerit cetatea genoveză Lerici, de la gurile Niprului³. O deplasare pe mare, la o distanță apreciabilă, nu se putea face dacă Moldova nu ar fi avut nave care să poată "*ține marea*" și marinari specializați pentru navigație și luptă.

La nivel tactic, însă, flotilele maritime acționau atât în mare deschisă, cât și în lungul litoralului, excelând în abordaj, procedeu de luptă ce pune în valoare forța de lovire de aproape a infanteriștilor și a marinarilor români. Pe Dunăre, inamicul era, de obicei, anihilat prin operații combinate în care se întrebuintau flotele monoxile, artileria forțelor terestre și cetățile-porturi⁴.

În același timp, intensificarea comerțului intern și extern a atras după sine și dezvoltarea navigației comerciale, care a funcționat, de altfel, neîntrerupt încă din antichitate. Fiind interesați în schimbul de

produse și în deplasarea mărfurilor spre locuri mai îndepărtate, negustorii români și-au construit sau și-au procurat nave, obținând dreptul de a naviga și a face negoț. În Țara Românească, Moldova și Dobrogea, care aveau ca hotar Dunărea și Marea Neagră, marina a ajuns, în anumite situații, la o dezvoltare deosebită.

În secolul al XV-lea, Moldova, de exemplu, întreținea un trafic intens de mărfuri pe Marea Neagră spre Constantinopol și chiar mai departe, în Marea Egee și în Marea Mediterană, până în Creta, de vreme ce, în 1456, sultanul Mehmed al II-lea acorda negustorilor români permisiunea *"să vie cu corăbiile lor la Edirne, la Brusa și la Istanbul"*, adică în porturile turcești⁵, și de a practica nestingherit comerțul în teritoriile aflate sub administrația Porții. Dacă această măsură venea în întâmpinarea unui comerț maritim dezvoltat pentru acea epocă, se poate admite existența unei flote moldovene încă din vremea lui Alexandru cel Bun și chiar, socotesc unii istorici, încă din timpul lui Petru Mușat⁶.

O categorie importantă de negustori o reprezentau italienii, stabiliți și organizați în puternice colonii. Ei practicau un comerț deosebit de avantajos, ce implica, alături de unele produse ale economiei locale, diverse alte mărfuri sosite în lumea tătară, din regiunile învecinate și mai ales, cele aduse din Extremul Orient, prin intermediul caravelor, ce străbăteau una din cele trei rute "clasice" ale mirosului. Acestea erau încărcate pe vase și transportate spre alte porturi pontice și mediteraneene⁷. Contactul dintre reprezentanții puternicelor orașe maritime italiene și români a contribuit, din plin, la progresul navigației în zonă.

Numeroase documente confirmă comerțul practicat pe apă de către români. De pildă, cunoscutul cronicar al expediției burgunde în Marea Neagră și pe Dunăre, din 1445, Walerand de Wavrin, descrie luntrile românești, pe care le numea *"monoques"*, ca fiind *"dintr-o bucată..., lungi și strâmte"*⁸. Într-un raport genovez, din același an, se precizează că moldovenii aveau ambarcațiuni folosite la pescuit și asigurare portuară⁹, iar într-unul venețian, din Candia (Creta), din 1462, se amintește despre existența lor în apele otomane. În acest document, se spune că o corabie românească-*"la nave del valacho"*-, ca multe altele, a fost reținută la Constantinopol și apoi eliberată¹⁰. La rândul său, Hans Schiltberger mărturisea, după ce trecuse prin Muntenia, că la Brăila *"își au locul lor de așezare luntrile și corăbiile cu care negustorii aduc mărfuri din țara păgânilor"*¹¹. Astfel, și în registrul unui notar turc se nota, în aprilie 1520, că, în Brăila, peste 70-80 de nave maritime, dintre care unele românești, descărcau mărfuri și încărcau cereale¹².

Informații prețioase asupra comerțului și a navigației la gurile

Dunării conțin și hărțile nautice, de proveniență italiană, din prima jumătate a secolului al XIV-lea, portulanele grecești și italiene, datele către sfârșitul aceluiași veac și actele emise de casele de comerț italiene¹³. Astfel, orașele-porturi Pangala (Mangalia), Constanța, San Giorgi, Vicina, Licostomo apar notate, încă de la mijlocul secolului al XIII-lea, într-un portulan italian¹⁴, în timp ce portulanul lui Angelino Dulcert, alcătuit în 1339, pentru uzul corăbierilor și negustorilor ce străbăteau Marea Neagră și ținuturile românești, însemna târguri precum Baia, Siret ș.a., pe drumul comercial care pornea de la mare, traversa teritoriul Moldovei și ajungea la Liov¹⁵. Din actele întocmite de notari genovezi la Pera și la Caffa și, mai cu seamă, din registrul notarial de la 1360-1361, redactat la Chilia, reiese, de asemenea, amploarea navigației la gurile Dunării, pe cursul inferior al fluviului și legăturile constante cu Mesembria, Constantinopol, Trebizonda, Murano, Genova, Veneția ș. a.¹⁶.

Izvoarele atestă, pentru perioada timpurie a Evului Mediu românesc, continuitatea navigației și pe râurile interioare: Tisa, Mureș, Olt, Argeș, Ialomița, Someș, Siret, Prut¹⁷, în legătură, mai ales, cu transportul de sare, pe Mureș până în Ungaria, sau lemn și cereale spre Europa Centrală sau Peninsula Balcanică. Tot pe râurile românești navigabile, o mare cantitate de mărfuri ajungea în porturile de la gurile Dunării, unde erau încărcate pe vase maritime¹⁸.

Ajungând cu navele lor în Marea Egee și chiar în Marea Mediterană, pare posibil ca personalul navigant al corăbiilor românești să fi practicat o navigație "științifică", bazată pe tratatele întocmite, mai ales, în Italia, rezumând experiența câștigată de generații de marinari, cu prețul vieții lor. Cele mai răspândite "manuale" erau redactate sub formă de întrebări și răspunsuri, ca un catehism. Se găseau în ele informații cu privire la navigația de atunci, fapt demn de menționat, în lipsa unei științe ce nu se născuse încă, autorii lor dând dovadă de mult spirit de observație și de logică¹⁹.

Interesant pentru noi este celebrul Portulan Motzo, ce poartă numele cercetătorului Bachizio Motzo, care l-a publicat, integral, la Cagliari, în 1947. Acesta a fost datat ca fiind realizat în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Portulanul constituie un veritabil pilot al Mării Negre și confirmă buna cunoaștere de către autor a căilor maritime ce o "brăzdau". După ce descrie intrarea în "*Marea cea Mare*" și enumeră, pe drumul costier către nord, primele așezări, documentul precizează, în continuare, distanțele dintre porturi. Harta, ce conține, după părerea editorului său, "*informații de aur*", oferă, în continuare, detalii privind navigația la gurile Dunării, informații ce au facilitat accesul corăbiilor spre porturile din zonă²⁰.

În afara portulanului Motzo, mai beneficiem, pentru secolul al

XIII-lea, de cartografii ale litoralului dobrogean, realizate de frații Pizigani, de Viladestes și de Giovanni da Carignano care, în vechea sa hartă (1309), trasează, aproape exact, Marea Neagră și bazinul dunărean²¹.

NOTE

1. Nicolae Iorga, *Chestiunea Dunării-istorie a Europei răsăritene în legătură cu această chestie*, Editura Societății Vălenii de Munte, 1913, p. 157
2. Nicolae Bârdeanu, Dan Nicolaescu, *Contribuții la istoria marinei române*, vol.I, *Din cele mai vechi timpuri până în 1918*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 63
3. Nicolae Iorga, *Acte și fragmente privind istoria românilor*, III, 1897, p. 32
4. George Petre, Ion Bitoleanu, *Tradiții navale românești*, Ed. Militară, București, 1991, p. 72
5. Mihai Guboglu, *Paleografia și diplomatica turco-osmană*, Ed. Acad. R. S. R. , București, 1958, p. 131-132
6. G. Petre, I. Bitoleanu, *op. cit.*, p. 52
7. Marcel D. Popa, *Aspecte ale politicii internaționale a Țării Românești și Moldovei în timpul lui Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun*, în "Revista de Istorie", tom 31, nr. 2, 1978, p. 263
8. N. Bârdeanu, D. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 51
9. Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *Flota maritimă comercială română. Un secol de istorie modernă (1895-1995)*, Ed. Fundației "Andrei Șaguna", Constanța, 1995, p. 22
10. R. I. Perianu, *Un negustor brăilean prieten cu Matei Basarab*, în "Revista Istorică Română", vol. XVI, fasc. IV, p. 345
11. *Călători străini despre țările române*, I, Ed. științifică, București, 1968, p. 30
12. N. Bârdeanu, D. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 52
13. *Călători străini...*, p. 14
14. P. George, I. Bitoleanu, *op. cit.*, p. 40-41
15. N. Grămadă, *Vicina. Izvoare cartografice*, în "Codrii Cosminului", I, 1924, p. 442
16. P. George, I. Bitoleanu, *op. cit.*, p. 40-41
17. Constantin C. Giurescu, *Istoria pescuitului și pisciculturii în România*, Ed. Academiei, București, 1965, p. 51
18. P. Cernovodeanu, *Comerțul țărilor române în secolul al XVII-lea*, în "Revista de Istorie", tom 33, 1980, 6, p. 1084
19. A. Thomazi, *Istoria navigației*, Ed. Contemporană, București, 1942, p. 49
20. V. Ciorbea, C. Atanasiu, *op. cit.*, p. 18-19
21. Marin Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 107

PREMISES FOR THE DEVELOPMENT OF NAVIGATION IN FOUNDING AND CONSOLIDATION CIRCUMSTANCES OF THE ROMANIAN MEDIEVAL STATES

Abstract

The article presents the beginnings of the development of navigation tied to some events that occurred during the 14th century, when great princes such as Mircea cel Bătrân and Petru Mușat managed to extend their rule to the Great Sea.

In the conditions of the formation and the consolidation of the Romanian medieval states navigation means and ports served quite often for military purposes in the fights for independence and the defensive wars. In most cases the naval means used for expeditions on the right side of the Danube were large groups of dugout canoes.

Sources indicate the continuity of navigation on the internal rivers as well during the early part of the Romanian middle ages.

Narratives, charts of the Dobrudjan seaside, the 1309 map made by Giovanni di Carigano give a rather accurate description of the Black Sea and the Danube river basin.

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR MONETARE OTOMANE DIN DOBROGEA (SECOLELE XIV-XVIII)

În România, numismatica otomană reprezintă un subiect recent de cercetare. Din motive obiective și subiective, asupra monedelor otomane s-au aplecat relativ puțini cercetători. Începutul a fost făcut, la jumătatea secolului al XX-lea, de H.Dj. Siruni¹ și a continuat, timid, cu O. Iliescu². Abia o nouă generație, reprezentată de M. Maxim³, E. Nicolae⁴, P. Stancu⁵, a adus la lumină descoperiri mai vechi sau mai noi.

Să nu uităm contribuțiile cercetătorilor G. Custurea⁶ și E. Oberländer-Târnoveanu⁷, mai ales pentru Dobrogea. Mai nou, A. Vîlcu⁸ și o pleiadă de cercetători basarabeni⁹ se afirmă în studierea monedelor otomane descoperite pe teritoriul românesc.

Studiul de față reprezintă sintetizarea, până la acest moment¹⁰, a descoperirilor monetare otomane din teritoriul dobrogean. Seriile de cronici publicate de muzeele dobrogene¹¹, începând cu anii '70, și publicarea tezaurelor descoperite în diferite zone ale Dobrogei¹², au permis întocmirea acestui material. Există un precedent, în repertorizarea descoperirilor monetare otomane, realizat, însă, pentru întreg teritoriul locuit de români¹³.

Instaurarea administrației otomane în Dobrogea¹⁴ a făcut ca moneda otomană să fie prezentă în cantitate mai mare în această provincie. Descoperirile monetare otomane permit o imagine clară a circulației nominalurilor otomane în teritoriul danubiano-pontic. Astfel, în Dobrogea, au circulat monede otomane de argint (*akce*¹⁵, *dirhem*¹⁶, *para (medini)*¹⁷, *guruş*¹⁸), de aur (*altîn*¹⁹) și de cupru (*mangîr*²⁰).

Akce (asprul). A pătruns pe teritoriul nostru la sfârșitul secolului al XIV – începutul secolului următor, în condițiile expansiunii Imperiului Otoman în Peninsula Balcanică și stabilirea graniței de nord, pe Dunăre. Astfel, monede emise de Baiazid I sunt prezente în descoperiri monetare dobrogene²¹. Această monedă domină circulația monetară a secolului al XVI-lea, dar, sfârșitul acestui secol va aduce devalorizarea sa. Către mijlocul secolului al XVII-lea, s-a înregistrat o relativă stabilizare, dovadă și numărul mare de *akcele* descoperite în tezaurele dobrogene²².

În Dobrogea, au circulat și multipli akcele: *onluk* (10), *beşlik* (5)²³.

Dirhemul, monedă otomană cu valoare mai ridicată, va circula în

teritoriul românesc începând cu ultimul sfert al secolului al XVI-lea, din timpul domniei sultanului Murad III. Dirhemi și jumătăți de dirhemi sunt prezenți în descoperirile monetare danubiano-pontice²⁴.

Para (medini), al treilea nominal otoman de argint, pătrunde la nordul Dunării, începând cu mijlocul secolului al XVII-lea. În descoperirile monetare dobrogene²⁵, această monedă a fost găsită izolat și în tezaure. În secolul al XVIII-lea, circulă multipli săi, *onluk* și *beşlik*.

Guruşul, devine, în secolul al XVIII-lea, unitatea sistemului monetar otoman. A circulat în Dobrogea, împreună cu multiplii (*yuzluk*, *altmışlık*, *ikilik*) și divizionarele sale (*zolta*, *yirmilâk*), fiind prezent, împreună cu ei, în descoperirile monetare din această provincie²⁶.

În circulația monetară dobrogeană au fost prezente și moneda de aur – *altın*²⁷ – și cea de cupru – *mangâr*²⁸. Referitor la ultimul nominal, de seziat numărul mare de mangâri emiși de Suleyman II, descoperiți în Dobrogea. Faptul trebuie pus în legătură cu măsura acestui sultan de a emite, în cantități masive, moneda de cupru, încercând, astfel, impunerea unui veritabil trimetalism²⁹.

Moneda otomană reprezintă o componentă esențială pentru circulația monetară din Dobrogea medievală. Circulația sa, cu variațiile determinate de evenimentele politico-militare și de dezvoltarea economică a regiunii, acoperă mai mult de cinci secole din istoria provinciei trans-danubiene.

1) ADAMCLISI

Baiazid II (1481-1512): mangâr, Kostantiniye

Abdulhamid I (1774-1789): para, Kostantiniye, 1187 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 25, 1992, p. 384; 12, 1979, p. 236

2) ADÂNCATA

Selim I (1512-1520): akce, 918 H

Suleyman I (1520-1566): akce, Uskup, 926 H

Selim II (1556-1574): 2 akce, Kostantiniye, Novar

Murad III (1574-1595): dirhem

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 28-29, 1995-1996, p. 315

3) AGIGEA

Baiazid II (1481-1512): mangîr, Kostantiniye

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye, 1099 H

Ahmed III (1703-1730): 1 piesă de ½ zolta, Kostantiniye, 1115 H

Selim III (1789-1807): yuzluk, Islâmbol, 1203 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 25, 1992, p. 384; 13, 1980, p. 356; 14, 1981, p. 346

4) ARSA

Mehmed II (1444-1445; 1451-1481): acke, Edirne, 875 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 25, 1992, p. 384

5) CAPIDAVA

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye, 1199 H

Imperiul otoman: mangîr, Kostantiniye

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 21-22, 1988-1989, p. 385; G.Custurea, A.Vertan, G.Talmațchi, "Pontica", 31, 1998, p. 317

6) CEAMURLIA DE JOS

Mustafa III (1757-1774): onluk, Islâmbol, 1171 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 238

7) CERNAVODA

Selim II (1566-1574): 2 akce, Novabîrda, 974 H

Abdulhamid I (1774-1789): para, Misir, 1187 H

Bibliografie: : A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 13, 1980, p. 356; 14, 1981, p. 346

Tezaur, conține 2416 piese

Suleyman II (1687-1691): 29 guruş (1 fals); 2 piese de ½ guruş, Kostantiniye

Ahmed II (1691-1695): 11 guruş; 3 piese de ½ guruş, Kostantiniye

Mustafa II (1695-1703): 1026 guruş (894 Kostantiniye, 32 Izmir, 91

Edirne, 9 Erzerum); 155 piese de ½ guruş (133 Kostantiniye, 20 Edirne, 2 Izmir)

Ahmed III (1703-1730): 1040 zolta, 145 piese de ½ zolta, Kostantiniye

Sigismund III: ort. Cracovia

Emden: florin (Ferdinand II)

florin (Ferdinand II/III)

Oldenburg (Athon Gunther): florin (Ferdinand III)

Imitație după Emden: florin (Ferdinand II/III)

Bibliografie: G.Custurea, "Pontica", 11, 1978, p. 253-259; A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 21-22, 1988-1989, p. 369

8) CONSTANȚA

Baiazid II (1481-1512): akce, Edirne, 886 H
Selim I (1512-1520): akce, Kostantiniye, 918 H
Suleyman I (1520-1566): Mangîr, Kostantiniye, 926 H
Mehmed III (1595-1603): akce, Kostantiniye, 1003 H
Mehmed IV (1648-1687): para, Misir, 1058 H
Suleyman II (1687-1691): 2 mangîr, Kostantiniye, 1099 H
Mahmud I (1730-1754): 2 para, Kostantiniye, 1143 H
Mustafa III (1757-1774): 2 para, Islâmbol, Kostantiniye, 1171H;
altmîşlik, Islâmbol, 1171 H; zeri mahbub, Islâmbol, 1171 H
Abdulhamid I (1774-1789): altmîşlik, Kostantiniye, 1187 H; para, Misir, 1187 H
Selim III (1789-1807): para, Islâmbol, 1203 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 126-238; 25, 1992, p. 388; 13, 1980, p. 356; 28-29, 1995-1996, p. 388; G.Custurea, "Pontica", 16, 1983, p. 295

Tezaur, conține 20 de asprii emiși de sultanii:

Baiazid II (1481-1512): 1 piesă, Kratovo, 886 H
Selim I (1512-1520): 5 piese (2 Kostantiniye, 1 Konya, 1 Tire, 1 tip general)

Suleyman I (1520-1566): 14 piese (1 Kocaniye, 2 Novabîrda, 4 Sidrekîpsî, 1 Uskup, 2 Kratovo, 4 tip general)

Bibliografie: G.Custurea, "Pontica", 13, 1980, p. 341-347

9) CREDINȚA

Mustafa II (1695-1703): guruș, Kostantiniye, 1106 H

Bibliografie: T. Papasima, "Pontica", 21-22, 1988-1989, p. 333

10) DUNĂRENI

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye, 1099 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, G.Talmațchi, "Pontica", 32, 1999, p. 352

11) ENISALA

Baiazid I (1389-1402): akce, 792 H

Mehmed II (1444-1445; 1451-1481): 3 akce (2 Edirne, 855 H, 865 H; 1 Amasya, 855 H)

Baiazid II (1481-1512): 2 akce (1 Uskup, 1 neprecizată)

Posibil un rest de tezaur – ipoteza aparține numismatului G.Custurea

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 13, 1980, p. 358-359

În necropola medievală de la Enisala, punctul "La Biserică", datată sfârșitul secolului al XV-lea- secolul al XVIII-lea, au fost descoperiți aspri și parale emise de sultanii:

Baiazid II (1481-1512): 1 piesă
 Selim I (1512-1520): 9 piese (3 Kostantiniye, 1 Novar, 2 Edirne, 3 neprecizate)
 Suleyman I (1520-1566): 59 akce (7 Novar, 8 Novabîrda, 7 Karatova, 5 Uskup
 1 Serez, 10 Sidrekîpsî, 1 Tire ?, 1 Konya ?, 1 Harburt, 1 Srebernice, 2 Kucayne, 1 Siroz, 1 Edirne, 1 Kostantiniye, 12 neprecizate)
 Selim II (1566-1574): 3 akce (2 Sidrekîpsî, 1 fals Kostantiniye)
 Murad III (1574-1595): 10 piese (1 Srebernice, 2 Uskup, 2 Kostantiniye, 5 neprecizate)
 Mehmed III (1595-1603): 4 akce (1 Sidrekîpsî, 1 Canca, 2 neprecizate)
 Mustafa I (1617-1618; 1622-1623): 2 akce
 Osman II (1618-1622): 3 akce, Ohri
 Murad IV (1623-1640): 12 piese (3 Belgrad, 1 Saray, 2 Uskup, 1 Sofya, 2 Misir, 1 Kostantiniye, 2 neprecizate)
 Ibrahim (1640-1648): 12 akce (Kostantiniye, 1 para Misir)
 Mehmed IV (1648-1687): 6 piese (1 Kostantiniye, 5 neprecizate)
 Mustafa II (1695-1703): 1 para Misir
 Ahmed III (1703-1730): 9 akce (8 Kostantiniye, 1 neprecizată), 3 para (2 Kostantiniye, 1 Misir)
 Neprecizate: 2 - din secolul al XVI-lea
 6 - din a doua jumătate a secolului al XVI-lea – secolul al XVIII-lea
 4 - de la sfârșitul secolului al XVI-lea – începutul secolului al XVII-lea
 8 - din secolul al XVII-lea
 3 - din secolul al XVII-lea – 1730
 1 - din secolul al XVIII-lea.
 11 - ?

Bibliografie: M.Maxim, E.Nicolae, "Peuce", 10, vol, 1, p. 559-573

12)ESTER-TÂRGUȘOR

Selim I (1512-1520): akce, Kostantiniye, 918 H
 Murad II (1574-1595): 2 dirhem, Canca, Bagdad; 3 akce Kostantiniye, 1 Novabîrda, 1 Selânik
 Mehmed III (1595-1603): akce
 Mehmed I (1603-1617): medini, Misir; 2 piese de ½ de dirhem
 Canca; akce (fals), Edirne, 1012 H
 Mustafa I (1617-1618; 1622-1623: onluk, Canca
 Osman II (1618-1622): akce, Canca, 1027 H
 Murad IV (1623-1640): 5 akce (2 Kostantiniye, 1 Edirne, 1 Canca, 1032 H, 1 neprecizată)
 Ibrahim (1640-1648): akce, Kostantiniye

Mehmed IV (1648-1687): 3 akce, Kostantiniye, 1058H; 13 para, Misir
Suleyman II (1687-1691): 74 mangîr (73 Kostantiniye, 1 Saray); medini,
2 akce

Ahmed III (1703-1730): 11 para (7 Kostantiniye, 1 Islâmbol, 3
neprecizate); 6 akce (1 fals), (1 Kostantiniye, 5 neprecizate), 1115 H
Mahmud I (1730-1754): 27 para (24 Kostantiniye; 3 Misir); 2 beşlik,
Kostantiniye; 5 akce, Kostantiniye, 1143 H

Osman III (1754-1757): para, Kostantiniye, 1168 H

Mustafa III (1757-1774): 17 para (3 Misir, dintre care una în anul 3 de
domnie, 4 Islâmbol, 10 neprecizate); 1 akce Islâmbol), 1171 H

Abdulhamid (1774-1789): 7 para (3 Misir, 1187 H, 4 neprecizate)

Selim III (1789-1807): para, Islâmbol, 1203 H

Neprecizate:- 1 akce de secol XVI

3 akce din secolele XVI-XVII (1 Edirne, 2 neprecizate)

2 para din secolul XVII

4 para din secolul XVIII (1 Islâmbol, 3 neprecizate)

Bibliografie: G.Custurea, "Istro-Pontica", p. 582-586; A.Vertan,
G.Custurea, G.Talmaţchi, "Pontica", 31, 1998, p. 323; 32, 1999, p. 356
Tezaur inedit, cca. 14 piese, mic depozit, ce se încheie cu aspri de la
Ibrahim

Bibliografie: Informaţie oferită de numismatul G.Custurea

13) FLORIILE

Selim II (1566-1574): akce, Kostantiniye

Murad III (1574-1595): akce, Kostantiniye

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 28-29, 1995-1996, p.
316

14) GENERAL SCĂRIŞOREANU

Mustafa III 81757-1774): altmişlik, 3 guruş, Islâmbol

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 13, 1980, p. 360

15) HĂRŞOVA

Murad IV (1623-1640): Para, Misir

Mehmed IV (1648-1687): para, Misir

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye

Mustafa II (1695-1703): guruş, Kostantiniye, 1106H; para, Misir

Ahmed III (1703-1730): 5 para (3 Islâmbol, 1 Kostantiniye, 1
neprecizată)

Mahmud I (1730-1754): Yirmilik, 3 para, Kostantiniye

Mustafa III (1757-1774): 4 altmişlik, Islâmbol; 3 guruş, Kostantiniye, 2
para (1 Islâmbol, 1 Misir); akce, Misir

Abdulhamid I (1774-1789): altmişlik, Kostantiniye; 7 para (3 Misir, 4

Kostantiniye)

Selim III (1789-1807): 2 para (1 Misir, 1 Kostantiniye); 5 yuzluk 2 iklik, onluk, Islâmbol

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 13, 1980, p. 359; 14, 1981, p. 347; 16, 1983, p. 313, 315; 17, 1984, p. 253-254

16) HISTRIA – sat

Murad IV (1623-1640): akce, Edirne, 1023 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 28-29, 1995-1996, p. 316

17) IGLIȚA

Selim III (1789-1807): para, Islâmbol, 1203 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 21-22, 1988-1989, p. 385

18) ISACCEA

Murad II (1421-1444; 1445-1451): 2 mangîr, Edorne

Baiazid II (1481-1512): akce, mangîr

Selim I (1512-1520): 2 akce, mangîr

Murad III (1574-1595): 2 akce (1 Edirne, 1 neprecizată); dirhem, Haleb, 982 H

Mehmed III (1595-1603): 4 akce (1 Kostantiniye, 1 Canca, 2 neprecizate)

Ahmed I (1603-1617): 4 medini, Misir; akce

Asman II (1618-1622): akce

Murad IV (1623-1640): 3 para, Misir; 2 akce (1 Kostantiniye, 1 neprecizată)

Ibrahim (1640-1648): 2 beşlik, Amid, Kostantiniye, 1049 H, 1046 H

Mehmed IV (1648-1687): 2 para, Misir, 1058 H

Suleyman II (1678-1691): 13 mangîr, Kostantiniye, 1099 H

Ahmed III (1703-1730): 3 para (2 Kostantiniye, 1 Islâmbol, 1115 H.)

Mahmud I (1730-1754): 3 para (2 Kostantiniye, 1 Misir); guruş, Kostantiniye, 1143 H

Isman III (1754-1757): 2 para, Kostantiniye, Misir, 1168 H

Mustafa III (1757-1774): 5 para (3 Islâmbol, 2 Misir); onluk, Islâmbol, 1171 H

Selim III (1789-1807): para, Kostantiniye, 1203 H

Bibliografie: G.Custurea, A.Vertan, G.Talmaţchi, "Pontica", 31, 1998, p. 317; A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 238; 13, 1980, p. 359; 15, 1982, p. 286-287; 16, 1983, p.315-316; 21-22, 1988-1989, p. 385; "Caiet selectiv de informare asupra creşterii colecţiilor bibliotecii Academiei Române", 4 aprilie-iunie, 1962, p. 364; E.Nicolae, I.Donoiu, "BSNR", 1986-1991, p. 299; I.Vasilu, "Peuce", 11, 1995, p. 394

Tezaur, conține 15 piese:

Austria: taler (Ferdinand I)

Polonia: ort, tripli groși de la Sigismund III

Imperiul otoman: 6 akce de la Mehmed III (1595-1603) și Ahmed I (1603-1617)

Bibliografie: B.Mitrea, "BSNR", 1976-1980, p. 605

19) LANURILE

Tezaur, conține 53 piese:

Maria Therezia (1740-1780): 3 taleri

Selim III (1789-1807): 22 *ikilik*: anul 1-3; anul 2-4; anul 3-2; anul 4-1;

anul 5-1; anul 6-3; anul 7-2; anul 8-4; anul 9-2; 28 *yuzluk*: anul 1-3; anul

2-3; anul 3-4; anul 4-4; anul 5-1; anul 6-1; anul 7-6; anul 8-5; anul 9-1;

Islâmbol

Bibliografie: Al.Popeea, G.Custurea, "BSNR", 1976-1980, p. 389-394

20) LESPEZI

Suleyman I (1520-1566): akce, Sidrekîpsî

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 14, 1981, p. 347

21) MAMAIA

Abdulhamid I (1774-1789): altmişlik, guruş, Kostantiniye

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 238

22) MANGALIA

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye

Mustafa III (1757-1774): altmişlik, 2 guruş, Islâmbol

Selim III (1789-1807): yuzluk, Islâmbol

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 239

23) MEDGIDIA

Baiazid II (1481-1512): mangîr, Kostantiniye

Ahmed III (1703-1730): para, Kostantiniye

Mahmud I (1730-1754): 5 para, Kostantiniye

Mustafa III (1757-1774): onluk, Islâmbol, 10 para (5 Islâmbol, 4 Misir, 1 neprecizată)

Abdulhamid I (1774-1789): 13 para (9 Kostantiniye, 4 Islâmbol), altmişlik, Kostantiniye

Selim III (1789-1807): 14 para (12 Islâmbol, 2 Misir), onluk, Islâmbol

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 239; 19, 1986, p. 303-304; A.Vertan, G.Custurea, G.Talmaçchi, "Pontica", 31, 1998, p. 322

Tezaur, inedit, conține cca. 320 piese, emisiuni ale Imperiului otoman,

Spaniei, Provinciilor Unite, Ragusei, datat în secolele XVI-XVII.
Informație oferită de numismatul G.Custurea.

24) MERENI

Mustafa III (1757-1774): altmislik, Islâmbol

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 239

25) MIHAIL KOGĂLNICEANU, jud. TULCEA

Tezaur, conține 124 piese otomane, emise de sultanii:

Mustafa III (1757-1774): altmişlik

Abdulhamid I (1774-1789): utuzluc sau zolta, altmişlik, ikilik

Selim III (1789-1807): 34 ikilik, 86 gedid-yuzluk

Toate piesele au fost emise la Islâmbol

Bibliografie: G.Simion, "Peuce", 1971, vol. 2, p. 293-335

26) MOVILIȚA

Tezaur, conține 520 aspri emiși de sultanii Baiazid II, Selim I și Suleyman I.

Bibliografie: G.Custurea, "BSNR", 75-76, 1981-1982, 129-130, p. 370, n.60

Tezaur inedit, conține aspri ai sultanilor: Ahmed I, Murad IV, Ibrahim.
Informație primită de la numismatul G.Custurea.

27) MURIGHIOL

tezaur, conține 12 piese otomane emise de sultanii:

Mahmud I (1730-1754): guruş, Kostantiniye

Mustafa III (1757-1774): 8 altmişlik (3 Islâmbol, 5 neprecizate).

Abdulhamid (1774-1789): 3 altmişlik, Kostantiniye

Bibliografie: "Caiet selectiv...", p. 370-372

28) NALBANT

Tezaur, conține 350 de piese din care 345 otomane emise de:

Mehmed III (1595-1603): akce, Kostantiniye

Osman II (1618-1622): 4 akce, Belgrad, Ierişehir, Canca, Misir; 2 parale, Misir

Murad IV (1623-1640): 50 akce (18 Kostantiniye, 7 Misir, 8 Saray, 6 Belgrad, 1 Brusa, 1 Sidrekîpsî, 2 Sofya, 1 Kibris, 6 neidentificate)

Ibrahim (1640-1648): 284 akce, 2 beşlik (5 aspri), 2 mangîr, Kostantiniye, Misir, Amid, Canca

Bibliografie: M.Maxim, "CN", 7, 1996

29) NICULIȚEL

Suleyman II (1687-1691): 3 mangîr, Kostantiniye, 1099 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 13, 1980, p. 359

30) OSTROV, Jud. CONSTANȚA

Baiazid I (1389-1402): mangîr

Baiazid II (1481-1512): akce, Uskub, 886 H

Murad III (1574-1595): dirhem, Musul ?

Ahmed I (1603-1617): akce, Filibe, 1012 H

Suleyman II (1687-1691): 10 mangîr, Kostantiniye, 1099 H

Ahmed III (1703-1730): para, Misir, 1115 H

Mahmud I (1730-1754): yirmilik, para, Kostantiniye, 1143 H

Mustafa III (1757-1774): para, Mkisir, 1187 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 239-240; 15, 1982, p. 287-288

31) OVIDIU, Jud. CONSTANȚA

Mahmud I (1730-1754): guruş, Kostantiniye, 1143 H

Abdulhamid (1774-1789): anluk, Kostantiniye, 1143 H

Selim III (1789-1807): onluk, Islâmbol, 1203 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 240; 17, 1984, p. 253

32) PECINEAGA, Jud. CONSTANȚA

Baiazid II (1481-1512): mangîr

Suleyman II (1687-1691): 3 mangîr, Kostantiniye, 1099 H

Mahmud I (1730-1754): para, Kostantiniye, 1143 H

Abdulhamid (1774-1789): para, Misir, 1187 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 240; 13, 1980, p. 359; A.Vertan, G.Custurea, G.Talmaţchi, "Pontica", 31, 1998, p. 322

33) PENINSULA SINOE

Selim II (1566-1574): akce, Sidrekîpsî

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 28-29, 1995-1996, p. 318

34) PĂCUIUL LUI SOARE

Murad II (1421-1444; 1445-1451): 4 akce (1 Edirne, 834 H; 3 Seres şi Brusa în 825 H)

Bayazid II (1481-1512): mangîr

Selim I (1512-1520): mangîr, Alep

Murad III (1574-1595): akce, 982 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 13, 1980, p. 359;
P.Diaconu, S.Baraschi, *Păcuiul lui Soare*, II, 1977, p. 148-163, E.Isăcescu,
"SCN", 6, 1975, p. 253-259

35) PLOPU

Yelim I (1512-1520): akce, Kostantiniye, 918 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, G.Talmațchi, "Pontica", 32,
1999, p. 354

36) POARTA ALBĂ

Suleyman I (1520-1566): altîn, Haleb

Bibliografie: G.Custurea, "Pontica", 16, 1983, p. 297

37) RASOVA, Jud. CONSTANȚA

Suleyman II (1687-1691): 3 mangîr, Kostantiniye

Mahmud I (1730-1754): para, Kostantiniye

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 241; 14,
1981, p. 347; 21-22, 1988-1989, p. 385

38) SARAIU, Jud. CONSTANȚA

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 241

39) ȘIPOTE

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, G.Talmațchi, "Pontica", 31,
1998, p. 323

40) TECHIRGHIOL, Jud. CONSTANȚA

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Saray

Ahmed III (1703-1730): para, Kostantiniye

Mahmud I (1730-1754): para, Kostantiniye

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, G.Talmațchi, "Pontica", 30,
1997, p. 382

41) ȚEPEȘ-VODĂ, Jud. CONSTANȚA

Ahmed III (1703-1730): para, Kostantiniye

Bibliografie: A. Vertan, G.Custurea, "Pontica", 16, 1983, p. 316

42) TOPRAISAR, Jud. CONSTANȚA

Mustafa II (1695-1703): guruș, Kostantiniye

Bibliografie: A. Vertan, G.Custurea, "Pontica", 16, 1983, p. 316

43) TUFANI

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, G.Talmațchi, "Pontica", 32, 1999, p. 357

44) TULCEA, jud. TULCEA

Murad II (1421-1444; 1445-1451): mangîr

Bibliografie: E.Nicolae, I.Donoiu, *op. cit.*, p. 299

Tezaur, conține 43 de piese, din care 42 sunt aspri otomani:

Murad III: 3 piese, Kostantiniye

Mehmed III: 4 piese, (1 Kostantiniye, 1 Canca, 1, Tire, 1 neprecizată)

Ahemd I: 6 piese (1 Adrianopol, 1 Kostantiniye, 1 Seres, 1 Siderokapsa, 2 Canca)

Murad IV: 5 piese (2 Kostantiniye, 1 Sarajevo, 2 Seres)

Ibrahim: 22 piese (20 Kostantiniye, 2 neprecizate)

Imperiul otoman: 2 piese (1 Kostantiniye, 1 neprecizată)

Sigismund III: 1 piesă (triplu gros), Olkusz

Bibliografie: G.Custurea, A.Murat, "CN", 4, 1982, p. 141-145

45) ULMETUM

Ahmed I (1603-1617): alce

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 28-29, 1995-1996, p. 319

46) VADU

Suleyman I (1520-1566): 2 altîn, Amid, Misir, 926 H

Murad III (1574-1595): altîn, Dimaşk, 982 H

Ahmed I (1603-1617): 1 piesă de ½ dirhem, Canca, 1012 H

Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye, 1099 H

Bibliografie: G.Custurea, "Pontica", 16, 1983, p. 297; A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 13, 1980, p. 360

Tezaur, inedit, conține cca. 140 piese din aur și argint, emisiuni ale Spaniei, Țărilor de Jos, Imperiul otoman, Imperiul romano-german.

Bibliografie: S.Iosipescu, "RPH", 2, 1988, p. 138-139

47) VAMA VECHE

Mustafa III (1757-1774): 3 altmislik, 2 guruș, Islâmbol

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, G.Talmațchi, "Pontica", 31, 1998, p. 323

48) VIILE, jud. CONSTANȚA

Mehmed IV (1648-1687): 2 para, Misir, 1058 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, G.Talmațchi, "Pontica", 30,

1997, p. 382

Tezaur, conține 53 piese otomane, plus emisiuni din Țările de Jos, Polonia, Raguza, Franța:

Ahmed I (1603-1617): 7 medini, Misir, 1012 H

f.a.: 1 medini, Misir, ?

Osman II (1618-1622): 1 medini, Misir, 1027 H

Murad IV (1623-1640): 8 para, Misir, 1032 H

Ibrahim (1640-1648): 1 beşlik, Dimaşk, 1049 H

f.a.: 2 para, Misir

Mehmed (1648-1687): 18 para, Misir

f.a.: 15 para (medini)

Bibliografie: G.Custurea, A.Murat, "Pontica", 12, 1979, p. 207-221;
A.Vertan, G.Custurea, G.Talmațchi, "Pontica", 30, 1997, p. 372

49) VISTERNA, Jud. TULCEA

Mahmud I (1730-1754): para, Kostantiniye, 1143 H

Abdulhamid I (1774-1789): onluk, Kostantiniye, 1187 H

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 14, 1981, p. 347-348.

Tezaur, conține 101 piese otomane emise de:

Abdulhamid I: 1 ikilik, 9 altmışlık

Selim III: 7 ikilik, 84 gedid-yuzluk

Bibliografie: G.Simion, "Peuce", 1971, vol. 2, p. 293-335

50) VĂCĂRENI, Jud. TULCEA

Tezaur, conține 244 piese:

Mircea cel Bătrân: 186 ducați

Vlad I: 39 ducați

Stracimir: 11 groși, 2 aspri

Hanul Ordu Melik: 1 dirhem

Baiazid I: 4 aspri emiși în 1390, plus o piesă de argint, emisă în 1389/90 sau 1395/96

Bibliografie: O.Iliescu, "BSNR", 1986-1991, Buc., p. 117-123;
B.Mitrea, "Magazin istoric", 1978, nr. 4(133), p. 59; E.Oberlander-Târnoveanu, "Peuce", 8, 1980, p. 512-513

51) DOBROGEA – passim

Baiazid I (1389-1402): akce, mangîr

Murad II (1421-1444; 1445-1451): mangîr, Edirne

Mehmed II (1444-1445; 1451-1481): mangîr, Novar ?

Baiazid II (1481-1512): 6 akce (4 Novar, 1 Novabîrda, 1 Seres, 886 H.)

Selim I (1512-1520): 3 akce, Uskup, Edirne, Novabîrda, 918 H

Suleyman I (1520-1566): 4 akce (2 Sidrekîpsî, 1 Kostantiniye, 1 Canca, 926 H.)

Selim II (1566-1574): 2 mangîr (1 Misir, 1 neprecizat)
Murad III (1574-1595): dirhem, Haleb; akce, Novabîrda, 982 H; manhîr, Kostantiniye
Mehmed III (1595-1603): 3 akce (2 emise la Kostantiniye, 1003 H, 1 neprecizată)
Ahmed I (1603-1617): 1 piesă de ½ dirhem, Canca, 1012 H; akce
Osman II (1618-1622): 1 piesă de ½ dirhem, Amid
Murad IV (1623-1640): onluk
Ibrahim (1640-1648): 2 akce, Kostantiniye, 1049 H
Mehmed IV (1648-1687): 2 para, Misir
Suleyman II (1687-1691): mangîr, Kostantiniye, 1199 H
Ahmed II (1691-1695): mangîr, Kostantiniye, 1102 H
Ahmed III (1703-1730): 1 piesă de ½ zolta, Kostantiniye, 1115 H
Mahmud I (1730-1754): para, yirmilik, Kostantiniye, 1143 H
Mustafa III (1757-1774): 2 guruş (1 1171(86) H, 1 neprecizat); altmişlik, Islâmbol; 2 para, Misir, 1171 H
Abdulhamid I (1774-1789): 3 altmişlik, Kostantiniye, 1187 H; 3 para (2 Kostantiniye în anii 2 şi 6 de domnie, a treia la Misir în anul 1 de domnie)
Selim III (1789-1807): 2 beşlik, 2 yuzluk, 1 para (în anul de domnie), Islâmbol, 1203

Bibliografie: A.Vertan, G.Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 238, 141; 13, 1980, p. 360; 14, 1981, p. 348; 15, 1982, p. 288; p. 316; 21-22, 1988-1989, p. 385-386; 28-29, 1995-1996, p. 320; E.Nicolae, I. Donoiu, "BSNR", 1986-1991, p. 299

Tezaur inedit, conţine cca. 590 de piese otomane (aspri şi ½ dirhemi) din secolele XVI-XVII.

Bibliografie: Informaţie oferită de numismatul G.Custurea.

NOTE

1. H. Dj .Siruni, "Balcania", II-III, 1939-1940, p. 11-12
2. O. Iliescu, "SCS", Iaşi, 8, 1957, p. 201-106; "SCN", 3, 1960, p. 287-311; "SAO", 3, 1960-1961, p. 82-94; "BSNR", 1986-1991, p. 117-123
3. M. Maxim, "RESEE", 19, 1975, p. 409-415; "SAO", 17, 1980, p. 39-46; "CN", 5, 1983, p. 129-152; "BSNR", 1986-1988, p. 112-124; "CN", 7, 1996, p. 199-208; M. Maxim, E. Nicolae, "Peuce," 10, vol.1, 1991, p. 559-573
4. E. Nicolae, "SCN", 9, 1989, p. 131-137; *Tezaure din muzeele oraşului Chişinău, secolele XVI-XVIII*, Chişinău, 1994, p. 63-69, coord. V.M.Butnariu; M. Blasko, E. Nicolae, "BSNR", 1983-1985, p. 297-309; *Idem*, "SCIVA" tom 44, nr. 2, 1993, p. 209-215; E. Nicolae,

- G. Custurea, "BSNR", 1983-1985, p. 309-327; L. Popa, E. Nicolae, "BSNR", 1986-1991, p. 139-151; E. Nicolae, I. Donoiu, "BSNR", 1986-1991, p. 299
5. P. Stancu, "CN", 2, 1979, p. 115-129; *"Catalog de expoziție"*, oct.-dec., 1995, p. 1-7; P. Stancu, G. Trohani, "CN", 3, 1980, p. 117-121; P. Stancu, V. Cojocaru, "CN", 5, 1983, p. 85-95
6. G. Custurea, "Pontica", 11, 1978, p. 253-259; 13, 1980, p. 341-347; 16, 1983, p. 295-301; "BSNR", 1981-1982, p. 366-368; G. Custurea, A. Murat, "Pontica", 12, 1978, p. 207-221; *Idem*, "CN", 4, 1982, p. 141-145; Al. Popeea, G. Custurea, "BSNR", 1976-1980, p. 389-394
7. E. Oberlander-Târnoveanu, "Peuce", 8, 1980, p. 521-513
8. A. Vâlcu, "BSNR", 92-97, 1998-2003, 146-151, p. 415-418; A. Vâlcu, A. Dicu, "BSNR", 92-97, p. 419-422; A. Vâlcu, O. Dudău, "BSNR", 92-97, p. 221-226; A. Vâlcu, "CN", 8, 2002, p. 351-360
9. A. Niculiță, E. Nicolae, "BSNR", 86-87, 1992-1993, 140-141, p. 167-178; A. Niculiță, R. Tăbuică, A. Boldureanu, *Simpozion de numismatică. Chișinău 2000*, București, 2001, p. 151-156; A. Boldureanu, R. Tăbuică, E. Nicolae, *Simpozion de numismatică. Chișinău 2000*, București, 2001, p. 161-168.
10. Documentarea s-a încheiat în august 2003
11. A. Vertan, G. Custurea, "Pontica", 12, 1979, p. 229-247; 13, 1980, p. 347-367; 14, 1981, p. 331-357; 15, 1982, p. 275-293; 16, 1983, p. 301-325; 17, 1984, p. 245-257; 19, 1986, p. 297-311; 21-22, 1988-1989, p. 369; 25, 1992, p. 381-399; 28-29, 1995-1996, p. 309-321; A. Vertan, G. Custurea, G. Talmațchi, "Pontica", 30, 1997, p. 371-387; 31, 1998, p. 309-328; 32, 1999, p. 347-365; E. Oberlander-Târnoveanu, "Peuce", 8, 1980, p. 499-513
12. G. Custurea, "Pontica", 11, 1978, p. 253-259; A. Vertan, G. Custurea, "Pontica", 21-22, 1988-1989, p. 369; G. Custurea, "Pontica", 13, 1980, p. 341-347; B. Mitrea, "BSNR", 1976-1980, p. 605; Al. Popeea, G. Custurea, "BSNR", 1976-1980, p. 389-395; G. Simion, "Peuce", 2, 1971, p. 293-335; G. Custurea, "BSNR", 1981-1982, p. 365-372; "Caiet selectiv...", 370-372; M. Maxim, "CN", 7, 1996, p. 199-208; P. Diaconu, S. Baraschi, *Păciul lui Soare*, II, 1977, p. 148-163; E. Isăcescu, "SCN", 6, p. 253-259; G. Custurea, A. Murat, "CN", 4, 1982, p. 141-145; G. Custurea, A. Murat, "Pontica", 12, 1979, p. 207-221; A. Vertan, G. Custurea, G. Talmațchi, "Pontica", 30, 1997, p. 372; O. Iliescu, "BSNR", 1986-1991, p. 117-123; B. Mitrea, "Magazin istoric", nr. 4(133), 1978, p. 59; E. Oberlander-Târnoveanu, "Peuce", 8, 1980, p. 512-513
13. A. Berciu, Drăghicescu, *Caietul seminarului special de Științe Auxiliare*, Buc., 1989, p. 88-125
14. Instaurarea deplină și efectivă a administrației otomane în Dobrogea are loc în anul 1484, prin cucerirea gurilor Dunării. Cf. A. Ghiață, "SISEE", vol. I, p. 121; M. Maxim, "R.d.I.", 36, 8, 1983, p. 808
15. *Akce (asprul)*, a fost emisă în anul hegirei 727(1327), de Orhan I (1324-1362), la Bursa. cf. P. Stancu, "Catalog de expoziție", oct.-dec. 1995, p. 2.
16. Asupra primelor emisiuni de *dirhemi* nu există un consens al părerilor. Un grup de cercetători estimează apariția acestui nominal

- în timpul domniei lui Selim I, după 1516. cf. A. Schaendlinger, *Osmanische Numismatik*, Braunschweig, 1973, p. 73; M. Maxim, "CN", 5, 1983, p. 131; B. Murgescu, *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*, Buc., 1996, p. 89. Un alt grup de cercetători apreciază emiterea acestei monede în timpul lui Suleyman I. cf. N.Pere, *Osmanlılarda Madeni Paralar*, Istanbul, 1968, p. 109, 113; Guneyt Olcer, *Sultan Yavuz Selim Sav bin Bayazid Han Donemi Osmanlı Sikkeleri 918-926 A.H./1512-1520 A.D.*, Istanbul, 1989, p. 166-169; P. Stancu, "Catalog de expoziție", p. 3.
17. *Para (medini)* Primele emisiuni aparțin sultanului Murad IV, în anul hegirei 1032. A doua denumire, de medini, derivă de la numele primului sultan mameluc emitent. Astfel o numeau europenii, iar otomanii au folosit termenul persan *pâre* (bucată, exemplar). cf. E. Nicolae, *Tezaure din muzeele orașului Chișinău, secolele XVI-XVIII*, Chișinău, 1994, p. 65, coord. V. Butnariu. Vor fi emiși și multipli ai *akcelei* (*onluk* – 10, *beşlik* – 5). De la primele emisiuni din timpul lui Mehmed II până la Ibrahim, sub numele de *onluk*, găsim moneda de 10 aspri. Începând cu Ahmed III, *onluk* va fi o piesă de 10 para. Aceiași situație și pentru *beşlik* (5). Cf. N. Pere, *op.cit.*, p. 90 și urm.
 18. *Guruşul* (*kuruşul*, *piastrul* sau *talerul turcesc*). Primele emisiuni aparțin lui Suleyman II, în anul hegirei 1099 (1687-1688), la Constantinopol.
 19. Nici asupra primelor emisiuni de aur nu există un consens al părerilor. Cercetătoarea P. Stancu consideră că primele monede de aur otomane au fost emise de Mehmed II, în anul hegirei 882 (1477-1478). Cf. P. Stancu, "Catalog de expoziție", oct.-dec., 1995, p. 2. Istoricii N. Beldiceanu și I. Beldiceanu-Steinhilber plasează momentul apariției primei monede de aur otomane la începutul secolului al XV-lea. Cf. *Idem*
 20. Părerii diferite sunt și în legătură cu primele emisiuni de *mangîri*. Astfel, numismații M. Blasko și E. Nicolae, apreciază că primele emisiuni au loc în timpul domniei lui Osman I. Cf. M. Blasko, E. Nicolae, "BSNR", 1983-1985, p. 297. P. Stancu consideră că primele emisiuni aparțin lui Murad I, care bate *mangîri* în anul hegirei 790 (1388), cu numele său și al tatălui său. Cf. P. Stancu, "Catalog de expoziție", p. 4.
 21. Asprii emiși de sultanul Baiazid I au fost găsiți izolat la Enisala, Ostrov (jud. Constanța), Dobrogea – passim și în tezaurul de la Văcăreni.
 22. Tezaure descoperite în localitățile: Isaccea, Medgidia, (inedit, în colecțiile MINAC), Nalbant, Tulcea.
 23. Multiplii asprului și paralei. Sunt prezenți în descoperiri izolate la Ceamurlia de Jos, Ester, Hârșova, Isaccea, Medgidia, Ovidiu, Visterna, Dobrogea-passim și în tezaure la Viile și Nalbant.
 24. *Dirhemi* și *jumătăți de dirhem* întâlnim în descoperiri izolate, la Adâncata, Ester, Isaccea, Ostrov (jud. Constanța), Vadu, Dobrogea-passim și în tezaurul inedit: Dobrogea – passim.
 25. *Paraua* (*medini*) a fost găsită în descoperiri izolate la Adamclisi, Cernavodă, Constanța, Ester, Hârșova, Iglița, Isaccea, Medgidia,

- Ostrov (jud. Constanța), Rasova, Techirghiol, Țepeș-Vodă, Viile, Visterna, Dobrogea – passim și tezaurizată la Viile.
26. *Guruşul*, cu multipli și divizionarele sale, este prezent în descoperiri izolate la: Agigea, Constanța, Credința, General Scărișoreanu, Hârșova, Isaccea, Mamaia, Mangalia, Medgidia, Mereni, Ostrov (jud. Constanța), Ovidiu, Topraisar, Vama Veche și în tezaure descoperite la: Lanurile, Mihail Kogălniceanu (jud. Tulcea), Murighiol, Visterna.
 27. Piese de aur au fost găsite izolat la Constanța, Poarta Albă, Vadu și tezaurizate la Vadu.
 28. *Mangîri* au fost descoperiți, izolat, la Adamclisi, Agigea, Capidava, Constanța, Dunăreni, Ester, Hârșova, Isaccea, Mangalia, Medgidia, Niculițel, Ostrov, Pecineaga, Rasova, Saraiu, Șipote, Techirghiol, Tufani, Tulcea, Dobrogea – passim și în tezaurul de la Nalbant.
 29. H. Sahillioglu, *Türk Numismatik Dernegi Yayinlari*, Bulten 10, Istanbul, 1982, p. 7-40

THE REPERTOIRE OF THE OTTOMAN MONETARY FINDS IN DOBRUDJA (15TH – 18TH CENTURIES)

Abstract

The author makes a brief account of the Ottoman currency that circulated in Dobrudja along the centuries.

Following this first part, based on the information gathered until 2003, we have the repertoire of the places where, isolated or in treasures, Ottoman monetary finds have been made.

From her presentation we can easily get the importance of medieval Ottoman currency in Dobrudja.

DOBROGEA ÎNTRE ANII 1877-1886, ÎN OPINIILE UNUI DIPLOMAT FRANCEZ

La 16 martie 1886, U. Chousserie – viceconsulul Franței la Küstendje – trimitea Ministerului Afacerilor Externe un amplu raport (36 pagini) cuprinzând o descriere generală a Dobrogei (aspectul geografic, organizarea administrativă, dezvoltarea economică, învățământul, viața cotidiană a locuitorilor din această provincie), prin compararea situației existente înainte și după 1878.

Multe dintre informațiile conținute le dublează pe cele aflate în circuitul științific actual¹, dar sunt și aspecte mai puțin cunoscute.

În primul rând, ne vom opri la explicația dată pentru originea numelui de Dobrogea. Cu siguranță, ea exprimă nivelul de cunoștințe acumulat de colectivitatea din care U. Chousserie făcea parte prin prezentarea la post. *“Numele de Dobrogea, atribuit vechii Moesii Inferioare, se pare că provine din două cuvinte: unul slav, dobro (bun), altul tătar, bugeac (loc necunoscut) sau ogeac (teritoriu locuit de o hoardă, un trib)”*². Dovedind cunoștințe referitoare la istoria și structura etnică a populației, U. Chousserie detaliază subiectul pentru a se face mai bine înțeles: *“Rușii [lipovenii], fugind de persecuțiile religioase din țara lor, vor găsi un adăpost sigur în mlaștinile pustii ale Dobrogei de est numită chiar și azi Bugeac și pentru a deosebi acest Bugeac mlaștinos și step în care ei s-au așezat de Bugeacul sau Ogeacul muntos și fertil locuit de bulgari și tătari, ei îl vor numi pe acesta din urmă Dobro Bugeac (loc necunoscut fertil) sau Dobro ogeac (loc bun de locuit de hoarde)”*³. Explicația acceptată de U. Chousserie îl face să confunde, sub numele de Bugeac, partea de nord-est și est a provinciei (Delta Dunării, zona litorală între Mahmudia-Ovidiu), când, de fapt, toponimul se referea la teritoriul de dincolo de fluviu, în sudul Basarabiei⁴. Pentru autorul raportului, termenul de bugeac înseamnă, de fapt, un loc mlaștinos, din punct de vedere climateric; de altfel, el se dovedește neplăcut impresionat de suprafața întinsă pe care o ocupau ochiurile de apă, în raport cu solul dobrogean și numărul mare al bolnavilor de friguri.

În ciuda caracterului predominant agrar al economiei zonale, diplomatul francez constata că existau și *“bazele industriale din Dobrogea”*, prin care înțelegea instalații pentru fabricarea brânzei, morile de vânt sau cu aburi, tăbăcării, fabrici de spirit, săpun, lumânări, dimie⁵.

Potrivit datelor puse la dispoziție de către autoritățile locale, agricultura și atelierele menționate mai sus obțineau cantități apreciabile de produse, cu mult peste necesarul intern. Acest fapt permitea susținerea unui export considerabil ca volum și valoare: cereale (orz, grâu, porumb), semințe (lințe, rapiță, mei, fasole), brânză, lemn pentru construcții, pește proaspăt și sărat, piei de animale sălbatice, lână, icre, animale vii⁶.

Marele inconvenient îl reprezenta prețul de vânzare. Din cauza lipsei căilor de comunicații, transportul dificil ridica prețul de cost al produselor cu mult peste limita admisă. Prin coroborare cu alte documente contemporane⁷, constatăm că între prețurile produselor pentru export și cele de pe piața internă diferențele sunt foarte mici (0,02-0,3 lei) și doar la cereale (grâu, orz, porumb), ceea ce explica puterea de cumpărare foarte redusă a populației dobrogene. Așa și înțelegem de ce mulțimea negustorilor semnalati în zonă nu se profilau pe mărfuri mai scumpe, dar de bună calitate - precum textile sau confecții, obiecte de artă, mobilier, piese din fier forjat, lenjerie, produse chimice, de marochinărie, băuturi alcoolice (importate din Austria sau Germania), orez, ulei, cafea (aduse din Anglia), lumânări și pahare de sticlă (din Belgia) -, produse superioare celor fabricate în țară și care puteau fi procurate de la Galați sau București⁸.

Importante informații ne sunt oferite cu privire la populația provinciei. Potrivit datelor oficiale, în 1886, ea ajunsese la 185.634 locuitori; mai mult de jumătate, adică 106.900 locuitori, trăiau în județul Tulcea, iar restul de 78.734 (42,4%), în județul Constanța. Era urmarea firească a forței economice menținută în partea de nord a teritoriului până la constituirea podului de la Cernavodă și a portului Constanța.

Cât privește structura numerică, după originea etnică, situația se prezenta în felul următor:⁹

	Tulcea	Constanța	Total	[Procentual]
- Români	25.840	20.300	46.140	24,8%
- Tătari	11.030	30.681	41.711	22,4%
- Bulgari	27.920	10.500	38.420	20,6%
- Turci	12.800	13.757	26.557	14,3%
- Ruși	16.336	709	17.045	9,1%
- Greci	3.681	1.087	4.768	2,5%
- Evrei	3.405	142	3.547	1,9%
- Germani	2.310	714	3.024	1,6%
- Țigani	2.030	148	2.178	1,1%
- Străini	725	499	1.224	0,6%
<hr/>				
Total	106.900	78.734	185.634	[100%]
	[57,6%]	[42,4%]	[100%]	

Datele statistice demonstrează că românii reprezentau un sfert din populația provinciei, dar elementul musulman rămânea într-o majoritate absolută (36,7%), raportul dintre români și bulgari fiind foarte apropiat (24,8% - 22,4%). Situația era absolut normală după patru secole și jumătate de stăpânire otomană, interval în care a fost susținută imigrarea masivă a turcilor, tătarilor și bulgarilor. Aceștia s-au așezat, cu precădere, în partea de nord și centrală a Dobrogei, românii locuind compact pe malul drept al fluviului¹⁰.

Spre deosebire de alte documente semnate de U. Chousserie, raportul înaintat Ministerului Afacerilor Externe al Franței, la 16 martie 1886, ne apropie foarte mult de viața cotidiană a locuitorilor Constanței.

Contrar preferințelor culinare manifestate de diplomatul francez, cașcavalul constituia baza alimentației pentru populația din zonă. Se poate aprecia că era fabricat în cantități apreciabile. În afara consumului intern, se exportau, până la 600 tone anual, la Constantinopol, în Grecia sau Asia Mică. Mesele principale se mai "îmbogăteau" cu pește sărat, pepene (vara), ceapă sau praz (iarna). Sărăcia meniului explica standardul de viață scăzut al majorității familiilor care se reuneau *"în jurul unei mese din lemn de brad, ridicată la o jumătate de picior deasupra solului"*, adică aproximativ 15 centimetri. În mod normal, o astfel de alimentație determina o sănătate precară, scrufuloza (inflamarea ganglionilor cervicali), tuberculoza, rahitismul fiind boli obișnuite în această parte a Dobrogei.

Diplomatul francez a mai observat că unii bărbați își continuau după amiezele *"în jurul meselor grosolane ale unei cafenele turcești, bând, cu un aer de fericire, din mici cupe aburinde, o băutură neagră obținută nu din boabe de cafea arabică, ci, în mod periculos, din orz prăjit"*. Ca toți oamenii pe jumătate înfometați, ei vorbeau despre meniuri rafinate *"descriind, de parcă ar fi fost masa lor, pulpele de berbec puse la proțap și stropite cu un suc concentrat de roșii, enumără bucățile de vânat îmbogățite cu un suc de portocale din care se ospătează și descriu meniul lor de mâine în care pun la un loc bucatele cele mai alese"*¹¹. Un sublim exercițiu de *"imaginație și lăudăroșenie"*, care trebuia să completeze sărăcăciosul meniu înghițit, cu stoicism, puțin mai devreme. Fin observator, U. Chousserie constata cu malițiozitate: *"În timpul discuțiilor, toți au apă în gură și ochii strălucind de plăcere, dar nimeni nu reușește să-și înșele vecinii, ceea ce nu-i împiedică pe nici unul dintre ei de a se retrage satisfăcut și cu un aer care arată de ce este el în stare"*¹².

Alții, mai comozi, își continuau siesta la adăpostul *"caselor lor închise, precum fortărețele, și în porțile cărora sunt montate mici ferestre care permit a privi pe nepoftitul care se hazardează la o oră atât de nepotrivită, să*

ridice ciocănelul" (să bată la poartă)¹³. Aceste citadele personale erau interzise ochiului curios al oricărui străin, motiv pentru care afacerile se tratau la cafenea sau în stradă.

De altfel, potrivit relatărilor semnate de U. Chousserie, întâlnirile cu rudele sau cei cunoscuți erau destul de rare, mai exact, cu ocazia marilor sărbători. În aceste momente deosebite, locul central al casei devenea salonul, spațiu ce exprima gustul și forța materială a gazdei: *"mobile demodate și desperechiate, o sofa turcească, scaune din paie acoperite cu o dantelă de bumbac lucrată cu croșeta de stăpâna casei, covoare de lână grosieră în tonuri țipătoare, gravuri prost luminate cu subiecte religioase, perdele persane și câteodată, un pian care nu există acolo decât de formă și de a cărei prezență gazdele se mândresc ca și cum ar fi ultima expresie a unei civilizații foarte rafinate și ar ascunde cele mai deosebite gusturi aristocratice ale stăpânului casei"*¹⁴. Și pentru ca totul să fie conform standardelor spre care se aspira, spălătoreasa – transformată, pentru un franc și o bucată de pâine, în fata din casă – aducea, pe un platou de metal alb (care ar fi trebuit să imite, fără succes, argintul), ceștile de cafea și farfuriile de dulceață, dar, mai ales, multă apă în pahare colorate. Pentru gazde și musafiri era o plăcută ocazie de a rememora toate cele întâmplate de-a lungul lunilor în care nu s-au mai vizitat.

La sfârșitul zilei, deși *"cu mâhnire se ștergea praful de pe mobilele din salonul a cărei ușă rămânea închisă până la o nouă sărbătoare"*¹⁵, ultimul musafir nici nu apuca bine să treacă pragul casei că și începeau aprinse comentarii la adresa celor care încercaseră să-și epateze interlocutorii cu un lux strălucitor. Totul se datora concurenței și luptei pentru a se ajunge la standardele convenite. După părerea diplomatului francez, aceste sacrificii erau fără rost, deoarece fardarea lipsită de gust accentua, în loc să ascundă, ridurile înghesuite pe fețele obosite ale femeilor; culoarea țipătoare a rochiilor sublinia și mai mult croiala învechită. Cât despre coafură, încercarea de a copia imaginea oferită de jurnalele de modă o transforma într-un adevărat *"monument etajat unde botaniștii ar putea face o seră de plante și flori noi"*. Bijuterii din aur, cu puține carate, acopereau mari părți ale corpului, prin dimensiunile lor neobișnuite (la urechi, pe piept și brațe, pe toate degetele mâinilor), împiedicând mișcarea naturală a articulațiilor. Un colier de mărime impresionantă înconjura gâtul descoperit și cobora în buzunarul stâng, pentru a susține un ceas, privit cu ostentație de către posesoare. Materializarea sentimentelor nutrite față de capul familiei reiese și din următoarea afirmație: *"portretul soțului este așezat într-o broșe mare plasată pe mijlocul pieptului..., căci el este cel care și-a creat soția așa cum este, adică un magazin ambulant de bijuterii destinat să ascundă toate greutățile cu care s-a realizat falsa sa strălucire, deoarece cantitatea de bijuterii purtată de soție este cea care indică poziția socială și bogăția*

soțului”¹⁶. Acesta, fiind iarnă, purta o căciulă de miel, haine de dimie, ghețe din piele de Rusia, bine impregnate cu ulei de pește. Deși mergea cu un pas (sau doi) înaintea soției, ca semn al respectului pe care aceasta i-l datora, bărbatul era total eclipsat de strălucirea etalată pe propria-i consoartă.

Impresia negativă pe care ne-o transmite autorul acestui raport considerăm că nu se justifică integral. Scopul prezenței sale la Küstendje, interesele economice ale cercurilor locale, ne face să credem că viceconsulul Franței a pătruns în intimitatea notabililor din zonă (funcționari de stat, negustori, proprietari de mici întreprinderi sau ateliere). Tonul sarcastic al unora dintre descrieri nu-l înțelegem, mai ales când privim capodopere ale picturii universale (semnate de A. Renoir, N. Grigorescu, I. Andreescu), fotografii și vederi de la sfârșitul secolului trecut, care au imortalizat o linie vestimentară foarte încărcată, ciudată, dar nu pentru un contemporan.

În ciuda subiectivismului manifestat de autor, rezultat firesc al diferențelor dintre lumea pe care o reprezenta și colțul de țară în care abia se forma o nouă civilizație, raportul întocmit de U. Chousserie ne ajută a ne apropia de realități mai puțin surprinse de documentele cunoscute până în prezent.

NOTE

1. C. Scheletti, *Dobrogea. Organizare*, Tulcea, 1879; Baron d'Hogguer, *Renseignement sur la Dobroudja, son état actuel, ses ressources et son avenir*, Bucarest, 1879; J.Jooris, *La situation économique de la Roumanie et de la Dobroudja*, Bruxelles, 1881; Gh. Dumitrașcu, *Un document privitor la <<Situațiunea județului Tulcea în 1879>>*, în "Peuce", IV, 1973-1974, p. 273-275; *Din tezaurul documentar dobrogean*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1988, p. 112-126
2. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), Xerografii Franța, pachet III, doc. 2, f. 2. În limba tătară, *bugeac* înseamnă unghi. Toponimul se referă la colțul sud-estic al spațiului carpato-nistean, cunoscut sub numele de "Stepa getică", Caravlahia (Țara Românească de la Marea Neagră), în secolele al XIII-lea - al XIV-lea, Basarabia (secolul al XVI-lea), Bugeac (secolul al XVII-lea), după instalarea nogailor, cf. Ion Chirtoagă, *Din istoria Moldovei de sud-est și diferitele semnificații teritoriale ale noțiunii de Bugeac*, în "Revista istorică", Serie nouă, tom 6, 1995, nr. 7-8, iul.-aug., p. 633-651
3. ANIC, *loc.cit.*, f. 2-3
4. Toponimul *Bugeac* mai desemna o culme a Munților Măcin, satele Canlă Bugeac (județul Tulcea) și Bugeac (județul Constanța)

5. Vezi și Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (în continuare se va cita DJCAN), fond Primăria Constanța, dosar 14/18579-1883, *passim*
6. ANIC, *loc.cit.*, f. 16-17; așa se explică numărul mare al reprezentanțelor diplomatice care funcționau în aceea perioadă (Tulcea: consulatele Austro-Ungariei, Franței, Angliei, S.U.A., Italiei; Sulina: viceconsulatele Italiei, Olandei, Suediei, Norvegiei, Austro-Ungariei; Constanța: consulatul Austro-Ungariei, viceconsulatele Germaniei, Franței, Angliei, Suediei, Norvegiei)
7. DJCAN, fond Primăria Constanța, dos. 10/1885, *passim*
8. *Loc. cit.*, dos. 1/1886, f. 62
9. ANIC, *loc.cit.*, f. 17
10. DJCAN, Colecția Registre de stare civilă, 1879-1886, *passim*; Direcția Județeană Tulcea a Arhivelor Naționale, Colecția Registre de stare civilă, 1879-1886, *passim*
11. ANIC, *loc.cit.*, f. 22
12. *Loc. cit.*
13. *Loc. cit.*, f. 21.
14. *Loc. cit.*, f. 23.
15. *Loc. cit.*, f. 25.
16. *Loc. cit.*, f. 27.

DOBRUDJA BETWEEN 1877 AND 1886 FROM A FRENCH DIPLOMAT'S POINT OF VIEW

Abstract

The article presents Dobrudja region between 1877-1886, in the view of the French vice-consul in Constanta, U. Chousserie. The information presented in the report was sent by the diplomat on March the 16th 1886 to the French Foreign Affairs Ministry.

The report includes a general description of Dobrudja from geographical, administrative, economical development, teaching system as well as inhabitants' point of view.

At the end of the article the author shows the fact that U. Chousserie's report brings into light reality facts less presented by the documents known until now.

PRIMUL DECENIU DE ADMINISTRAȚIE ROMÂNEASCĂ LA CONSTANȚA DUPĂ RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

Tratatul de la Berlin (1/13 iunie-1/13 iulie 1878) a reprezentat un moment de maximă importanță pentru istoria României, datorită implicațiilor asupra evoluției raporturilor internaționale, creându-se premisele necesare grupărilor ulterioare de forțe¹. Problemei "compensației" teritoriale pentru România (Dobrogea și Delta Dunării, în schimbul celor trei județe sud basarabene) a fost subliniată, în repetate rânduri, de diplomația europeană a vremii. Astfel, în raportul generalului Iancu Ghica, trimisul extraordinar al României la Petersburg, din 14/26 ianuarie 1878, către Mihail Kogălniceanu, ministrul de Externe al țării, era specificat faptul că Imperiul Țarist propunea reluarea Bolgradului, Cahulului și Ismailului, cedând Delta Dunării și Dobrogea până la Kiustendje².

În aceste condiții, Parlamentul României a votat, la 26 ianuarie/7 februarie 1878, o moțiune prin care și-a exprimat hotărârea de a menține integritatea teritoriului românesc³. Chiar ministrul de Externe al țării, Mihail Kogălniceanu, în memoriul înaintat agenților diplomatici ai României, la 25 februarie/9 martie 1878, considera stăpânirea Dobrogei, fără malul stâng al Dunării, "o încurcătură, o povară și poate un pericol permanent"⁴.

Un document important al momentului l-a constituit raportul trimis în țară de reprezentantul diplomatic român la Roma, Obedenaru, la 11/23 iunie 1878, în care relata una dintre discuțiile purtate cu fostul secretar general al Italiei, Tornielli. Acesta din urmă a subliniat importanța strategică a Dobrogei, insistând asupra porturilor Sulina și Kiustendje, neînțelegând refuzul României de a accepta Dobrogea. Obedenaru a răspuns: " (...) lăsând la o parte felul populațiilor eterogene din Dobrogea, este evident faptul că am fi constrânși să cheltuim milioane pentru a construi pod pe Dunăre și mai ales de a face din Constanța un port folositor. După ce acestea ar fi făcute, bulgarii, împinși și susținuți de Rusia, vor revendica Dobrogea"⁵.

În fapt, Rusia țaristă a condiționat părăsirea teritoriului românesc de posibilitatea de a-și construi, în zona dintre Dunăre și Mare, drumuri militare sau debarcadere în porturi⁶.

Pe aceeași linie, a unui control cât mai eficient al regiunii sud-est

europene s-a înscris și "recomandarea" Imperiului Țarist, adresată Romei, la 18 noiembrie 1878, de a nu trimite reprezentanții la București, pentru că "*ministrul Rusiei continuă să insiste pentru semnarea unei convenții militare. Rușii țin mult să fie singurii stăpânitori la Constanța*"⁷. De altfel, în Dobrogea, după cum s-a punctat și în nota circulară a Ministerului de Externe, din 9/21 ianuarie 1879, către agenții diplomatici ai țării, trupele țariste au fost adevărate trupe de ocupație⁸, ajungându-se până acolo, încât, frizând ridicolul, au interzis aclamațiile individuale care s-ar fi produs odată cu venirea trupelor române în Dobrogea și care ar fi fost un blam direct pentru ei⁹.

După trecerea oficială a sudului basarabean, Rusiei, la 21 octombrie 1878, la Ismail¹⁰, începând cu 14 octombrie 1878, trupele române au intrat în Dobrogea, ajungând la Constanța la 23 noiembrie 1878.

La 14/26 noiembrie 1878, a fost dat la Brăila, *Inaltul Ordin de zi* către armata română la intrarea în noua regiune a țării¹¹, ca și *Proclamația domnitorului Carol I către dobrogeni*, fiind prezentat modul în care Dobrogea urma a fi administrată de statul român. Proclamația prevedea, pe lângă egalitatea în drepturi între locuitorii Dobrogei, indiferent de religie sau neam, și faptul că, în scurt timp, noul teritoriu al țării "*va primi o organizare definitivă, care va ține seama de trebuințele și moravurile voastre, care va așeza pe temelii statornice poziția voastră cetățenească. Până atunci, autoritățile române au ca întâia îndatorire de a cerceta și îndeștula trebuințele voastre, de a îngriji de bunul vostru trai, de a vă face a iubi țara (...)*"¹².

Încă de la finalul lunii august a anului 1878, Ministerul Afacerilor Străine al României a considerat că, pentru administrarea teritoriului dintre Dunăre și Mare, Parlamentul ar putea fi sesizat direct, printr-un proiect de lege, sau executivul, preluând anumite libertăți de acțiune, ar putea legifera în acest sens. Ca legislatură ordinară, reprezentanța putea discuta și vota egalitatea de drepturi, dar nu și pe cele politice. Numai o Adunare Constituantă dispunea executarea lor. Convocarea unei Constituante era incompatibilă, însă, cu ocupația militară a României¹³.

Astfel, la 28 septembrie/10 octombrie 1878, Senatul a adoptat *Moțiunea privind dispozițiile Tratatului de la Berlin* conform căreia, până la convocarea unei constituante, România urma să administreze Dobrogea prin "*regulamente ad-hoc, până la deplina ei organizare*"¹⁴. Drept urmare, noua provincie românească a cunoscut, vreme de doi ani, un regim regulamentar¹⁵.

La 23 noiembrie 1878, colonelul Brandenburg i-a predat lui Remus Opreanu, primul prefect român al Constanței, dosarele și actele administrației orașului din timpul ocupației rusești¹⁶, documente care,

o lună mai târziu, ajungeau în arhiva Primăriei orașului. Era vorba despre: *"un registru pentru venituri, unul pentru cheltuieli, două registre de recipise, un compt (registru) de venituri și cheltuieli de la 1 octombrie până la 23 octombrie 1878, un dosar de compturile comunale, de 32 file, un opis relativ la actele de mai sus, recipisa nr. 1 a casieriei generale a acestui județ pe suma de lei 1.351 bani 75, fond comunal depus pentru Casa de Consemnațiuni, recipisa nr. 2 pentru suma de 1.443 ruble în bancnote rusești depuse la casieria pentru Casa de Consemnațiuni"*¹⁷. De fapt, "transferul" serviciilor publice de la autoritățile țariste către cele române, în principiu, ar fi trebuit să se efectueze destul de rapid. Acest lucru însă, după cum nota Mihail Kogălniceanu într-o circulară a sa către agenții diplomatici ai României, din 9/21 ianuarie 1879, s-a realizat greu, în special datorită prezenței *"a două armate într-o regiune (...), Tribunalul de Apel din Constanța aproape că nu se poate întruni, din lipsa unei clădiri publice în care să se instaleze (...) iar lucrările fortificate, ridicate, întreținute și menținute de armatele ruse la Constanța și Sulina, ar fi trebuit să dispară de mult"*¹⁸. Unitățile țariste au părăsit Constanța abia la 4 aprilie 1879¹⁹.

În luna noiembrie 1878, a fost adoptat *Regulamentul de organizare și împărțire administrativă a Dobrogei*, la a cărui finalizare contribuția lui C. A. Rosetti (ministru de Interne în guvernul prezidat de I. C. Brătianu, între 24 iulie 1876-24 noiembrie 1878) a fost majoră²⁰. De asemenea, au mai fost emise *Regulamentul asupra organizării judecătorești*, *Regulamentul pentru stabilirea și perceperea impozitelor*, cât și *Regulamentul pentru organizarea serviciului vamal, al consiliilor generale și al administrației domeniilor și pădurilor statului*. Conform prevederilor *Regulamentului de organizare administrativă*, fostul sangeac Tulcea a fost împărțit în trei județe: Tulcea, Constanța și Silistra Nouă. În compunerea județului Constanța intrau, ca plăși, fostele cazale: Hârșova, Constanța și Mangalia, un an mai târziu, adăugându-se Medgidia și Silistra Nouă. Începând cu 1 aprilie 1879, județul Constanța a fost împărțit în 5 plăși, cu 5 comune urbane, 104 rurale precum și 51 de sate și cătune.

Cel care răspundea de ordinea publică, garanta proprietatea, averea, onoarea și libertatea locuitorilor, ocrotind drepturile și libertățile tuturor cultelor, era prefectul. Potrivit articolului 11 din *Regulament*, prefectul administra districtul său după legile și obiceiurile locale – *"dând tot ajutorul administrației în executarea regulamentelor celorlalte ministere"*²¹. El avea în subordine toți funcționarii *"administrativi dar și polițienești"* (art. 22) și era obligat ca, la fiecare 15 zile, să raporteze ministerelor îmbunătățirile sau reformele necesare de introdus în legislația locală. Totodată, prefectul numea sau revoca (art. 23, 27) primarii comunelor rurale și urbane, numiți din

rândul consilierilor aleși. În acest sens, religia nu constituia un obstacol, dar prefectul trebuia să țină cont de religia majorității locuitorilor unei comune, urbane sau rurale (art. 23). De asemenea, prefectul dizolva consiliile comunale și ordona noi alegeri, revoca primarii, aproba bugetele și alte lucrări ce depășeau competența consiliilor, având sub directa sa conducere poliția, îndrumând, controlând și propunând măsuri de sancționare pentru personalul din subordinea celorlalte ministere. În rezolvarea problemelor, prefectul era ajutat de un șef de birou cu două ajutoare, un translator (de limbă turcă), un registrator-arhivar și patru copisti.

În baza *Regulamentului* amintit, pe 12 decembrie 1878, s-a constituit *Consiliul Comunal al orașului Chiustendge*, alcătuit din: Antonio A. Alexandridi, Basilio Gombo, Ali Kadâr Effendi, Hafus Regep Effendi și Bohor Seni, Antonio A. Alexandridi fiind numit primar. Tot acum, a fost organizată și Cancelaria comunei, compusă din: Dionisie Candogea (casier), Vasile Iordanovici (perceptor), Chirciu Banu (secretar), Eugeniu Cosmiadi (copist)²².

La 17 aprilie 1879, Consiliul Comunal al orașului Constanța a votat *Regulamentul pentru administrațiunea interioară a comunei urbane Kiustenge*, alcătuit din următoarele capitole:

- I. *Despre curățenia orașului;*
- II. *Despre libera circulațiune a stradelor;*
- III. *Despre animale;*
- IV. *Despre incendiuri;*
- V. *Despre îndeșularea obștească;*
- VI. *Despre înfrumusețarea orașului și siguranța publică;*
- VII. *Despre stabilimentele publice;*
- VIII. *Despre serviciul sanitar;*
- IX. *Despre spectacole;*
- X. *Despre beuturi;*
- XI. *Pentru femeile prostituate;*
- XII. *Penalitățile femeilor publice;*
- XIII. *Dispoziții diverse;*
- XIV. *Îndatoririle slugelor de ambe sexe;*
- XV. *Îndatoriile stăpânilor de slugi*²³.

Așa numita *Constituție a Dobrogei* a fost adoptată pe 9 martie 1880, fiind "opera" lui Mihail Kogălniceanu (ministru de Interne la acea vreme) și a prefectului constănțean Remus Opreanu. Scopul legii, potrivit *Expunerii de motive*, prezentată în Parlamentul țării de Kogălniceanu, era "asimiliațiunea deplină a Dobrogei cu România". Potrivit art. 3, toți locuitorii din Dobrogea care, în ziua de 11 aprilie 1877, erau cetățeni otomani, deveneau cetățeni români²⁴. Articolul 25 al legii amintite, împărțea, ținutul dintre Dunăre și Mare, în două

județe: Tulcea și Constanța, acesta din urmă cu cinci ocoale: Constanța, Hârșova, Medgidia și Silistra Nouă. Constanța a fost declarată comună urbană, alături de alte 12 orașe dobrogene (art. 46). De asemenea, în fiecare județ s-a înființat câte un consiliu județean, înzestrat cu aceleași atribuțiuni ca în restul țării.

Pentru județul Constanța, prefectul alegea, dintr-o listă de 12 persoane recomandate de consiliul comunal al orașului, doi membri care, alături de alți 10 membrii aleși de delegații comunelor, formau consiliul județean. Numărul consilierilor comunali din Constanța și Tulcea a crescut acum la nouă, dintre care trei erau numiți de prefect, dintre notabilitățile orașului (art. 48), în structurile administrative neputând intra decât cetățeni români²⁵. Astfel, Remus Opreanu a înaintat, la 29 mai 1880, Primăriei Constanța, Nota nr. 22697, potrivit căreia consilierii fără cetățenie română urmau a fi înlăturați din funcțiile deținute. În această situație se aflau Bohor Seni și Basilio Gombo²⁶.

În fapt, după adoptarea Legii din 9 martie 1880, foarte mulți locuitori ai Constanței aflați sub protecție străină au cerut cetățenie română. Astfel, Primăria a înregistrat, la 6 mai 1880, cererea căpitanului de caic Aghios Nicolaos și a lui State Garufal. Cereri asemănătoare au fost depuse și de Teodor Nicolau, român din Macedonia, la 9 mai 1880²⁷; la 20 mai 1880 – A. Chifidis, care fusese nevoit să adopte, în timpul războiului ruso-româno-turc, cetățenia elenă; la 22 mai 1880 – Suleiman Hassanoglu; 5 iunie 1880 – Dimitrie Hristophor, împreună cu bastimentul *Sf. Gheorghe*²⁸; la 4 iulie 1880 – Petre Ivanov, Emilian Stephanov, Izot Stephanov. Acestea sunt doar câteva exemple din multitudinea de cereri înregistrate atunci, neexistând, totuși, o statistică oficială în acest sens. Au fost însă și cazuri, destul de rare, când cererile au fost respinse sau contestate (de exemplu Jani Macri a contestat, la 8 februarie 1890, dreptul de cetățean român al lui M. Rosanis, comerciant aflat pe lista alegătorilor comunali la nr. 169. Motivul: la 11 aprilie 1877, domiciliu la Rusciuc²⁹).

În ceea ce privește numărul alegătorilor comunali, în anul 1881, acesta se ridica la 373 de persoane³⁰ cu dreptul de a alege 6 membri ai Consiliului Comunal, numărul lor coborând, în 1888, la 269³¹. De fapt, chiar din 1884, în cadrul dezbaterilor Consiliului Comunal din 20 februarie, M. Miloșef, consilier local, a propus micșorarea censului, pentru a fi "*alegător comunal*", la suma de 18 lei, propunere înaintată, de altfel, Ministerului de Interne. Consiliul Comunal a respins însă doleanțele propriului consilier, care mai dorea și formarea grabnică a unei liste suplimentare a alegătorilor³².

Regimul excepțional legal, care l-a înlocuit, în 1880, pe cel regulamentar, s-a prelungit până în 1909, ceea ce a dus la o

intensificare a campaniei pentru dobândirea drepturilor politice și a demascării neconformităților administrației dobrogene atât de presa locală, cât și de notabili ținutului dobrogean. Astfel, în august 1889, guvernul României a hotărât trimiterea unei delegații, alcătuită din reprezentanții ministerelor de Interne, Finanțe, Război, Justiție, Lucrărilor Publice, Cultelor și Instrucțiunii Publice, pentru a examina, la fața locului, neajunsurile populației din Dobrogea. Comisia, ținând cont de condițiile economice excepționale în care se afla această parte a țării și *“de starea de cultură a diferitelor elemente din care se compunea populația, urma să propună sistemul de organizare administrativă și modificările ce trebuiau introduse, deși există un regulament în vigoare”*³³.

Așadar, Primăriei constănțene i-a revenit sarcina de a monitoriza toate *“revendicările și relele actualei organizații”*³⁴.

La 6 septembrie 1889, *“necesarul”* a fost definitivat și înaintat Prefecturii. Problemele înregistrate erau destul de numeroase, contestându-se chiar și Legea de organizare a Dobrogei. Raportul Primăriei, destul de voluminos, a analizat *“chestiunile proprietăților”* și abuzurile ce au fost săvârșite în numele legii, precum și *“chestiunea administrativă”*, Ministerul de Interne fiind acuzat de autoritatea constănțeană, de necunoașterea situației Dobrogei când a elaborat legislația provinciei. De asemenea, Primăria a subliniat lipsa de control a serviciilor administrative, Consiliul Comunal și primarul având atribuțiuni restrânse, neputând apăra, concret, interesele urbei.

O altă idee care apare în raportul Primăriei din 1889 este cea a prelungirii stării excepționale a Dobrogei, văzută, mai mult, ca o experiență pe seama localnicilor, nedobândirea drepturilor politice, în condițiile existenței *“spiritului public local”*, nu făcea decât ca alipirea la România să fie tot mai dificilă.

Raportul Primăriei Constanța a avut un rezultat mult sub așteptări, deoarece, prin Ordinul Ministerului de Interne nr. 19858/3 noiembrie 1889, s-a trecut doar la înlăturarea funcționarilor care săvârșeau abuzuri, iar pentru angajarea altora, ordinul era clar: controlul amănunțit al trecutului celui care urma să fie în slujba statului³⁵.

Un an mai târziu (9 august 1890), o comisie a Prefecturii Constanța constata neregulile găsite la Primărie: amenzi fără eliberări de chitanțe, bani încasați fără a se specifica cine și de ce a plătit, lipsa unor documente importante (exemplu: referatele arhitectului orașului)³⁶. Mai mult decât atât, pe 8 august 1891, prefectul orașului, S. Lătescu, a înaintat ministrului de Interne, Lascăr Catargiu, un raport prin care a solicitat dizolvarea Consiliului Comunal, ca urmare a demisiei mai multor consilieri, nemulțumiți de demiterea primarului Panait Holban, ce periclitase interesele comunei. Pretextul demisiei celor șapte

consilieri a fost neîncrederea față de noul primar, Constantin Moisiu ("fost procuror-judecător de tribunal")³⁷.

Conform art. 29 din Legea comunală, ministrul de Interne putea dizolva consiliul, numind o comisie interimară, recomandată de S. Lătescu, alcătuită din: C. Moisiu, Mihail Coiciu, Iani Macri, Leon Buter și Djibaell Frankian, având ca președinte, pe C. Moisiu. Rezoluția scrisă de Lascăr Catargiu a fost: "*Urgent. Se aprobă*"³⁸.

În final, putem considera că, în ansamblul lor, măsurile adoptate de statul român, susținute de autoritățile locale la Constanța, dincolo de unele sincopele înregistrate, au marcat, însă, o etapă distinctă în cadrul vastului proces de transformare a Kiustendge-lei turcești de după revenirea Dobrogei la Țară.

NOTE

1. L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon (coordonatori), *România în relațiile internaționale 1699-1939*, Ed. Junimea, Iași, 1980, p. 298
2. Biblioteca Academiei Române. Arhiva Istorică (BARAI), *Documente privind evoluția situației politice teritoriale a provinciilor românești*, seria B (1812-1916), partea a II-a (1859-1878)
3. *Ibidem*
4. *Ibidem*, p. 411-412; Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), colecția microfilme Franța, rola 21; la 10/22 iunie 1878, Fred Debains, consulul general francez raporta ministrului său de Externe, Decazes, că, încă din 1876, Kogălniceanu a revendicat "(...) o parte a litoralului de la Marea Neagră la gurile Dunării. El (Kogălniceanu- n.n.) pretinde că Rusia, Germania și Austria s-au și ocupat de cererea sa; prima putere ar fi preferat ca el să fie al unei Bulgariei autonome(...)".
5. ANIC, fond Casa Regală, dos. 33/1878, f. 2-5, 11-14
6. *Ibidem*, colecția microfilme Franța, rola 98, c. 860-863; raportul ambasadorului francez la Istanbul, Fournier către Waddington, ministrul de Externe al Franței, din 7/19 noiembrie 1878.
7. *** , *Documente privind istoria militară a poporului român*, Ed. militară, București, 1974, p. 32; Mariana Cojoc, *Dobrogea în rapoartele diplomației europene. Considerații geostrategice (1877-1879)*, în "Anuarul Muzeului Marinei Române", tom II, 1999, Constanța, Ed. Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime Constanța, p. 145; La 10 august 1877, agentul consular al Franței la Constanța a înaintat un raport ministrului său de Externe, în care sublinia faptul că autoritățile rusești au pus torpile în rada portului Constanța.
8. ANIC, colecția microfilme Austria, rola 95, c. 67-78
9. *Ibidem*, colecția microfilme Franța, rola 98, c. 855-857; raportul viceconsulului francez, Senac, către ambasadorul Franței la Istanbul, trimisă de la Constanța, pe 22 octombrie/3 noiembrie 1878
10. *Ibidem*, c. 846-851; nota viceconsulului francez, Langlais către

- ambasadorul Franței la Istanbul, din 13/25 octombrie 1878, Tulcea.
11. BARAI, *op. cit.*, p. 56
 12. *Ibidem*, p. 57-58
 13. ANIC, fond Casa Regală, dos. 51/1878, f. 2-3; nota Ministerului Afacerilor Străine, adresată reprezentanților diplomatici români în străinătate, din 28 august/9 septembrie 1878.
 14. BARAI, *op. cit.*, p. 36
 15. Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 353
 16. ANIC, fond Ministerul de Interne, dos. 223/1878, f. 27-28
 17. Arhivele Naționale Constanța (ANC), fond Primăria Constanța, dos. 1/1878, f. 67
 18. ANIC, colecția microfilme Austria, r. 95, c. 67-78
 19. Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 351
 20. Georges G. Angelesco, *Etude sur la Dobrogee au point de vue de l'organisation des pouvoirs publics*, Arthur Rousseau-Editeur, Paris, 1907, p. 116; Ion Alexandrescu, Ioan Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994)*, Editura Mediaprint, București, 1995, p. 196
 21. ***, *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Constanța*, București, 1977, p. 22
 22. ANC, fond Primăria Constanța, dos. 1/1878, f. 41
 23. *Ibidem*, f. 6-17; dos. 9/1879, f. 6-17; veniturile și cheltuielile urbei au fost stabilite în octombrie 1878.
 24. M. Vlădescu-Olt, *Constituția Dobrogei*, Tipografia "Dor. P. Cucu", București, 1908, p. 11-15; Înscirerea datei de 11 aprilie 1877 în Legea pentru organizarea Dobrogei a atras după sine protestele Imperiului Otoman, deoarece data semnării Tratatului de la Berlin era cu totul alta. România, însă, a adoptat această dată deoarece ea coincidea cu ocuparea Dobrogei de trupele rusești, sub comanda generalului Zimmerman, când armata și administrația otomană s-au retras.
 25. Vasile M. Kogălniceanu, *Dobrogea 1878-1909*, Editura Librăriei Soccec&C-ie, București, 1910, p. 310-321
 26. ANC, fond Primăria Constanța, dos. 17/1880, f. 5-6
 27. *Ibidem*, dos. 20/1880, f. 1-2
 28. *Ibidem*, f. 6, 9, 15
 29. *Ibidem*, dos. 3/1890, f. 91
 30. *Ibidem*, dos. 14/1881, f. 1
 31. *Ibidem*, dos. 3/1888, f. 15
 32. *Ibidem*, dos. 1/1884, f. 36-38
 33. *Ibidem*, dos. 27/1889, f. 3-74
 34. *Ibidem*
 35. *Ibidem*, 43/1894, f. 104; La 12 octombrie 1896, Primăria Constanța a elaborat *Condițiile pentru formarea unui cartier român în orașul Constanța*, care, la punctul 3, prevedea: "loturile care se vor vinde românilor, să fie în special date funcționarilor, stabiliți în oraș și care nu aveau proprietăți (...)".
 36. *Ibidem*, dos. 3/1890, f. 22-23, 27
 37. *Ibidem*, dos. 3/1888, f. 1-22; dos. 3/1890, f. 55-76; Panait Holban a fost ales consilier în 19 octombrie 1888 și la 4 noiembrie 1890, fiind

- numit, la 7 decembrie 1890, prin Decretul Regal nr. 3319/3 decembrie 1890, primar al Constanței.
38. ANIC, fond Ministerul de Interne, dos. 406/1890-1894, f. 61-66

THE FIRST DECADE OF ROMANIAN ADMINISTRATION IN CONSTANTA AFTER INDEPENDENCE

Abstract

The author gives a description of the measures taken during the first decade of Romanian administration in Constanța after the war for independence, such as: the regulation regarding the internal administration of the urban commune of Kiustendje: the city of Constanța communal council, the Dobrudjan Constitution adopted on the 9th of March 1880.

These measures adopted by the Romanian government, supported by the local authorities in Constanta, regardless of any accidents that may have occurred, marked a distinct stage in the vast process of Turkish Kiustendje transformation after the return of Dobrudja to the country.

92 DE ANI DE LA PACEA DE LA BUCUREȘTI (1913)

Cadrilaterul sau sudul Dobrogei, reprezentat de cele două județe Durostor, după vechiul nume roman al cetății Silistra -stăpânită odinioară de Mircea cel Bătrân- și Caliacra - după numele de origine grecească veche al capului care înaintea mult în mare -, a intrat în componența României în anul 1913, în urma Păcii de la București. Aceasta punea capăt celui de-al doilea război balcanic.

Noua frontieră, așa-zisă "strategică", n-a adus însă României mai multă securitate, ba, din contră, i-a adus, mai degrabă, necazuri decât beneficii: atacurile comitangiiilor, problema colonizării macedonenilor și, mai presus de toate, tensionarea relațiilor cu Bulgaria, ce se vor accentua în 1916 și 1940.

Cu toate acestea, Cadrilaterul a fost și este, pentru mulți români, vatră strămoșească.

Articolul de față își propune să facă un scurt istoric al acestui ținut, ca un omagiu adus românilor ce au rămas sau au fost nevoiți să îl părăsească, în 1940.

Slăbirea Imperiului Bizantin, atacat de turcii din Asia Mică, și decăderea statului bulgar, care culminează cu divizarea din 1363, o parte la răsărit, cu capitala la Târnovo, condusă de Șişman și cealaltă, la apus, cu capitala la Vidin, condusă de Stracimir, permit, în jurul anului 1320, apariția, în părțile Cabarnei (Cărvunei), a unui stat independent, al românilor dintre Dunăre și Mare.

El se constituie în strânsă legătură cu biserica ortodoxă. Patriarhia de la Constantinopol îl numește pe Metodie "*metropolit de Varna și Carbova*"¹.

În anul 1346, noul stat românesc, bine consolidat și recunoscut de Bizanț, îl avea conducător pe Balica, solicitat de împărăteasa regentă a Bizanțului, Ana de Savoia, să intervină în conflictul împăratului minor Ioan al V-lea Paleologul (1341-1391), pentru a-l susține împotriva rebeliunii nobiliare, condusă de marele domestikos Ioan Cantacuzino, proclamat, în 1341, bazileu.

Balica a trimis la Constantinopol un corp expediționar de 1.000 ostași, puși sub comanda fraților săi, Teodor și Dobrotici (Dobrotiță).

Cei doi frați au fost primiți sărbătorește în capitală. Dobrotiță, căsătorindu-se cu fiica marelui duce Alexios Apokaukos, a fost numit strateg al armatei imperiale².

În vara anului 1348, după realizarea unei înțelegeri între Ioan Cantacuzino și Ioan al V-lea Paleologul, lui Dobrotici i s-au recunoscut meritele, fiind socotit printre *"cei mai de vază conducători politici și militari ai vremii"*³.

La două decenii de la aceste evenimente, un act al Patriarhiei din Constantinopol îl înfățișează pe conducătorul român ca despot al unui stat întins spre sud, pe litoralul pontic, până la Kozeakon și Emania (Emina), unificat în jurul Țării Cavarnei⁴.

Un document din 1372 constată existența statului lui Dobrotici (numit despot), între Dunăre și Marea Neagră.

Nicolae Iorga socotește că numele domnului Dobrogei, Dobrotici (Dobrotiță), *"ca și acela de Balica (din Balea) al fratelui, îl arată de rasă românească"*⁵.

În deceniile următoare, reflectând necesitatea obiectivă a realizării apărării în comun a Țărilor Române împotriva expansiunii otomane, statul român dobrogean s-a unit cu Țara Românească, sub sceptrul marelui voievod Mircea cel Bătrân.

Evenimentul s-a petrecut în cursul anului 1388, când turcii, conduși de Ali Pașa, întreprind o lungă campanie împotriva lui Ivanco, conducătorul Dobrogei, și a lui Sișman, conducătorul statului bulgar cu capitala la Târnovo.

Atât Ivanco, cât și Sișman mor în luptă cu turcii. Succesele otomane sunt anulate repede, prin intervenția energică a lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), care îndepărtează pericolul otoman și îi unește, într-o singură țară, pe românii din Dobrogea cu cei din Țara Românească.

Dobrogea s-a unit cu Țara Românească în anii 1388-1389, iar Cadrilaterul a fost mereu parte componentă a Dobrogei. Primul document în care Mircea își spune domn *"al părților Podunaviei"* (Țara de la Dunăre) poartă data de 4 septembrie 1389⁶.

Apogeul puterii lui Mircea cel Bătrân își află înțelegerea exactă într-un document din 23 noiembrie 1406, din care aflăm teritoriul pe care acesta îl stăpânea: *"...Io Mircea, mare voievod și domn cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind toată țara Ungro-Vlahiei și a părților de peste munți, încă și spre părțile tătarești și herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amândouă părțile, peste toată Podunavia, încă până la Marea cea Mare, și singur stăpânitor al cetății Dîrstor"*⁷.

La titlul de *"mare voievod"*, *"singur stăpânitor"*, Mircea cel Bătrân a adăugat pe acela de *"despot"*, în legătură cu stăpânirea sa asupra Dobrogei. Mircea poartă titlul de *"despot al țărilor lui Dobrotici"*⁸.

Trebuie precizat că Mircea a acordat o largă autonomie teritoriilor dobrogene și le-a respectat tradițiile administrative. La Silistra, de

pildă, cârmuiau dregători locali, intitulați „*chefalia*” (căpetenii). Inscriptia din 1408 de la Silistra, scrisă în limba greacă, a fost pusă de locuitorii care țineau să amintească urmașilor cele trăite de ei când *“Io Mircea, marele voievod și domn a toată Ungrovlahia, a izbăvit Silistra de turci”*⁹.

După moartea lui Mircea, fiul său, Mihail (1418-1420), menține Dobrogea în componența Țării Românești, fapt ce reiese din titulatura sa, consemnată într-un document, din 18 martie 1419: *“Mihai Voievod, domn al Țării Românești și al Munților către țara tătărească și amândouă părțile de dincoace și de peste Dunăre și până la Poarta de Fier și până la Marea Neagră”*¹⁰.

Dobrogea a fost cucerită de turci în vremea domnitorului Radu Praznaglava (1420-1422, 1423, 1424, 1426, 1427).

Până la 1878, Dobrogea devine un ținut islamic, integrat Imperiului Otoman.

*“Locuitorii români înfruntă o lungă perioadă de asuprire atât pe plan social-economic, cât și cultural-spiritual, dar conștiința lor etnică și structura spirituală axată pe credința creștină-ortodoxă, le-a insuflat vitalitatea și spiritul de conservare, fiindu-le întotdeauna reazem moral și îndemn în luptă”*¹¹.

După o apartenență de 450 de ani la statul otoman, Dobrogea revine la patria-mamă, România, în anul 1878, când se încheie încă o pagină glorioasă a istoriei poporului român – cucerirea independenței de stat a României.

Congresul de la Berlin a legalizat independența, pe care o cuceriseră ostașii români pe câmpul de luptă, cu prețul atâtor sacrificii umane și materiale.

La Congresul de pace de la Berlin, din 1/13 iulie 1878, articolele 22-26 ale tratatului cuprindeau dispoziții referitoare la România. Se recunoștea independența României, Serbiei și Muntenegrului. Independența României era condiționată de cedarea către Rusia a sudului Basarabiei și de înlăturarea discriminărilor confesionale. Prin tratat, i se acorda României Delta Dunării, Insula Șerpilor și se prevedea, totodată, restabilirea autorității statului român asupra Dobrogei, străvechi teritoriu românesc ce fusese cotopt de turci încă din secolul al XV-lea, cât și asupra ținutului situat la sudul Dobrogei, până la o linie care, plecând de la răsărit de Silistra, răspundea la Marea Neagră, la sud de Mangalia.

Urma ca o comisie europeană să delimiteze frontiera între România și noul stat creat, principatul autonom al Bulgariei¹².

“Semnificativ este faptul că la Congresul de la Berlin contele Șuvalov, ambasadorul Rusiei în Marea Britanie, a recunoscut că Dobrogea se cuvenea României mai mult decât oricui, din cauza numărului populației de

acolo”¹³.

Se știe că, la Congresul de la Berlin, delegația română și-a exprimat interesul ca frontiera de sud a Dobrogei să includă și Silistra cu fortificațiile sale. Dar, datorită intervenției cancelarului Rusiei, Gorceakov, în ciuda rezistenței României față de cedarea celor trei județe din sudul Basarabiei către Rusia, partea sudică a Dobrogei, Cadrilaterul a rămas principatului autonom al Bulgariei.

Abia în 1913, după cel de-al doilea război balcanic, în componența României au intrat județele Durostor și Caliacra – teritoriul cunoscut sub numele de Cadrilater sau Dobrogea Nouă.

Cadrilaterul a devenit, pentru cele două țări vecine, România și Bulgaria, “mărul discordiei”.

Istoricii bulgari au scris un număr impresionant de lucrări, prin care susțin, cu tărie, ideea apartenenței Cadrilaterului la istoria statalității bulgare, afirmând, totodată, că, în momentul atribuirii sale României, era locuit de o populație “*dominant bulgară*”. Numai că, și din punct de vedere al populației, lucrurile nu stau chiar așa. În timpul ocupației otomane, teritoriul a fost colonizat, ca și întreaga Dobroge, de altfel, cu turci și tătari, musulmanii devenind elementul etnic majoritar, alături de care existau așezări stabile vechi ale românilor și bulgarilor.

Cadrilaterul din 1913 măsura 7780 km² și avea o populație, conform datelor oficiale, de 138.000 turco-tătari (48%) și 121.900 bulgari (43%), românii reprezentând 9%¹⁴.

Bulgarii au stăpânit Cadrilaterul timp de 35 de ani (1878-1913), perioadă în care statul bulgar colonizează aici o numeroasă populație bulgară.

Despre bulgarii din Cadrilater, istoricul P.P. Panaitescu arată că prezența lor aici era “*rezultatul unei colonizări recente și cu caracter artificial, că bulgarii s-au așezat în cea mai mare parte după 1878 în satele odinioară turcești*”, fapt confirmat și de o serie de învățați bulgari, dintre care amintim pe reputatul filolog Lj. Miletici¹⁵.

În urma Conferinței de pace de la București, ce încheia cel de-al doilea război balcanic – 17 iulie 1913, sudul Dobrogei revenea României, cunoscut și sub numele de Dobrogea Nouă.

Până în 1940, acest teritoriu a fost parte componentă a statului român.

La 30 august – 1 septembrie 1916, Germania, Bulgaria și Turcia declarau război României. Aceasta intra, astfel, în primul război mondial.

În timp ce România a hotărât să intre în război de partea Antantei, Bulgaria s-a aflat în tabăra adversă, cea a Puterilor Centrale.

Înfrântă pe frontul din Dobrogea, armata română s-a retras, iar

orașele Bazargic, Cavarna și Balcic- Cadrilaterul-, au fost ocupat de armatele germano-bulgaro-turce.

Dobrogea a fost cea dintâi provincie românească ocupată de inamic, în octombrie 1916, și cea de pe urmă scăpată de robie – 2 decembrie 1918.

“Din punct de vedere administrativ, Cadrilaterul a fost încorporat direct Bulgariei. Restul Dobrogei a intrat inițial sub administrația Bulgariei timp de 3 luni, apoi, s-a întocmit un condominion germano-bulgaro-turc, fiind în mod efectiv o administrație germană. Ea a durat până în noiembrie 1918, când s-a reinstaurat administrația bulgară, încheiată la 2 decembrie 1918”¹⁶.

Pentru populația românească, ocupația străină a fost un calvar.

Războiul s-a încheiat cu victoria Antantei. La 24 noiembrie 1918, comandantul militar interaliat a cerut retragerea armatei bulgare din Dobrogea.

La 26-30 noiembrie 1918, autoritățile administrației civile ale județelor Tulcea, Constanța, Durostor și Caliacra s-au reîntors în orașele reședință de județ. În catedralele și bisericile celor patru municipii, s-au oficiat servicii religioase, desfășurându-se solemnitatea reinstalării autorităților române.

Stabilirea administrației române n-a pus capăt problemei dobrogene, prelungită artificial pe plan internațional, chiar în cadrul Conferinței de pace de la Paris. Diplomația americană, care avea o vagă imagine a problemei balcanice, a susținut cererile teritoriale ale bulgarilor privitoare la sudul Dobrogei.

La 8 septembrie 1919, propunerea americană a fost respinsă de George Clemenceau, președintele Franței și al Conferinței de pace de la Paris.

Prin tratatul de pace de la Neuilly sur Seine, Bulgaria va recunoaște dreptul României asupra Cadrilaterului, acceptând frontiera din anul 1913. *“După 1913 Cadrilaterul a dobândit pentru România o dublă însemnătate: o funcție strategică. Și aceea de cămin pentru românii din afara hotarelor. Aromânii macedoneni deposezați de statul bulgar de păsurile lor din Macedonia și Tracia Orientală, precum și românii din Regat lipsiți de pământ, au fost colonizați de statul român în Cadrilater”¹⁷.*

După primul război mondial, statul român a întocmit un susținut program legislativ, vizând împrăștierea noilor veniți, pentru a le conferi stabilitate și siguranță.

Față de minoritățile etnice turco-tătare și bulgare, statul român a garantat, în spiritul tradiționalei politici de toleranță, deplina egalitate cu etnicii români.

Elocventă în acest sens este însăși *Legea pentru organizarea Dobrogei Noi*, din 1 aprilie 1914, precum și discursul rostit de primul ministru al României, Ion I.C. Brătianu, cu prilejul dezbaterii parlamentare: *“Noi*

considerăm că este indiferentă originea de rasă, că este indiferentă deosebirea de religie, că toată populațiunea care de azi înainte aparține regatului român are dreptul la aceeași dragoste și la aceeași solitudine”¹⁸.

Începând cu anul 1925, statul român aprobă colonizarea aromânilor din Macedonia grecească, în Cadrilater.

La puțin timp de la începutul colonizării în Dobrogea de sud, primul ministru, Vintilă Brătianu, afirma: *“Aromânii colonizați sunt elemente de mare valoare națională și gospodărească. Pe unde s-au așezat în Cadrilater au înflorit satele, au înființat școli, biserici, comune și gospodării temeinice și trainice, au frământat ogorul îmbelșugându-l cu rod. De asemenea, macedonenii coloniști s-au dovedit și credincioși ai ordinii hotarelor”¹⁹.*

Izbucnirea, în 1939, a celui de-al doilea război mondial a adus, din nou, teamă în inimile românilor din Cadrilater.

Revizuirea frontierelor României, prin forță și dictat, a confirmat temerile locuitorilor Dobrogei cu privire la integritatea acestei provincii românești.

În pofida revizionismului moderat al bulgarilor, raporturile cu Bulgaria au fost, în perioada interbelică, marcate de unele momente tensionate, provocate, periodic, de atacurile teroriste ale comitangiilor, pornite de pe teritoriul bulgar.

Comitangii au format o organizație iredentistă, creată de refugiați bulgari dobrogeni în Bulgaria, la frontiera cu România, cu asentimentul tacit al autorităților bulgare. Ei alcătuiesc bande înarmate, care treceau în Dobrogea, organizând acțiuni teroriste asupra populației române.

După ce România, în iunie 1940, pierduse Basarabia, Hitler și Mussolini somau Bucureștiul să cedeze Ungariei și Bulgariei teritoriile revendicate de acestea.

La 31 iulie 1940, în urma audienței acordată de Hitler delegației de stat bulgare, Berlinul comunica României că *“Dobrogea de Sud ar trebui retrocedată în granițele sale dinainte de 1913”*.

În fața acestei situații, conducătorii României au început tratativele cu partea bulgară. Bulgarii revendicau, în mod categoric, întreaga Dobroge de Sud.

Partea română a încercat să mențină orașele Silistra și Balci. Somați de Ministrul Germaniei la București, Wilhelm Fabricius, să satisfacă integral revendicările bulgare, românii renunță la cererile lor.

Conferința româno-bulgară de la Craiova a început la 19 august 1940.

Tratatul a condus la stabilirea unei noi frontiere, care, pornind de la Dunăre, în aval de Silistra, ajungea la Marea Neagră, la 8 km sud

de Mangalia. Partea română dădea asigurări că această graniță va fi definitivă și pe vecie. În același timp, partea bulgară a declarat că, odată cu încorporarea sudului Dobrogei, Bulgaria nu va mai formula, niciodată, vreo pretenție contra României, considerând chestiunea Dobrogei ca fiind tranșată pentru vecie²⁰.

La 7 septembrie 1940, între România și Bulgaria, se parafa Tratatul de la Craiova, însoțit de un Protocol și un Acord privind modalitatea de evacuare a teritoriului cedat, schimbul de populație și problemele financiare.

*"Teritoriul preluat de bulgari măsoară circa 7.700 km². În ceea ce privește populația în Cadrilater locuiau în 1940 – 117.000 de români, iar în județele Tulcea și Constanța 49.700 de bulgari"*²¹. În urma schimbului de populație, aceasta își pierde cetățenia inițială.

*"Proprietățile imobiliare rurale ale locuitorilor transferați obligatoriu erau considerate <<bunuri abandonate>> și intrau în patrimoniul statului respectiv. Proprietatea imobiliară urbană rămânea în proprietatea deținătorilor, intrând însă sub jurisprudența țării pe al cărui teritoriu se afla. Persoanele care făceau obiectul schimbului aveau dreptul să păstreze și să transfere bunurile mobile, vite, inventar agricol etc."*²².

Ajunși în România, evacuații din Cadrilater s-au confruntat cu noi greutăți, în primul rând, găsirea unui nou cămin. Problema reasezării lor s-a dovedit dificilă.

O parte din ei s-au așezat în județele Constanța și Tulcea. Alții, în județele Călărași și Ialomița.

În realitate, și în profida înțelegerilor româno-bulgare, în Cadrilater au rămas numeroase familii de români, cum, de altfel, în județele Constanța și Tulcea, trăiesc astăzi numeroși bulgari.

NOTE

1. Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, p. 196.
2. *Istoria Militară a poporului român*, vol. I, Ed. Militară, București, 1984, p. 362
3. *Ibidem*, p. 363
4. O.Mărculescu, *Cavarna medievală și modernă*, în "Analele Dobrogei", 16, 1936, p. 69
5. Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, p. 230
6. N.Stoicescu, *Marele Mircea Voievod*, Buc., 1987, p. 152-153
7. P.P.Panaiteanu, *Istoria românilor*, București, 1990, p. 89
8. N.Stoicescu, *op.cit.*, p. 156
9. "Studia et acta Orientalia", I, 1958, p. 239-247
10. A.Rădulescu, I.Bitoleanu, *op.cit.*, p. 202

11. C.C.Giurăscu, Dinu C.Giurăscu, *Istoria Românilor*, 1971, p. 296
12. A.Rădulescu, I.Bitoleanu, *op.cit.*, p. 337.
13. *Ibidem*, p. 337
14. *Ibidem*, p. 381
15. *Ibidem*, p. 381
16. *Ibidem*, p. 387
17. *Ibidem*, p. 432
18. *Ibidem*, p. 433
19. N.Cușa, *Aromânii (macedonenii) în România*, Ed.Muntenia, 1995, p. 25
20. A.Rădulescu, I.Bitoleanu, *op.cit.*, p. 438
21. *Ibidem*, p. 439
22. *Ibidem*

90 YEARS SINCE BUCHAREST PEACE TREATY (1913)

Abstract

The author intends to give a short historic review of the Quadrilater area, stressing that it was and still it is for many Romanians their ancestors' homeland.

ACȚIUNILE DE LUPTĂ ALE DIVIZIEI A 9-A INFANTERIE PE FRONTUL DIN DOBROGEA, ÎN CAMPANIA DIN ANUL 1916

Evenimentele dramatice de la Turtucaia, petrecute în debutul campaniei militare a armatei române, pe frontul din Dobrogea, au constituit obiectul de cercetare și analiză a numeroși istorici civili sau militari, reușindu-se, în majoritatea cazurilor, să se întocmească studii și lucrări de certă valoare științifică, al căror unic scop era să releve circumstanțele reale în care s-a produs un dezastru de asemenea proporții, cu implicații dintre cele mai nefericite pentru întreg Planul de campanie al armatei române.

Cum era și firesc, efortul principal de cercetare s-a focalizat pe segmentul Turtucaia al Frontului de Sud, sectorul cel mai tensionat al confruntărilor militare din sudul Dobrogei. La o analiză mai atentă, se pot trage concluzii interesante referitoare la acțiunile militare din această zonă, prin relevarea rolului și locului ocupat de celelalte unități și mari unități dispuse în sudul Dobrogei, respectiv cele din Silistra și Bazargic, care, pe ansamblu, puteau influența situația de la Turtucaia, în sensul că, printr-o acțiune judicios planificată și bine condusă din punct de vedere operativ, ar fi dat, probabil, alt curs evenimentelor. Analiza, din această perspectivă, a acțiunilor de luptă a Diviziei a 9-a infanterie, reprezenta o direcție de investigare, menită să aducă noi argumente în favoarea afirmației mai sus menționate.

În Planul de ofensivă al armatei bulgare, deși efortul principal urma să fie concentrat asupra Capului de pod Turtucaia, importante forțe bulgare erau planificate să acționeze, în prima fază a luptelor, asupra Silistrei și Bazargicului, pentru a fixa trupele române aflate în aceste două centre de apărare și a le împiedica să intervină în ajutorul unităților din Turtucaia. Spre exemplu, asupra Silistrei, unde ocupa poziții de apărare Divizia a 9-a infanterie, inamicul destinat să acționeze era format din Regimentul 9 cavalerie, 2 brigăzi din Divizia 1 infanterie bulgară și Divizia 1 cavalerie¹. Așa cum rezultă din derularea ulterioară a evenimentelor, trebuie semnalat faptul că aceste forțe inamice nu au acționat pe toată durata luptelor în sectorul apărât de Divizia a 9-a, în dinamica acțiunilor, marea unitate română întâlnind, în tentativa sa de a ajunge la Turtucaia, forțe mult mai reduse.

Divizia a 9-a infanterie era comandată de generalul Basarabescu Ion și era compusă din două brigăzi de infanterie și o brigadă de artilerie. Brigada 19 infanterie era formată din Regimentul 7 vânători și Regimentele 23 și 35 infanterie, iar Brigada colonelului Frim, denumită astfel după numele comandantului său, era alcătuită din Regimentul 63 infanterie și batalioanele 4 din Regimentele 38 și 78 infanterie, iar Brigada 10 artilerie era constituită din Regimentele 3 și 20 artilerie².

În total, Capul de pod Silistra era apărat de 16 batalioane de infanterie, două escadroane de cavalerie și avea în sprijin 17 baterii de artilerie. La rândul său, inamicul dispunea, în primele zile de luptă, de 6 batalioane, 20 escadroane și 11 baterii de artilerie. Din analiza raportului de forțe, rezultă că Divizia a 9-a avea un ușor avantaj în batalioane, 16 batalioane române față de 14 batalioane bulgare, dar era dezavantajată în privința cavaleriei, bulgarii dispunând de 22 escadroane, față de numai două escadroane, cât avea marea unitate română. Din punct de vedere al artileriei, Divizia a 9-a dispunea de 17 baterii, dintre care trei grele, iar bulgarii, de 11 baterii. Rezultă că Divizia a 9-a era încadrată cu suficiente forțe și mijloace pentru a desfășura, cu succes, acțiuni de apărare în interiorul Capului de pod Silistra, așa cum, de altfel, prevedea și Planul de campanie, pe acest sector al frontului. Acțiunile de luptă ale Diviziei a 9-a s-au derulat, în aceeași perioadă, cu atacul forțelor principale bulgare asupra Capului de pod Turtucaia, între 20-24 august/2-6 septembrie 1916.

În primele două zile de luptă, detașamentele diviziei aflate în acoperire au angajat scurte lupte cu inamicul, după care s-au retras în interiorul Capului de pod Silistra. Referitor la activitatea Diviziei a 9-a din aceste două zile, în Darea de seamă a Armatei a 3-a române, care răspundea de apărarea întregii zone de sud a României, se consemna: *“Divizia a 9-a speriată de o singură brigadă de cavalerie pierduse jumătate din efectivul celor 2 batalioane care se găseau în acoperire, în timp ce Capul de pod Turtucaia era vehement atacat, printr-un atac brusc, executat de două divizii bulgare. Divizia a 9-a a intrat în fortificații și a stat nepăsătoare la atacurile grele ale Capului de pod Turtucaia, fără a interveni cu toate că nu a fost atacată în cursul zilei (ziua de 21 august / 3 septembrie n.a.)”*³. Aceste aprecieri ale Armatei a 3-a române, nu sunt însă în concordanță, întotdeauna, cu situația reală, o explicație plauzibilă fiind și aceea că dispunerea la București a comandamentului acestei armate nu a oferit posibilitatea unei conduceri corespunzătoare a acțiunilor de luptă, de multe ori, deciziile luate la acest nivel nu reflectau o cunoaștere temeinică a situației din teren. De pildă, atacul asupra Capului de pod Silistra nu s-a executat doar cu o brigadă, așa cum se menționa în Darea de seamă amintită, ci cu o divizie de cavalerie și o brigadă de infanterie, cea de-a doua brigadă, care, inițial, făcuse parte din forțele

repartizate să acționeze asupra frontului de la Silistra, fiind trecută, după trecerea frontierei, în rezerva Armatei a 3-a bulgare. De asemenea, în conformitate cu prevederile Directivei operative nr. 2, trimisă de Marele Stat Major, Armatei a 3-a române, se preciza că cele trei divizii din Sudul Dobrogei trebuiau să reziste până la ultima extremitate, adică în termeni actuali, până la ultimul om, iar, în situația atacării numai a Capului de pod Turtucaia, celelalte divizii din Silistra și Bazargic să intervină imediat în apărarea capului de pod amintit. Din situația operativă, în acea zi, rezulta însă că inamicul a atacat pe tot frontul, deci inclusiv asupra Capului de pod Silistra, iar, în noua conjunctură, era necesar ca Armata a 3-a, eșalonul operativ superior, trebuia să dea ordin Diviziei a 9-a pentru a se deplasa spre Turtucaia⁴.

În zilele de 21-22 august / 3-4 septembrie 1916, Divizia a 9-a infanterie a primit câteva ordine contradictorii, întâi să intervină spre Turtucaia, ordin anulat la scurt timp, după care, să intervină la Bazargic, în ajutorul Diviziei a 19-a, ordin care a fost, de asemenea, anulat⁵. Pentru ziua de 23 august/5 septembrie, Divizia a 9-a infanterie a primit Ordinul nr. 146 al Armatei a 3-a române, prin care i se preciza următoarea misiune: *"Pentru ziua de 23 august veți binevoi a întreprinde acțiuni locale la distanțe mici, în scopul de a câștiga aerul necesar în jurul capului de pod și a degaja șoseaua Turtucaia-Silistra"*⁶. Pentru îndeplinirea ordinului primit, comandantul Diviziei a 9-a a hotărât executarea unor recunoașteri ofensive spre sud și sud-vest. În acest scop, a constituit două detașamente, unul format din trei batalioane de infanterie și trei baterii de artilerie, cu misiunea de a cerceta terenul și a respinge trupele bulgare, aflate în direcția Alfatar și un al doilea detașament, compus din două batalioane, un escadron și două baterii, căruia i-a revenit misiunea de a recunoaște și a respinge inamicul din zona Haskioi.

Primul detașament, comandat de locotenent-colonel Paulian Constantin, comandantul Regimentului 7 vânători, a înaintat, pe două coloane, spre Alfatar. Ambele coloane au respins inamicul întâlnit pe itinerarul de deplasare și, în seara aceleiași zile, s-au repliat spre Baltagi-Enikioi⁷. Al doilea detașament, comandat de colonelul Condeescu Nicolae, comandantul Regimentului 3 Artilerie, a început deplasarea spre Haskioi, la orele 06.00, pe itinerarul Silistra-Karaomer-Atmagea-Haskioi. Pe timpul înaintării, detașamentul a respins un pluton de cavalerie bulgar și două escadroane de cavalerie. Către prânz, în momentul când subunitățile urmau să se deplaseze spre noile raioane indicate de comandantul detașamentului, artileria bulgară, care, între timp, ocupase poziții de tragere, a deschis focul asupra trupelor noastre. Profitând de faptul că artileria detașamen-

tului fusese retrasă spre localitatea Goliabina, cavaleria bulgară atacă dispozitivul trupelor române, obligându-le să se retragă, în dezordine, către locul unde se afla artileria detașamentului⁸. Considerând că forțele pe care le comanda erau epuizate, comandantul detașamentului a hotărât, ca, în cursul nopții, acestea să revină în interiorul Capului de pod.

Practic, cele două detașamente trimise în recunoaștere nu au reușit să-și îndeplinească misiunile, respectiv identificarea trupelor bulgare aflate pe direcția lor de deplasare, nici să restabilească legătura telefonică între Silistra și Bazargic, primul detașament a rămas izolat la Baltagi Enikioi, iar al doilea s-a retras în Capul de pod Silistra.

În condițiile intensificării atacurilor armatei bulgare asupra Turtucaiei, comandantul Armatei a 3-a române a emis Ordinul 152 din 23 august/5 septembrie, către Grupul Operativ de Est, prin care toate forțele româno-ruse din compunerea acestui grup trebuiau să înceapă imediat deplasarea spre Turtucaia. Referitor la Divizia a 9-a, în ordin se preciza: *“Lăsați patru batalioane la Silistra, iar cu restul diviziei și cu cât mai multă artilerie executați imediat o ofensivă viguroasă, înaintând în marș forțat spre Turtucaia”*⁹.

În seara zilei de 23 august/5 septembrie, comandantul diviziei emite Ordinul nr. 7, prin care forțele principale ale diviziei, respectiv șapte batalioane de infanterie și opt baterii de artilerie, urmau să înceapă, la orele 24.00, deplasarea spre Turtucaia¹⁰. În calculul forțelor care participau la această acțiune erau luate și cele două detașamente trimise în recunoaștere, al căror efectiv era de cinci batalioane de infanterie, două escadroane de cavalerie și cinci baterii de artilerie. Pentru a pune în temă aceste forțe cu noua misiune primită, comandantul diviziei a trimis un ofițer din statul major și o companie de infanterie în raioanele în care se presupunea că ele se află. Întrucât detașamentele trimise în recunoaștere nu se mai găseau în localitățile respective, ele nu au mai putut fi contactate, divizia pierzând, din acest moment, legătura cu ele.

La 24 august/6 septembrie, orele 24.00, forțele principale ale diviziei se pun în mișcare spre Turtucaia. La scurt timp, se opresc și timp de trei ore, au așteptat informații despre detașamentele trimise în recunoaștere. Acestea nefiind găsite, divizia își reia marșul¹¹. Pe direcția de înaintare a trupelor române se găsea Brigada a 3-a din Divizia 1 infanterie bulgară, formată din Regimentul 41 infanterie cu trei batalioane, și Regimentul 42 infanterie cu două batalioane și trei baterii de artilerie, cu misiunea de a interzice deplasarea trupelor române de la Silistra spre Turtucaia.

Divizia 9 infanterie dispunea de șapte batalioane și opt baterii de artilerie, la care, dacă mai adăugăm cele cinci batalioane și cinci

baterii, în situația în care acestea executau întocmai ordinele comandantului diviziei și se aflau în localitate unde fuseseră trimise pentru recunoașteri, putem aprecia că raportul de forțe era în favoarea trupelor noastre. În cursul dimineții, avangarda diviziei a respins două batalioane inamice, care erau amplasate pe liziera de est a satului Sarsanlar. În această situație, comandantul diviziei a ordonat avangărzii *“Să atace viguros inamicul pentru a-l respinge, spre a continua drumul”*¹², iar forțelor principale să se desfășoare și să fie în măsură să întreprindă acțiuni ofensive asupra trupelor bulgare, dispuse la sud-est de Sarsanlar.

Atacul subunităților din avangardă nu a avut succes, datorită nesincronizării acțiunilor dintre artilerie și infanterie, artileria avangărzii trăgând efectiv asupra trupelor proprii care executau atacul, moment ce a corespuns și cu un atac frontal inamic din direcția Sarsanlar. Pentru a asigura retragerea avangărzii, comandantul diviziei a hotărât ca batalioanele 1 și 4 din Regimentul 63 infanterie *“să atace energic în direcția pe care erau desfășurate, pentru a înlesni această retragere, iar Batalionul 2 din același regiment, pe măsură ce avangarda se retrage să înceapă și el retragerea”*¹³.

Atacul celor două batalioane din Regimentul 63 infanterie a fost oprit la orele 15.30, datorită unui contraatac inițiat de trupele bulgare. În urma unui atac convergent, executat de regimentele 41 și 42 infanterie bulgare, dinspre est și nord, comandantul Diviziei a 9-a a considerat că există riscul ca trupele sale să fie încercuite și, în consecință, a ordonat, în după amiaza zilei, retragerea generală spre Silistra. În timpul retragerii, trupele diviziei au fost atacate de un escadron de cavalerie bulgar, care a provocat panică în rândul militarilor, numai intervenția promptă a Batalionului 2 din Regimentul 7 vânători împiedicând transformarea acestei deplasări într-un dezastru¹⁴.

Așa cum am precizat anterior, cele două detașamente trimise în recunoaștere nu au reușit să ia legătura cu forțele principale ale diviziei, pe timpul luptei de la Sarsanlar. Detașamentul colonelului Condeescu se retrăsese în Capul de pod Silistra în cursul nopții, după ce forțele principale ale diviziei se pusese în mișcare, iar detașamentul comandat de locotenent-colonel Paulian ajunsese, în dimineața zilei de 24 august/6 septembrie, pe dealul de la vest de Atmagea. Artileria detașamentului a ocupat poziții de tragere în sat și la vest de sat și a executat trageri asupra localității Haskioi, unde era amplasată artileria bulgară. Batalionul 3 din Regimentul 35 infanterie a atacat inamicul, ce ocupa liziera de est și nord-est a pădurii de la nord de Karavelikioi, obligând unitățile de cavalerie bulgare să se retragă spre Haskioi¹⁵. Inamicul care se afla în această pădure era constituit din Regimentul 9 cavalerie bulgar și o parte din subunitățile Regimentului 42 infanterie. Batalionul 1 din Regimentul 7 vânători, care făcea parte din același

detașament, după ce a respins un escadron de cavalerie aflat pe dealul lurtluk, a ocupat satul Kapakli. Comandantul detașamentului, convins că inamicul dispune de forțe superioare, a hotărât, în seara zilei de 24 august/6 septembrie, retragerea spre Silistra. În consecință, Divizia a 9-a infanterie nu a putut ajunge la Turtucaia, în mare măsură, datorită modului defectuos în care a organizat deplasarea, detașamentele trimise în recunoaștere, la rândul lor, nu au păstrat legătura cu divizia, iar lipsa de cooperare între unitățile acesteia a determinat apariția unor disfuncționalități pe câmpul de luptă, de care a profitat armata bulgară. La toate acestea, dacă mai adăugăm lipsa unor informații despre inamic, avem imaginea reală a insuccesului Diviziei a 9-a infanterie, care s-a datorat, mai degrabă, elementului subiectiv, decât unei situații obiective.

NOTE

1. *România în războiul mondial 1916-1919*, vol. I, Ed. Imprimeria Națională, București, 1934, p. 460-462
2. G.A.Dabija, *Armata română în războiul mondial (1916-1919)*, Ed. Herz, București, 1936, p. 260
3. *Documentul 319, în „România în războiul mondial 1916-1919”, vol. I, Documente-Anexe*, p. 565.
4. *România în războiul mondial*,..., p. 524
5. Arhivele Militare Române, *fond Divizia a 9-a*, dosar nr. 73, f. 76
6. A.M.R. *fond Armata a 3-a*, dosar nr. 3, f. 65
7. *Documentul 347, Darea de seamă a Detașamentului Alfatar din 23 august/5 septembrie*, în *„România în războiul mondial”* ..., p. 459
8. A.M.R., *fond Divizia a 9-a*, dosar nr. 73, f. 78
9. *Documentul 344, Ordinul nr. 152 al Armatei a 3-a din 23 august/5 septembrie*, în *„România în războiul mondial”* ..., p. 586
10. A.M.R., *fond Divizia a 9-a*, dosar nr. 73, f. 79
11. G.A.Dabija, *op.cit.*, p. 273
12. *România în războiul mondial* ..., p. 556
13. *Ibidem*, p. 559
14. *Ibidem*, p. 560
15. *Documentul 369, Raportul Detașamentului Lt.col. Paulian*, în *„România în războiul mondial”* ..., p. 614

THE COMBAT ACTIONS OF THE 9TH INFANTRY DIVISION ON THE DOBRUDJA FRONT, DURING THE 1916 CAMPAIGN

Abstract

The article presents the combat actions of the 9th infantry division on the Dobrudja front, during the 1916 campaign, putting into light the fact that the unsuccessful result was primarily a consequence of a subjective element, rather than an objective situation.

UN EROU ÎNTRE EROI CĂZUT ÎN LUPTELE DIN SUDUL DOBROGEI-SUBLOCOTENENT ARETA-HARET TEODORESCU (1894 –1916)

La 24 octombrie 1894, s-a născut, în localitatea Grivița, județul Ialomița, cel ce avea să devină, ca mulți alți români, un erou care a plătit cu viața participarea sa la sângeroasele lupte din sudul Dobrogei, în primul război mondial.

Era fiul cel mai mare dintre cei patru copii, doi băieți și două fete, ai familiei preotului, din Grivița, Teodorescu Ioan și Ștefana, născută Săvulescu.

I se spunea Haret, cu toate că fusese botezat Areta, după numele sfântului mucenic prăznuit în sinaxarul creștin ortodox la data nașterii sale, așa cum era tradiția, mai ales în rândul oamenilor bisericii, obicei rămas până astăzi.

Școala primară - cinci clase - a urmat-o în localitatea natală, pe care a absolvit-o, în anul 1906, cu premiul I, în toți anii.

Având, de partea sa tradiția unei vechi familii preoțești, un mediu propice dezvoltării armoniilor spirituale, mentalitatea descendenței sale brâncovenești, dotat cu inteligență, memorie, receptiv, echilibrat și cerebral, a fost îndrumat și sprijinit în devenirea sa. Astfel, în urma susținerii examenului de admitere, a devenit elev al Liceului "Nicolae Bălcescu" din Brăila.

S-a remarcat, cu ușurință, în studiul matematicii, al științelor naturii, dar nelăsând nimic să-i scape din ceea ce reprezenta istoria, mai ales cea a poporului român. După opt ani, a încheiat, cu succes, studiile liceale, ca absolvent al "*secției reale*".

În vara anului 1914, a fost admis, prin concurs, la Școala Superioară de Silvicultură de la București - Băneasa, devenind student.

Capitala României l-a pus în contact cu o lume nouă, care i-a dat posibilitatea să perceapă, la adevărata dimensiune, pulsul aspirațiilor românilor. Pentru a cuprinde o arie cât mai vastă, în vederea acumulărilor intelectuale, a fost prezent la aproape toate acțiunile și manifestările culturale și științifice pe care i le-au oferit Bucureștii, rămânând constant și consecvent simțămintelor, devotamentului și convingerilor sale, ca fiu al unui popor care n-a cunoscut liniștea și

față de care se considera dator.

La sfârșitul anului 1914, era, deja, membru deosebit de activ al "Ligii culturale", al cărei mentor și fondator a fost eruditul Nicolae Iorga, pe care l-a cunoscut personal. În anul 1915, a frecventat cursurile de vară ale "Universității populare" de la Vălenii de Munte, unde profesorul, cu verva sa recunoscută, susținea neîntrecute prelegeri despre ființa, latinitatea și isoria poporului român. Areta-Haret Teodorescu și-a drămuیت timpul primului an de studenție cu chibzuință, fiind prezent și atunci când conferențiau alte nume ilustre și sonore, printre care Bogdan Duică și A.D.Xenopol.

Precum alți intelectuali în devenire, animat de aceleași simțăminte național-românești, împreună cu prietenii și colegii, își petrecea duminicile prin diferite sate, încercând să explice celor mai puțin luminați și mai puțin informați importanța momentului istoric prin care urma să treacă Regatul României și să sădească în sufletele lor sămânța dragostei față de neam și Țară, preluată de la înaintașii săi, de la familie, de la școală și de la neobositul Nicolae Iorga. Prin care sate, în afară de cel natal, și-a purtat pașii și vorbele este greu de menționat, dar, în primăvara anului 1916, trecuse și prin satul Tigveni, din Oltenia. Investea bani proprii sau din chetă publică pentru a procura fond de carte. Așa a reușit să înființeze mai multe biblioteci sătești, în primul rând la Grivița de Ialomița- în satul său natal-, apoi și în alte localități.

Dar, anii tinereții lui au fost perioadă de vremuri tulburi și neodihnă, de altfel ca și a multor altor generații din trecut, poate prea multe. Deși promovase în anul următor, nu s-a mai putut înscrie în al II-lea an de facultate, deoarece, în vara anului 1915, a trebuit să-și satisfacă stagiul militar într-o școală militară de infanterie, cu termen redus¹, la finele căruia a obținut gradul de plutonier².

A fost concentrat în "Regimentul 5 Ialomița nr. 23", înființat la data de 1 noiembrie 1910, sub comanda colonelului Dumitru Caloianu³.

Acest regiment își făcuse un titlu de glorie și de mândrie, datorită faptului că, fiind reprezentat printr-o companie cu drapel și muzică, alături de alte subunități⁴, fusese cap de coloană în momentul prezentării onorurilor militare la funeraliile Regelui Carol I, întemeietorul Regatului României, aceeași subunitate participând, în aceeași zi, la ceremonialul investirii noului rege Ferdinand I⁵.

Prin Înaltul Decret nr. 1811/1916, în luna mai, plutonierul Areta-Haret Teodorescu a fost avansat la gradul de sublocotenent⁶ și încadrat pe funcția de comandant de pluton, în compania a 3-a, batalionul I al "Regimentului 5 Ialomița nr. 23"⁷.

Până la începerea războiului, subunitatea pe care o comanda avea

în responsabilitate porțiunea de teren denumită "Frontul Silistra" (capul de pod Silistra) și participa la activități diverse, printre care: recondiționarea adăposturilor de garnizoană, săparea și căptușirea șanțurilor și amenajărilor genistice, manevre de garnizoană, marșuri de zi și de noapte, exerciții de luptă de ariergardă și de urmărire pe direcția Silistra-Alfatar, din Cadrilater, școala de campanie⁸ etc.

În zilele premergătoare intrării Regatului României în primul război mondial, sublocotenentul Areta-Haret Teodorescu era încadrat în statul de organizare (ordinea de bătaie) pe aceeași funcție, de comandant de pluton, în compania a 3-a batalionul I al "Regimentului 5 Ialomița nr. 23"⁹, ce aparținea Diviziei a 9-a.

În noaptea de 14 spre 15 august 1916, la orele 24 (sau 15 august orele 00), toate comandamentele, trupele și serviciile din armata română au deschis plicurile sigilate cu conținutul "Ipotezei Z", ce reprezenta ordinul de luptă nr. 2819/1916 al ministrului de Război, astfel că ziua de 15 august a fost și prima zi de război, timp în care pe capul de pod Silistra s-a executat pregătire de mobilizare¹⁰.

La data de 17 august 1916, s-a primit ordinul nr. 29 al Diviziei a 9-a, prin care se făcea cunoscut că Majestatea Sa Regele a ordonat ca toți ofițerii de infanterie, până la comandanții de regiment- exclusiv să fie dotați cu arme și baionete, în loc de săbii și revolve. Măsura făcea parte din acțiunea de creștere a capacității de luptă a corpului de comandă al trupelor luptătoare, sub incidența căreia a intrat și eroul¹¹.

Documentele din arhiva Corpului 5 Armată, Divizia a 9-a, atestă faptul că în "Ordinea de bătaie" a Regimentului 23 Infanterie, întocmită la data de 19 august 1916, în a cincea zi de mobilizare, sublocotenentul Areta- Haret Teodorescu figura încadrat tot pe funcția de comandant de pluton, în compania a 3-a a batalionului I¹². Această identitate o întâlnim și în organizarea înscrisă în Jurnalul de operații, al aceluiași regiment, pe 20 august 1916¹³.

Ziua de 20 august a fost bogată în evenimente, mai ales, de front. Generalul Bassarabescu, comandantul Diviziei a 9-a, trecând în drum spre Silistra, a informat forțele luptătoare că batalionul I (structură din care făcea parte sublocotenentul Areta- Haret Teodorescu), de la Kurt Bunar și batalionul II, de la Akadânlar, erau angajate în luptă, împreună cu subunități de artilerie și cavalerie, aceste grupări de forțe fiind primele care au adus jertfe în luptele din sudul Dobrogei, pentru apărarea și menținerea capului de pod Silistra. Ordinul era de a se păstra capul de pod, *"cu orice preț"* și, în consecință, trupele însărcinate cu apărarea lui nu trebuiau să prăsească tranșeele *"orice s-ar fi întâmplat, atât ziua cât și noaptea urmând ca patrulele și observatorii să vegheze cu atenție pentru evitarea surprinderilor"*.

Brigada 19 Infanterie, eșalon superior al Regimentului 23 Infante-

rie, a făcut cunoscut faptul că trupele noastre de acoperire, sub presiunea unei numeroase cavalerii inamice, însoțite de artilerie, s-au retras spre capul de pod, adversarul fiind oprit pe linia Aschioi-Alfatar- Bei Bunar. Întrucât luptele erau grele, urma să se primească întăriri din partea unei divizii de cavalerie rusă și a Diviziei 19 (română), în ideea reluării ofensivei¹⁴.

Pierderea capului de pod Silistra reprezenta calea pătrunderii inamicului în teritoriul românesc, pierderea inițiativei, retragerea trupelor noastre și scăderea moralului acestora, creșterea numărului de refugiați etc. De aceea, prin Ordinul de Zi nr. 100 al Armatei a 3-a, s-a încercat creșterea combativității forțelor noastre, prin ridicarea moralului lor¹⁵.

Situația frontului era foarte încordată, astfel că s-a ordonat ca toți ofițerii și trupa să rămână în sector la locurile lor, sporind vigilența, pentru a nu permite inamicului să scape neobservat¹⁶.

După aproape două săptămâni de contact direct cu inamicul, preponderent bulgar, în ziua de 28 august 1916, orele 7 a. m., batalionul I- prima subunitate intrată în luptă pe frontul Silistra, din care făcea parte și subunitatea comandată de sublocotenentul Areta-Haret Teodorescu-, a ajuns în localitatea Ghiuvegea, unde a staționat, în cantonament, deoarece trupa era foarte obosită și istovită din cauza luptelor și a insuficienței alimentare¹⁷.

Lupte de mare intensitate au reizbucnit în ziua de 30 august, când trupele bulgare, împreună cu cele germane, au atacat pozițiile românești aferente localității Ghiuvegea și defileului cu același nume. Riposta românilor a surprins adversarul, care a fost atacat pe timpul odihnei, în jurul orelor 21.30. La rândul său, inamicul a primit suficiente întăriri, astfel că s-a ajuns la un relativ echilibru de forțe, fapt demonstrat de alternanța ocupării și pierderii repetate a acelorași poziții de către ambele părți combatante. Cu mai multă înverșunare, a doua zi, 31 august 1916, au avut loc luptele de la Parachioi. Inamicul a atacat riguros sectorul Regimentului 23 Infaterie, dându-i lovitura hotărâtoare, susținut fiind de o artilerie puternică¹⁸. La orele 16,30, trupele române au părăsit pozițiile, retrăgându-se spre localitatea Cuzgun, pentru odihnă. Operațiile în detaliu ale batalioanelor I și II ale Regimentului 23 Infanterie au fost coordonate prin ordinele Diviziei a 9-a¹⁹.

Familia a aflat că, în urma luptelor de la sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1916, Haret s-a săvârșit în condiții neelucidate, obținând, ulterior, știrea că fusese înregistrat ca dispărut. Îndureratul său tată a căutat, zadarnic, vreo urmă a nefericitului și minunatului său fiu, prin câmpurile de luptă, dar n-a fost chip să-i poată găsi locul de cruce și mormântul. Acasă n-a mai ajuns decât lada

de campanie, adusă de un văr al său.

Cercetările de arhivă au permis elucidarea situației și scoaterea la lumină a adevărului. Într-un document intitulat "Stat nominal de ofițerii și oamenii de trupă morți, dispăruți sau răniți în luptă", este scris negru pe alb: "*Lupta de la Kuru Orman, 31 august 1916, compania a 3-a, nr. crt. 80, Teodorescu Areta, sublocotenent, dispărut*"²⁰.

Puținele știri despre ultimele sale zile au fost furnizate de ordonanța sa, care a relatat că a aflat că superiorul său a avut parte de o moarte cutremurătoare, aproape inimaginabilă, prin cruzimea sa. Fiind încercuită de trupele bugare, subunitatea sa a fost mânăată și împinsă într-o groapă destul de mare, unii pe jos, alții cu cai și cu amamentul individual. Fiind aproape de o localitate (probabil Kuru Orman), inclusiv populația civilă a intervenit pentru lichidarea lor; mai întâi femeile din satul bulgar au aruncat apă fiartă peste ei, după care bărbații au aruncat pământ, ca, în final, toți să fie îngropați de vii²¹.

Eroii pot fi cunoscuți, mai mult sau mai puțin, numai faptele lor rămân pentru posteritate, chiar dacă sunt știute ori nu. Sublocotenentul Areta - Haret Teodorescu și-a slujit Țara, dându-i jertfa supremă pentru o cauză națională, fără să-și propună să ajungă erou. Pentru toți eroii, martiri ai neamului românesc, deci și pentru el, merită să facem o pioasă plecăciune, ca un dram de cinstire și afecțiune fidelă, care trebuie să întârzie mereu.

NOTE

1. Ion Rădulescu, *Un secol de la nașterea unui silvicultor erou, Areta-Haret Teodorescu 1894-1916*, în "Prosit (revistă de silvicultură, biologie, reconstrucție ecologică și resurse forestiere)", Timișoara, II, nr. 2, 1994, p. 23. Vezi și Agrepina Ionescu (fostă Teodorescu, 1901-1985, sora eroului), *Haret Teodorescu* (Notă manuscrisă).
2. Biblioteca Arhivelor Militare Române (se va cita B.A.M.R.), Registrul istoric al Regimentului 23 Infanterie, nr. crt. 784, f. 22
3. *Ibidem*, f. 1
4. *Ibidem*, f. 3 verso. O baterie din Regimentul 20 Artilerie, un escadron din Regimentul 5 Călărași.
5. *Ibidem*. După ce adunările legiuitoare întrunite au primit jurământul noului rege, acesta a emis un Înalt Ordin de Zi în care se afirma, printre altele: "...Cu inima îndurerată dar plină cu nădejde, iau asupra-mi greaua sarcină ce mă așteaptă. Cu credință că veți urma tot înainte pe calea croită de întâiul vostru Rege și Căpitan, vă aduc la rândul Meu dragostea și încrederea unui părinte către copiii săi, cerându-vă din partea

voastră precum v-a cerut și Dânsul, să vă închinați într-o muncă încordată sufletele Țării și Tronului. Ferdinand”.

6. *Ibidem*, f. 22
7. *Ibidem*, f. 2
8. *Ibidem*, f. 22
9. *Ibidem*, f. 24
10. *Ibidem*, Registrul “Jurnal de operații al Regimentului 23 Infanterie”, nr. crt. 826, p. 1. A doua zi, s-a făcut cunoscut faptul că trupele “*capului de pod Silistra*” au fost puse sub ordinele Armatei a 3-a, comandată de generalul Aslan, care-l avea șef de stat major pe generalul Gh. Mărdărescu, iar subșef, pe colonelul Gh. Dabija. Tot pe data de 16 august 1916, s-a dat citire Ordinului de Zi nr. 2 al comandantului Diviziei a 9-a, cu următorul conținut: “*Vremurile grele au trecut, azi sufletul nostru este ușurat că putem arăta omenirii întregi vitejia și îndârjirea cu care luptă soldatul român. Ostași! Lupta ce începe este sfântă căci ne luptăm pentru întregirea neamului românesc. Peste Carpați vor trece soldații români ca niște șoimi pentru a pune stăpânire pe frumosul Ardeal, fără bogată locuită de români și fostă odată a lui Mihai Viteazul. Bulgarii, tovarăși de luptă ai nemților și dușmanii noștri de moarte, stau cu ochii țintiți spre frumoasa noastră Dobroge. ...Ostași! Din acest moment să închinăm viața lui Dumnezeu, să fim hotărâți să murim până la unul, numai izbânda să fie a noastră. Sângele nostru va plămădi o Românie Mare pentru păstrarea căreia fiii noștri își vor jertfi și ei viața. Dumnezeu să binecuvânteze luptele Diviziei a 9-a și acum camarazi la luptă și la izbândă cu toți. General Basarabescu”.*
11. *Ibidem*, f.1 verso
12. *Ibidem*, Registrul de evidență, al Corpului 5 Armată (mobilizarea anului 1916-1917), nr. crt. 22, f. 5. (sublocotenentul Areta- Haret Teodorescu avea următorii șefi: comandant companie-sublocotenent Constantin Nuțescu, comandant de batalion- maior Ion Prușan, comandant de regiment- colonel Constantin Constantinescu).
13. *Ibidem*, Jurnalul de operații al Regimentului 23 Infanterie, nr. crt. 826, f. 2
14. *Ibidem*, f. 4 verso
15. *Ibidem*, f. 5. Pe scurt, conținutul ordinului: “*...Inamicul a călcat pământul românesc, atacând trupele noastre. Vouă vă este încredințată sarcina de a păzi pământul strămoșesc. Vouă vă rămâne cinstea de a apăra armatele noastre care au intrat în Transilvania pentru a înfăptui întregirea neamului românesc. Am credința nestrămutată că cu toți vă veți face întreaga datorie, că cu vitejia voastră și spiritul vostru de sacrificiu veți păzi țara cu credință, contribuind astfel la întregirea României MariTrăiască Majestatea Sa Regele, Trăiască România Mare... ”*
16. *Ibidem*, f. 5 verso
17. *Ibidem*, f. 7
18. *Ibidem*, f. 7, 7 verso
19. *Ibidem*, f. 8. Vezi și “Planul cu situația acțiunilor de luptă 27 august – 1 septembrie 1916”, nr. crt. 34, f. 5

20. *Ibidem*, Registrul de evidență al Regimentului 23 Infanterie, nr. crt. 22, f. 78. (Stat nominal de ofițerii și oamenii de trupă morți, răniți sau dispăruți în luptă).
21. Ion Rădulescu, *op. cit.*, p. 24. Vezi și Agrepina Ionescu, *op. cit.*

UN HÉROS PARMI LES HÉROS...
SOULIENTENANT ARETA-HARET TÉODORESKO
1894-1916
Resume

Ayant de sa partie la tradition l'une vieille famille roumaine, l'attitude, l'éducation et l'esprit de sacrifice, la première guerre mondial a donné, ou soulientenant Areta Haret-Téodoresco (1894-1916), l'occasion de payer par lui suprême offrande, sa vie aux luttes de la sud de la Dobroudja.

CONSIDERAȚII PRIVIND EFECTELE DEMOBILIZĂRII ARMATEI DIN ANUL 1918 ASUPRA CAPACITĂȚII COMBATIVE A MARINEI MILITARE

Izolată față de Aliți, România a fost constrânsă să accepte condițiile înrobitoare de pace impuse de Puterile Centrale. Se amenința cu reluarea ostilităților, dacă, până pe 5 martie 1918, nu se semna o pace preliminară. La această dată, la Focșani, a fost semnată o prelungire a armistițiului, iar, pe 18 martie, noul guvern, condus de germanofilul Alexandru Marghiloman, a încheiat, la Buftea, un tratat preliminar de pace, pe baza căruia s-a semnat, la București, Tratatul de pace între România și Puterile Centrale.

Acest act urmărea, în fapt, realizarea a trei mari obiective: reducerea capacității de ripostă militară a României; reducerea posibilităților materiale ale țării și aservirea economică a României față de Puterile Centrale, izolarea ei față de restul Europei¹.

Dobrogea a fost pierdută, Cadrilaterul și o parte a județului Constanța au fost anexate Bulgariei, restul teritoriului dobrogean fiind trecut sub condominiul Germaniei, Austro-Ungariei, Bulgariei și Turciei. Totuși, țării noastre i s-a rezervat dreptul de a folosi portul Constanța pentru operațiunile de import-export.

Invocând securizarea frontierelor sale, Austro-Ungaria a anexat, în zona Carpaților, 5500 de km², luând în stăpânire principalele masive muntoase, iar principalele ramuri ale economiei noastre au fost trecute, practic, sub controlul Puterilor Centrale.

Din punct de vedere militar, armata română a fost redusă la 8 divizii, cu efective de pace (20.000 de infanteriști, 3200 de cavaleriști, 9000 de artileriști), restul trupelor fiind demobilizate, în conformitate cu Instrucțiunile nr. 429 din 20 mai 1918². S-a permis menținerea, în Basarabia, a 2 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie cu efectivul de război.

În ceea ce privește regimul de navigație pe Dunăre, acesta a fost supus, aproape în totalitate, controlului Puterilor Centrale. Navele comerciale și de război ale acestora navigau, fără nici o restricție, pe fluviu, fiind excluse din acest areal navele aparținând statelor occidentale.

Marina Militară a fost trecută pe picior de pace, efectivele sale fiind reduse la 2520 de militari. Flota de Operațiuni a păstrat

organizarea anterioară, însă cu efective reduse la minimum, batalionul de debarcare fiind dizolvat. Demobilizarea întregului efectiv al marinei s-a făcut la Galați astfel: ofițerii activi au rămas la corpurile și serviciile unde erau încadrați; ofițerii de rezervă au fost demobilizați în același timp cu trupa; demobilizarea ofițerilor de rezervă s-a făcut de către Comandamentul Marinei, Partea Sedentară, aceștia fiind trimiși la unitățile respective³.

Bateriile Marinei au depozitat tunurile, armamentul și munițiile la Depozitele Generale, în unități rămânând minimum de militari, pentru îngrijirea materialului. Arsenalul Marinei a vărsat, de asemenea, toți oamenii care nu făceau parte din contingentele active la Depozitele Generale⁴.

La Mare, conform prevederilor Convenției privitoare la drepturile și îndatoririle puterilor neutre în caz de război, notificată în România, în anul 1912, se prevedea, la articolul 18, ca navele de război ale celor două părți beligerante să nu se găsească, simultan, într-un port neutru. În conformitate cu prevederile Tratatului de pace încheiat cu Puterile Centrale, la articolul 28, se stipula că puterile care aveau delegați în C.E.D. puteau menține la gurile Dunării 2 nave staționare ușoare⁵.

Efectele demobilizării armate s-au simțit din plin și în ceea ce privește capacitatea combativă a Marinei Militare. Astfel, în darea de seamă întocmită de Comandamentul Marinei Militare, după acțiunea de demobilizare, sunt inserate principalele efecte ale acestui act asupra principalelor compartimente ale Marinei Militare⁶.

Comandamentul Marinei, prin Serviciul său de stat major, nu a mai primit, din partea Marelui Stat Major, spre studiu, nici o ipoteză pentru o eventuală acțiune militară, așa cum s-a realizat în anul 1917, an în care, în pofida faptului că Marina română nu a fost angrenată în acțiuni navale de anvergură, biroul operații din comandament a realizat unele studii și a studiat unele posibilități de acțiune a Marinei în diferite situații⁷.

În vederea asigurării capacității combative a echipajelor navelor operative, statul major al Marinei a fost nevoit să completeze efectivele navelor de luptă cu personal care avea experiența războiului, astfel încât, în momentul unei eventuale mobilizări, aceste nave să fie în măsură să execute primele acțiuni de luptă prevăzute de Marele Cartier General⁸.

Pentru asigurarea unor transporturi ce ar fi putut fi solicitate de către armata de uscat, întregul parc de nave a fost organizat pe trei grupe, fiecare având în organică și șleपुरi simple, șleपुरi punctate, și remorchere⁹.

Principala preocupare a *Serviciului Artileriei* din cadrul Comandamentului Marinei a fost aceea de a înzestra Flota cu tunuri antiaeriene, a căror lipsă a fost, din plin, simțită pe parcursul celor

două campanii, din anul 1916 și 1917. De comun acord cu Corpul Artileriei Antiaeriene, s-a întocmit un plan de trageri pentru navele de luptă, bazat pe învățămintele din război, insistându-se, la nivelul conducătorilor tragerilor, pe studierea și aprofundarea metodelor de trageri indirecte¹⁰.

Serviciul Tehnic a acționat în sensul asigurării bunei funcționări a tehnicii de la navele de luptă, în același timp, reparându-se și punându-se în stare de funcționare tehnica de la navele rechiziționate. Ca urmare a acestor eforturi, la decretarea mobilizării, la 28 octombrie 1918, se puteau satisface toate solicitările, dacă, încă în prealabil, se asigura combustibilul necesar efortului de război¹¹.

Serviciul Sanitar a organizat spitalul plutitor pe baza învățămintelor desprinse din campaniile anterioare. Prin dobândirea navei spital rusească "Sestra Milosergdia", se creaseră condițiile ca luna octombrie să găsească Marina Militară cu un spital plutitor, care să răspundă tuturor exigențelor¹².

Serviciul Intendenței a avut ca principală preocupare asigurarea hranei și îmbrăcămintei pentru o eventuală campanie, dar dificultățile întâmpinate – inerente situației generale – au făcut imposibilă obținerea unor rezultate mulțumitoare. Pornindu-se de la rezultatele din război, s-a studiat o nouă organizare a Convoifului de Aprovizionare, în sensul asigurării aprovizionării operative a navelor de luptă¹³.

Divizia de Dunăre și Divizia de Mare, marile unități operative de luptă, au simțit, din plin, penuria de combustibil. Personalul a fost întrebuințat la servicii auxiliare, precum tăiatul lemnului, pentru a se asigura hrana și încălzitul echipajelor. Recruții de diferite specialități, cum au fost, de pildă, fochiștii, nu au avut posibilitatea formării deprinderilor necesare specialităților pentru care au fost repartizați¹⁴.

Aceeași cauză a stat la baza neexecutării în totalitate a programului de trageri stabilit de către Comandamentul Marinei.

Recruții nu au mai fost repartizați Depozitelor generale, precum se proceda înainte de declanșarea ostilităților. Atelierul de confecții al Marinei a lucrat intens pentru a satisface nevoile unităților. Din lipsă de material, s-au întrebuințat efectele reformate pentru confecționarea îmbrăcămintei, obținându-se rezultate satisfăcătoare¹⁵.

Arsenalul marinei, care fusese evacuat la Odessa, a fost readus în țară, dar, din lipsa personalului specializat, remontarea lui a durat foarte mult timp, în momentul mobilizării din luna octombrie lucrările de montare nefiind finalizate. Totuși, lipsa Arsenalului nu a fost resimțită, deoarece toate solicitările de reparații, atât pentru navele militare, cât și pentru cele rechiziționate, fiind satisfăcute de către Șantierul Naval Mobil, care a funcționat pe lângă Divizia de Dunăre¹⁶.

Pacea dictat de la București (22 aprilie/7 mai 1918), consecință

directă a completei izolări militare în care România rămăsese ca urmare a defectiunii frontului rusesc sub impactul revoluției bolșevice, nu a însemnat și renunțarea definitivă la îndeplinirea obiectivului strategic suprem, pentru care țara noastră intrase în război alături de aliați.

Negocierile prelungite, din decembrie 1917 până în primăvara anului 1918, nu au reprezentat, în fapt, decât un mijloc de a se mai câștiga puțin timp în situația confuză care se crease pe frontul de est, pacea neratificată de guvernul țării fiind un repaus și nicidecum o ieșire definitivă din război. Lunile mai-octombrie 1918 au fost extrem de dure pentru poporul român, dar, în acest timp, s-au desfășurat intense contacte diplomatice și militare în vederea reintrării țării noastre în război.

Obiectivele strategice ale Alianțelor în Balcani și Europa de Est nu au exclus, nici un moment, chiar și după încheierea păcii înrobitoare din mai 1918, posibilitatea reluării cooperării militare cu România, considerată, în continuare, un factor important în raportul de forțe în regiunea Dunării de Jos.

Evoluția extrem de rapidă a situației, în toamna anului 1918, nu permitea să se acționeze rapid. Escadrelor aliate au ancorat în Bosfor a doua zi după semnarea armistițiului de la Rethondes. Imediat, generalul franchet d'Esperey i-a transmis generalului Berthelot să forțeze Dunărea și să treacă imediat la alungarea trupelor germane, cu ajutorul unităților române deja mobilizate.

Condițiile politice erau mai mult decât favorabile. La 6 noiembrie 1918, regele a dizolvat parlamentul și a numit un guvern favorabil Alianțelor. La 10 noiembrie, s-a declarat mobilizarea generală, adresându-se un ultimatum mareșalului Mackensen, conform căruia i s-au acordat 24 de ore pentru a evacua România¹⁷.

Comandantul Armatei de Dunăre, sub comanda generalului Berthelot, a decis să treacă la acțiune pe 9 noiembrie 1918, seara. Primele acțiuni s-au desfășurat pe timpul nopții. La ora când era anunțată semnarea armistițiului cu Germania, trupele franceze dispuneau de trei capete de pod pe Dunăre, la Rusciuk, Șiștov și Nicopole. De acum înainte, pentru armatele aliate din Orient și Armata de Dunăre, lucrurile păreau simple: a alunga trupele germane spre Ungaria, a intra în România, a participa la menținerea ordinii, a participa la menținerea noii frontiere pe Nistru și a asigura evacuarea Transilvaniei de către unguri. Războiul părea terminat, dar nu și pentru poporul român.

De fapt, începând cu 17 noiembrie 1918, elemente din trei divizii franceze au intrat în Moldova. Pe 30 noiembrie, generalul Berthelot și-a stabilit cartierul general la hotelul Athenée din București, iar, pe 1 decembrie, regele României a intrat în capitală, cu comandantul

francez în dreapta. Zilele următoare, elemente militare franceze s-au instalat la Constanța și două batalioane au luat poziție în apropierea Nistrului, în sectorul Chișinău, Bender, Tiraspol¹⁸.

Încă din data de 13 noiembrie 1918, armatele aliate franceze și engleze au ocupat Constantinopolul, iar, pe 13 decembrie, crucișătorul Arianne, capturat anterior de germani, arborând pavilion francez, a urcat din nou spre strâmtori. S-a realizat dragajul unui șenal travers de Dardanele, astfel încât amiralii din flotele aliate au pus la punct, la 11 decembrie, un protocol de deschidere a strâmtorilor. A doua zi, la orele 00.03, la Moudros, au apărut navele aliate: 4 cuirasate engleze, 5 cuirasate franceze, două italiene și unul grec. Numeroase crucișătoare și torpiloare precedau navele de linie. Navele amiral ale celor patru națiuni au ancorat în fața cartierelor europene din Pera și Galata¹⁹.

Sarcina amiralilor Calthorpe și Amet se rezuma la aplicarea articolului 29 al Armistițiului din 11 noiembrie 1918: de a supraveghea evacuarea porturilor din Marea Neagră, ocupate de germani și retrocedarea navelor de război rusești confiscate. Cu acestea, războiul se terminase pentru marinele aliate. Dar, faptele s-au decis într-un alt mod pentru România, care se găsea în contact direct cu Rusia. De partea franceză, intervenția împotriva Rusiei bolșevice fusese deja decisă. Două forțe militare, pe care ultimul act al războiului le-a purtat la țărmul Mării Negre, trebuiau să se constituie ca instrumente: Armata Berthelot și Escadra a 2-a, comandată de amiralul Amet²⁰.

Conform Instrucțiunilor asupra mobilizării Marinei pe timpul ocupării Munteniei și Olteniei de către Puterile Centrale, Marina Militară a primit ordinul de mobilizare a unităților sale. La partea civilă, au fost mobilizate unitățile de marină: Comandamentul Marinei Militare, ambele Cartiere Generale, Flota de Operațiuni cu Escadra de Dunăre, Apărările sub Apă, Divizie ușoară de canonire, Bateriile plutitoare, Convoiul de Aprovizionare, Șantierul naval mobil, Spitalele plutitoare, Bateriile Marinei, Batalionul de debarcare, Crucișătorul „Elisabeta”, Crucișătorul auxiliar „Regele Carol”, Comandamentul comunicațiilor pe apă și Comandamentul militar al porturilor²¹.

Am prezentat, în esență, câteva dintre efectele planului de demobilizare asupra capacității combative a Marinei române. Totuși, în pofida condițiilor grele în care și-au desfășurat activitatea, marinarii români au fost solicitați, după cea de-a doua mobilizare, să concure la efortul de a asigura securitatea granițelor din nord-est, la curățirea Dunării de mine și la realizarea transporturilor în folosul Armatei de Dunăre. Marina a ieșit din război cu 2 nave pierdute și numeroase avarii la tehnica de luptă și de navigație. Un număr de 17 ofițeri, 6 maiștri militari și 353 de sergenți, caporali, marinari și-au jertfit viața pentru realizarea obiectivului național: întregirea țării.

NOTE

1. "Românul", 31 octombrie/13 noiembrie, 1918; "Adevărul", 21 octombrie – 3 noiembrie, 1918
2. Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari, Campania armatei române din 1918-1919*, Ed. enciclopedică, București, 1994, p. 198
3. Arhivele Militare Române, fond 1683, Comandamentul Marinei Militare, dos. nr. 150, f. 475
4. *Ibidem*, f. 476; *Desăvârșirea unificării statului național român. Unificarea Transilvaniei cu vechea Românie*, Ed. Academiei, București, 1968, p. 392
5. Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op.cit.*, p. 198
6. Arhivele Militare Române, fond Marele Cartier General, dos. nr. 2001, f. 150
7. *Ibidem*, f. 150
8. *Ibidem*, f. 151
9. *Ibidem*, f. 151
10. *Ibidem*, f. 152
11. *Ibidem*, f. 153
12. *Ibidem*
13. *Ibidem*, f. 154;
14. *Ibidem*, fila 155
15. *Ibidem*
16. Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 243
17. Chack, Paul, Antier, Jean-Jaques, *Histoire maritime de la première guerre mondiale*, Tome II, Paris, Editeur France Empire, 1969, p. 479
18. *Ibidem*, p. 470; Daveluy, Rene, *L'action maritime pendant la guerre antigermanique*, Tome Second, Editure Augustine Challamel, 1920, p. 321
19. Donald, W.Mitchell, *A history of Russian and Soviet Sea Power*, Great Britain, Ed. Andre Deutsch, 1974, p. 411
20. Arhivele Militare Române, fond Marele Cartier General, dos. nr. 2001, f. 270

CONSIDERATIONS REGARDING THE EFFECTS OF ARMY DEMOBILIZATION IN 1918 ON THE COMBAT CAPACITY OF THE NAVY

Abstract

In essence, the article presents the effects of the demobilization plan on the combat capacity of the naval army, mentioning at the same time that, despite the heavy conditions in which they did their job, Romanian marines were asked, after the second mobilisation, to take part in the effort to ensure the security of the North-East border, in the mine-sweeping of the Danube and the transportation of goods for the use of the Danube Army.

ASPECTE PRIVIND REINSTALAREA ADMINISTRAȚIEI ROMÂNEȘTI ÎN DOBROGEA DE SUD, LA SFÂRȘITUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

La 24 noiembrie 1918, Comandamentul militar interaliat a cerut retragerea armatei bulgare, Dobrogea fiind ocupată de trupele engleze și franceze de pe frontul din Balcani. Aliații, considerând, în mod arbitrar, starea generală a frontierelor României ca fiind provizorie, au întârziat reîntoarcerea autorităților civile și militare românești în Dobrogea. Deoarece armata română a avut interdicție să revină în Dobrogea, nu a putut acționa imediat după încheierea armistițiului. Trupele aliate s-au dovedit insuficiente și ineficiente pentru a asigura ordinea în provincie, în momentul revenirii autorităților române. Din această cauză, reinstalarea autorităților civile românești s-a făcut pe fondul terorismului bulgăresc. Intervențiile autorităților militare române la Comandamentul Trupelor Aliate, privind atitudinea populației bulgare ce amenința viața și avutul locuitorilor români din Dobrogea, au rămas fără răspuns¹.

Autoritățile române care au revenit în Dobrogea au fost însoțite de unități de jandarmi. Jandarmeria română a fost prima și singura formațiune militară acceptată de Aliați să pătrundă în Dobrogea odată cu autoritățile civile².

Revenirea autorităților române a fost anunțată printr-o proclamație adresată, la 5 decembrie 1918, de generalul Henri Mathias Berthelot, populației dobrogene. Mesajul generalului francez aducea la cunoștința populației înlăturarea ocupației bulgare și revenirea la normalitate. Se permitea locuitorilor refugiați reîntoarcerea la căminele lor numai după un interval de patru zile după instalarea autorităților române, pentru a fi feriți de atrocitățile bulgare. Existența locuitorilor era garantată prin menținerea protectoratului Marilor Puteri. Ministerul Român de Interne a luat măsuri pentru tipărirea acestei proclamații în limba română și bulgară și pentru răspândirea ei prin satele și orașele din Dobrogea, odată cu instalarea autorităților române³.

Reinstalarea autorităților române în Dobrogea de Sud s-a realizat în condiții dificile. Situația din această zonă era, sub toate aspectele, exceptându-l pe cel economic, incomparabil mai rea decât fusese în

vara anului 1913. Ocupanții distruseseră arhivele românești care nu au putut fi evacuate și a fost nevoie de mult efort pentru a se reorganiza administrația. Trebuia refăcut totul, începând de la fiecare comună, până la capitalele județene. Doar populația era superioară numeric, ca urmare a creșterii elementului bulgăresc, prin refugiarea lui, în timpul ocupației bulgare, din Dobrogea Veche, în Dobrogea de Sud.

Atmosfera tensionată în care s-a realizat instalarea autorităților române din Dobrogea de Sud s-a datorat, în mare măsură, știrilor false răspândite de agitatorii bulgari, care vorbeau despre un eventual sprijin al trupelor aliate engleze pentru menținerea celor două județe românești în cadrul statului bulgar. Aceste zvonuri au determinat populația de origine bulgară să se opună violent revenirii administrației române. Comandamentul general al trupelor britanice din Dobrogea de Sud a luat măsurile convenite pentru instalarea, în bune condiții, a autorităților și jandarmilor români. Din cauza condițiilor ivite la fața locului, încercările englezilor nu s-au soldat totdeauna cu succes, deoarece populația bulgărească refuza încartiruirea funcționarilor români⁴. Pentru a aduce la cunoștința populației din Dobrogea de Sud schimbările intervenite, trupele engleze au dat o proclamație, garantând tuturor *"siguranța și proprietatea"*. Locuitorii erau anunțați că statutul provinciei va fi stabilit de Conferința de Pace de la Paris. În același timp, se menționa intoleranța față de orice act de nerespectare a ordinelor și se comunica tuturor locuitorilor că jandarmii nu reprezentau armata română, ci făceau parte din aparatul administrativ civil românesc⁵.

Prefecții numiți ai celor două județe sudice au avut de înfruntat mari greutăți, încă din momentul sosirii la posturi. Atât viața lor, cât și cea a întregului aparat administrativ român a fost, permanent, amenințată de extremiștii bulgari. La 5 decembrie 1918, generalul Matei Castriș a fost numit prefect al județului Durostor⁶. La 11 decembrie 1918, Grigore Teodorescu, administratorul financiar al județului Caliacra, a fost delegat pentru a îndeplini, provizoriu, pe lângă funcția sa, și pe cea de prefect al județului⁷.

Cu toate măsurile luate de către Comandamentul Militar Aliat, autoritățile bulgare au acceptat, cu greu, noua situație și, numai după intervenția trupelor engleze, au consimțit să predea prerogativele administrației românești. Rapoartele Corpului de jandarmi și cele ale prefecților din cele două județe sudice dobrogene conțineau numeroase și concludente informații referitoare la evenimentele petrecute atunci.

În *județul Caliacra*, autoritățile administrative românești și-au preluat prerogativele la 27 decembrie 1918. Prefectul Gr. Teodorescu, însoțit de funcționari și de o companie de 252 jandarmi, a sosit, în ziua

de 23 decembrie 1918, la Bazargic⁸. Deși sosirea lor a fost anunțată, totuși, autoritățile engleze din oraș nu au întâmpinat autoritățile române. În aceste condiții, o delegație românească s-a prezentat generalului englez, care i-a primit foarte bine. Primarul orașului Bazargic, de origine bulgară, a refuzat să predea prerogativele funcționarilor români. În cursul nopții, din ordinul său, s-a arborat drapelul bulgăresc în bernă și au fost închise magazinele, pentru a se împiedica aprovizionarea funcționarilor români. A doua zi, a fost instigată populația bulgărească a orașului pentru organizarea unei manifestații antiromânești. Raportul Prefecturii menționa că: *"Primarul (bulgar n.n.) a ieșit în fața mulțimii spunând să aibă răbdare că Dobrogea tot a lor va fi"*⁹. Oficialitățile militare engleze au încercat să aplaneze conflictul, cerând mulțimii răzvrătite *"să aibă răbdare până la pacea generală unde alții vor decide de aceasta"*¹⁰. Deși, după sosirea autorităților române, trupele engleze au supravegheat aprovizionarea orașului pentru a împiedica sustragerea de alimente de către bulgari, măsurile de siguranță s-au dovedit ineficiente față de forța acțiunilor subversive bulgărești. În localitățile județului Caliacra, preoții români au fost împiedicați de cei bulgari să-și reia bisericile românești și să officieze serviciul religios. În ziua de Crăciun, la Bazargic, nu s-a permis intrarea preotului român în lăcașul de cult. Preoții bulgari, invocând, în mod eronat, proclamația engleză, susțineau că, prin dispozițiile comandamentului englez, primăriile și școlile trebuie să aparțină bulgarilor¹¹. Din cauza dificultăților menționate, până la data de 28 decembrie 1918, în județ funcționa numai Prefectura, restul funcționarilor neprezentându-se pentru a-și lua în primire serviciile administrative. Pe de altă parte, intervențiile autorităților engleze pentru restabilirea activității întregului aparat administrativ au fost, din păcate, în mare parte, ineficiente, acestea fiind insuficiente numeric și lipsite de dorința de a se implica în aceste evenimente.

În județul Durostor, autoritățile române au fost instalate, cu dificultate, la 22 decembrie 1918. Potrivit informațiilor furnizate de rapoartele săptămânale ale Companiei de jandarmi, înaintate Ministerului de Interne și Marelui Cartier General Român, populația bulgară înarmată protesta permanent în fața primăriilor locale. În ziua de 19 decembrie 1918, prefectul județului Durostor, generalul M. Castriș, împreună cu 140 de funcționari români și 60 de jandarmi, au sosit, cu vaporul, de la Călărași la Silistra¹². Deși li se anunțase sosirea, trupele engleze nu au luat măsurile necesare pentru a le asigura securitatea. Mai mult, la sosire, i-au dezarmat pe jandarmii români pentru *"evitarea eventualelor incidente armate cu bulgarii"*. Autoritățile române, cazate provizoriu în clădirea liceului din oraș, au fost expuse, încă de la început, acțiunilor ostile și atacurilor bulgărești¹³. A doua zi, li s-au înapoiat armele

jandarmilor, care au fost repartizați la posturile lor, însoțiți de englezi. Un raport, din 17 decembrie 1918, menționa: *"Populația bulgară este foarte rebelă și recalcitrantă, au gonit autoritățile românești ce se instalaseră cu mare greutate, au îndrăznit în unele comune a goni și pe jandarmi însă nu au izbutit"*¹⁴. Un alt raport menționa că *"toți primarii, notarii, administratorii de plăși și mulți funcționari au fost alungați. Au rămas doar jandarmii"*¹⁵, care, ajutați de trupele engleze, au reușit să restabilească situația. În comuna Alfatar, în data de 19 decembrie 1918, a avut loc o revoltă, care a fost oprită de trupele engleze cu dificultate, numai după ce s-au operat mai multe arestări din rândul populației de origine bulgară¹⁶. Înarmată cu ciomege, pietre, topoare și puști, aceștia s-au adunat în fața secției de jandarmi, cerând plecarea funcționarilor români. Soldații englezi au fost nevoiți să facă uz de armă pentru a opri mulțimea amenințătoare, ce deschisese focul asupra jandarmilor români, între timp, transportați de englezi la Silistra, pentru a le apăra viața. După ce s-au operat arestări în rândul populației recalcitrante, iar situația s-a mai liniștit, jandarmii au fost readuși în comună. Pentru a se preîntâmpina alte manifestări de acest gen, englezii au interzis toate întrunirile bulgărești. În comuna Sarsânlar, aproape 1000 de bulgari înarmați au înconjurat autoritățile române și jandarmii. Numai după intervenția englezilor, autoritățile române au fost instalate în funcție¹⁷. Cu ajutorul trupelor engleze, s-au rezolvat incidentele produse între jandarmii români și populația bulgară, cu ocazia instalării autorităților românești în multe localități: la Cerno-oko - unde au fost arestate bandele de comitagii-, la Kusgiunlak, Karapelit, Staroseno, Zelica¹⁸. În unele cazuri, împotrivirea locuitorilor bulgari a avut o durată mai mare. Astfel, la Ciaur-Siutciuc, autoritățile române au fost întâmpinate de peste 2000 de bulgari înarmați, care au protestat, timp de o săptămână. Rebeliunea lor a luat sfârșit numai la intervenția engleză¹⁹. O situație asemănătoare a fost creată la Turtucaia²⁰, unde populația bulgară, instigată de primar, funcționari și preoți bulgari, a avut o atitudine amenințătoare față de autoritățile române. Majoritatea populației era înarmată, o parte din aceasta având autorizație de a purta arme, eliberată chiar de autoritățile engleze²¹.

Celelalte etnii dobrogene au salutat revenirea autorităților române, cu speranța că viața va reintra în normalitate. În marea sa majoritate, comunitatea turcă și-a exprimat, în scris, devotamentul față de România, țară ai cărei fii se considerau și pentru ale cărei interese înțelegeau să se jertfească²². Dar, în funcție de interesele personale de moment (economice sau sociale), unii notabili musulmani, îndrumați și de reprezentanții comunității bulgare, au adoptat o atitudine potrivnică față de administrația română. Printr-un protest adresat, în octombrie 1918, Conferinței de Pace de la Paris, un grup de notabili

musulmani din județele Caliacra și Durostor negau activitatea administrației românești din Dobrogea de Sud²³. Un caz aparte îl constituie ziarul local "Durostorul", sub direcția românului Tănăsescu, care incita, prin articolele publicate împotriva guvernului și autorităților române. Lipsit de scrupule, proprietarul ziarului făcea o intensă propagandă bulgarofilă. Deși fusese arestat, a fost pus în libertate la intervențiile aliate și a continuat să desfășoare aceeași activitate antiromânească. Totuși, acest caz este singular²⁴.

NOTE

1. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71, E 2, partea II, dosar 58, f. 63, Scrisoarea lui Ion I.C.Brătianu, din 20 decembrie 1918. (Se va cita M.A.E.)
2. N.Mihalache, I.P.Suciu, *Jandarmeria română. Pagini dintr-o istorie nescrisă (1850-1949)*, Ed. Ministerului de Interne, București, 1993, p. 95-96
3. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Tulcea, fond Prefectura Tulcea, dosar 100/1919, f. 7
4. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Casa Regală, dosar 144/1918, f. 3. (Se va cita A.N.I.C.)
5. Arhivele Militare Române, fond Marele Cartier General, dosar 2091, f. 18 (Telegrama nr. 363, adresată Ministrului de Interne, de către prefectul județului Caliacra, Grigore Teodorescu). (Se va cita A.M.R.)
6. A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, dosar 223/1918, f. 2, (numit prin Decretul regal nr. 3564, funcție din care va demisiona la cerere, la 1 iunie 1919, când va fi înlocuit cu Stelian Ionescu)
7. *Ibidem*, dosar 221/1918, f. 14 (numit prin Decretul regal nr. 3618, din 11 decembrie 1918)
8. *Ibidem*, fond Casa regală, dosar 144/1918, f. 35
9. A.M.R., fond Marele Cartier General, (se va cita M.C.G.), dosar 2091, f. 15. (Raport al Comandantului Jandarmeriei, din 27 decembrie 1918, către M.C.G.)
10. A.N.I.C., fond Casa regală, dosar 144/1918, f. 3
11. A.M.R., fond M.C.G., dosar 2091, f. 19. (Raportul Companiei de jandarmi, din 28 decembrie, către M.N.G.), dosar 2897, f. 73
12. A.N.I.C., fond C.R., dosar 144/1918, f.1
13. A.M.R., fond M.C.G., dosar 2091, f. 2
14. *Ibidem*, dosar 2897, f. 64
15. *Ibidem*, f. 65
16. *Ibidem*, f. 72
17. *Ibidem*, dosar 2091, f. 25
18. *Ibidem*, dosar 2002, f. 62 (Raportul generalului englez Gay, din 11 ianuarie 1919, către generalul Berthelot)
19. *Ibidem*

20. *Ibidem*, dosar 2091, f. 2
21. *Ibidem*, f. 18
22. "Dobrogea Jună", XIII, nr. 4, 9 dec. 1918; A.N.I.C., fond Președenția Consiliului de Miniștri, dosar 20/1919, f. 32 (Raport al prefectului către Ministrul de Interne)
23. M.A.E., fond 71/1914, E 2, vol. 76, f. 177
24. A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, dosar 581/1919, f. 8

ASPECTS CONCERNING THE REINSTALLATION OF ROMANIAN ADMINISTRATION IN DOBRUDJA AT THE END OF THE FIRST WORLD WAR

Abstract

The author introduces a series of aspects concerning the reinstallation of Romanian administration in Southern Dobrudja at the end of the First World War, emphasizing the opposition of Bulgarian authorities to surrendering their prerogatives to the Romanian administration.

CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNZESTRAREA ARMATEI, ÎN CONȚEXTUL POLITICO-ECONOMIC AL ROMÂNIEI, ÎN PERIOADA 1920-1935

Tema de față, circumscrisă domeniului artei militare, este deosebit de complexă, mai mult decât interesantă și de foarte mare actualitate. Complexitatea ei rezultă și din circumspecția vădită a specialiștilor și teoreticienilor politico-militari de a aborda problematica securității naționale a României și, în strânsă corelație cu aceasta, a structurilor militare, care să corespundă nevoilor naționale de securitate, iar faptul de a fi interesantă este demonstrată de valențele lucrărilor elaborate pe această temă.

Caracteristica de a fi o temă de actualitate este, cu atât mai evidentă, cu cât, în această perioadă, armata română se găsește într-un proces amplu și profund de reformă, de remodelări sub aspect conceptual și organizatoric (structural), de eficientizare în caz de război.

În contextul politico-economic intern și extern din perioada 1920-1935, măsurile adoptate pe linia organizării structurii și conducerii sistemului național de apărare s-au înscris în ansamblul demersurilor întreprinse de statul român pentru sporirea capacității sale combative și a organizării corespunzătoare a structurilor sale de forțe armate.

Din analiza mutațiilor produse în structura sistemului național de apărare, după 1918, se desprind următoarele tendințe: specializarea organismelor superioare de conducere militară, prin crearea unor structuri de profil pentru coordonarea tuturor armelor și serviciilor armatei; modernizarea infanteriei și cavaleriei; dezvoltarea trupelor care să lupte în zona de munte și pe litoral, precum și a celor de grăniceri; înzestrarea armatei cu tehnică de luptă modernă, mai ales în armele aviației, tancuri, transmisiuni.

Raționalizarea de stil industrial a influențat puternic organizarea și structura armatei. *„Epoca mașinilor a dat naștere mitralierei, armamentului mecanizat și unor genuri complet noi de putere de foc, care, la rândul lor, au dus inevitabil [...] la tactici de tip nou. Industrializarea a determinat îmbunătățirea drumurilor, podurilor, alimentării cu energie și comunicațiilor. I-a oferit națiunii-stat moderne mijloace mai eficiente de colectare a taxelor. Toate aceste evoluții au extins vast scara operațiunilor militare potențiale”.*

Generalul Rășcanu, în anul 1922, sublinia: „*Armata noastră are însă nevoie de o completă organizare, urmând să se introducă toate învățămintele trase din marele război, trebuind în același timp să se adapteze noua organizare atât situației noastre financiare, cât și situației politice externe creată în jurul țării noastre după război, ținându-se seamă și de noile curente sociale peste care nu se poate trece*”.

La începutul secolului XX, se materializa ideea lui Carl von Clausewitz, aceea a „*războiului absolut*”, iar, după Primul Război Mondial, generalul german Erich Ludendorff teoretizează „*războiul total*”. Acest tip de război total avea să fie purtat pe calea politică, economică, culturală și propagandistică, întreaga societate fiind convertită într-o unică mașină de război. Generalul Ludendorff reprezenta astfel raționalizarea în stil industrial împinsă la extrem.

Teoreticienii militari români din anii interbelici au afirmat că tehnica modernă „*este al doilea factor*” care intervine în război. Se sublinia că: „*În războaiele viitoare materialul va juca un rol mult mai mare decât în ultimul război; prin el se va căuta a crușa materialul omenesc și a dobândi victoria mai mult prin sacrificii materiale decât omenești*”. Dar, dependența față de marile puteri, sub aspectul aprovizionării cu armament, conduce la o diversitate de tipuri și calibre la aceeași armă. Înlăturarea neajunsurilor respective se putea realiza doar prin crearea și dezvoltarea unei industrii proprii de apărare. Era susținută teza potrivit căreia înzestrarea armatei nu putea fi soluționată decât prin „*procurarea în țară a întregului stoc de care armata are nevoie la mobilizare*”.

Deși specialiștii militari argumentau necesitatea creării unei industrii naționale de apărare, în primul deceniu interbelic, factorii politici conducători nu au întreprins toate măsurile necesare. A fost acceptată concluzia că România, după 1918, dispunea de un potențial superior, care trebuia valorificat și pus în slujba apărării țării, potrivit principiului „*națiunii armate*”. În realitate, era o discrepanță între rezervele de materii prime (zăcăminte de minereuri de fier, zinc, pirită, aluminiu, mercur, plumb, aur, argint, mangan, antimonite) și gradul de valorificare a acestora.

Marele Stat Major român a întocmit planuri pentru crearea uzinelor care să lucreze pentru nevoile armatei. În ianuarie 1928, a fost aprobat de către Consiliul Superior al Armatei un asemenea plan, care prevedea:

1. înzestrarea armatei să se fundamenteze, în primul rând, pe resursele și posibilitățile existente în țară, prin conjugarea eforturilor statului cu cele ale întreprinderilor particulare;
2. necesitatea fundamentării unei politici proprii pentru nevoile de apărare, politică bazată pe o industrie românească adecvată;
3. necesitatea cooperării cu alte țări aliate ce dispuneau de o

industrie cu profil militar dezvoltată, cooperare ce nu trebuia să stirbească suveranitatea statului român;

4. să se aibă în vedere contractele de armament și muniții semnate de statul român cu firme din străinătate, care urmăreau, în primul rând, să anihileze inițiativele - și așa destul de timide - privind crearea unei industrii naționale de apărare.

Începând cu mijlocul deceniului al treilea, preocupările existente pe linia organizării industriei autohtone de armament, măsurile pe linia pregătirii economiei și teritoriului pentru apărare și a populației au completat ansamblul strategiei sistemului național de apărare a României. S-a urmărit ca organizarea armatei să se bazeze pe potențialul combativ al țării, prin măsuri care să ducă la angajarea tuturor disponibilităților umane, materiale și militare.

Inițiativele luate în anii '20 de forurile politice conducătoare, de a crea uzine destinate producției mijloacelor de apărare națională, au constituit puncte de plecare spre înzestrarea proprie a armatei. La 11 iunie 1925, Adunarea Deputaților a votat, în unanimitate, legea privitoare la „Întreprinderile industriale în legătură cu apărarea națională”. Astfel, s-au înființat uzinele metalurgice de la „Copșa Mică” și „Cugir” pentru fabricarea armelor portative, precum și a armamentului și munițiilor de artilerie, care preluau o mare parte din sarcinile uzinelor „Reșița” și „Hunedoara” în materie de fabricare a armamentului. În anii următori creării uzinelor menționate, nu au fost luate măsurile ce se impuneau pentru dotarea lor cu utilajul necesar în vederea producerii de armament. Determinarea politică în domeniul înzestrării armatei a însemnat și conflicte de interese între diferitele grupări partinice. Un exemplu îl reprezintă și acțiunea prințului moștenitor al Coroanei, Carol, care, în calitatea onorifică de inspector general al armatei, și-a depășit atribuțiile, prin elaborarea unui plan de înzestrare a armatei române cu avioane de luptă. Cum realizarea acestui plan necesita fonduri însemnate, Consiliul de Miniștri, în anul 1925, nu a aprobat decât o sumă mică, anihilând astfel intențiile prințului. Au fost achiziționate un număr de 50 de avioane de la firma olandeză „Fokker”, contra sumei de 140 de milioane lei. Comisia de recepție, prezidată de Carol, a semnat de primirea lor în perfectă stare. La o verificare ulterioară, s-a constatat că aparatele contractate prezentau defecțiuni, care afectau buna lor funcționare. A izbucnit un scandal public, cunoscut sub numele de „Afacerea avioanelor”, ce a afectat imaginea principelui Carol.

Inspectorul general al armatei, generalul Nicolae Samsonovici, în referatul său către Marele Stat Major, considera că răspunderea pentru starea industriei naționale de apărare revenea cercurilor politice: *„Creațiunile industriale fiind opera oamenilor politici, ei înlocuindu-se odată*

cu schimbarea partidului de la guvern, cei noi veniți n-au mai susținut industriile create. Le-am lovit, prin lipsă de comenzi și de sprijin serios”.

Această observație era întărită de noile concepții doctrinare de ducere a acțiunilor de luptă preconizate, și anume trecerea de la ideea frontului fix și continuu, la un front discontinuu, ducerea acțiunilor de luptă în continuă mișcare pe direcții și în ritm rapid, care să amplifice adâncimea loviturilor. Strategia militară este dependentă de structura forțelor armate și se execută în orientarea pe care o dă, în timp de pace, pregătirilor de război, conducerii acestora, pe toată durata conflictului armat și în principalele lui etape (campanii).

Maiorul Constantin Sandovici scria, în „România Militară”, ca alianțele Bucureștiului „să fie considerate în calculele noastre totdeauna ca o împrejurare favorabilă, ca un soare norocos, care nu răsare întotdeauna”. Același punct de vedere este prezentat de deputatul V.V.Tilea în Parlament, în toamna anului 1929. Acesta spunea că „până la crearea unui mecanism internațional complex, capabil să împiedice recurgerea la forța războiului în soluționarea conflictelor dintre popoare, România să se preocupe de înzestrarea armatei sale”.

Măsurile organizatorice inițiate la nivelul conducerii politice, inclusiv prin Legea relativă la organizarea armatei, din 23 iunie 1924 și Legea relativă la modificarea legii de organizare a armatei, din 26 aprilie 1923, au fixat caracteristicile organismului militar românesc, în funcție de potențialul industrial și financiar al țării și de doctrina apărării naționale. S-a avut în vedere progresul tehnic din domeniul armamentului, a cărui utilizare necesita o pregătire și o instrucție de luptă mult mai minuțioase, concomitent cu modernizarea și sporirea mijloacelor și materialelor de luptă, obiective a căror realizare a fost îngreunată de posibilitățile industriale și financiare reduse ale țării.

Sprijinul Parlamentului pentru consolidarea apărării naționale se oglindește în bugetele alocate apărării între anii 1920-1935, perioadă foarte prolifică în domeniul legislației militare. În plus, față de ceea ce se alocă prin bugetul Ministerului de Război, armata a beneficiat de credite ordinare și extraordinare, însă fără a se reuși acoperirea nevoilor armatei. Toate fondurile alocate apărării erau utilizate în două direcții principale: acoperirea cheltuielilor legate de subzistență, de instrucție și salarii; dotarea cu tehnică și cu muniții a tuturor categoriilor de arme. Începând cu anul 1933, aceste fonduri au cunoscut o creștere, ca urmare a redresării economiei naționale și creării unor fonduri speciale pentru întărirea capacității de apărare, în contextul deteriorării situației politice internaționale, deși ele continuau să nu corespundă „nici cerințelor, nici nevoilor armatei”.

Taxe și impozitele cu destinație specială, care au alimentat conturile, constituite la BNR, pentru înzestrarea cu armament și tehni-

că de luptă, au fost: în 1931, timbrul special pentru „Fondul Național al Aviației”; în 1934, exclusiv pentru înzestrarea armatei a fost creat „Fondul Apărării Naționale”, realizat prin subscripție publică și în anul 1936, au fost înființate taxele de consumație asupra țesăturilor din lână, fierului laminat, sârmei, tablei și a unor produse din fontă și fier.

Trebuie remarcat faptul că cele trei legi de organizare a armatei (1924, 1930 și 1932) prezentau un neajuns de fond: o bază prea largă a structurii, cu niveluri multe, ce nu puteau fi asigurate nici material și nici cu cadrele necesare. S-a optat pentru o armată numeroasă, dar nedotată și neinstruită, fapt ce nu putea duce decât la un dezastru, în cazul confruntării cu cei trei agresori, iar, de aici, până la cedarea în fața lor nu a fost decât un pas. Pe de altă parte, soldatului român i se explica faptul că privațiunile și servituțiile serviciului militar nu rezultau atât din sindromul „sărăciei de mijloace”, cât din necesitatea de a-l căli pentru război.

La jumătatea deceniului 4 al secolului XX, sub presiunea evenimentelor politice internaționale, s-a trecut la restructurarea și redimensionarea precipitată a organismului militar, s-au efectuat modificări în repartizarea forțelor pe diferite fronturi, s-au înființat și organizat în grabă noi unități și mari unități, dar fără a avea posibilități proprii de dotare tehnico-materială corespunzătoare.

NOTE

1. Alvin Toffer, Heidi Toffer, *Război și antirăzboi. Supraviețuirea în zorii secolului XXI*, Ed. Antet, București, 1996, p. 53
2. *Starea actuală a armatei noastre și activitatea Ministerului de Război sub conducerea generalului Rășcanu*, Buc., 1922, p. 4-5; vezi și *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, *Evoluția sistemului militar național în anii 1919-1944*, Ed. Militară, Buc, 1989, p. 274
3. Alvin Toffer, Heidi Toffer, *op. cit.*, p. 55
4. Popescu-Cetate, *Leccióni de război*, Craiova, 1920, p. 38
5. C.N. Hârjeu, *Studii și critice militare. Din învătămintele războiului dintre popoare (1916-1918)*, vol. II, Buc., 1921, p. 52
6. Chr. Vasilescu, *Leccióni despre organizarea armatei*, Sibiu, 1924, p. 37
7. *Strategia militară românească în epoca modernă (1859-1999)*, Ed. Nummus, București, 1999, p. 95
8. *Ibidem*, p. 96
9. Arhivele Naționale București, fond Casa regală, dos. nr.72/1931, f. 4, Referatul generalului inspector de armată adjutant Paul Angelescu, 6 aprilie 1932, f. 4, 6-7
10. *Istoria militară a poporului român...*, p. 137

11. „Monitorul oficial”, nr.138, 26 iun. 1925
12. Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare a României în contextul european interbelic, 1919-1939*, Ed. Militară, București, 1981, p. 76
13. Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. II, *Ferdinand I*, Ed. enciclopedică, București, 2001, p. 132-133
14. Arhivele Naționale București, fond Casa regală, dos. 59/1932, f. 28
15. *Istoria armeei tancuri din armata României*, Ed. militară, București, 2001, p. 54
16. Constantin Sandovici, *Încotro?*, în „România Militară”, nr. 12/1936, p. 21
17. Gheorghe Sbână, *Parlamentul și politica externă a României, 1919-1940*, Ed. Sylvi, București, 2000
18. Ionel Romeo Drăgan, *Armata Română, Încotro? (Problemele integrării în NATO)*, Ed. Lucman, București, 2002, p. 138
19. *Apărarea națională și Parlamentul României*, vol. 2, p. 289
20. „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr.19, 16 ian. 1936, p. 492
21. *Strategia militară română în epoca modernă*,..., p. 113
22. *Ibidem*, p. 116

CONSIDERATIONS REGARDING THE ARMY'S TECHNICAL MAKE-UP UNDER POLITICAL AND ECONOMICAL CONDITIONS IN THE PERIOD BETWEEN 1920 AND 1935

Abstract

The author of the article presents a series of aspects concerning the supplies of the Army in the period between 1920 and 1935, focusing on the three laws that organized the Army in 1924, 1930 and 1932 that had one fundamental disadvantage: the structure's too large basis, with multiple levels that could be ensured neither from material point of view nor from the necessary personnel's point of view.

PARTIDUL ȚĂRĂNIST RADICAL ÎN DOBROGEA. ORGANIZAȚIILE JUDEȚENE, DUROSTOR ȘI CALIACRA - 1932- 1948

Din nefericire, marii istorici ai României contemporane s-au oprit, cu predilecție, asupra istoriei politice interbelice și a partidelor mari - Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc-. În acest context, ca un pariu științific, am realizat, într-o teză de doctorat și am publicat printr-o carte¹, o monografie a istoriei partidului condus de Grigore Iunian, Partidul Țărănist Radical (PȚR).

Partidul la care m-am oprit a trăit între 1932 și 1940 și s-a "topit" apoi, printr-o păstrare de personalități și de personalitate, în PNT și în PCR. În privința liderului de necontestat al acestui partid, om politic de talie națională, Grigore Iunian, a apărut o carte a lui Nicolae Mischie². Eu însumi am cercetat portrete, atât în lucrarea citată³, cât și în articole și studii speciale⁴.

Unitatea de măsură a unui partid în perioada interbelică o constituia, ca și astăzi, rezultatul în alegerile electorale, generale și locale. Organizația județeană era unitatea de măsură cantitativ-calitativă. De pildă, Partidul Țărănist Radical (în mod eronat se scrie în mai toate lucrările de istorie politică *Partidul Radical Țărănesc*) avea organizații județene puternice la Lăpușna, Soroca, Brașov, Gorj, Odorhei.

Dobrogean fiind, m-am ocupat, pe cât am putut, a "lumina" și aceasta subțire fantă de viață politică din județele din dreapta Dunării. Am publicat un material despre Tulcea și Constanța⁵, am rămas dator cu unul, pe care timpurile nu mi l-au îngăduit, asupra județelor din Cadrilater. În cartea amintită, am făcut trimiteri, de ajuns să mă oblige la ceea ce urmează⁶.

Atrag atenția, de la început, că, în Dobrogea, partidul lui Grigore Iunian n-a fost puternic. Oprindu-ne la cele două județe, cu probleme distincte, chiar și în cadrul Dobrogei⁷, o fac ca o completare spre un întreg, în legătură cu care, lucrările, deși nu lipsesc, datorită condițiilor, n-au cuprins, în mod expres, Cadrilaterul, subiect tabu sub regimul comunist⁸.

Organizația PȚR în județul Caliacra

Este una dintre primele organizații iunianiste. Încă de la 6 noiembrie

1932, reprezentanții grupului dezident național-țărănesc aveau discuții cu Grigore Iunian. Pe 20 noiembrie, luau parte la Congresul de întemeiere a Partidului Radical Țărănesc, iar, pe 6 decembrie, la Bazargic, avea loc o mare manifestare radical-țărănistă⁹. Organizația se extinde. În curând, va cuprinde, oficial, 46 de comune¹⁰ și întreaga organizație liberală de Cavarna trece la Iunian¹¹. La jumătatea lui mai 1933, avea deja loc congresul organizației județene, la Bazargic, și se întărea, legal, conducerea organizației, formată din doctor Păcuraru – președinte-, și secretar general, institutorul Papazisu¹². Cu același prilej, avea loc o mare întrunire, în prezența multor locuitori, de diverse origini etnice, iar, la banchet, se vorbește în românește, bulgărește și turcește¹³.

Acum și mai târziu, de pildă, la Congresul din 19 mai 1935, precum și în organul județean de presă¹⁴ – căci, între martie și iulie 1933, a apărut, la Silistra, ziarul "Glasul țăranilor" (e un ziar de entuziasm scurt, prefigurând, de altfel, destinul organizațiilor la care ne referim) – s-au fixat atitudini față nu doar de problemele generale, ci și de cele specifice, problema națională, de exemplu. Trebuie spus că viziunea conducătorilor organizației județene Caliacra nu depășea granițele județului și deci, se spicuiau doar acele probleme care-i preocupau pe locuitorii județului. Că problema națională, mai concret spus a etniilor din județul Caliacra, era importantă¹⁵, aceasta se vede și din componența conducerii: în 1935, în afara celor doi amintiți mai sus, mai apărea, ca vicepreședinte, N. Icerenski, apoi, N. Pașaliu, Hakil Rifat și Albert Alalui¹⁶. Referindu-ne la probleme de interes național, subliniem problema coloniștilor din "*Macedonia și din Gorj*" și problema abuzurilor administrative, proverbiale în această parte de țară.

Paralel cu ziarul de la Silistra, "Glasul țăranilor", pe care l-am amintit, pentru că cele două ziare din Cadrilater ale PȚR făceau trimiteri de la problematica unui județ la altul, apare, la Bazargic, între decembrie 1932 – octombrie 1933 și în octombrie 1935, ziarul "Plugarul". Periodicul, care publică și unele articole în limba bulgară, privește problema repartiției proprietății funciare, face propagandă partidului, atacă PNȚ, popularizează programul PȚR, în fine, dă informații despre viața internă a partidului. Pentru a-și păstra partizanii, promite, totuși, în câteva rânduri, că "*Domnul Iunian va veni la putere*"¹⁷.

În județul Caliacra, în întrunirile și în presa PȚR, se cere înfăptuirea unui program economico-social-politic, care să ducă la progresul general al județului și al Dobrogei. Se cere: slăbirea centralizării administrative excesive, legarea Cadrilaterului și Bucureștiului printr-o altă cale ferată și un pod peste Dunăre,

înființarea de bănci sătești, construirea de școli, se atacă administrația locală abuzivă și se critică lipsa de acțiune, dezinteresul Centrului față de periferie. De pildă, se cer serioase măsuri cu caracter edilitar pentru orașul Balcic, aflat în mare suferință.

Pe plan electoral, organizația nu s-a dovedit a fi atât de puternică pe cât lăsa să se înțeleagă propaganda sa. Aici aveau un cuvânt de spus partidele tradiționale și, uneori, unele puseuri electorale de dreapta. De pildă, în alegerile din 1933, se propunea o listă largă, formată din dr. M. Păcurariu, institutorul M. Papazisu, Coliu Iceresky – agricultor -, Iacob Hagi Abdula – institutor -, iar, pentru Senat, farmacistul N. Lagara¹⁸. Organizația obține rezultate cu totul nesemnificative, atât în alegerile din 1933, cât și în cele din 1937¹⁹.

În ultimă instanță, organizația județeană a PȚR – Caliacra, n-a fost mai mult decât o prezență și s-a recomandat doar prin luările de cuvânt, ce-i conferă președintelui ei o oarecare personalitate pe plan central.

Organizația județeană Durostor a P.Ț.R.

Ca și la Caliacra, putem vorbi despre o serie de probleme specifice, referindu-ne, în primul rând, la cele etnice, la structura etnică a județului, dar și la cele economice²⁰. Organizația apare ceva mai târziu decât în celelalte județe. La 5 martie 1933, avea loc, la Silistra, o întrunire, largă, dacă e să ne gândim la dimensiunile județului și a politicului în județ, la care se expun principiile și programul noului partid. Între vorbitori, în limba turcă - învățătorul Saban și în limba bulgară - d-na A. Negoescu. Aceasta din urmă cere noului partid să susțină lărgirea drepturilor politice și asupra femeilor. Deși PȚR n-a avut organizații de femei, ci doar ideea existenței lor, problema unui vot universal *cu adevărat* și extinderea drepturilor politice ale femeilor va impune organizația din Durostor printre cele dintâi ale partidului. La această întrunire a luat parte și Grigore Iunian. El a insistat pe problemele general-naționale, a "adiat" puțin problema națională, l-a împrumut pe Aurel Negoescu – institutor, cu organizarea și conducerea județenei Durostor²¹. Dacă e să credem ziarul acestei organizații, anume "Glasul țăranilor", de la Silistra, în județ, s-au înființat 70 de organizații, cu peste 4000 de membri²². Credem că ziarul trecuse de la un alt partid, căci, în 1933, era în anul VI al apariției. Exagerarea exorbitantă a numărului de membri e specifică provinciei. La un nou Congres al organizației din județul Durostor, ținut în octombrie 1933, participau reprezentanți ai celor 65 de organizații comunale. Acum, abia, ne informează presa centrală a PȚR că se constituie, definitiv, organizația județeană, că aceasta va fi condusă de la Centru, de secretarul general al PȚR din acel timp, Leon

Rădulescu. Din nou, se exprimă dorințe specifice ale turcilor, bulgarilor și "macedonenilor"²³. Două supoziții de realități, contradictorii: pe de o parte, faptul că nu poate să aibă un președinte local și era nevoie de un fulgurent secretar general al PȚR, iar, pe de alta, faptul că organizația era destul de puternică pentru a cumpăra un ziar cu o oarecare vechime și a-l face organul său de presă. Organizația participă în alegerile din decembrie 1933.

În octombrie 1935, are loc o nouă schimbare de conducere. "Deșteptarea" – organul central de presă al PȚR – o făcea publică, printr-un anunț. Având în vedere că Leon Rădulescu era prea ocupat la Centru și faptul că între organizațiile de Caliacra și Durostor erau multe similitudini, președintele de Caliacra, D. Păcuraru, era însărcinat să conducă și organizația județeană Durostor²⁴. Nici această organizație județeană din Cadrilater nu reușește să se impună în contextul politic al celor două județe. În alegerile comunale din 1937, aceasta lansa un manifest electoral²⁵, care dă un oarecare rezultat în comuna Voevodul Mihai, iar, în comuna Ceatal, lista țărănist-radicală se situează pe locul 4²⁶. În comuna Servena, va primi 4 locuri din cei 10 consilieri comunali, ceea ce e un rezultat notabil. În fine, la alegerile generale din decembrie 1937, lista PNȚ se clasa în județ pe locul 6 din 8, cu 763 de voturi²⁷.

x

Nu ne e dat să urmărim măcar destinele politice ale frunțașilor PȚR din județele Durostor și Caliacra. Regimul de autoritate regală făcea tabula rasa din partidele politice, iar, în 1940, Cadrilaterul era cedat Bulgariei, în condițiile cunoscute. În județele Cadrilaterului, viața politică agoniza²⁸.

Ceea ce sugerăm, în ultimele rânduri ale acestei comunicări, este că trebuie urmărite, oarecum, lucrările istoricilor bulgari, inclusiv despre Dobrogea interbelică²⁹, presa generală de mare respirație din Dobrogea - gășibilă în lucrarea lui Dumitru Constantin Zamfir și Octavian Georgescu -, trebuie aprofundate, "stoarse" adică, cele câteva numere din ziarele de la Silistra și Bazargic ale PȚR și, dacă e cazul, să se urmărească și unul sau două ziare locale, care ar putea reflecta locul organizațiilor județene Durostor și Caliacra ale PȚR.

x

Cred că, un cercetător tânăr și ambițios, care știe să înnoate în locuri și subiecte minore, ca acesta, de pildă, de aici trebuie să plece, pentru a pătrunde spre adevărata istorie a locurilor și oamenilor, mai ales că

despre Cadrilater se scrie numai pe 2-3 subiecte foarte bătătorite. Și, la urma urmei, încă nu părem a fi conștienți de dimensiunea locurilor și problemelor "minore", dar ele constituie ca o completare, și chiar un fel de erată, pentru problemele "mari, generale", adevărate șosele. E timpul să călcăm și pe cărări, pe unele "inventându-le" chiar noi.

NOTE

1. Gh. Dumitrașcu, *Locul Partidului Țărănist Radical – Grigore Iunian în istoria României (1932-1940)*, Ed. Sfera, București, 2000
2. Nicolae Mischie, *Grigore Iunian și epoca sa*, Clusium, Cluj-Napoca, 2000
3. Gh. Dumitrașcu, *op.cit.*, p. 77-112
4. Gh. Dumitrașcu, *Grigore Iunian (1882-1940). Note pentru o biografie politică*, în "Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu", Ed. EMPRO, Focșani, 1999, p. 532-590; Vezi și Nicolae Mischie, *Grigore Iunian, apărător al regimului democrat din România*, Ed. Fundației "Constantin Brâncuși", Tg. Jiu, 2000
5. Gh. Dumitrașcu, *Organizațiile județene Tulcea și Constanța ale Partidului Țărănist Radical*, în "Comunicări de istorie a Dobrogei", 2, MINA, Constanța, 1983
6. Gh. Dumitrașcu, *Locul Partidului Țărănesc Radical...*, p. 67, 103
7. Vezi, în mod expres, revista "România de la Mare – Revistă de istorie și civilizație românească", Constanța, III, nr. 3-4, 1994
8. De pildă, valoroasa lucrare a lui Dumitru Constantin Zamfir și Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană. Bibliografie comentată și adnotată*, Biblioteca Județeană Constanța, 1985 (cuprinde 508 publicații dobrogene, însă fără vreo referire la Cadrilater); Mai nou, vezi Adrian Rădulescu și Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Ex Ponto, Constanța, 1998 (Ediția a II-a a unei lucrări mai vechi, care era obligată să facă abstracție de Cadrilater – vezi, mai ales, p. 152, 200, 201 și toate localitățile importante ale celor două județe). Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918- 1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 381- 383. În tot ceea ce am publicat până în 1989 privitor la Dobrogea, (*"Dobrogea e meseria mea"*), am fost obligat să evit orice trimitere la Cadrilater. Totuși, recunosc aici că, în cele 2 articole privitoare la intelectualii Dobrogei din revista "Pontica", am trecut și personalități românești din cele două județe, însă am specificat pe larg "*Dobrogea*", fără a face trimitere la, de pildă, "Silistra" sau "Turtucaia".
9. "Glasul țăranilor", Silistra, nr. 35, 5 mar. 1933
10. "Plugarul", Bazargic, nr. 4, feb. 1933; nr. 5, apr. 1933
11. "Deșteptarea- Organ central al PȚR", București, nr. 4, 21 mai 1933
12. *Loc. cit.*
13. "Deșteptarea", nr. 4, 21 mai 1933

14. Facem, încă o dată, remarca după care, ziarul "Glasul țăranilor" apărea la Silistra, capitala județului Durostor, iar "Plugarul" apărea la Bazargic, era un ziar mai vechi, dar, problemele celor două județe erau identice și, la un moment dat, aveau același președinte, pe dr. Păcurariu.
15. Vezi *Enciclopedia României*, vol. II, p. 102-113. Nu se dă, din recensământul pe 1930, componența pe etnii. Totuși, judecând după procentajul de ortodocși – 70,4%, înțelegem că elementul musulman, turci-tătari, era sub 30%. Deși, aveau 134 de geamii musulmane. Pentru o relativă luminare, iată numărul locașurilor de închinăciune: 43 biserici ortodoxe (din care 3 grecești), 7 capele ortodoxe, o biserică romano-catolică, una armeană-gregoriană, o sinagogă și, cum am spus, 134 geamii musulmane (p.12). Revista "România de la Mare", amintită, mi se pare, oricât de ciudat ar părea, cea mai importantă din punctul de vedere al expozeului politic. Vezi L. Stoica, *Dobrogea de Sud în contextul istoriei poporului și statului român (1913-1940)*, p. 6-11. De aici, această statistică, privind evoluția pe etnii a populației Dobrogei de Sud: *români* – 1912 = 6 602 (2,3%), 1928 = 49.983 (14,7%), 1938 = 108.404 (29%); *bulgari*: 1912 = 121 925 (43%); 1928 = 133.077 (39,3%); 1938 = 150.763 (40,5%); *turco-tătari*: 1912 = 136.224 (48%); 1928 = 137.439 (40,6%); 1938 = 96.869 (26%); *diverși*: 1912 = 18.026 (6,3%); 1928 = 18.398 (5,4%); 1938 = 16.022 (4,3%). I.Dobrogeanu /Nu e tot Stoica Lascu?/ *Statul nostru și politica de întărire a românismului din Dobrogea de Sud*, p. 19-29
16. "Deșteptarea", nr. 56, 9 iun. 1935
17. "Plugarul", nr. 4, 14 apr. 1933; nr. 5, 9 sep. 1933
18. *Loc. cit.*
19. "Deșteptarea", nr. 25, 6 dec. 1933
20. *Enciclopedia României*, vol II, p. 183-187. Vezi și Apostol D.Culea, *Cât trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, Ed. Casei Școalelor, București, 1928
21. "Glasul țăranilor", nr. 36, 2 iul. 1933; "Deșteptarea", nr. 1, 30 apr. 1933; nr. 2, 7 mai 1933
22. "Glasul țăranilor", nr. 36, 2 iul. 1933
23. Nicolae Gușa, *Aromânii (macedonenii) în România*, Ed. Muntenia, Constanța, 1996. (Vezi, mai ales, p. 7-60); Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op.cit.*, p. 431-435 (vezi și p. 428-431; 436-437)
24. "Deșteptarea", nr. 63, 24 nov. 1935, p. 2
25. *Loc. cit.*, nr. 82, 9 feb. 1937
26. "Dimineața", 19 feb. 1937; "Deșteptarea", nr. 83, 1 mar. 1937
27. "Dobrogea Jună", Constanța, nr. 234-235, 28 dec. 1937
28. Stoica Lascu, *Aspecte privind prezența organizatorică a partidelor burgheze în județul Constanța (1918-1938)* (I), în "Pontica" XVII, 1984, p. 187-198; (II), în "Pontica", 18, 1985, p. 307-326; Valentin Ciorbea, *Organizații din Dobrogea de Sud ale partidelor politice (1918-1938)*, în "România de la Mare", nr. 3-4, 1994, p. 40-42; Puiu Bordeiu, *Mișcarea legionară în Dobrogea în contextul anului 1933*, în "Analele Dobrogei", serie nouă, 4, nr. 1, 1998, p. 131-147; *Evoluția mișcării legionare în Dobrogea între anii 1934-1936*, în "Analele Dobrogei", serie nouă, 5, nr. 2, 1999, p. 221-238; *Mișcarea legionară în Dobrogea în perioada*

regimului monarhiei autoritare (10 februarie 1938 – 5 septembrie 1940), în "Analele Dobrogei" serie nouă, 7, 2002, p. 202-213; Puiu Bordeiu, Valentin Ciorbea, Aspecte din activitatea desfășurată de mișcarea legionară în Dobrogea (1933-1940), în "Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu"

29. Iorgu C. Boboc, *Aspecte privind prezența Dobrogei în preocupările istoriografiei bulgare*, în "România de la Mare", nr. 3-4, 1994, p. 57-59

THE RADICAL PEASANTS PARTY IN DOBRUDJA. THE COUNTY ORGANIZATIONS, DUROSTOR AND CALIACRA Abstract

The author presents the situation of the Radical Peasants Party and that of the county organizations in Durostor and Caliacra, mentioning that the measure unit for a party during the 1920 ies and 30 ies was the elections result, both local and parliamentary.

The county organization was the measure unit for quantity and quality. The Radical Peasants Party for instance had strong county organizations in Lapusna, Soroca, Brasov, Gorj, Odorhei.

In Dobrudja Grigore Iunian's party was not strong.

The political destinies of the RPP's leaders in the Durostor and Caliacra counties could not be followed. The king's autocracy destroyed all political parties and in 1940 the Cadrilater region was given to Bulgaria under the conditions we already know.

DECLINUL MIȘCĂRII LEGIONARE. DESFĂȘURAREA EVENIMENTELOR DIN 21 – 23 IANUARIE 1941 ÎN DOBROGEA

În cadrul întrunirilor publice și ședințelor, desfășurate la începutul anului 1941, de structurile legionare centrale și teritoriale, se punea, fără echivoc, problema înfruntării, de pe poziții de forță, cu generalul Ion Antonescu. În context, comandanții diferitelor organizații gardiste din județele Constanța, Tulcea, Ialomița și Brăila, aflate în componența Regionalei a V-a Constanța, raportau, pe linie ierarhică, faptul că efectivele din subordine erau pregătite de acțiune, pentru tranșarea, în favoarea Legiunii, a disputelor ireconciliabile cu conducătorul statului.

Cu prilejul convorbirilor purtate, la 14 ianuarie 1941, la Obersalzberg, cu Adolf Hitler, generalul Antonescu s-a arătat preocupat să obțină sprijinul Reichului în conflictul pe care îl avea cu Mișcarea Legionară. El a arătat că Mișcarea a fost abandonată complet de opinia publică românească, ca urmare a repetatelor abuzuri și confuziei create de cadrele acesteia în viața economică, administrație și ordinea publică, și și-a manifestat intenția de a o subordona și de a nu mai permite amestecul ei în problemele executivului. Führerul a evidențiat că Germania nu se va amesteca în afacerile interne românești și că, în consecință, generalul Antonescu va putea acționa cum va crede de cuviință pentru restabilirea ordinii și liniștii interne¹. Atitudinea conducerii Reich-ului își găsea explicația în faptul că Ion Antonescu era considerat, la Berlin, drept singura personalitate în măsură să asigure mobilizarea întregului potențial economic și militar românesc, în condiții de siguranță și ordine internă, pentru reușita apropiatei campanii militare germane împotriva U.R.S.S..

După întoarcerea în țară, Conducătorul statului a manifestat o fermitate sporită în relațiile cu Mișcarea Legionară. Într-o scrisoare trimisă, la 15 ianuarie 1941, lui Horia Sima, el avertiza cu privire la trecerea la măsuri de forță, în situația în care vor fi continuate abuzurile și tulburările interne provocate de membrii sau simpatizanții acesteia, în ultima perioadă.

Replica conducerii Mișcării Legionare nu s-a lăsat așteptată. Aceasta a dat semnalul pentru declanșarea unor acțiuni în forță, în vederea preluării, în exclusivitate, a pârghiilor puterii.

Între 19-20 ianuarie 1941, din ordinul lui Horia Sima, în toate

orașele reședință de județ, s-au desfășurat adunări publice cu tema „Lupta Germaniei național-socialiste și a Italiei fasciste pentru întronarea unei noi ordini europene”². Întrunirile au avut drept scop demonstrarea atașamentului Mișcării Legionare față de Germania și Italia și, în consecință, câștigarea simpatiei conducătorilor acestor state, în contextul inevitabilei confruntări cu cercurile apropiate generalului Ion Antonescu. La adunări, au fost invitați reprezentanții Germaniei și Italiei în România.

Sub acoperirea organizării și desfășurării, în marile orașe, a mitingurilor din perioada 19-20 ianuarie 1941, conducerea Mișcării a urmărit, de fapt, verificarea nivelului de pregătire a efectivelor legionare pentru răsturnarea de la putere a generalului Ion Antonescu. Liderii legionari dobrogeni, inclusiv cei care se aflau în alte zone ale țării, au primit misiuni precise în acest sens. Astfel, Traian Puiu, primarul municipiului Constanța, a fost trimis la Câmpulung Moldovenesc, pentru sprijinirea acțiunilor legionare din zonă. El nu a mai putut reveni la Constanța decât după 24 ianuarie 1941, ca urmare a confruntărilor dintre armată și legionari. Eugen Teodorescu, șeful Regionalei a V-a Constanța, se afla la București, împreună cu Nicolae Petrașcu, secretarul general al Mișcării, pentru punerea la punct a unor măsuri referitoare la acțiunile de protest pe care elementele gardiste urmau să le desfășoare în Dobrogea³.

La 19 ianuarie 1941, în sala cinematografului „Tranulis” din Constanța, dr. Victor Biriș – secretar general în Ministerul de Interne – a susținut o conferință pe tema politicii externe de apropiere față de puterile Axei, promovată de Mișcare, la care au fost prezenți membrii statului major al organizației județene Constanța și mai multe detașamente gardiste locale. Au mai participat, ca invitați, între alții, funcționari diplomatici străini acreditați la Constanța: Emil Geiger – consulul Germaniei, Ferrero – consulul Italiei, Jean Mavrochefalos – consulul Spaniei, Salvatore Concille – directorul școlii italiene⁴.

În ziua următoare, Nicolae Petrașcu și Eugen Teodorescu au inspectat mai multe organizații locale, cantinele legionare și sediul „Ajutorului legionar” din municipiul Constanța. Ei veneau de la Tulcea, unde desfășuraseră activități asemănătoare. După-amiază, s-au întâlnit cu cadrele legionare de conducere din administrația publică locală, Poliție, structurile zonale ale Mișcării. S-au făcut referiri la necesitatea mobilizării și intrării urgente în acțiune, la ordin, a efectivelor legionare pentru răsturnarea generalului Antonescu de la putere⁵.

Întrucât au fost obținute informații cu privire la preocuparea liderilor gardiști de a declanșa acțiuni anarhice la nivel național, conducerea Corpului II Armată a alarmat, la data de 20 ianuarie 1941,

conform ordinului nr. 17806 C/1941, dat de Marele Stat Major, unitățile militare din garnizoanele de pe raza județelor Constanța, Tulcea, Brăila și Ialomița. A fost întărită paza depozitelor de armament și muniție, iar trupele consemnate în cazărmi au fost pregătite de intervenție în vederea reprimării oricăror acțiuni anarhice și violente⁶.

În noaptea de 20/21 ianuarie 1941, efective ale armatei și jandarmeriei au luat măsuri suplimentare pentru paza și apărarea instituțiilor publice, a uzinelor de apă și electrice, a oficiilor poștale, telefonice și garilor din principalele localități ale județelor Constanța și Tulcea, asigurându-se îndeplinirea, în bune condiții, fără producerea de incidente, a ordinelor generalului Antonescu, transmise, deopotrivă, Ministerului Apărării Naționale și Ministerului de Interne⁷.

Prin ordinul nr. 17811 din 21 ianuarie 1941, Ministerul Apărării Naționale a dispus ca prefecturile de județe și de poliție să fie preluate de Armată. Pentru a se înlesni punerea în aplicare a acestuia, generalul Antonescu l-a însărcinat pe colonelul Dragomir să convoace prefectii din întreaga țară, care erau în majoritate legionari, la București, pentru a participa la o analiză pe probleme economice, organizată de Departamentul Coordonării și Statului Major Economic. Din ordinul colonelului Rioșeanu, cadrele cu funcții de conducere din Poliție au fost convocate la sediile inspectoratelor regionale, pentru consfătuiri informative. Între timp, prefectii legionari au fost destituiți și înlocuiți cu cadre militare. În perioada imediat următoare, s-a procedat la fel și în cazul primarilor și comandanților legionari ai unităților centrale și locale de poliție.

În baza prevederilor ordinului susmenționat și a delegațiilor emise de Statul Major al Corpului II Armată, la conducerea prefecturilor Constanța și Tulcea au fost numiți: generalul de brigadă Hugo Schwab⁸ și colonelul Constantin Ionașcu⁹, comandantul Brigăzii 10 Artilerie din Tulcea.

Noii prefecti militari au luat imediat măsuri pentru aplicarea ordinului nr. 436/21 ianuarie 1941, al Ministerului de Interne, referitor la preluarea în subordine a trupelor din garnizoanele aflate în zonele lor de responsabilitate și utilizarea tuturor mijloacelor, inclusiv a armamentului din dotarea acestora, pentru prevenirea degenerării manifestărilor protestatare legionare în acțiuni anarhice. A fost întărită paza principalelor instituții militare și civile și s-a dispus mărirea efectivelor angrenate în patrularea prin locuri publice, mai ales pe timpul nopții¹⁰.

Potrivit dispozițiilor transmise telefonic sau prin curieri speciali de conducerea centrală a Mișcării, în Capitală și în mai multe orașe mari ale țării, printre care Iași, Brașov, Sibiu, Timișoara, Arad, Ploiești,

Constanța, Galați și Brăila, legionarii s-au opus preluării conducerii instituțiilor publice de către autoritățile militare. Ei s-au baricadat în clădirile inspectoratelor și chesturilor de poliție, prefecturilor, primăriilor ori în imobile particulare.

La 21 ianuarie 1941, mai multe sute de legionari s-au adunat la sediile organizațiilor județene Constanța și Tulcea, la cantinele legionare din orașele de reședință ale celor două județe sau în alte locuri și au desfășurat ședințe extraordinare, pentru a se organiza în vederea rezistenței. S-a decis menținerea, cu orice preț, a controlului asupra instituțiilor administrației publice și sediilor proprii din principalele localități urbane, inclusiv prin acordarea de sprijin în oameni, armament și muniție, de către organizațiile din mediul rural. Declanșarea acțiunilor anarhice legionare pe tot cuprinsul țării a fost interpretată ca un important suport moral pentru continuarea rezistenței.

În aceeași zi, potrivit ordinelor primite de la eșaloanele superioare, subunități din compunerea Diviziei a IX-a Infanterie, cu sediul la Constanța, au ocupat, prin surprindere, sediile prefecturii și chesturii Poliției, fără ca membrii sau simpatizanții Mișcării din cele două instituții să poată opune rezistență. În sediile primăriilor și organelor de poliție din celelalte localități urbane ale județului Constanța au fost instalate gărzi militare și au fost numiți șefi dintre ofițerii din garnizoanele respective¹¹. Noile organe de conducere au cerut funcționarilor instituțiilor în cauză să manifeste devotament și loialitate față de rege și de generalul Ion Antonescu, reușind să-și asigure, în scurt timp, sprijinul acestora.

Măsurile ferme luate de armată și forțele de ordine au determinat nemulțumirea membrilor locali ai Mișcării. Spre seară, aproape 500 dintre aceștia au manifestat pașnic pe principalele străzi ale municipiului Constanța. Ei s-au înapoiat, într-o perfectă ordine, la sediul legionar din localitate, devenit, în acele zile, centrul unei rezistențe pasive. Convocați anterior de generalul Hugo Schwab, pentru a da explicații cu privire la motivația marșului, Nicolae Șeitan - fost prefect al județului Constanța-, Dumitru Predescu - fost prefect al județului Tulcea-, Gheorghe Stoia - șeful organizației județene Constanța- și Nicolae Buzoianu - fost inspector-șef al Inspectoratului Regional de Poliție Constanța-, au evidențiat legitimitatea protestului lor, în contextul existenței *de jure* a statului național-legionar¹².

Cei 35 de legionari care s-au baricadat, în seara de 21 ianuarie 1941, în fostul sediu al Poliției legionare din Constanța au primit, din partea conducerii Regionalei a V-a Constanța, ordinul de a opune rezistență armatei, ripostând în situația în care vor fi atacați.

Prim-procurorul Parchetului Tribunalului Tulcea raporta procuro-

rului general al Parchetului Curții de Apel Constanța că, la data de 21 ianuarie 1941, în jurul orei 17, mai multe zeci de legionari înarmați, aflați sub conducerea avocatului Nicolae Arnăutu, liderul organizației județene, s-au baricadat în sediul prefecturii Tulcea, opunându-se preluării acesteia de către armată și instalării noului prefect militar. La 21 ianuarie 1940, în jurul orei 15, șeful de cabinet al prefectului județului Tulcea primise ordinul telefonic al conducerii Regionalei a V-a legionare Constanța de a rezista, cu orice preț, acțiunilor armatei de pătrundere în prefectură. Localul acesteia era deja ocupat de legionari înarmați atunci când colonelul Ionașcu Constantin, noul prefect militar, s-a prezentat pentru a-și lua în primire postul¹³. Printre legionarii care au încercat să păstreze controlul asupra clădirii s-au aflat primarul orașului Tulcea, șefi ai unor servicii publice, dar și membri ai structurilor Mișcării din mediul rural¹⁴. Armata a înconjurat localul prefecturii, întrerupând căile de comunicații ale celor baricadați în clădire cu restul efectivelor legionare. Cu excepția câtorva schimburi sporadice de focuri, în urma cărora un legionar a fost ucis¹⁵, nu s-au mai produs incidente, fiecare din părțile combatante rămânând pe poziții până în după-amiaza zilei de 23 ianuarie 1941.

Urmare a ordinelor primite din partea conducerii centrale cu privire la sprijinirea punctelor de rezistență create în Constanța și Tulcea, liderii legionari dobrogeni au organizat și coordonat atacarea mai multor posturi de jandarmi din mediul rural, pentru a face rost de armamentul și muniția necesare. În acest mod, s-a acționat în localitățile Săcele, Cogealac, Chirnogeni, Fântânele, Gălbiori și Cumpăna - din județul Constanța¹⁶ - și Nalbant, Mihail Kogălniceanu, Turcoaia și Beidaud - din județul Tulcea¹⁷ -. Armamentul astfel sustras, completat cu cel deja aflat în posesia elementelor legionare, a fost pus la dispoziția grupurilor de sprijin, care intenționau să se deplaseze spre Constanța și Tulcea, pentru a veni în sprijinul camarazilor lor. Pe baza informațiilor obținute, în acest sens, de Poliție, Siguranță și Jandarmerie, au fost luate măsuri rapide și eficiente pentru paza și apărarea ordinii publice. S-a dispus întărirea efectivelor care asigurau paza principalelor instituții civile și militare cu subunități care au fost transferate din alte garnizoane și interzicerea accesului persoanelor suspecte în cele două orașe¹⁸. În consecință, în zilele următoare, au fost dezarmate și dispersate grupuri formate din sute de legionari care se pregăteau să consolideze dispozitivele de rezistență deja constituite în Constanța și Tulcea.

În dimineața zilei de 22 ianuarie 1941, generalul Hugo Schwab - prefectul județului Constanța -, a raportat telefonic șefului de cabinet de la Președinția Consiliului de Miniștri că armata deține controlul asupra tuturor instituțiilor publice și este în măsură să preîntâmpine

orice manifestări anarhice legionare. S-a raportat, de asemenea, că au fost luate măsurile corespunzătoare pentru punerea în aplicare a ordinului Direcției Generale a Poliției, transmis cu telegrama cifrată nr. 3350/22 ianuarie 1941, de interzicere a deplasărilor spre Capitală a grupurilor organizate de legionari care intenționau să se alăture celor ce declanșaseră rezistența armată în ziua anterioară¹⁹.

Potrivit prevederilor Decretului-lege nr. 856/11 februarie 1938 pentru introducerea stării de asediu și ale ordinului telegrafic nr. 1581 din 22 ianuarie 1941 al Ministerului de Interne, adresat prefecturilor din întreaga țară pentru menținerea ordinii publice și siguranței statului, comandamentul Corpului II Armată a dispus măsuri ferme în zona sa de responsabilitate. Astfel, prin Ordonanța nr. 2 din 22 ianuarie 1941 a Corpului II Armată, au fost anulate toate permisele eliberate anterior persoanelor fizice pentru posesia sau portul armelor de foc și s-a ordonat depunerea, în termen de 24 de ore, a armelor de foc și a celor albe la sediile prefecturilor, comisariatelor de poliție sau posturilor de jandarmi. Magistratii, ofițerii și agenții de poliție, alte categorii de persoane care, potrivit dispozițiilor legale, aveau nevoie de arme pentru îndeplinirea atribuțiilor profesionale, urmau să prezinte cereri bine motivate la prefecturile de județe sau la garnizoanele militare pe raza cărora își desfășurau activitatea, pentru eliberarea de noi autorizații. Încălcarea dispozițiilor ordonanței atrăgea după sine pedepse severe, care vizau descurajarea oricăror inițiative contrare²⁰.

Având în vedere măsurile restrictive ordonate de Președinția Consiliului de Miniștri, referitoare la organizarea manifestațiilor publice legionare, sub atenta supraveghere a armatei și forțelor de ordine, autoritățile au permis desfășurarea, la Constanța, în după amiaza zilei de 22 ianuarie 1941, a unui marș pașnic de protest, la care au participat 250 de legionari. Cu prilejul discuțiilor purtate cu prefectul județului, imediat după încheierea marșului, liderii legionari și-au exprimat nemulțumirea față de menținerea în guvern și în alte instituții fundamentale ale statului a unor demnitari (Mihai Antonescu, Alexandru Rioșeanu, Eugen Cristescu etc.), considerați a fi principalii vinovați pentru măsurile antilegionare luate de autorități²¹.

La 22 ianuarie 1941, singurul punct de rezistență legionară din Constanța era sediul organizației județene a Mișcării, în care se baricadaseră, cu o zi înainte, aproape 300 de membri ai acesteia, având asupra lor arme, muniții și provizii de alimente. Întrucât Gheorghe Stoia, șeful organizației județene, a refuzat predarea sediului și depunerea armelor, forțe ale Diviziei a IX-a din compunerea Corpului II Armată au înconjurat clădirea, izolându-i pe legionarii baricadați în interior. A fost întocmit planul de intervenție pentru ocuparea sediului

legionar și s-a dispus pregătirea mijloacelor necesare punerii în aplicare a acestuia, în funcție de ordinele autorităților militare²².

Legionarii din oraș au încercat, fără succes, să ofere sprijin celor baricadați în sediul gardist local și să îndemne soldații să întoarcă armele împotriva ofițerilor care îi comandau. Un asemenea rol și l-au asumat și soțiile unor demnitari sau cadre militare, care erau membre ale Legiunii. Semnificative au fost pozițiile avute, în acest sens, de Elena Lăzărescu - soția comandorului Lăzărescu (el însuși animat de simpatii legionare) - și de soția fostului chestor al Poliției Constanța - Nicolae Bârzan -, ambele membre ale unui cuib legionar de femei. Detalii cu privire la aceste aspecte sunt evidențiate într-o notă informativă întocmită, la 3 februarie 1941, de un informator al Siguranței²³.

În aceeași seară, prin răspândirea clandestină a numelor 11-13 ale ziarului "Biruatorii", primul redactor al acestuia, Ion Fățoiu, a incitat la continuarea rezistenței armate legionare până la răsturnarea generalului Antonescu de la conducerea statului și la anihilarea acțiunilor îndreptate împotriva Mișcării, potrivit opiniilor sale, care ar fi fost puse la cale de grupurile de interese iudeo-masonice și de serviciile de informații britanice. Prin publicarea unor date și informații false, s-a încercat dezinformarea și manipularea opiniei publice locale, în sensul impunerii la conducerea statului a unui guvern pur legionar, evidențiindu-se așa-numita victorie a Mișcării Legionare în confruntarea cu adversarii săi²⁴. În numărul 13 din 23 ianuarie 1941 al ziarului "Biruatorii", Ion Fățoiu adresa un apel armatei de a se transforma în *"armata legionară a României victorioase de mâine"*. Opinia publică era dezinformată prin vehicularea de știri false, potrivit cărora, la Iași și Craiova, armata ar fi fraternizat cu legionarii și că *"...întreg Ardealul freamătă de la un capăt la altul și ascultă comanda lui Horia Sima"*. Fățoiu afirma - în contradicție cu realitatea - că generalul Dragalina, *"fiul eroului de la Jiu"*, s-ar fi alăturat Mișcării Legionare și că se îndreaptă, în marș forțat, spre București²⁵. Datele erau preluate din emisiunile Postului de radio Brașov, care, la data de 21 ianuarie 1941, a transmis unele știri în acest sens. Ele au fost dezmințite printr-un comunicat transmis, imediat, de generalul Corneliu Dragalina, comandantul Corpului V Teritorial Brașov²⁶. Autoritățile au luat măsuri pentru închiderea tipografiei "Dacia" din Constanța, unde se tipărea ziarul, confiscarea tuturor exemplarelor apărute și darea în urmărire a celor implicați în această acțiune²⁷.

Preocuparea vârfurilor gardiste locale de a obține sprijinul armatei pentru înlăturarea de la putere a generalului Antonescu nu s-a limitat numai la propaganda prin presa legionară clandestină. Nicolae Șeitan, fostul prefect legionar, a elaborat un manifest, al cărui text făcea

trimitere la așa-numitul destin comun al Armatei și Mișcării, care urma să fie difuzat în zonele aglomerate ale orașului Constanța și în incinta unităților militare²⁸. Nicolae Șeitan nu a mai reușit să difuzeze manifestul, întrucât acesta a fost confiscat, la 23 ianuarie 1941, de militarii care au ocupat sediul organizației legionare județene Constanța.

În seara de 22 ianuarie 1941, la Tulcea, s-a creat un al treilea centru de rezistență legionară. 36 de elevi, în majoritate membri ai F.D.C., au ocupat clădirea Liceului de băieți, în semn de solidaritate cu unitățile legionare din toată țara, care erau pe picior de luptă și, în special, cu camarazii lor care se baricadaseră în sediile prefecturii și organizației gardiste din localitate²⁹. Cele câteva arme rudimentare sau scoase din uz pe care le-au avut asupra lor au fost folosite pentru a crea, mai ales, un efect de atmosferă, neproducându-se, în fapt, incidente între legionari și militarii care au înconjurat clădirea³⁰.

În dimineața zilei de 23 ianuarie 1941, Horia Sima a dat ordinul de încetare a rezistenței, datorită sprijinului total manifestat de Adolf Hitler și în consecință, de conducerea Misiunii Militare Germane în România, față de generalul Antonescu. Liderul legionar se afla la sediul S.D. din București, unde se adăpostise, împreună cu mai multe căpetenii ale Mișcării. Conducătorul statului a indicat ca prevederile ordinului să fie puse în aplicare până la ora 11, în București, și până la sfârșitul zilei de 24 ianuarie 1941, în provincie, pentru ca acestea să poată fi cunoscute de toate unitățile legionare angrenate în luptă. Ordinul a fost transmis prin radio și publicat într-o ediție specială a ziarului "Cuvântul".

Având în vedere ordinul de încetare a rezistenței, cea mai mare parte a legionarilor s-au predat armatei. În după-amiaza zilei de 23 ianuarie 1941, cei 40 de combatanți aflați în localul prefecturii Tulcea au depus armele, după ce, în prealabil, generalul Gheorghe Avramescu - comandantul Diviziei a X-a Infanterie - și locotenent-colonelul Staudinger - de la comandamentul german din localitate - le-au garantat libertatea, cu condiția renunțării la continuarea rezistenței. Armele și muniția găsite asupra acestora au fost capturate. Cu excepția mai multor geamuri sparte și a dezordinii provocate de depozitarea celei mai mari părți a mobilierului la intrări și ferestre, pentru a servi drept baricade, nu au fost identificate pagube materiale semnificative în clădirea prefecturii³¹.

Prezența, în diferite orașe din țară, a unor ofițeri germani sau membri ai corpului diplomatic al Reichului la negocierile cu privire la încetarea rezistenței gardiste, s-a datorat inițiativei părții germane de a influența grupurile rebele să renunțe la continuarea acțiunilor anarhice. În comunicările telefonice transmise Ministerului de Externe

al Reichului, la 23 ianuarie 1941, între orele 12.30-13.50, consilierul Legației germane la București, Stelzer, evidențiază că, la Timișoara, Ploiești, Câmpina, Iași și în alte orașe, intervenția reprezentanților germani i-a convins pe legionari să depună armele și să evacueze edificiile publice pe care le ocupaseră anterior³². Situații asemănătoare s-au înregistrat și la Constanța și Tulcea.

La 23 ianuarie 1941, s-au predat armatei 35 de legionari care se baricadaseră în sediul organizației din Tulcea a Mișcării și elevii care au ocupat, cu o zi înainte, Liceul de băieți din localitate. Au fost confiscate diferite tipuri de arme, cu muniția aferentă, aflate în posesia acestora³³.

Întrucât nu mai aveau nici o șansă de a opune rezistență unor forțe armate net superioare ca număr și dotare, în după-amiaza zilei de 24 ianuarie 1941, cei 300 de legionari baricadați în sediul organizației județene Constanța a Mișcării s-au predat armatei, fără a se înregistra vreun incident. Majoritatea acestora erau aromâni și proveneau din rândul unor categorii socio-profesionale diverse (muncitori, marinari, meseriași, funcționari particulari, agricultori)³⁴. Ion Papaianus, ajutorul primarului municipiului Constanța, el însuși legionar, s-a implicat direct în convingerea celor baricadați să depună armele³⁵. La dezarmarea lor a fost prezent și consulul Emil Geiger, însoțit de doi ofițeri germani, veniți pentru a-i convinge să nu opună rezistență și să evite, astfel, eventuale pierderi de vieți omenești³⁶.

În sediile organizației județene Constanța a Mișcării și fostei Poliții legionare, luate în primire de detașamente ale Regimentului 34 Infanterie, au fost descoperite arme, muniție, explozibil, materiale propagandistice și alimente. Arhiva organizației legionare a județului Constanța, aflată în sediul din Constanța, str. Călărăși nr. 20, a fost confiscată și predată Biroului de informații al Corpului II Armată³⁷.

Măsurile energice întreprinse de forțele armate și de ordine publică pentru neutralizarea și anihilarea centrelor de rezistență gardiste au condus la confiscarea unor adevărate arsenale aflate în posesia acestora. Situațiile întocmite de organele de poliție și de parchete evidențiază că, de la legionarii din județul Constanța, au fost capturate 154 de arme militare și de vânătoare, 234 de pistoale și revolvere, 9732 de cartușe pentru diferite tipuri de arme, 2,5 kg dinamită, numeroase petarde și arme albe³⁸.

Semnificative au fost și cantitățile de arme și muniții confiscate de la legionarii tulcenii. Potrivit raportului cu nr. 602 S, transmis de Poliția Orașului Tulcea către Inspectoratul Regional de Poliție Constanța, numai în orașul Tulcea au fost confiscate 1 pușcă mitralieră, 42 puști de război, 5 arme de vânătoare, 5 carabine, 33 de pistoale și revolvere, 968 de cartușe pentru diferite tipuri de arme³⁹.

În zilele imediat următoare, autoritățile centrale și locale au luat măsuri pentru revenirea bunurilor mobiliare și imobiliare administrate de Legiune, în perioada 14 septembrie 1940 - 21 ianuarie 1941, la instituțiile publice și persoanele fizice care erau proprietarii de drept ai acestora.

După 24 ianuarie 1941, autoritățile militare au efectuat numeroase razii în locurile publice și percheziții la sediile organizațiilor gardiste și domiciliile sau locuințele conspirative la care se ascundeau liderii acesteia pentru descurajarea eventualelor lor preocupări de reluare a acțiunilor anarhice.

Cooperarea eficientă între autoritățile civile și militare locale, realizată sub coordonarea celor centrale, a determinat stăpânirea permanentă a situației create și prevenirea degenerării acesteia în acțiuni care să afecteze grav ordinea publică și siguranța statului.

În urma evenimentelor din 21-23 ianuarie 1941, Mișcarea Legionară a fost înlăturată de la putere prin confruntări violente, ce au prefăcut o perioadă în care generalul Antonescu a renunțat la colaborări de factură politică.

Eșecul participării Mișcării la guvernare a fost stabilit prin semnarea, la 14 februarie 1941, a Decretului regal nr. 314 ("M.O." nr. 39 din 15 februarie 1941), prin care a fost abrogat statul național legionar.

După această perioadă, membrii și simpatizanții legionari din țară și din exil și-au reluat activitățile subversive clandestine, fără a mai avea însă ocazia să facă din Mișcare o forță care să influențeze decisiv viața politică internă.

NOTE

1. Nota ministrului Paul Schmidt, din 16 ianuarie 1941, asupra convorbirii dintre Adolf Hitler și generalul Ion Antonescu, în Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, Ed. "Univers enciclopedic", București, 1999, p. 74-77
2. „Dobrogea Jună”, XXXVII, nr. 4, 16 ian. 1941
3. Arhiva Serviciului Român de Informații (A.S.R.I.) Constanța, fond D, dosar 202, vol. 2, f. 4
4. „Dobrogea Jună”, nr. 6, 25 ian. 1941
5. A.S.R.I. Constanța, fond D, dosar 202, vol. 2, f. 4
6. A.S.R.I. București, fond D, dosar 7557, vol. 2, f. 3
7. *Ibidem*
8. *Ibidem*, f. 18
9. Arhivele Naționale Constanța (A.N.C.), fond Parchetul General al Curții de Apel Constanța, dosar 25/1940-1941, f. 40

10. A.S.R.I. București, fond D, dosar 7557, vol. 2, f. 23
11. *Ibidem*, f. 4
12. *Ibidem*, f. 5
13. A.N.C., fond Parchetul General al Curții de Apel Constanța, dosar 25/1940/41, f. 40
14. A.S.R.I. Constanța, fond D, dosar 202, vol. 2, f. 218
15. A.N.C., fond Parchetul General al Curții de Apel Constanța, dosar 25/1940-1941, f. 43
16. A.S.R.I. Constanța, fond D, dosar 202, vol. 1, f. 119-120
17. *Ibidem*, f. 221; vol. 4, f. 99
18. A.S.R.I. București, fond D, dosar 7557, vol. 2, f. 6, 8
19. *Ibidem*
20. *Ibidem*, f. 34
21. *Ibidem*, f. 33, 7
22. *Ibidem*, f. 8
23. A.S.R.I. Constanța, fond D, dosar 202, vol. 2, f. 66
24. *Ibidem*, fond P, dosar 774, vol. 1, f. 20-21
25. ****, Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, Ed. "Scripta", București, vol. 2, p. 29, 224 – extras din nr. 13 al ziarului "Biruiitorii"
26. Notă din 26 ianuarie 1941 a Comandamentului aviației germane către Comandamentul suprem al Wehrmacht-ului, în ****, Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*, vol II, Ed. „Majadahonda”, București, 1999, p.106
27. A.S.R.I. Constanța, fond P, dosar 774, vol. 1, f. 99-101
28. *Ibidem*, fond D, dosar 202, vol. 2, f.156
29. A.S.R.I. Tulcea, fond D, dosar 178, vol. 1, f. 214-216, 225-245
30. *Ibidem*, f. 210, 232
31. A.N.C., fond Parchetul General al Curții de Apel Constanța, dosar 25/1940-1941, f. 40
32. ****, Evenimentele din ianuarie 1941 ...*, vol. 2, p. 91-92
33. A.N.C., fond Parchetul General al Curții de Apel Constanța, dosar 25/1940-1941, f. 41-42
34. A.S.R.I. București, fond D, dosar 7557, vol. 2, f. 66
35. A.S.R.I. Constanța, fond D, dosar 202, vol. 4, f. 13
36. A.S.R.I. București, fond D, dosar 7557, vol. 2, f. 11
37. *Ibidem*
38. *Ibidem*, f. 99
39. *Ibidem*, fond P, dosar 9039, vol. 28, f. 165

**THE DECLINE OF THE LEGION MOVEMENT.
THE DEVELOPMENT OF EVENTS IN DOBRUDJA
DURING JANUARY THE 21ST TO 23RD 1941**

Abstract

The Legion was eliminated from the government coalition following the events between the 21st-23rd of January 1941 due to the worsening contradictions between the legionary representatives and general Ion Antonescu, the "de facto" leader of the country who managed to gain the III-rd Reich full support. The generous attitude manifested by Berlin was generated by the strong impression that Antonescu had produced on Germans, because he was the only leader able to ensure the full mobilization of the economical and military potential of Romania, needed on attacking the Soviet Union, in the summer of 1941.

The anarchist activities conducted by the legionaries in Dobrudja, in the above-mentioned context, following the strategy established by the national representatives of the movement, determined a firm retort from behalf of the army and national forces, leading to banning the legionary elements from the state power.

After that period, the legionaries from the country as well as those in exile resumed their illegal subversive activities, but without regaining the power to have a decisive impact on the political life of the country.

CAROL AL II-LEA, ION ANTONESCU ȘI BATALIONUL ROMÂNNO-MACEDONEAN

Cu ocazia inspecției făcute la Marele Stat Major, în vara și toamna anului 1934, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea și-a exprimat dorința de a se înființa un batalion de români macedoneni pe frontiera de sud a Dobrogei și un batalion grăniceresc la Orlat (Sibiu), cu scopul de a reînvia o veche tradiție, precum și de a crea un spirit de solidaritate între toate comunitățile din regiunea vechilor grăniceri¹.

Batalionul macedonean urma să fie format din macedonenii veniți în țară și colonizați în Dobrogea, așezați de-a lungul frontierei dobrogene și cât mai aproape de ea, începând cu prima fâșie de 30 km dinspre frontieră, *„în scopul de a forma aici o barieră care să separe bulgarii din Dobrogea de cei din regatul vecin, împiedicându-se astfel pactizarea lor, precum și incursiunile ce suferă populația din sudul Dobrogei de la comitagii din regatul vecin, ajutați adesea de bulgarii din Dobrogea”*.

Cunoscute fiind sentimentele și calitățile românilor macedoneni, ei erau considerați cei mai indicați să constituie o barieră demografică.

Prin crearea unităților militare de români macedoneni dislocate chiar pe frontieră, se conta pe faptul că:

- românii macedoneni vor fi cei mai dârzi apărători ai teritoriului din vecinătatea frontierei pentru că ostașii, având în apropiere familiile și proprietățile lor, va rezulta de aici o strânsă solidaritate între macedonenii de sub arme și familiile lor;
- prin aceasta, serviciul militar devenea o activitate utilă imediat lor înșile și îndeplinită, deci, cu mult interes și tragere de inimă;
- se asigura conlucrarea efectivă cu grănicerii, atât în acoperire, cât, mai ales, pentru stârpirea bandelor de comitagii, precum și pentru necesitățile vamale;
- ostașii români macedoneni puteau fi lesne întrebuințați, în cursul celui de-al doilea an al serviciului militar, la construcții de tot felul, repararea și întrebuințarea drumurilor, paza lucrărilor de artă etc., de care erau direct interesați ca populație locală;
- în fine, ei puteau constitui un control sanitar strict necesar.

Pentru a satisface, în același timp, și interesele de ordin pur

militar, unitățile de români macedoneni trebuiau să fie dislocate astfel încât să poată interveni pe direcțiile probabile de pătrundere a inamicului în Dobrogea.

Direcțiile cele mai indicate în acest sens erau considerate:

- dinspre Turcșmil și Covangilar spre Turtucaia;
- dinspre Cazimlar-Doimușlar, Omurgea-Balabanar, Rahman-Asiclar-Acadâmlar, respectiv Alfatar spre Silistra
- Kilikadi-Kurt Bunar – Cainargea;
- Opancea – Bazargic;
- Ecrene – Balcic².

Studiind această problemă, Secția I din Marele Stat Major a ajuns la concluzia că înființarea Batalionului de români macedoneni era posibilă. Întrucât, la acea dată, ponderea tinerilor de origine macedoneană era redusă, se preconiza, cel puțin pentru început, „*să se completeze numărul acestora cu români de origine etnică națională, stabiliți în sudul Dobrogei (județele Durostor și Caliacra)*”.

Ulterior, în funcție de ritmul colonizărilor, care trebuiau făcute cât mai aproape de frontieră, efectivul urma să fie constituit numai din coloniști români și români macedoneni din imediata apropiere a frontierei, imprimându-se astfel caracterul specific al formațiunilor de frontieră, cu obligații și drepturi determinate.

Organizarea acestei unități și serviciul militar trebuia să satisfacă, în primul rând, nevoile de *ordin militar*, iar, în al doilea rând, nevoile de *ordin economic-constructiv*, după modelul batalioanelor grănicerești din Caransebeș și Bistrița³. Formațiunile grănicerești în Transilvania și Banat fuseseră înființate după pacea de la Passarowitz, din 1718, prin transformarea sistemului de *plăieși*, însărcinați cu paza frontierelor, în sistemul de *milițieni*, înlocuit, în anul 1751, cu *organizațiile grănicerești*.

La început, formațiunile grănicerești erau organe de administrație militară, economică și politică, pe comune, formând *comunioane* din mai multe familii și având ca șef pe cel mai bătrân, recunoscut drept „*cap al familiei*”.

În fiecare sat, autoritatea era încredințată cnezilor, asistați de ase-sori (consilieri) și sub autoritatea superioară a obercneazului (similar pretorului de mai târziu).

Comunitățile primeau loturi de pământ, locuri de casă, grădini etc, după numărul familiilor, ele fiind însă numai uzufructualele acestor bunuri, a căror proprietate o avea împăratul; în schimb, grănicerii făceau serviciul militar obligatoriu și prestații de robotă, pentru construcția și întreținerea clădirilor militare, șoselelor etc.

Serviciul militar cuprindea, pe lângă serviciul militar la regimente, și *serviciul de cordon*, organizat în posturi la punctele de trecere și vadurile de la frontieră, cu menirea de a opri orice contrabandă și

trecerea vitelor bolnave.

Regimentul era împărțit pe batalioane și companii. Compania avea un teritoriu de câteva sate. Comandantul companiei era obligat:

- să controleze casa grănicerului, uniforma, armele, economia casnică, dând îndrumări practice;
- să inspecteze podurile din raza companiei;
- să primească rapoartele ofițerilor, pădurarilor și inspectorilor comunali;
- să asculte plângerile locuitorilor.

La 1787, prin lege, s-a modificat statutul organizațiilor grănicerești, despărțindu-se administrația militară de cea economică și politică și înființându-se *administrația de canton* (teritoriul unui regiment), sub conducere militară, care se ocupa cu conscripția, împărțirea individuală a bunurilor, executarea hărților topografice și a celor funduare.

Cantonul era împărțit în două districte (batalioane), în frunte cu câte un căpitan. Fiecare district avea două cercuri administrative (semibatalioane), iar cercul cuprindea 3 companii. În fruntea fiecărei comune se găsea un gradat, iar comunele mai mari aveau și un inspector comunal, cu gradul de sergent major.

Pe la anul 1789, regimentul (cantonul) avea 2 batalioane cu 12 companii a câte 160 grăniceri, în timp de pace, efectiv care, la război, ajungea la 200 oameni. Pe lângă aceștia, regimentul mai avea 343 artileriști, 256 țințași și 40 curieri călări. Efectivul unui regiment astfel organizat se ridica la peste 3000 grăniceri.

Pentru exerciții, grănicerii erau concentrați de două ori pe an, timp de două săptămâni. Hrana și îmbrăcămintea (în afară de încălțăminte, arme și muniții) îi privea pe grăniceri. Pe timpul concentrărilor sau când erau deplasați în interesul serviciului în afara raionului lor, erau întreținuți de autorități. Pe timp de război, primeau uniformă sau li se răscumpărau, cu bani, hainele lor.

Prin legea din 1871, s-a desființat organizația comunioanelor, împărțindu-se averile între cei îndreptățiți și s-a provincializat teritoriul, încetând funcționarea formațiunilor grănicerești.

În rezumat, vechile unități grănicerești din Transilvania și Banat prezentau, pe lângă un scop militar, și unul economic-constructiv și chiar unul moral-social.

Aceste unități au dat bune rezultate din toate aceste trei puncte de vedere.

a. Din punct de vedere militar:

Unitățile de grăniceri români s-au distins, întotdeauna, în războaiele duse de Imperiul Habsburgic. Astfel, în campaniile contra turcilor din 1787, 1789, cele împotriva Franței din 1793, 1794 și, mai

ales, în campania din Italia (1796-1797), unitățile grănicerești au înscris pagini de nemuritoare glorie, trezind chiar admirația lui Bonaparte.

În fine, în toate războaiele duse de Austria în secolul al XIX-lea, unitățile române grănicerești erau considerate ca *unități de elită*, iar sacrificiile sângeroase de care au fost capabile ies din cadrul obișnuit.

b. Din punct de vedere economic-constructiv:

Între anii 1768 și 1872, grănicerii au executat, cu muncă de robotă (fără plată și cu mâncarea lor), toate construcțiile de utilitate publică din zonă: cantoane, ceardacuri, hanuri, drumuri de poștă și industriale, case comunale, școli, biserici, case parohiale, poduri, diguri etc., precum și cazarma și internatul liceului din Caransebeș, iar, în Băile Herculane, șoseaua băilor, podul de piatră de peste Cerna, sanatoriul militar etc.

c. Din punct de vedere moral-social:

Organizația grănicerească a reușit să introducă, în comunitățile respective, ordinea și disciplina, conștiința îndeplinirii datoriei, punctualitatea executării obligațiilor militare și publice, o viață ordonată în familie și o bună gospodărie comună; de asemenea, a asigurat o existență înfloritoare păturii țărănești, prin păstrarea intactă a averii publice și prin posibilitatea creării unei clase de intelectuali și industriași⁴.

Profitându-se de faptul că, în Dobrogea, fuseseră colonizate peste 5.000 de familii de români macedoneni, organizarea acestui batalion era considerată necesară pentru separarea, efectivă, a bulgarilor din Dobrogea, de cei din regatul vecin.

Această organizare urma să se facă după următoarele principii:

- în schimbul pământului pe care urmau să-l primească, în mod gratuit, precum și a pășunilor pentru vite, a lemnului de construcție și de foc, pe care trebuiau să le primească, prin grija autorităților respective, ei urmau să fie obligați să execute serviciul militar sub arme, precum și să lucreze, sub formă de prestații, la construcția și întreținerea cazărnilor, a școlilor și drumurilor, a lucrărilor de artă și la paza acestora

- serviciul militar urma să cuprindă un an de serviciu efectiv sub arme, iar, pe timpul anului al doilea, militarii să fie întrebuințați la lucrările sus-menționate, precum și în serviciul de pază, organizat în posturi la punctele de trecere a frontierei, cu misiunea de a opri contrabanda și pentru asigurarea controlului sanitar.

Pentru a satisface interesele de ordin militar, batalionul trebuia dislocat, astfel încât să poată interveni pe direcțiile probabile de pătrundere a inamicului în Dobrogea.

Secția I găsea necesar ca asemenea formațiuni să fie înființate, treptat, de-a lungul tuturor frontierelor, dacă, după experimentare, se

va constata că batalionul de români macedoneni din Dobrogea corespundea scopului pentru care urma să fie înființat. Pentru aceasta, era nevoie ca zonele din imediata apropiere a frontierelor să fie colonizate cu români de origine etnică națională⁵.

În proiectul de decret care urma să fie semnat de Carol al II-lea, se stipula „înființarea pe data de 1 aprilie 1935 a Batalionului româno-macedonean, cu reședința la Curt Bunar și având :

Compania 1 cu reședința la Acadânlar

Compania 2 cu reședința la Curt Bunar

Compania 3 cu reședința la Bazargic”⁶.

În timp de război, aceste unități urmau să coopereze, inițial, cu trupele de acoperire, ulterior, urmând să fie întrebuințate în serviciul de poliție în spatele frontului, eventual, ca trupe de ocupație etc.

În acest scop, ministrul Apărării Naționale propunea ca, în cadrul Oficiului Național al Colonizării, înființat prin Legea colonizării din anul 1930, să fie inclus și un delegat al acestui minister.

Etapă I

Unitățile de români macedoneni, pe frontiera Dobrogei, urmau să fie completate cu români de origine etnică națională, stabiliți în prima fâșie de 30 km de la frontieră, în județele Durostor și Caliacra.

Numărul acestor români, din contingentele 1934 și 1935 (peste 600), împreună cu tinerii români macedoneni colonizați în aceste județe – din contingentele 1934 și 1935 (70-100) –, permitea să ia ființă, chiar pe ziua de 1 aprilie 1935, numai un batalion româno-macedonean.

Numărul batalioanelor româno-macedonene putea fi sporit la două, în situația dată, numai dacă se făcea apel și la tinerii români de origine etnică națională stabiliți în fîșia de teren de la nord de prima fâșie de 30 km, numărul acestora fiind de încă circa 650.

În acest caz însă, unitățile constitutive pierdeau astfel caracterul specific al formațiunilor de frontieră, cu obligații și drepturi determinate.

Etapă a II-a

Pentru realizarea de unități constitutive exclusiv din coloniști (români și români macedoneni) cărora, deci, li se puteau impune obligațiile rezultate din caracterul specific al acestor formațiuni, era necesar:

- în viitor, în sudul Dobrogei să se colonizeze și români de origine etnică națională din celelalte părți ale țării, în aceleași condiții și cu aceleași obligații ca și românii macedoneni;

- această colonizare să se facă începând de la frontieră, pe fâșii succesive de 30 km, deoarece, în prima ordine de urgență, se găsea întâia fîșie, pe care urma să se dispună prima linie a viitorului

dispozitiv.

Pe măsură ce aceste colonizări deveneau fapt împlinit, unitățile româno-macedonene urmau să fi formate numai din coloniști (români și români macedoneni) în sudul Dobrogei, toți cu aceleași drepturi și obligații.

În raport cu ritmul colonizărilor astfel efectuate, se putea spori numărul batalioanelor la trei, spre a se realiza dispozitivul următor:

- două batalioane în linia I, pe frontieră, pe direcțiile principale de pătrundere (Acadâlar-Silistra și Opancea-Bazargic);

- un batalion în linia a II-a, înapoia stângii (pe direcția Bazargic-Medgidia).

Etapa a III-a

Într-un viitor mai îndepărtat, urmau să se colonizeze, în tot lungul frontierei țării, români de origine etnică națională, care ar fi putut, astfel, asigura efectivul necesar formării unor unități similare pe toate frontierele naționale⁷.

În urma propunerii generalului Gheorghe Rasoviceanu, Consiliul de Miniștri- prin Jurnalul nr. 3465/1922- a aprobat împrumutarea, în anul 1922, a foștilor mobilizați în colonii cu organizare militară, în județele Caliacra și Durostor. În anul 1929, Ministerul Agriculturii a dispus oprirea colonizărilor militare, scoaterea coloniilor deja create de sub autoritatea șefilor de colonii și trecerea lor sub autoritatea organelor agricole. În 1930, la solicitarea Ministerului Agriculturii, generalul Rasoviceanu a fost numit în comisia de studiere a așezării românilor macedoneni în regiunile de colonizare. Tot în acest an, s-a votat și Legea asupra colonizării, modificată, ulterior, în anii 1932 și 1933.

Organizarea unităților româno-macedonene pentru etapa I (efectiv 1 batalion) urma să fie următoarea:

În primul an de serviciu militar sub arme, regimul urma să fie similar celui aplicat trupei armatei de uscat.

În cel de-al doilea an, tinerii români și români macedoneni ar fi urmat să vină sub arme prin rulare, pentru a se putea asigura efectivul de instructori și cadrul permanent necesar.

În restul timpului din al doilea an de serviciu, ei urmau să fie întrebuințați la lucrări de utilitate publică, în regiunea corespunzătoare unității din care fac parte, după sistemul de lucrări ale echipelor studențești organizate de Fundațiile Regale.

Cu efectivele disponibile și date fiind posibilitățile bugetare, se putea constitui, inițial, un batalion cu efectiv total de circa 500 oameni (două contingente).

Unitățile acestui batalion trebuiau să fie încadrate, în prima fază, cu gradați și comandanți de origine etnică națională, provenind din

celelalte unități ale armatei, până la formarea cadrelor necesare dintre românii și românii macedoneni colonizați în Dobrogea.

Batalionul ar fi fost constituit, la început, pe trei companii pușcași, fiecare a câte patru plutoane.

Fiecare companie ar fi avut în responsabilitate un teritoriu de câteva sate.

Dislocarea s-ar fi putut face pe plutoane, în apropiere de frontieră și pe direcțiile probabile de pătrundere, răspunzând, astfel, mai bine scopului pentru care s-ar fi înființat aceste unități.

În regiunile vizate, se dispunea de următoarele localuri:

- La Acadânlar: o cazarmă cu o capacitate de 250 oameni, ocupată, la acea dată, numai de un pluton grăniceri frontieră.

- La Curt Bunar: baracamente pentru un batalion, ocupate numai de un pluton jandarmi.

- La Bazargic: cazărmi, ocupate, la acea dată, de unele unități ale armatei.

Dat fiind că, la început, efectivele acestor unități ar fi fost reduse, cazarea lor se putea face, fără dificultate, în localitățile mai sus-menționate.

În legătură cu cazarea și cu necesitățile de ordin militar arătate, dislocarea unităților militare româno-macedonene ar fi putut fi: o companie la Cazimlar și Acadâmlar, o companie la Curt Bunar și o companie la Bazargic și Balcic.

Dotarea:

- Neavând armament disponibil în stare de funcționare, urma să se distribuie, provizoriu, armamentul necesar de la Regimentul 34 Infanterie Constanța, care avea rezervă de mobilizare în depozit.

- Mobilierul și uneltele de gospodărie trebuiau cumpărate din comerț; costul lor se ridica la circa 400.000 lei.

- Pentru întreținere, urma să se facă prevederi în bugetul anului 1935/1936 pentru întreținerea batalionului româno-macedonean.

- La mobilizare, efectivele batalionului s-ar fi completat din 2-3 contingente; restul contingentelor ar fi fost vărsate unităților Diviziei a IX-a.

- Batalionul româno-macedonean ar fi putut lua ființă la 1 aprilie 1935, odată cu încorporarea recruților. Instructorii se puteau lua de la unitățile Diviziei a IX-a, la 1 martie, pentru aclimatizare și revederea instrucției⁸.

În Nota informativă înaintată Secției I din Marele Stat Major, la 16 ianuarie 1935, de locotenent-colonelul Traian Georgescu, șeful Secției a II-a, se arăta: „Din constatările făcute, cea mai mare parte din coloniștii macedoneni vorbesc limba bulgară și puțin românește.

Relațiile dintre populația băștinașă și coloniștii macedoneni veniți din

Bulgaria nu sunt tocmai bune.

Coloniștii regășteni nu prea au legătură de prietenie sau alte afaceri cu coloniștii macedoneni.

Revista „Macedonia” ce apare la București nu este primită de către coloniști.

Teodor Ionescu, român macedonean, în prezent locuiește la Sofia și este președintele Societății Tinerilor Macedoneni din Sofia.

Revista „Macedonia” sub direcția Dr. Nance Naum era pe vremuri în legătură cu mișcarea organizației V.M.R.O. din Bulgaria, iar acum a fost îndepărtată din această mișcare.

Coloniștii din Alfatar sunt macedo-români din Giumaia de Sus – Bulgaria și veniți în Silistra în anul 1927-1928, nu sunt bulgari macedoneni, dar unii din ei vorbesc curent limba bulgară.

La colonizarea lor a contribuit și societatea macedo-română din București.

Unii din ei la sosire au avut bilete de trecere de la Consulatul Român.

Acești coloniști, acum câțiva ani, erau în cele mai încordate relații cu populația bulgară din centrul Alfatar, acum construind un sat nou, fricțiunile dintre ambele părți au încetat”⁹.

Pe studiul referitor înființării Batalionului româno-macedonean, generalul Ion Antonescu a pus, la 3 decembrie 1934, următoarea rezoluție:

“- Trebuie să mai discutăm problema.

- Ea are foarte multe laturi (politică, economică, etnică și militară).

- Ideea trebuie promulgată, altfel ar putea fi înregistrată ca o măsură specială în contra Bulgariei.

- Realizarea însă ar putea începe cu Dobrogea.

- Unitățile trebuiesc puse pe bazele trupelor cu schimbul.

- Organizarea socială și militară trebuie să fie similară cu aceea arătată în istoric.

- Problema îndatoririi unităților de asemenea trebuie revăzută.

- Rolul lor în timp de pace și război trebuie tratat mai larg.

- Trebuie să ne folosim de începutul de organizare preconizat și realizat în parte de generalul Rasoviceanu”.

Înființarea Batalionului româno-macedonean a rămas doar la stadiu de studiu, dar motivația și maniera în care a fost argumentată ideea sunt elocvente pentru politica epocii în care s-a născut.

NOTE

1. Arhivele Militare Române, fond 5416, dosar nr. 1504, f. 3
2. *Ibidem*, p. 37-38
3. *Ibidem*, p. 3
4. *Ibidem*, p. 35-37
5. *Ibidem*, p. 16-17
6. *Ibidem*, p. 15
7. *Ibidem*, p. 38-39
8. *Ibidem*, p. 39-40
9. *Ibidem*, p. 108

CAROL II, ION ANTONESCU AND THE ROMANIAN-MACEDONIAN BATTALION

Abstract

The article presents some of the aspects pleading that the formation of the Romanian-Macedonian Battalion was left only at study level although motivation and reasoning are an eloquent example for the political era in which they were made.

CONGRESUL LIGII CULTURALE DE LA CONSTANȚA (1912)

Statul român independent a oferit, după 1878, cadrul favorabil dezvoltării economice, social-politice și culturale a societății românești în structuri moderne, pe întregul său teritoriu, extins între Dunăre și Mare.

Caracteristic pentru această zonă a fost faptul că *"progresele materiale realizate de Dobrogea au mers paralel și, uneori au fost precedate de progrese în ordine culturală, socială și politică"*¹.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, au luat ființă, la Constanța, ca, de altfel, pretutindeni în țară, societăți și cercuri culturale, fie ca emanații ale societăților cu caracter național, fie ca rezultat al unor inițiative particulare. Fără îndoială, cea mai importantă a fost "Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor" sau, pe scurt, "Liga Culturală".

Înființată la București, la 17/29 decembrie 1890, Liga Culturală și-a început activitatea, în mod oficial, la 12/24 ianuarie 1891. În scurt timp, Liga a organizat o largă mișcare cultural-patriotică, reușind să creeze secții în majoritatea orașelor din România și în unele centre universitare din Europa: Paris, Liège, Grand, Londra Berlin, Halle, München, Viena, Gratz, Anvers, Bruxelles ș.a.².

La Constanța, nucleul pentru formarea unei secții a Ligii Culturale s-a încheiat în 1892, în jurul gazetei săptămânale "Constanța", condusă de Petre Grigorescu³.

Secția constănțeană, având ca arie de acțiune tot județul, s-a aliniat acțiunilor menite să determine un curent pozitiv de opinie pentru întărirea legăturilor culturale între toți românii, pentru ajutorarea românilor din provinciile aflate sub stăpânire străină (Transilvania, Banat, Bucovina), pentru susținerea cauzei naționale.

Astfel, secția Ligii Culturale de la Constanța a participat la congrese, festivaluri, serbări- cu caracter național- de comemorare a unor evenimente sau personalități istorice, a colectat fonduri pentru școlile românești din Transilvania și Banat⁴. Scopul declarat al acestor manifestări a fost, așa cum aflăm din presa vremii, *"de a cultiva conștiința solidarității în întreg neamul românesc și a întreține o mișcare care să-i asigure împlinirea misiunii culturale a românilor în Orient"*⁵. În această direcție, secția din Constanța a fost activă în cadrul Ligii, fapt remarcat și recunoscut în epocă.

Un eveniment deosebit din activitatea secției constănțene a fost pregătirea și găzduirea Congresului Ligii Culturale din 13-15 mai 1912⁶.

În vederea acestei manifestări culturale, presa locală a mobilizat opinia publică să susțină lucrările congresului: *"Frați dobrogeni, avem fericita ocaziune de a primi în orașul lui Ovidiu, pe congresiștii Ligii Culturale pentru unitatea culturală a tuturor românilor. Acest Congres ne dă primul prilej de a arăta fraților noștri, reprezentanții tuturor județelor din țară, că aici pe țărmurile mării, românul este același suflet, mare și bun, în timpuri de pace și fericire, același suflet viteaz și hotărât în timpuri grele. Acest Congres ne oferă primul prilej, când reprezentanții Ligii Culturale din întreaga țară vin aici la noi, spre a ne consfătui cu toții asupra luptei ce trebuie să ducem contra vecinilor hrăpăreți care ne-au despărțit pe noi ca neam. În acest Congres vom hotărî ajutoarele salvatoare ce trebuie să dăm fraților noștri transilvăneni, bucovineni, basarabeni și macedoneni spre a-și păstra și cultiva dulcea limbă românească.*

*Acest Congres oferă primul prilej, ca alătura de noi dobrogenii, românii veniți din munții bogați ai Carpaților, de pe dealurile mândre ale Olteniei, Munteniei și Moldovei, de pe mănoasele câmpii de aur ale Dunărei, uniți în suflet și-n gânduri, vom trimite fraților noștri de pretutindeni de aici de la Marea Neagră, salutul nostru de hotărâre nețărnută pentru izbânda idealului nostru național..."*⁷.

În același spirit patriotic, exprimat cu mult entuziasm, organizatorii Congresului au făcut apeluri frecvente în presă: *"Cetățeni, bărbații mari ai neamului vor lua parte la acest Congres și este de-a noastră datorie de a participa cu toții la această manifestare națională, este de datoria noastră, a dobrogenilor, de a pregăti congresiștilor o primire cât mai grandioasă. Preoți și învățători, voi care știți atât de bine nevoile neamului nostru, voi care știți atât de bine menirea și rolul cel mare al Congresului Ligii Culturale, congres ce devine cu atât mai important cu cât ne găsim în ajunul unui eveniment extraordinar pentru noi, acela al centenarului Basarabiei. Veniți în număr cât mai mare, propovăduiți printre săteni importanța acestui Congres și să ne vedem cu toții, aici la Constanța la Congresul general al Ligii Culturale"*⁸.

Congresul Ligii Culturale de la Constanța, din 1912, s-a desfășurat în paralel cu sărbătorirea de către ruși a centenarului Basarabiei (1812-16 mai 1912), la care românii au replicat: *"vom spune rușilor că prin centenarul Basarabiei vor sărbători cea mai mare nerușinare a timpurilor și le vom spune că nu numai viii, dar chiar și sufletele celor 10.000 de eroi români căzuți la Plevna pentru a-i scăpa de urgia iataganului turcesc, protestează contra acestei infamii, contra acestui act tiranic și contra acestei manifestații de josnică barbarie !..."*⁹

Așadar, scopul Congresului de la Constanța, din 1912, a fost de a

da o replică centenarului Basarabiei celebrat în Rusia, fapt ce i-a conferit o semnificație aparte.

Congresul s-a desfășurat în nota caracteristică manifestărilor naționale ale Ligii Culturale și în spiritul epocii. Acest Congres a mai coincis și cu un alt eveniment de amploare, pe plan militar și politic european, și anume, cu primul război balcanic și cu marile tensiuni naționale din zonă.

În ziua de 13 mai 1912, Comitetul de recepție, ales special pentru această manifestare, în frunte cu dr. Al.C.Tălășescu, transilvănean de origine, alături de reprezentanții autorităților locale, de diferite societăți, cu drapele și însoțiți de un numeros public, i-au întâmpinat la gară pe delegații veniți din țară. A urmat o întrunire publică în Piața Ovidiu, unde au rostit discursuri, în fața statuii poetului Ovidiu, Petru Vulcan, Al.C.Tălășescu, pr. Șerban – vicepreședinte al Ligii Culturale Constanța. A urmat un "Te Deum" la catedrala din oraș¹⁰. Congresiștii au fost cazați la hotelurile "Regal", "Babuș" și în diferite case particulare. La ora 3 după amiază, oaspeții au vizitat orașul și au făcut o plimbare de agrement în larg, cu vaporul "Dacia". Seara a avut loc un frumos spectacol artistic în sala "Elpis", unde și-au dat concursul Societății corale "Doina Dobrogei", condusă de I.Antoniu¹¹. Ședințele au fost ținute în sălile "Elpis" și într-o sală a hotelului "Regal"¹². Deschiderea Congresului s-a făcut luni, 14 mai 1912, în sala "Elpis", sală a comunității elene, pusă la dispoziție, cu condiția de a nu-i critica pe greci¹³. Când tânărul Petre Papacostea a vorbit despre situația elementului românesc din Macedonia grecească, a fost oprit de președintele în exercițiu, Al.C.Tălășescu, fapt ce a stârnit protestul istoricului N.Iorga: *"este regretabil că primim condiții umilitoare în țara noastră din partea străinilor"*¹⁴.

A fost constituit biroul Congresului: V.Arion – președinte, D.Drăgan (Galați), C.Lucaci (Slănic), gen. Stoica (Urziceni), dr. Al. C.Tălășescu (Constanța) – membri; Munteanu-Râmnic (Ploiești) și N.Orghidan - secretari. Raportul a fost prezentat de Munteanu-Râmnic (secretar general al Ligii Culturale fiind N.Iorga). În raport, a fost evidențiat faptul că Liga Culturală a crescut numeric - la 73 de secții - și au fost menționate acțiunile mai importante desfășurate de la precedentul Congres de la Craiova: serbări comemorative, excursia de la mănăstirea Comana, publicarea și difuzarea unor broșuri cu conținut patriotic în Transilvania, serbarea populară de la București, concurs de costume populare la București. S-a citit Raportul cenzorilor de către Șt. Bogdan. A fost trimisă o telegramă M.S. Regelui Carol I: *"în al 46-lea an de domnie, suveranului, Liga Culturală, adunată în Congresul de la Constanța, îi aduce în numele ideilor cărora s-a consacrat, omagii de adâncă venerație"*. Au mai fost trimise telegrame A.S.

principelui Carol, lui D.C.Moruzi, din Iași, scriitor basarabean și M.S. Împărăteasa Eugenia, văduva lui Napoleon III, ca omagiu pentru defunctul ei soț. A fost prezentat și aprobat Raportul loteriei Ligii Culturale. A fost reales comitetul Ligii Culturale (același ca la precedentul congres) și au fost aleși cenzorii Ligii¹⁵.

În a doua zi a Congresului, au ținut cuvântări, în diferite săli din oraș și împrejurimi, Virgil Arion, președintele Ligii, V.Pârvan, I.N.Roman, pr. Gh. Rădulescu, Ion Nestor, Ion Bentoiu – ajutor de primar la Constanța -¹⁶. În discuția generală, s-au făcut referiri la activitatea Ligii Culturale, s-au făcut propuneri ca Liga să fie extinsă și asupra românilor din Serbia și Bulgaria, a fost dezbătută problema învățământului public, reliefându-se importanța acestuia, ca și importanța femeii în mișcarea națională, necesitatea asigurării de localuri proprii secțiilor Ligii din teritoriu¹⁷.

Masa festivă a fost organizată în sala mare a hotelului "Regal", frumos împodobită pentru această ocazie. Au fost rostite toasturi de către Virgil Arion, N.Iorga, V.Pârvan, pr. Scriban, dr. Al.C.Tălășescu, C. Brăescu, dra. Teodoru, V. Pârvan, pr. Gh.Rădulescu, I.Nestor ș.a. Ion Bentoiu, a anunțat, în aplauzele asistenței, că primăria Constanța a acordat un loc din terenurile sale, pe bd. Ferdinand, pentru a se construi un local propriu secției Ligii Culturale din oraș¹⁸.

Referitor la activitatea Ligii Culturale în Dobrogea, N.Iorga aprecia: *"Iarăși este necontestat că trezirea conștiinței naționale în Dobrogea și manifestarea ei hotărâtă se datorește mișcării noastre. Ideea națională trebuie să ne călăuzească pașii"*¹⁹.

În a treia zi a Congresului au fost vizitate cetatea și monumentul Adamclisi²⁰. Cu acest prilej, V.Pârvan a rostit un discurs patriotic, din care reținem: *"o viață romană începe a se desfășura după ocuparea ținutului de Traian. Cetăți de apărare se construiesc și sute de coloniști și veterani romani se întemeiază în jurul lor. Noua religie a lumii creștine pătrunde și aici și ia avânt. Episcopate se înființează între care și cetatea Tropaeum, un sâmbure de viață romană...imigrația romană în Dobrogea în sec. VI-VII, iar sub domnia otomană, Dimitrie Cantemir, românii au populat Dobrogea atrași de otomani cu avantaje. Întreaga civilizație, veche și rară, e a noastră. Toți ceilalți au distrus, n-au clădit. Singurii noi avem drepturi etnice și istorice în acest ținut"*²¹. În acea vreme, au existat polemici asupra elementului românesc în Dobrogea, articole cu acest obiect fiind publicate de ziarul "Dobrogea Jună".

Activitatea Ligii Culturale s-a bucurat de succes la Constanța, manifestările sale având o mare aderență la public.

În zilele de 13/15 mai 1912, la Constanța, au fost trei zile de mare vibrație națională datorită Congresului Ligii Culturale, desfășurat în avans de războaie balcanice și de cel al întregirii naționale.

NOTE

1. V.Mihăilescu, *Progresele economice și culturale în Dobrogea sub stăpânirea românească*, București, 1940, p. 34
2. V.Netea, C.Gh.Marinescu, *Liga Culturală și unirea Transilvaniei cu România*, Ed. Junimea, Iași, 1978, p. 169
3. "Constanța", I, nr. 28, 28 iun. 1892; nr. 29, 5 iul. 1892; nr. 30, 12 iul. 1892
4. *Idem*, nr. 43, 19 oct. 1892; nr. 49, 29 nov. 1892
5. *Idem*, nr. 38, 6 sep. 1892
6. V.Netea, C.Gh.Marinescu, *op.cit.*, p. 74
7. "Dobrogea Nouă", I, nr. 22, 12 mai 1912
8. St. Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei. Biblioteca Tomitană, Constanța*, 1999, p. 561
9. *Ibidem*
10. "Dobrogea Jună", 13 mai 1912
11. *Ibidem*
12. *Ibidem*
13. St. Lascu, *op.cit.*, p. 564
14. *Ibidem*
15. *Ibidem*
16. "Drapelul", III, nr. 49, 20 mai 1912
17. *Ibidem*
18. St. Lascu, *op.cit.*, p. 564
19. "Drapelul", III, nr. 19, 20 mai 1912
20. "Dobrogea Jună", 12 mai 1912
21. St. Lascu, *op.cit.*, p. 567

THE CULTURAL LEAGUE CONGRESS CONSTANTA 1912

Abstract

The Cultural League Congress took place in Constanța between the 13th and the 15th of May 1912, with the purpose of manifesting the Romanian national feeling as a reply to the celebration of the Basarabia centennial in Russia (may the 16th 1912). The participation of great figures like N. Iorga, V. Pârvan, V. Arion gave an added value to the Congress works, based on the national theme, following the logo launched by N. Iorga: "The national idea must guide our steps". In Constanța, we had three days of great national vibration due to the Cultural League Congress during the month of the flowers in 1912.

CONSIDERAȚII PRIVIND AMENAJAREA LACULUI "TĂBĂCĂRIE" PENTRU NAVELE MARINE REGALE

Așezată la confluența de civilizații (geto-dacă, greacă și romană) și de interese politice și economice, Dobrogea a constituit, din cele mai vechi timpuri, spațiul străbătut adesea de expediții militare și de caravane comerciale, venite de pe uscat sau pe calea mării. Datorită însemnătății sale economice și, în special, a existenței gurilor Dunării, Dobrogea, în cursul zbuciumatei sale existențe, a fost obiectul de dispută al marilor puteri stăpânitoare ale acestor ținuturi. Din acest punct de vedere, se poate considera că această regiune a intrat prima în lumina istoriei.

Comunicațiile pe apă dintre diferitele regiuni ale spațiului românesc cu marile civilizații ale lumii și folosirea rețelei hidrografice pentru întărirea sistemelor de apărare au făcut ca Dunărea, împreună cu afluenții și Marea Neagră, să stea permanent în atenția atrămoșilor noștri. Dornici de libertate și preocupați de asigurarea unui trai îmbelșugat, în bună pace cu vecinii, geto-dacii nu au urmărit să-și formeze flotile maritime cuceritoare comparabile cu ale marilor puteri maritime ale vremii, dar și-au dezvoltat, cu multă iscusință, nave mici și manevriere, care le-au fost de folos atât la pace, cât și la război.

Trecând peste limitele care despart legenda de realitate, necesitatea rezolvării unei probleme destul de complicate – trecerea navelor peste pragurile formate la gurile de vărsare ale Dunării – a apărut din ce în ce mai stringentă. Rezolvarea ar fi fost dată de un canal cu ecluză, fără debit de apă în deplasare și deci, fără transport de aluviuni.

La începutul secolului al XIX-lea, se cunoaște deja ideea construirii unui canal de legătură între Dunăre și Marea Neagră. Date de arhivă consemnează activitatea unei comisii formată din experți din mai multe țări, care, în anul 1834, a studiat posibilitatea construirii unui canal între fluviu și mare, pe traseul Cernavoda-Constanța. S-a ajuns la concluzia că este posibilă construirea unui astfel de canal, dar numai cu prețul unei mari sume financiare.

După pacea de la Adrianopol, întreaga deltă a Dunării a intrat sub controlul Rusiei. În anul 1846, inginerul Xavier Hommaire de Hell a

reluat studiul proiectului austriac din anul 1840, de construire a canalului pe valea Carasu. Ca și predecesorul său, von Vincke, subliniază greutățile mari cauzate de platoul din apropierea mării, lung de 8-10 km și format din roci dure, greu de tăiat.

După 1878, își face loc, tot mai mult, o concepție politico-economică nouă, de reorientare a comerțului spre căile fluviale și mai ales maritime. Autoritățile române au inițiat acțiuni pentru cunoașterea realităților regiunii din dreapta Dunării. Din ordinul Ministerului de Război, lt. col. Ioan Murgescu, a alcătuit un raport asupra porturilor maritime. El sesiza, pe bună dreptate, imposibilitatea ancorării a mai mult decât 20 de bastimente mari între digul mare și cheu, datorită fundului de 20 de picioare.

Spre deosebire de colonelul Ioan Murgescu, care vedea, totuși, Constanța drept principalul port maritim al țării, colonelul Ștefan Fălcoianu, șeful de stat major al armatei, era de cu totul altă părere. Într-un raport înaintat Ministerului Afacerilor Străine, la 19 octombrie 1878, el aprecia că lacul Ezerul-Razelm prezenta cele mai bune condiții pentru a deveni principalul port al țării. Fălcoianu considera că, oricâte sacrificii s-ar face în portul Constanța, acesta nu va putea oferi, mai cu seamă pe timpul furtunilor, un adăpost sigur navelor.

Odată cu construirea șoselei Cernavodă-Constanța, temporar, problema canalului a ieșit din discuție.

Problema ieșirii la mare a constituit și un vis îndrăzneț al revoluționarilor pașoptiști. O comisie, formată din Nicolae Bălcescu și Ion Ionescu de la Brad, a purtat discuții îndelungate, pe baza studiului, referitoare la construirea unui canal navigabil între Dunăre și Marea Neagră, pe traseul Cernavodă-Constanța.

Problema construirii unei linii de legătură între Dunăre și Mare a fost strâns legată de amenajarea unui port pentru Marina Militară, diferit de portul militar amenajat în portul Constanța. Astfel, între anii 1885-1886, Marina Militară a executat lucrări hidrografice în zona Sulina-Gura Portiței, cu canoniera Grivița, în scopul de a se realiza intrarea pe lacul Razelm, unde urma să se amenajeze o bază militară, care, ulterior, să fie legat și cu apele navigabile interioare. Datorită posibilităților economice limitate ale țării din acea perioadă, s-a renunțat la finalizarea studiului.

În perioada primului război mondial, după campania din anul 1916, 1/3 din țară a căzut sub dominație germană, Dobrogea fiind administrată, pentru o scurtă perioadă, de administrația bulgară și germană.

Pentru a-și face o imagine asupra mutațiilor create de ocuparea Constanței și pentru a stabili modul în care porturile românești puteau fi utilizate în războiul maritim, amiralul Souchon, șeful flotei turco-

germane, a avut, la Varna, o convorbire cu mareșalul Mackensen, reiterând faptul că portul Constanța nu era destul de suficient de apărat, fiind, deci, necesară instalarea în zonă a unor baterii de artilerie de calibre medii, precum și imposibilitatea considerării acestui port ca potențială bază pentru submarine, printre argumentele prezentate enumerându-se: inexistența condițiilor optime pentru intrarea și ieșirea în caz de urgență; adâncimea mică existentă în fața portului, care nu garanta submarinelor o suficientă protecție împotriva bombelor antisubmarin de adâncime, lansate de aviație.

După prima conflagrație mondială și reîntregirea neamului, în perioada 1927-1930, s-au reluat studiile pentru construirea unei baze maritime pe lacurile din apropierea Constanței, Siutghiol și Tașaul, proiecte legate de existența unei căi de legătură între Dunăre și Marea Neagră. Alături de cele două lacuri Siutghiol și Tașaul, ne propunem să vă prezentăm un proiect de amenajare a unei baze maritime pentru navele marinei regale în lacul Tăbăcăriei, realizat în anul 1936.

În primul capitol al acestui studiu, sunt evaluate lucrările pentru crearea acestei baze navale, prețurile unitare fiind trecute în ipoteza cerută de Inspectoratul General al Marinei Regale, conform căreia mâna de lucru necalificată și calificată, în afară de unii specialiști, să fie asigurate de Ministerul Apărării Naționale, fără plată. S-a considerat fără plată și combustibilul și materialul de consumație pentru drăgi și alte aparate. Proiectul în discuție cuprindea următoarele puncte:

A. Crearea accesului (anteport – vezi Anexa)

1. Executarea digului de nord în lungime de 1400 de m.	
- 320.000 m ³ x 300 lei/m ³	96.000.000 lei
2. Executarea digului de Sud în lungime de 100 m ³	
- 220.000 m ³ x 300 lei/m ³	66.000.000 lei
3. Executarea platformelor de beton ale digurilor	4.000.000 lei
4. Dragarea în interiorul anteportului a unui canal la cota de -7 m și 100 m lățime la plafon	
- 500.000 m ³ x 10 lei/m ³	5.000.000 lei
5. Derocamente executate cu deroșeuza în canal la cota -7 m în zona cu fund stâncos	
- 150.000 m ³ x 10 lei/m ³	2.500.000 lei
Total.....	175.000.000 lei

B.Executarea canalului de legătură

1.	Executarea pereților de palplanșe metalice pentru adâncime de canal de 6 m	
-	400 m x 13.000/m.....	5.200.000 lei
2.	Dragaje la cota de -6 m	
-	60.000 m ³ x 10 lei/m ³	600.000 lei
3.	Pod basculant de șosea pe 40 m deschidere.....	25.000.000 lei
4.	Echiparea platformei cu troluri, bolarzi, lămpi de poziție la intrare, etc.....	2.000.000 lei
	Total.....	33.000.000 lei

C.Amenajarea bazinului în suprafață de 55 ha (vezi Anexa)

1.	Dragaje în bazin la cota de -6 m	
-	2.500.000 m ³ x 10 lei/m ³	125.000.000 lei
2.	Apărări de pereuri inclusiv amenajarea platformei	
-	2.700 m x 1.500 lei/m	
3.	Puncte de amaraj și geamanduri.....	4.050.000 lei
4.	Pasarele de debarcare.....	3.000.000 lei
5.	Lămpi de poziție, scări la pereuri, etc.....	2.000.000 lei
		950.000 lei
	Total.....	35.000.000 lei

D. Utilaj necesar pentru execuția lucrării

Remorcherele necesare se preconiza a fi asigurate de Inspectoratul General al Marinei

1.	Aparate de dragaj pentru un debit de 6.000 m ³ în 24 ore, eventual și de ocazie.....	40.000.000 lei
2.	Pasarelă cu plan înclinat pentru descărcarea anrocamentelor în mare.....	3.000.000 lei
3.	Diverse macarale.....	20.000.000 lei
4.	Decauville, vagoane, platformă betoniere.....	5.000.000 lei
5.	Material flotant.....	7.000.000 lei
	Total.....	75.000.000 lei

Făcând o recapitulare a fondurilor pe grupaje de lucrări se obțineau:

A. Crearea accesului în anteport.....	175.000.000 lei
B. Executarea canalului de legătură.....	33.000.000 lei
C. Amenajarea bazinului.....	35.000.000 lei
D. Utilaj.....	75.000.000 lei
Total.....	318.000.000 lei
Diverse și neprevăzute.....	32.000.000 lei
Total general.....	350.000.000 lei

Evident, acest proiect, executat în anul 1936, a fost luat în evidență de către oficialitățile din Marina Militară, înființându-se un dosar, "Baza navală Tăbăcărie", cu mențiunea de păstrare până se primeau avizele tehnice ale specialiștilor. Ulterior, a fost studiată și posibilitatea construirii unui port militar și a unui civil, la Tașaul, acest proiect fiind legat de asigurarea legăturii între Cernavodă și Constanța prin intermediul unui canal, prin care navele fluviale urmau să treacă printr-un șir de ecluze și tunele pentru a ajunge la Constanța sau, direct, în portul comercial de la Tașaul. Toate proiectele de construire a unui port militar în apropierea Constanței aveau în vedere utilizarea după cele mai moderne cerințe ale artei militare navale, pentru a putea oferi un adăpost sigur și un punct de sprijin în acțiunile flotei de război.

BIBLIOGRAFIE

1. Serviciul Arhivistic Militar și de Documentare Istorică, fond 1683, dosar nr. 563, f. 10-17
2. Valentin Ciorbea, *Portul Constanța*, 1896-1996, Ed. Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1996, p. 53
3. Marian Sârbu, *Marina Română în primul război mondial, 1914-1918*, Editura Academiei Navale "Mircea cel Bătrân", Constanța, 2002, p. 63
4. Enciclopedia României, *Economia națională*, B, 1943, p. 26
5. "Marea Noastră", IX, nr. 6, iunie 1940, p. 186

CONSIDERATIONS ABOUT THE SETTING UP OF THE TABACARIE LAKE FOR THE SHIPS OF THE ROYAL NAVY

Abstract

The authors give us information about the setting up of the Tabacarie lake for the ships of the Royal Navy (in the period between 1834 and 1936).

Finished in 1936 by the officials in the Navy, the project became part of "The Tabacarie naval base" with the mention of keeping it in storage until the specialists' technical agreements came out. The possibility of building a military and a civil port on Taşaul Lake were also taken into consideration.

The building of a military port near Constanța was necessary in order to offer a safe shelter and a support for the actions of the war flotilla.

CONSIDERAȚII PRIVIND ZONELE LIBERE DIN S – E ROMÂNIEI

Începuturile existenței regimului de zonă liberă în porturile din S – E României, se situează imediat după pacea de la Adrianopol, când au fost restituite Principatelor Românești teritoriile raialelor turcești de la Dunăre și a început constituirea porturilor dunărene.

Încă din 1834, 1836, orașele Brăila și Galați s-au bucurat de regimul de porto-franc, acest regim modificându-se în decursul vremii, prin diferite legi, până în 1883, când se desființează complet. Putem menționa existența de zone libere, sub diferite forme și în porturile Tulcea, în perioada 1880 – 1881, și Constanța, în perioada 1880 – 1883.

Legalizarea primelor zone libere în porturile menționate a avut drept scop, în primul rând, facilitatea aprovizionării populației din aceste porturi și din orașele respective, precum și dezvoltarea comerțului, care rămăsese în urmă, datorită ocupației turcești.

În 13 ianuarie 1836, domnitorul Alexandru Ghica dă poruncă de înființare a zonei libere Brăila, stabilind măsuri importante, cum ar fi: orașul Brăila, inclusiv portul, pe un teritoriu înconjurat de șanțuri era loc de antrepozitare; orice mărfuri îngăduite la import, intrate peste graniță, pentru consumația locuitorilor din acest oraș sau pentru a fi reexportate pe Dunăre, erau scutite de taxe vamale; se plăteau taxe vamale numai la mărfurile străine care intrau din acest oraș pe teritoriul țării.

În acest fel, noțiunii de zonă liberă i s-a dat o interpretare mai largă, în sensul că, în zona liberă, a fost cuprins întregul oraș și s-a permis importul în scutire de taxe vamale, inclusiv pentru bunurile necesare consumului populației, în scopul vândit de a îmbunătăți situația locuitorilor, care, nu cu mult înainte, se aflau sub jugul turcesc.

De asemenea, înconjurarea orașului cu un șanț pentru delimitarea zonei libere apare ca o măsură menită să împiedice contrabanda de mărfuri și să se asigure taxele vamale la intrarea mărfurilor în zonă, măsură care, de fapt, sub altă formă, se practică și în prezent de unele țări în zonele libere din porturi, prin construirea de ziduri păzite și căi de acces controlate.

În 1863, este important de reținut că prima exploatare organizată a porturilor noastre se făcea de către comună, fără vreun amestec al

statului.

Pentru popularizarea avantajelor oferite de zona liberă din Brăila, guvernul muntean, la 19 februarie 1866, s-a adresat Consulatului Greciei cu o notă prin care, după ce a arătat facilitățile și scopul zonei libere, a rugat să publice măsurile luate spre interesul comercianților greci, care făceau comerț cu Principatul Munteniei.

Prin legea vămilor din 15 iunie 1874, se arăta că drepturile de care dispun orașele Brăila și Galați vor înceta la 1 ianuarie 1876, înființându-se, în locul zonelor libere, antrepozite pentru mărfurile străine, sub control vamal.

Tot prin această lege, se prevedea, pentru prima oară, amestecul statului în exploatarea porturilor, sub forma controlului Ministerului de Agricultură și Lucrări Publice, asupra unui comitet format din prefectul local, primarul comunei și inginerul circumscripției. Cu privire tot la exploatarea porturilor, mai târziu, la 1891, o nouă lege trece exploatarea porturilor complet în seama statului, fără nici un amestec al comunei. Motivul acestei evoluții a fost că orașele amestecau veniturile taxei de ½% cu veniturile proprii, fără să facă nici o lucrare în porturi. Astfel, s-a ajuns să se inaugureze o politică nouă în porturi, concentrând, într-un singur fond, veniturile, pentru a se putea întreprinde lucrări mari și de interes general pe „întreaga Dunăre românească”, spuneau cronicile. Acest punct de vedere era opus celui vechi, în care fiecare port avea venitul său aparte. Cu toate acestea, s-a ajuns la concluzia că aceste investiții ar fi imposibile de realizat, deoarece el costa, conform evaluării de la acea vreme, peste un miliard de lei, pentru anul 1926. Studiindu-se cazul portului Strassburg din Franța, în cazul căruia s-a găsit, drept soluție pentru realizarea investițiilor, o asociație între stat și comună, s-a concluzionat că această modalitate n-ar fi tocmai aplicabilă la noi, pentru că statul posedă o mare avere imobiliară de investiții, în porturi, pe când comunele nu aveau fonduri.

La acea vreme, statul era privit ca un consorțiu compus din: orașul respectiv, județele limitrofe portului, camerele de comerț, armatorii de vase și comercianții interesați în porturi, syndicatele profesionale muncitorești etc. Consiliul, compus din membrii delegați ai instituțiilor inițiate în tovărășie, urma să-l asiste pe directorul exploatării, organ unitar de conducere, investițiile statului, aduse ca aport în tovărășie, dându-i puțința să aibă majoritate în consiliu. Fondurile necesare se vor putea obține pe bază de împrumut, cu unități asigurate prin veniturile porturilor, în afară de aportul în bani adus al părților intrate în compunere consorțiului.

Astfel stăteau lucrurile, din punct de vedere al investițiilor portuare, la acea vreme.

La 29 aprilie 1870, „Sublima Poartă” declara, în cadrul Comisiei Europene a Dunării, înființată prin Tratatul de la Paris, la 30 martie 1870, că Sulina devenea porto-franco.

Regimul de zonă liberă în portul Sulina, ca sursă potențială de înviorare și dezvoltare a activității acestuia, în special, pe seama tranzitului de mărfuri efectuat din Europa Centrală în relațiile cu Orientul Apropiat și Mijlociu, are, astfel, o veche tradiție. Acest regim de zonă liberă – porto-franco – în orașul Sulina, așa cum atestă documentele, a existat între anii 1870 – 1913.

Legalizarea situației porto-franco a determinat o dezvoltare rapidă a orașului Sulina, care devine un centru important de comerț. Astfel, numărul navelor sosite pentru a opera în acest port a sporit simțitor, iar formele comerciale practicate au devenit mai numeroase. Din datele furnizate de Comisia Europeană a Dunării, rezulta că, între 1871 – 1875, se operau 9756 de nave, ajungându-se ca, între 1936 – 1939, să se opereze 2051 de nave, dar media tonaj /navă să fie de zece ori mai mare decât în 1871 – 1875.

Importanța economică a zonelor

Revenind la zonele libere din Brăila și Galați, putem spune că importanța economică a acestora e scăzut treptat în jurul anului 1875, datorită presiunilor exercitate de Guvernele Germaniei și Austro – Ungariei, pentru a obține, prin convenții speciale, liberalizarea exportului mărfurilor pe teritoriile românești. În acest scop, ele urmăreau să-și creeze un debușeu pentru producție proprie, iar, pe de altă parte, să contracteze dominația și penetrația în Europa Centrală a mărfurilor provenite din Anglia și din alte țări, care, în condițiile existenței zonelor libere din porturile Galați și Brăila, puteau concura cu succes exportul german și austro-ungar.

Deși, prin Legea vămilor din 1874, se stabilea că zonele libere Brăila și Galați vor înceta la 1 ianuarie 1876, înființându-se, în locul lor, antrepozite pentru mărfurile străine, sub control vamal, regimul de zone libere a fost prelungit însă până la 1 ianuarie 1880, ca, apoi, să se prelungească cu încă 10 ani. Cu toate prelungirile, desființarea completă a regimului de zone libere în porturile Brăila și Galați se poate considera ca definitivă prin Legea din 3 februarie 1883.

Atunci se preconizează „antrepozitele” în orașele Brăila, Galați, Constanța, antrepozite ce au luat forma „docurilor” în cele din urmă, bineînțeles, fără avantajele teritoriului vamal liber.

Desființarea regimului de porturi libere a avut ca urmare o perioadă de regres economic pentru toate orașele respective și a dus la creșterea nemulțumirii negustorilor care se ocupau cu aplicații de comerț exterior. Aceștia au încercat, pe diferite căi, să reintroducă

regimul de porto-franco porturile românești de la gurile Dunării, astfel că, în anul 1894, s-a prins, iarăși, în discuție înființarea de porturi libere.

În portul Sulina, situația era cu totul diferită. Din datele furnizate de Comisia Europeană a Dunării reiese faptul că, între 1870-1915, a existat o dezvoltare constantă a activității comerciale, lucru care a dus la efectuarea dotării și amenajări importante, cerute de creșterea numărului navelor și a capacității acestora, toate acestea făcând din portul Sulina o poartă a Europei pentru mărfurile exportate de țările din Bazinul Mediteranean și alte țări. Impunerea, de către Germania și Austro – Ungaria, a unui acord de facilitare pentru mărfurile lor la importul românesc a dus, treptat, la restrângerea activității în zonă, ajungând până la desființarea ei.

În anul 1903, la un Congres al Camerelor de Comerț, s-a hotărât reluarea studierii reînființării porturilor libere în România, dându-se Camerei de Comerț din Focșani dreptul de a întocmi studiul respectiv și de a-l prezenta Congresului Camerelor de Comerț, ce urma să se țină la Galați, anul următor.

Într-adevăr, Congresul Camerelor de Comerț, care a avut loc la Galați, în mai 1904, a dezbătut studiul și a votat o importantă moțiune, în care, analizându-se situația în care ajunseseră porturile românești, se cerea reînființarea de zone libere.

Porturile respective urmau să fie considerate ca teritorii extravamale, în care mărfurile, sosite pe apă, puteau intra și ieși libere de orice taxă, neoferindu-se taxe de cheiaj.

În anii următori, s-au prezentat diferite proiecte de lege pentru zone libere și organizarea porturilor pe teritoriul țării noastre. Astfel, în 1926, a fost realizat un proiect de lege pentru înființarea de zone libere în porturi; s-a studiat felul practic în care se pot înfăptui zonele libere în porturilor noastre: Brăila, Galați, Giurgiu, Constanța, în raport cu caracteristicile fiecărui port. Datele statistice din acei ani arătau că numai introducerea regimului de zonă liberă poate readuce o viață nouă în porturile Brăila și Galați.

Toate aceste demersuri nu au avut un rezultat concret, fapt ce demonstrează că Parlamentul nu avea în preocupările sale interesele economiei naționale.

La 9 octombrie 1929, s-a votat legea pentru delimitarea unei zone libere în orașul Sulina, anul apariției acestei legi a însemnat o întârziere, deoarece, în perioada anterioară, partenerii străini au găsit alte căi de navigație și baze pentru antrepozitarea mărfurilor în porturile iugoslave, italiene, poloneze etc., care ofereau condiții mai bune de operare a navelor.

Porturile românești nu au mai prezentat interes, astfel că, după

anii 1930, activitatea comercială în Sulina se reia, într-o oarecare măsură, dar nu atinge nivelul celei din perioada de statut anterioară. Privilegiile de zonă liberă au fost menținute până în 1931, când au fost abrogate.

Desființarea regimului de zonă liberă a adus după sine o perioadă de regres pentru acest port, dar și pentru celelalte porturi din S-E României.

BIBLIOGRAFIE

P. Demetriade, *Autonomia și zonele libere*, 1927

Alex. M. Ghiorghiu, *Zone libere*, 1932

CONSIDERATIONS REGARDING THE FREE ZONES IN SOUTH-EASTERN ROMANIA

Abstract

The article makes an ample description of the free zone status of the ports in South-Eastern Romania (in the period between the Adrianople Peace Treaty and 1930).

In 1931 all free zone privileges have been removed. This led to a period of decline for the port of Sulina and the rest of the ports in South-Eastern Romania.

REGLEMENTĂRI CU CARACTER SPECIAL PRIVIND REGIMUL APELOR DIN BAZINUL DUNĂRII

Convenția privind jurisprudența Comisiei Europene a Dunării (20 martie 1929). Modificări

În primăvara anului 1929, membrii Comisiei Europene a Dunării au semnat o convenție, prin care se punea capăt unui diferend, ce dura din 1924, între România, pe de o parte, și Marea Britanie, Franța și Italia, pe de altă parte, privind jurisdicția C.E.D., conflict determinat, în special, de tendința Comisiei Europene de a-și extinde competența juridică asupra sectorului cuprins între Galați și Brăila, dar și de alte atribuții ale sale, care încălcau suveranitatea teritorială a țării noastre.

După lungi și laborioase negocieri între delegații celor patru guverne reprezentate în C.E.D. și în urma sugestiilor Comitetului special al Comisiei Consultative și Tehnice de Comunicații și Tranzit a Societății Națiunilor, s-a căzut de acord asupra conținutului Convenției, parafată de Geneva, de către delegații celor patru state, la 20 martie 1929, prin care se modifica, în favoarea României, textul reglementărilor anterioare referitoare la jurisdicția C.E.D.¹.

Dezideratele guvernului român se refereau la următoarele patru puncte:

- Compunerea noii Curți de Navigație din Galați
- Naționalitatea Căpitanului de port din Sulina
- Clauza de revizuire
- Regim tranzacțional la gura Chiliei

Într-adevăr, prin articolul 4 al Convenției, se menținea o Curte de Navigațiune cu sediul la Galați, compusă din Primul Președinte al Curții de Apel din Galați, care devenea de drept și Președintele Curții de Navigațiune și doi membri: unul supus al unui stat reprezentant în C.E.D., desemnat de către Comisie cu *majoritate* de voturi, al doilea, supus al unui stat nereprezentant în Comisie, desemnat cu *unanimitate* de voturi².

Modificarea adusă noului text consta în suprimarea expresiilor "*composée de trois membres de nationalité différente*" și "*autre que la Roumanie*", așa încât, România nu mai era exclusă, ca până acum, de la recrutarea periodică a unuia din cei doi judecători ai Curții, cu alte cuvinte, unul din cei doi judecători putea fi recrutat dintre supușii tuturor țărilor reprezentante în C.E.D., deci și România, fiecare la

rândul ei, conform unei înțelegeri stabilite, în prealabil, între membrii Comisiei Europene³.

Fără să nege succesul obținut la capătul a câteva luni de insistențe și intervenții diplomatice (1 noiembrie 1928 – 20 martie 1929), reprezentantul nostru în C.E.D., Constantin Conțescu, considera că a nu fi exclusă din competența instanței în discuție, însemna, pentru România, o reușită parțială. *“Dar politica noastră care trebuie să procedeze prin etape – spunea ministrul român – va avea drept țel să tindă ca satisfacția de drept ce ni s-a dat, să se transforme cu timpul într-o satisfacție de fapt, să obținem doi judecători români în Tribunalul mixt”*⁴.

Celelalte prerogative acordate României în ceea ce privea Curtea de Navigațiune figurau și în reglementările anterioare și erau următoarele: Președinte român, în persoana Primului Președinte al Curții de Apel din Galați; ambii judecători erau numiți, pentru o perioadă de 4 ani, de către Suveranul României; sentințele erau date în numele Regelui⁵.

Referitor la cel de-al doilea deziderat al guvernului român, se declara *“naționalitatea română perpetuă”* a Căpitanului de port din Sulina, stipulație ce nu figura textual în convenție, dar care a fost consacrată printr-o declarație oficială colectivă, adresată de reprezentanții celor trei guverne, guvernului nostru⁶.

La punctul trei, delegatul nostru a cerut înscrierea unui termen de revizuire a Convenției variind între 10 și 15 ani, rămânând stabilit că noua Convenție nu prejudicia cu nimic articolul 7 din Statutul Dunării, care prevedea desființarea C.E.D., în orice moment, prin asentimentul unanim al statelor membre. De fapt, termenul propus interesa guvernul român pentru a marca caracterul provizoriu al noului regim. Introducerea acestei clauze de revizuire nu a fost însă acceptată de celelalte trei guverne reprezentate în C.E.D., pe motiv că întreg Statutul Dunării este susceptibil de revizuire din 5 în 5 ani, aserțiune ce nu era întemeiată, deoarece nu se prevedea nicăieri că Statutul ar fi, în mod obligatoriu, supus revizuirii la fiecare cinci ani⁷.

Chestiunea regimului tranzacțional la gura Chiliei nu a mai fost pusă, cu acest prilej.

În paralel cu activitatea desfășurată pentru modificarea proiectului Convenției de la Geneva, în favoarea României, guvernul român a fost obligat să ia o atitudine din ce în ce mai categorică în fața insistențelor unor state europene – în special ale Greciei și Germaniei – de a intra în C.E.D.

Grecia continua să facă demersuri pentru a fi primită în Comisia Europeană, fiind susținută de Franța, Italia și, mai ales, de Anglia. În susținerea intereselor sale, Grecia invoca câteva argumente, între care: articolul din Statutul definitiv al Dunării care prevedea că alcătuirea

C.E.D., stabilită la Paris în 1921, era provizorie, ea putând fi completată cu statele care vor dovedi că au interese importante de comerț și navigație la gurile Dunării, promisiunile verbale făcute de Take Ionescu lui Venizelos și o promisiune scrisă, foarte vagă, făcută în 1920, la Paris, de Toma Stelian, unui diplomat grec⁸.

Față de aceste intenții, în instrucțiunile trimise Legațiilor noastre din statele membre în C.E.D., Ministerul Afacerilor Străine preciza: "*Răspunsul nostru este că, atâta timp cât C.E.D. va avea pe lângă atribuțiile ei tehnice și administrative și o competență de jurisdicție (s.n.), silindu-ne să admitem pe teritoriul țării tribunalele maritime și judecători străini și fiecare stat nou în C.E.D. va avea dreptul la un judecător în aceste tribunale ceea ce agravează situația și nu se împacă cu desăvârșire cu suveranitatea noastră, ne vom opune la intrarea oricărui alt stat în C.E.D.*"⁹. Acest răspuns categoric a fost dat tuturor statelor care sprijineau Grecia sau Germania să intre în C.E.D.¹⁰

Modus-vivendi privitor la competența judiciară a Comisiei Europene a Dunării (25 iunie 1933)

Faptul că, prin Convenția semnată la 20 martie 1929, C.E.D. și-a păstrat dreptul de a promulga regulamentul de navigație și poliție pe întreaga Dunăre maritimă dintre Sulina și Brăila, în timp ce România susținea limitarea atribuțiilor acesteia până la vărsarea Prutului în Dunăre, că își păstra drepturile recunoscute prin tratate la Sulina și pe canalul navigabil, că putea executa lucrări și face pilotaj pe sectorul Galați-Brăila¹¹, a menținut starea tensionată între România și celelalte state membre ale Comisiei Europene, situație care și-a găsit o rezolvare vremelnică prin înțelegerea de la Semmering, din 25 iunie 1933¹². Totuși, această înțelegere, cu caracter de *modus-vivendi*, nu rezolva problema, în sensul că a păstrat soluția de compromis, potrivit căreia România se abținea de a contesta competența totală a C.E.D., de la Mare până la Brăila (km 174), iar, la rândul ei, Comisia Europeană se obținea de la a-și exercita funcțiunile juridice între Brăila și Galați (art. 1)¹³ cu următoarele observații: pentru vasele în navigație, mergând spre Brăila sau venind de la Brăila, care nu făceau escală la Galați, competența Inspectoratului navigației al C.E.D. se exercita exclusiv între portul Sulina și Mila 79; pentru vasele urcând care făceau escală la Galați, competența Inspectoratului navigației al C.E.D. înceta în momentul în care pilotul portului Galați lua funcțiile sale la bord, sau în momentul în care vasul începea, în acest port, manevrele de ancoraj sau acostare, în cazul în care pilotul de port nu se afla la bord. Totuși, pilotul pentru Galați nu-și putea exercita atribuțiile în aval de Mila 77 ½; pentru vasele ce coborau și făceau escală la Galați, competența

Inspectoratului navigației C.E.D. nu începea decât din momentul în care vasul, la plecarea din Galați, își relua călătoria și pilotul portului Galați, în cazul când se afla unul la bord, ceda funcțiile sale care nu puteau, în nici un caz, să se prelungească mai jos de Mila 77½¹⁴.

În caz de vacanță a postului de căpitan de port la Sulina, C.E.D. admitea ca alegerea pentru completarea acestei vacanțe să se facă numai dintre candidații de naționalitate română (art. 2)¹⁵.

Provizoratul acestei înțelegeri a fost subliniat și de faptul că plenipotențiarilor României, Franței, Marii Britanii și Italiei au semnat în calitate de delegați în C.E.D. și nu în numele guvernelor respective¹⁶.

O analiză sumară a acestor acte internaționale demonstrează că marile puteri apusene au continuat, și prin acorduri cu eficiență locală, să consolideze poziția privilegiată a statelor neriverane față de drepturile celor riverane. În același timp, organismele internaționale înființate pentru Dunăre – Comisia Europeană a Dunării, Comisia Internațională a Dunării și Comisia permanentă – exprimau, și în noile lor forme de manifestare, structura și funcțiile, dezvoltate progresiv, ale unor foruri suprastatale, încălcând suveranitatea statelor dunărene.

NOTE

1. Prin Nota din 6 septembrie 1924, Anglia a sesizat Societatea Națiunilor, atât în nume personal, cât și al Franței și Italiei, de diferendul cu România în această problemă, cerând un avis. Diferendul a fost transmis spre examinare Comisiei *Tehnice și Consultative a Comunicațiilor și Tranzitului*, care a împuternicit, în acest scop, un Comitet special, format din reprezentanți ai Belgiei, Elveției și Olandei. Raportul Comitetului aprecia C.E.D. drept competentă de a instrumenta și pe sectorul Galați-Brăila, pe considerentul consimțământului tacit al României, pe un timp îndelungat. Comisia tehnică și consultativă și-a însușit acest raport, dar a hotărât că nu este oportun să se pronunțe asupra problemei cu care a fost sesizată. Ulterior, a intervenit un acord între cele patru state membre în C.E.D. pentru a cere un avis consultativ în problema menționată de la Curtea Permanentă de Justiție Internațională de la Haga. Avizul consultativ al Curții Permanente (nr. 14 din 8 decembrie 1927) își însușea, în esență, punctul de vedere al Comitetului special, motiv pentru care a fost respins de România (F.C.Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României (1354-1937)*, vol. I, nr. 1694, București, p. 804)
2. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/România, anul 1929, ianuarie – mai, vol. 17, General: Buletinul 14 al Direcțiunii Politice Orientale. Comentariile presei oficioase maghiare și modificările regimului juridic al C.E.D.

3. *Ibidem*
4. *Ibidem*, vol. 17, Instrucțiuni și informații. Chestia Dunării, f. 172-173
5. *Ibidem*, Buletinul nr. 14 al Direcțiunii Politice Orientale. Comentariile presei oficioase maghiare și modificările regimului juridic al C.E.D., f. 302
6. *Ibidem*
7. *Ibidem*, f. 303
8. *Ibidem*, Buletinul Direcțiunii Politice. Informații și instrucțiuni generale, 31 ianuarie 1939. Comisiunea Europeană a Dunării și Grecia, f. 39
9. *Ibidem*, f. 31
10. *Ibidem*, f. 40
11. *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, 1987, p. 190
12. F.C.Nano, *op.cit.*, vol.I, nr. 1743, p. 625
13. N.Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 187
14. *Ibidem*
15. *Ibidem*
16. F.C. Nano, *op.cit.*

SPECIAL RULINGS CONCERNING THE STATUS OF THE WATER COURSES IN THE DANUBE RIVER BASIN

Abstract

The author makes a short analysis of the Convention regarding the jurisprudence of the Danube European Commission (20th of March 1929), demonstrating that the great Western powers also acted through local efficiency agreements in order to consolidate the privileged position of the states not situated on the river course when compared to that of the states through which the Danube flows.

NOILE PODURI DUNĂRENE DINTRE CERNAVODĂ ȘI FETEȘTI

După aproape 90 de ani de la punerea în funcțiune a podurilor de peste Dunăre construite de Anghel Saligny, dezvoltarea economiei românești, la care s-a adăugat o intensificare a ritmului schimburilor internaționale și de tranzit, a condus la o sporire a volumului de importuri și exporturi ce se derulează prin portul Constanța.

În aceste împrejurimi, traficul feroviar pe magistrala de cale ferată București-Constanța a cunoscut un ritm de creștere mai mare decât media pe țară și a necesitat sporiri de capacități de circulație, în vederea preluării lui. La început, s-a dublat întreaga linie ferată de la București la Constanța, în afară de 5,1 km, în zona vechilor poduri peste Borcea și Dunăre.

Volumele de trafic angajate au fost preluate imediat de linia ferată dublată, astfel încât, din 1970, magistrala București-Constanța a început să fie solicitată la limita capacității sale, singura măsură posibilă de luat în vederea obținerii unui volum sporit de trafic fiind dublarea podurilor dunărene.

Studiile efectuate anterior pentru construirea noilor poduri peste Dunăre puseseră în evidență gradul de oboseală a suprastructurii, în care convoaiele ultimilor 20 de ani de exploatare, începând cu anii 1960-1965, atinseseră rezistențele admisibile de calcul. Consolidările făcute la vechile poduri, între anii 1963-1967, sporiseră portanța construcțiilor până la limita convoaielor, dar se prelinina o creștere a portanței pe osia vagonului cu o viteză de circulație sporită, care nu mai putea să fie preluată de structura podurilor lui Anghel Saligny, fără severe restricții de circulație, implicit cu o reducere a capacității de trafic.

De aceea, s-a decis la nivelul conducerii statului, construirea noilor poduri peste Dunăre cu o linie ferată dublă, dimensionate la traficul de perspectivă. Studiile de trafic au avut în vedere, pe lângă traficul și viteza convoaielor, rezolvate prin dublarea liniei, în special, perspectiva creșterii portanței pe osie a vagonului.

În paralel cu studiul traficului pe linia ferată, s-a reanalizat problema traficului rutier spre Dobrogea și spre Constanța, în contextul autostrăzii transeuropene Nord-Sud. S-a constatat că amplasarea autostrăzii pe un culoar comun cu linia ferată, ar reduce

distanța de la București la Constanța cu 42 km, față de vechiul traseu de pe DN 2A, pe podul de la Giurgeni – Vadu Oii.

S-a ales soluția cea mai rațională de realizare a unei legături rutiere spre litoralul românesc, peste noile poduri dintre Fetești-Cernavodă.

Având în vedere noile soluții constructive de pod pentru linia de cale ferată și pentru șosea, amplasamentul lor a fost stabilit în imediata apropiere a podurilor vechi, cu realizarea unor racorduri scurte, fără prelungiri inutile de trasee. (Fig. 1).

Studiile de amplasament al noilor poduri au fost elaborate de colectivele de ingineri de la Institutul de Cercetări Hidrotehnice din București, conduse de prof. dr. ing. Simion Hâncu.

Soluțiile analizate au folosit deschiderile și înălțimea vechiului pod al lui Anghel Saligny, în acest caz fiind deja rezolvată principala problemă a navigației pe Dunăre. Totuși, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, condițiile hidrologice locale fuseseră schimbate în amonte de pod, după ce salba de lacuri din zonele Greaca și Călărași fuseseră desecate, iar, la aval, Balta Brăilei fusese desecată integral și redată agriculturii. Și albia majoră a Dunării fusese radical redusă prin îndiguiri, care, la ape mari, nu mai producea inundații de amploarea celor anterioare, în interiorul Bălții Ialomița.

Tratativele purtate cu Comisia Dunării de la Budapesta, cea care urmărea problemele internaționale de navigație pe Dunăre, nu au fost ușoare. Comisia se lega de condiții minore referitoare la libera navigație pe Dunăre. În secolul XX, navele care circulau pe Dunăre nu mai aveau nevoie de catarge, iar cele mai înalte utilaje, macaralele plutitoare, aveau condiții impuse fabricanților de macarale: să prevadă, la deplasări, coborârea fleșei utilajului, în condiții de siguranță a navigației. Au existat și împotriviri la Comisie, depășite prin tratative.

Singura condiție rămasă pentru înălțimea podului a fost cota înaltă a malului dobrogean al Dunării, la care podul trebuia să se racordeze la fostul nivel al liniei ferate.

Proiectele noilor poduri dunărene

Pe Dunăre, până în aval de Sava, la Babadag, majoritatea podurilor construite între timp au avut în vedere cotele naturale ale reliefului și albia fluviului, aici albia minoră confundându-se, cu mici toleranțe, cu albia majoră inundabilă. Pe acest sector au fost probleme curente, ca la oricare pod.

Pe sectorul Dunării românești nu se mai construiseră un pod de cale ferată, de la Podul Prieteniei dintre Giurgiu și Ruse, pe malul bulgăresc, din anii 1955.

Ministerul Transporturilor, preluase, din 1948, toate atribuțiunile fostului MLP desființat. Noul minister avea în organigrama, dezvoltată pe baza structurilor comuniste, tot ceea ce avusese vechiul minister în atribuțiuni, fostul Consiliu Tehnic, cu noua denumire de Direcție Generală a Construcțiilor (DGC, DGAC) sau alte denumiri și, de aici, mai multe organisme subordonate, cu atribuțiuni în proiectarea și urmărirea, pe parcursul execuției, a majorității investițiilor programate; poduri, porturi și regularizări pentru navigație, drumuri și piste de aeroporturi.

Importante pentru noua dirijare centralizată a construcțiilor și a marilor investiții au fost institutele de cercetare și de proiectare ale Ministerului, denumite, de data asta, după natura investițiilor: Institutul de Proiectări Căi Ferate (IPCF), Institutul de Proiectări Transporturi Auto Navale și Aeriene, (IPTANA), Institut de Cercetări (ICPTT); Institut de Tehnică de Calcul ș.a., toate cu sediul în București.

a) Cercetarea și Proiectarea

În cadrul IPCF, s-a înființat un atelier special, constituit pentru proiectarea acestor importante poduri. În colectivul noului atelier, au intrat ingineri care, vreme de aproape zece ani, au întocmit documentația tehnică necesară ansamblului de poduri, autostrada prin Balta Ialomiței și alte construcții de regularizare în sectorul propus pentru amplasament.

Colectivul de ingineri a fost condus de dr. ing. Dragoș Teodorescu. (Fig. 2). Colectivul de asumare a responsabilităților, încurajate de organigrama comunistă, face ca noul ansamblu de poduri să nu fie atribuit unui singur inginer, ca în cazul lui Anghel Saligny. De aici, difuziunea atribuțiilor care au fost repartizate între inginerii proiectanți, șeful de atelier, consilierii angajați cu responsabilități în proiectare și profesorii specialiști, chemați să acorde girul lor proiectelor elaborate, fac ca această mare investiție să devină o operă colectivă. Nu este nimic rău în aceasta, dar dispare elementul original al numelui autorului de construcție. Niciodată și nimeni nu va putea, de aici încolo, să atribuie o asemenea construcție unui singur autor. Situația se va repeta ori de câte ori un șef de proiect complex va revendica dreptul de autor.

Mai mult, față de complexitatea construcției și a tehnologiilor moderne adoptate, au fost atrase și alte instituții de stat, din București și din țară, cu atribuții în cercetare și proiectare.

La elaborarea proiectelor de execuție a noilor poduri, au contribuit:

- ing. Anghel Stănescu, pentru concepția generală;
- ing. Nicolae Donescu, pentru infrastructură;

- profesorii emeriți Gheorghe Călin și Emil Bota, pentru ansamblul suprastructurii;

- acad. prof. dr. ing. Dan Mateescu și prof. dr. ing. Andrei Caracostea, pentru toate îmbinările sudate;

- ing. Simion Sfarti și Petre Călinescu, pentru suprastructurile deschiderilor principale;

- Institutul de Construcții București – Facultatea de Poduri- a proiectat suprastructura viaductelor de la Dunăre și de peste Borcea;

- ISCIF București a studiat și a dat soluții de scurgeri hidraulice;

- ICPTT București a dat soluții tehnice pentru fundațiile pe coloane;

- ISIM Timișoara și ICIM București au studiat soluții pentru sudurile și materialul metalic la poduri;

Acestui mare colectiv de specialiști români le este atribuită paternitatea concepției și proiectarea Podurilor de peste Dunăre.

b) Furnizorii de tabliere și confecții metalice

- Șantierul Naval Galați și IPMPB Moreni au livrat tablierele pentru podurile principale peste Borcea și, respectiv, peste Dunăre;

- IPMPB Pitești și ICM Bocșa au uzinat tablierele metalice ale viaductelor peste Borcea, respectiv peste Dunăre;

c) Constructorul podurilor

Pentru execuția infrastructurilor podurilor a fost înființată o unitate specială, Grupul de Șantiere Poduri Dunărene (GSPD) Fetești, unitate în componența Centralei de Construcții Căi Ferate (CCCCF), de la București. Grupul de șantiere a fost condus de inginerii Nicușor Constantinescu (director) și Boris Poenaru, împreună cu Constantin Safta (ingineri șefi). Complexitatea construcției și întinderea șantierului pe mai mulți kilometri, la Fetești și la Cernavodă, în Balta Ialomiței, în amonte de la Călărași și aval, până la Hârșova, a avut nevoie de atragerea unor cadre tehnice ingineresti și de navigație cu experiență câștigată la alte construcții asemănătoare. Ei au fost: Alexandru Colonic, Alecu Popciu, Ion Barbu, Gheorghe Pârvan, Costel Asie, Constanton Bobâlcă- ingineri; comandant instructor George Dudu, comandanții de nave Ion Gavrila și Gheorghe Țepeluș.

Suprastructura podurilor a fost realizată de șantierul Montaje Fetești, condus de inginerul Emanoil Iacob, iar tablierele viaductelor dunărene au fost executate de Grupul de Șantiere 5 Basarabi, din cadrul Centralei Canal Dunăre- Marea Neagră, condus de ing. Gheorghe Popescu.

d) Inaugurarea podului

Construcția podului peste Borcea a început în trimestrul II din anul 1977, iar, a podului peste Dunăre, în trimestrul III 1978.

Inaugurarea podului s-a făcut în prezența lui Nicolae Ceaușescu, secretarul general al PCR și președintele României, a unor membrii din Guvern, a majorității specialiștilor care au contribuit la construcție și a unui numeros public.

Panglica inaugurală s-a tăiat în cinstea zilei de 23 august 1986.

Caracteristicile tehnice principale ale noilor poduri de peste Dunăre

a) Fundații indirecte

Tehnologiile moderne de executare a fundațiilor, folosind tipuri noi utilaje performante, au impus înlocuirea vechilor tehnologii de fundații directe, rezemate pe structuri solide de sol, săpate în chesoane închise, sub aer comprimat, prin soluții de fundații identice, realizate pe coloane din beton armat, forate la adâncimi calculate, care să transmită, prin frecare terenului din jurul coloanelor, întreaga încărcătură statică și dinamică a podurilor. Acest tip de piloți mai groși sunt calculați să nu transmită prin rezemare pe vârf a încărcăturii podului.

La pilele amplasate în albia majoră din zona inundabilă din Balta Ialomiței sau la pilele viaductelor, s-a ales soluția de forare și betonare a coloanelor grupate în cuiburi de coloane verticale sau înclinate. Ele au fost forate cu instalații de tip Benotto, cu diametrul coloanei de 1,08 m, la care tubul metalic în care se face forajul este extras, după ce armătura coloanei și betonarea a fost executată pe tronsoane de înălțime.

Studiile geotehnice efectuate au evidențiat subsoluri adânci formate din marne calcaroase, la podul peste Borcea, și din calcar, la podul peste Dunăre.

La pilele din albia minoră a fluviului, adică acolo unde apa se scurge permanent, iar subsolul, cu aproximativ aceleași caracteristici, poate să fie supus spălării sau afluierei cu aluviuni, s-a ales soluția de introducere a coloanelor prin vibrație. Coloanele metalice nerecuperabile, cu un diametru de 2,0 m, sudate în tronsoane de 10 m lungime, au avut montate, pe juguri, deasupra lor, vibroînfigătoare puternice, cu masa perturbatoare de 18 t. Pe măsură ce tronsonul se afunda în subsol, se începea săparea terenului din interiorul tubului metalic, cu ajutorul graiferelor sau al sabelor rotative. Operațiunea se repeta de fiecare dată, pentru a se reduce frecarea la înaintare, cel puțin din interiorul coloanei. În momentul când coloana a atins

adâncimea proiectată, de 30-40 m, în funcție de poziția coloanei în grup și de direcția ei, înclinată de 1,7 sau verticală, se curăță și poate să înceapă montarea armăturii coloanei și betonarea neîntreruptă până la suprafață. Carcasa de armătură a coloanei, prefabricată în ateliere specializate, construită din oțel beton PC 60, a avut prevăzute tuburi metalice pentru injectarea betonului până la cota inferioară, tuburi care au rămas înglobate și umplute cu beton (fig. 3).

Întregul cuib de coloane al unei pile a fost bătut, într-o incintă uscată, executată într-un batardou construit din palplanșe metalice recuperabile. În funcție de poziția pilelor, pilele-albie și pilele-mal, s-au ales soluții de realizare a radierului pilelor în capul fiecărui grup de coloane.

Radierul general de la baza fiecărei pile s-a realizat de la albia fluviului la cota proiectată, în chesoane radier metalice, uzinate la șantierul Naval Galați, în fundul radierului fiind prevăzute goluri, care corespund capătului fiecărei coloane bătute în fundație. Chesoanele radier au fost aduse, prin plutire, de la Galați. Problema cea mai dificilă a fost lestarea acestor chesoane radier, chiar deasupra grupului de coloane bătute. De aici, s-a început montarea subansamblelor radierului, montarea carcaselor de armătură și apoi, betonarea până la cota proiectată.

Spre deosebire de pilele-mal, pilele-albie au avut nevoie de un radier înalt, datorită lamei mari de apă la nivelele extraordinare ale fluviului la inundații, care au fost de 18,74 m- la podul Borcea și de 17,24 m- la podul peste Dunăre.

Durata de execuție a fundației unei pile, inclusiv a unui cheson radier, a fost, în medie, de 6 luni de zile. Au fost, în total, câte patru asemenea pile pentru fiecare pod.

Singură culeea mal de la Cernavodă a profitat de fundația calcaroasă a dealului omonim și s-a executat după o altă tehnologie.

b) Pilele podurilor

Elevațiile podurilor principale s-au realizat la fața văzută din moloane de granit de Măcin, iar interiorul, din beton masiv. Moloanele, în grosime de 30-50 cm, sunt dispuse, într-o primă fază, pe conturul exterior al pilei și aranjate cu precizie, calate, ancorate și etanșate la rosturi, în grupuri de 3-7 rânduri. În faza a doua, se armează interiorul pilei cu carcase dimensionate constructiv, după care, se betonează pe înălțime. Operațiunea se reia, cu același pas de montare a moloanelor, până la cota superioară a pilei.

Elevațiile viaductelor au fost executate din beton aparent turnat cu față văzută, în cofraje autoportante, dimensionate pentru a se asigura o turnare neîntreruptă a betonului. Astfel, s-au evitat, după decofrare,

rosturile și segregările de beton, care, pe lângă aspectul lor neplăcut, creează o zonă de alterare a interiorului masei de beton. În paralel, agregatele folosite la turnare au fost spălate și urmărite în fabrica de preparare continuă a betonului, cu rețele orare ale laboratorului de șantier.

În zona de variație a nivelurilor Dunării la inundații sau la ape joase, toate pilele podurilor au fost prevăzute cu avanbec și arierbec, la posul Borcea, pe înălțimi deasupra radierelor de 4-8 m, iar, la podul peste Dunăre, de 8-10 m.

c) Suprastructura

Podurile au fost dimensionate pentru cale ferată dublă.

Tablierele metalice ale viaductelor, proiectate cu linia ferată pe talpa superioară, sunt realizate din grinzi continui cu inima plină și înălțime constantă pe toată lungimea unei grinzi. Din cauza circulației trenului doar pe o singură linie, apar, în grindă, eforturi de torsiune, motiv pentru care grinda s-a uzinat în casete, care asigură rigiditatea grinzii la torsiune, transport și montaj. Casetele au fost executate din tole de tablă din oțel superior tip OCS – 52 și OL –52, lungimea uzinată a unui tronson transportat fiind de 12-26 m.

Îmbinările pe șantier ale grinzilor au fost realizate prin sudură cu electrozi speciali, livrați de Fabrica din Buzău, iar, la îmbinările nituite la tolele din OL-52, s-au folosit nituri fabricare pe șantier la foraje din bare de oțel OL-44-BD, în condițiile caietului de sarcini. Toate îmbinările sudate sau nituite au primit un certificat de calitate, obținut prin fotografie sub raze X.

d) Suprastructura viaductelor și a podului peste Borcea

Peste Borcea, suprastructura podului este un tablier metalic continuu de 3 x 140 m, încadrat de viaducte de acces pentru calea ferată și pentru șosea, fiecare pentru un sens cu două benzi de circulație. Viaductul de cale ferată de pe malul stâng este un tablier continuu cu trei deschideri: 49,50 + 50,00 + 49,50 m, iar cel de pe malul drept este alcătuit din două tabliere continue, cu câte patru deschideri: 49,50 + 50,00 + 50,00 + 49,50 m. Podul Borcea, împreună cu viaductele, măsoară 970 m lungime și este în aliniament cu o pantă continuă spre Cernavodă, de 5,8% (Fig. 4; Fig. 5).

Viaductele rutiere de la podul Borcea, care coboară pe autostradă, sunt alcătuite din grinzi de beton armat pretensionat, în lungime de 50 m, fiind cele mai mari construcții de acest gen din țară.

e) *Suprastructura podului și viaductelor la podul peste Dunăre.*

Peste Dunăre, suprastructura pentru calea ferată a fost alcătuită, pentru malul stâng, din 17 deschideri pe viaduct, însumând 1054 m, folosind cinci tipuri de tabliere metalice continue - de 60,40 + 60,90 + 60,40 m - și două tabliere simplu rezemate, de 69,50 m. După acest viaduct, urmează podul principal, comun cu cel pentru șosea, realizat din trei deschideri continue, de 140,00 + 190,00 + 140,00 m, care se termină cu culmea mal drept, cu o deschidere de 69,50 m.

Podul este în aliniament cu rampă continuă spre Cernavodă de 5,25%, asigurând un gabarit de navigație pe sub pod de 25 m înălțime la nivelul apelor medii, față de numai 12 m - la podul Borcea.

La podul peste Dunăre de la Cernavodă, viaductele rutiere au deschideri identice cu cele de cale ferată și au suprastructura alcătuită din grinzi metalice cu inimă plină, în conlucrare cu dale din beton armat pretensionate, prefabricate.

Cele două fire ale autostrăzii din Balta Ialomiței trec pe sub viaductele podului existent și ale podului nou, cu axul în curbă, pentru a se înscrie separat pe consolele rutiere laterale ale podului principal, dreapta, stânga.

Grinzile principale ale posului sunt grinzi cu zăbrele cu tălpi paralele, cu calea jos, având zăbrelele în sistem triunghiular, cu montanți înalți de 17 m și cu panouri de 10 m.

Liniile ferate pe pod sunt așezate la partea inferioară între grinziile principale, rezemând pe lonjeroni distincți pentru fiecare cale, cu prindere directă fără traverse. Asamblarea îmbinărilor pe șantier s-a făcut cu nituri și șuruburi de înaltă rezistență (fig. 6).

BIBLIOGRAFIE

I. *Volume, studii și articole*

***, *Din tezaurul documentar dobrogean*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din RSR, București, 1988

Avram, C., *Betonul armat în România*, vol. II, Ed. tehnică, București, 1987

Bellu, R., *Mica monografie a căilor ferate din România. Regionalele de cale ferată Galați și Constanța*, vol. IV, Ed. Publiferom, București, 1999

Covacef, P., *Portul Constanța. O sută de ani de la inaugurarea lucrărilor de construcții*, în "Analele Dobrogei", serie nouă, II, nr. 1, 1996

Gabrielescu, C.O., *Podul Regele Carol I*, în "Buletinul Societății Politehnice", XXVII, nr. 5, 1911, p. 1020-1037

Gafencu, Gr., *Preliminaires de la guerre de l'est de l'accord de Moscou*

(21 Aout 1939), *aux hostilités es Russie* (22 juin 1941), Ed. Egloff, Paris, 1984

Ionescu, M.D., *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Ed. Docec, București, 1904

Iordănescu, D.; Georgescu, C., *Construcții pentru transporturi în România*, 2 vol., Ed. CCCF, București, 1986

Lascu, St., *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei*, Biblioteca Tomitană, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1999

Lungu, T., *Viața politică în România la sfârșitul sec. al XIX-lea (1888-1899)*, Ed. Științifică, București, 1967

Prager, E., *Betonul armat în România*, vol. I, Editura tehnică, București, 1979

Scott, J.S., *The Penguin Dictionary of Civil Engineering*, Fourth Edition, 1991

II. Anuare, Arhive, Biblioteci Publice, Dicționare

"Analele Dobrogei (Arhiva Dobrogei), Revista Societății Culturale Dobrogene", Seria Veche, Cernăuți, 1916, 1919, 1920-1938

"Buletinul Institutului de Meteorologie și Hidrologie", colecția 1960-1990

"Buletinul Societății Politehnice din România"

"Buletinul Societății Regale Române de Geografie", colecția 1876-1942

"Dobrogea cincizeci de ani de viață românească, volum omagial la semicentenarul reanexării Dobrogei", , Ed. Cultura Națională, București, 1928

Arhivele Naționale București, fond Senat, MLP, Tribunal, Casa Regală, fond microfilme Anglia, Austria, Franța, Rusia

Arhivele Naționale filiala Constanța, fond DNM, Primărie

Biblioteca Academiei Române, fondul de carte, stampe, hărți, fotografii ș.a.

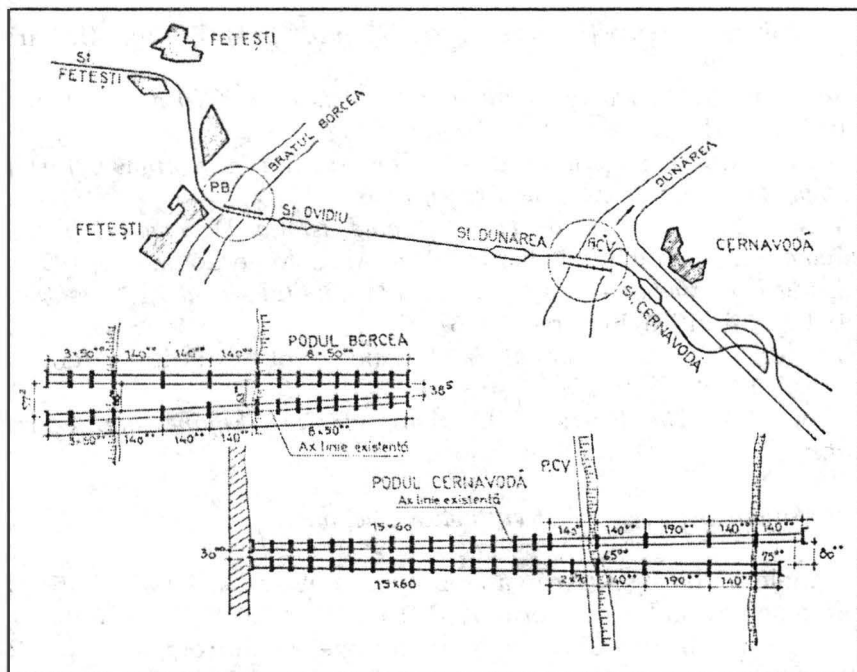

Fig.1 - Ansamblul noilor poduri peste Dunăre, în raport cu podurile vechi ale lui Anghel Saligny.

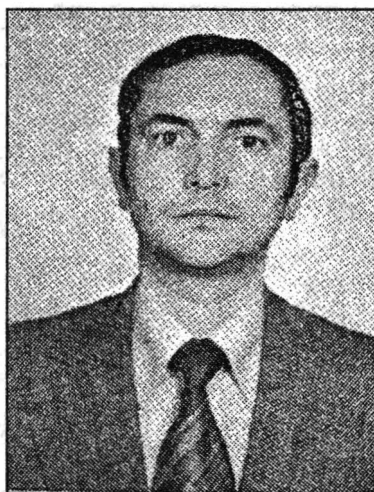

Fig.2 - Dr. ing. Dragoș Teodorescu, șeful de proiect complex al podurilor de peste Dunăre.

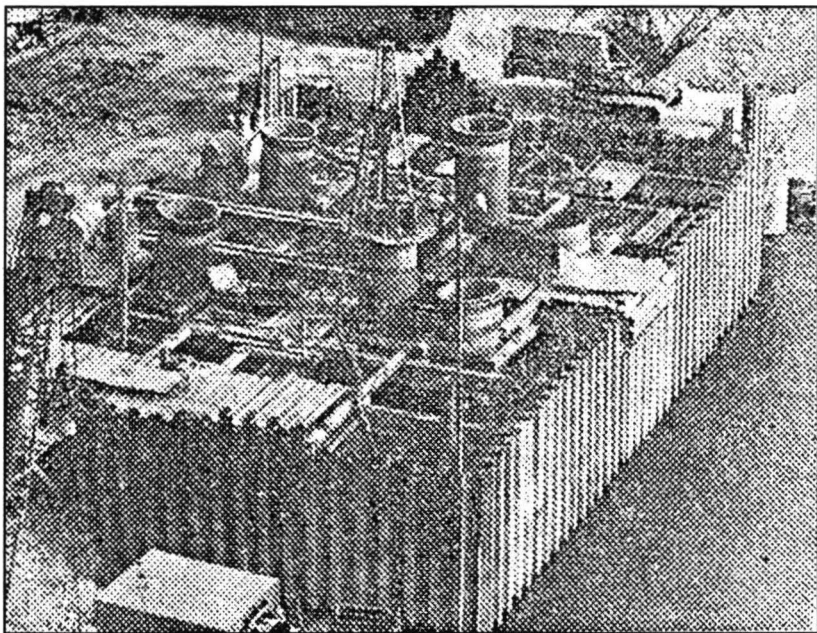

Fig. 3 - Incinta de palplanșe metalice a pilei – mal de la Cernavodă.

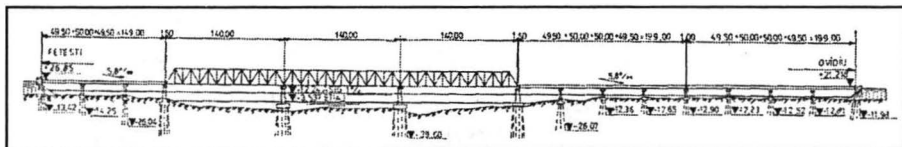

Fig. 4 - Schema viaductelor de acces și a podului peste Borcea.

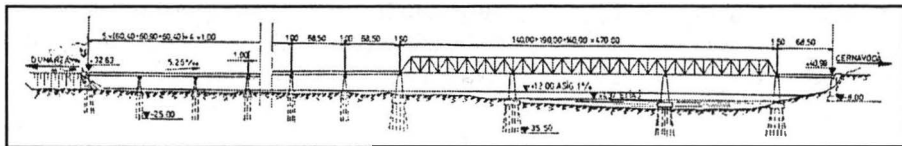

Fig. 5 - Schema viaductelor de acces și a podului peste Dunăre.

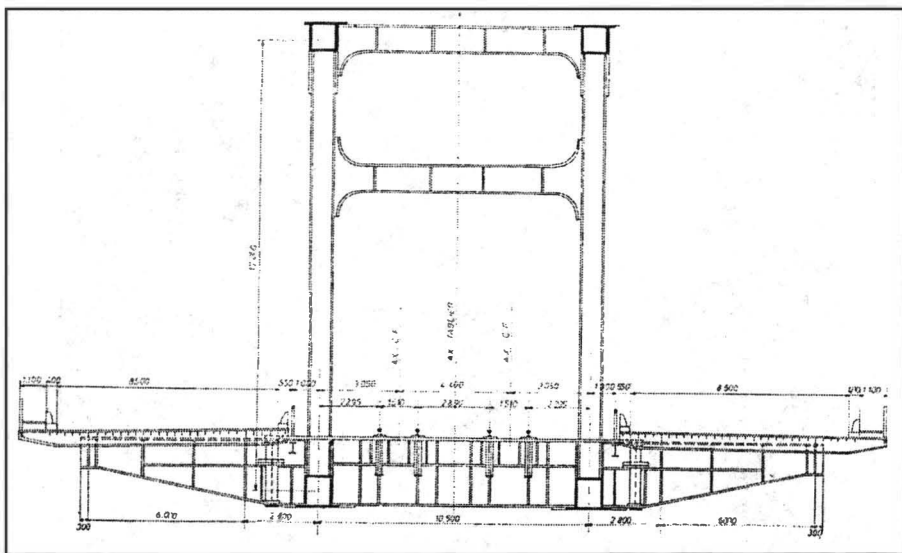

Fig. 6 - Secțiune transversală printr-un tablier metalic al podurilor.

CERNAVODA AND FETESTI Abstract

The present paper gives a series of data about the new Danubian bridges between Cernavoda and Fetesti. Information about their position is given, about projects for their building, about the works coordinator and about the main technical features of the new bridges across the Danube.

DESTRĂMAREA ROMÂNIEI MARI: INSULA ȘERPILOR – ULTIMUL TERITORIU ROMÂNESC PIERDUT ÎN TIMP DE PACE

Harta României Mari, ciuntită adeseori în freamătul de vijelii al istoriei, dar permanentă și trainică, asemenea statorniciei mândre a Carpaților, este constituită într-un teritoriu unitar din punct de vedere fizico-geografic, istoric, etnic, lingvistic, cultural, unitar prin tot ceea ce dă unitatea unui popor, forță polarizatoare în întreg spațiul carpatic, dunărean și pontic. Ultima pârțică de pământ românesc pierdută din această hartă este străvechiul cap de pod de la Gurile Dunării – Insula Șerpilor, “un bulgăre de humă”, aruncat în apele Mării Negre.

Marea Neagră reprezintă un rest din lacul Pontic, desprins din Marea Sarmatică. Din punct de vedere geografic, ea este o mare închisă. Însă, prin poziția sa, ea este o mare intercontinentală, legată, prin Strâmtoarea Bosfor (30 km lungime, 750-3600 m lățime, 27,5 –120 m adâncime) de Marea Mediterană și prin Strâmtoarea Kerçi (41 km lungime, 9,2 –15 km lățime, 10-18 m adâncime), de Marea Azov. Are suprafața de 413.490 km², adâncimea medie de 1282 m, cea maximă de 2245 m, un volum de 529.955 km³, lungimea maximă de 1148 km (între Golful Burgas și gura râului Ingur), lățimea maximă de 606 km și salinitatea de 20-22%. Țărmul românesc, de 245 km lungime, prezintă un aspect diferențiat: între gura Musura și Constanța este jos, cu plaje întinse; către sud, este înalt, cu faleză de 2-40 m înălțime.

Zona uscatului continental se prelungește sub apele mării, până la adâncimi de 180-200 m, sub numele de platforma continentală. Din actualul bazin marin, platforma continentală ocupă circa 35%. În dreptul țărmului românesc, unde este ușor înclinată către E, are o lățime de 100-200 km, care se îngustează de la N spre S, și o suprafață de circa 30.000 km². La N, o paralelă ce ar porni de la gura Musura și ar ajunge la țărmul Crimeei nu ar intersecta taluzul continental în toată lungimea ei, adâncimea apei nefiind mai mare de 70 m. Platforma continentală atinge lățimea maximă de 200 km în dreptul gurii Portița, apoi se îngustează, treptat, la circa 100 km, la paralela localității Vama Veche. Panta de 1,4%, înregistrată în sectorul nordic al platformei continentale, se accentuează la 2,2% către S. Pe această întinsă platformă continentală, uscat acoperit de apele mării, dovadă

structura geologică și văile submarine identificate și azi, între curbele batimetrice 20 și 50 m, se află situată Insula Șerpilor¹.

Insula Șerpilor este cea mai mare din Marea Neagră, foarte săracă în insule, dintre ele mai făcând parte: Insula Sacalin - ivită târziu din valuri în epoca modernă, în 1897, și aflată la S de gura de vărsare a brațului dunărean Sfântul Gheorghe-, Insula Kefken, situată la 55 km de Strâmtoarea Bosfor și câteva insulițe și stânci emerse aflate spre S, în golful Burgas și în limanul Berezan².

Insula Șerpilor se află în partea vestică a bazinului marin, fiind situată în fața Gurilor Dunării, mai exact a brațului Sulina, la o distanță de circa 45 km (44814 m) de orașul Sulina, pe coordonatele de 45°15'41" longitudine estică³. Suprafața insulei este de 170.000 m², deci 17 ha, perimetrul ei neregulat, având o lungime de 1973 m, poate fi parcurs în circa 30 minute. Lungimea insulei, aproximativ în zona centrală, de la N la S, este de 440 m, iar, de la E la V, de 414 m. Urmând direcția NE-SV, inclusiv prin peninsula aflată în NE, avem cel mai lung diametru al insulei, de 662 m⁴.

Insula Șerpilor s-a format ca urmare a inundării uscatului de apele Mării Negre. În acest sens, s-a demonstrat, pe baza evoluției paleogeografice, geologice, identitatea uscatului dobrogean cu cel al insulei și originea continentală a acesteia. Mișcările complexe din erele geologice ale scoarței au inundat Insula Șerpilor și au scos-o la suprafață, dar nu au înlăturat originea comună a insulei cu Dobrogea, străvechiul pământ românesc din care face parte⁵. Aceleași roci, aceleași vârste geologice confirmă unitatea insulei și a uscatului dobrogean. Gresii, conglomerate cuarțoase liasice, îndoite sub forma unui slab sinclinal, confirmă că actualul teritoriu insular făcea parte din aceeași catenă Kimmerică ca și munții din nordul Dobrogei⁶.

Privită în ansamblu, insula apare ca o stâncă uriașă, așezată în bătaia neconținută a valurilor, având, în general, forma unui patrulater cu laturile neregulate. Altitudinile cresc, în general, dinspre zonele marginale către zona centrală, unde se conturează un platou, relativ neted, pe care se înregistrează cota maximă de circa 40 m. Țărmurile înalte, terminate cu faleze, dau insulei aspectul unei cetăți, înconjurată de ziduri înalte de piatră, ceea ce i-a impresionat, probabil, foarte puternic pe primii navigatori care au descoperit-o, au făcut să se nască aici minunatele legende despre aceste locuri. Uscatul dobrogean nu poate fi zărit de pe insulă, dat fiind înălțimea redusă atât a ei, cât și a zonei continentale⁷. Țărmurile din S și E, înalte de până la 21 m, au faleze cu pante abrupte, prăpăstioase chiar. Ambele au o linie sinuoasă, formând, fiecare în parte, câte un golf larg. În NE este o peninsulă, a cărei altitudine nu depășește 12 m. Țărmul nordic este mult mai jos, cu stâncile abia ieșind din mare, dar tot sinuos,

prezentând un golf foarte larg, pe când cel vestic, ce este cam tot atât de jos, este aproape rectiliniu⁸.

Adâncimile apei mării în apropierea țărmurilor sunt, în ordine crescătoare următoarele: în N 5-6 m, în V 10-16 m, în E 9-19 m, iar în S 10-16 m. Țărmul din N se exclude din start, prin adâncimea sa mică, pentru ancorarea navelor, iar celelalte țărmuri prezintă golfuri prea lungi pentru acostare. În plus, Insula Șerpilor este înconjurată de blocuri stâncoase, mai mari sau mai mici, care se înalță atât deasupra apei, cât și submerse. În acest caz, nici un vas nu poate risca o mai mare apropiere de 50 m de țărm⁹.

Regimul climatic general este caracterizat prin veri cu o căldură îndulcită de briza și de apa mării și ierni cu temperaturi nu prea coborâte, dar marcate adesea de vânturi puternice, reci și umede, punctate de viscole¹⁰. Temperatura medie anuală este de 11,1°C, dar media lunii celei mai calde, iulie, urcă până la 22,4°C și scade în luna cea mai rece, ianuarie, la 0°C. Numărul zilelor de îngheț este destul de redus, 84,2, iar înghețul mării în jurul insulei este o excepție, așa cum s-a întâmplat în anul 1929¹¹. Aversele de ploaie sunt foarte frecvente. Stratul de zăpadă are caracter episodic și grosimi neînsemnate. Ceața este un fenomen frecvent iarna și primăvara, reprezentând mari pericole pentru navigație; iar apa potabilă lipsește¹².

Vegetația insulei, deși are peste 70 de specii de plante, grupate în elemente de stepă ierboasă și licheni, este total lipsită de elemente lemnoase, chiar și de tufișuri, fiind o vegetație de stepă, dominată de buruieni pitice, ce rezistă, cu stoicism, secetei și vânturilor¹³. La o primă constatare, având în vedere mărimea insulei, fauna este bogată, aproximativ identică cu cea a litoralului dobrogean, cu circa 200 de specii și subspecii, dominată însă de păsări - circa 150 de specii -. O analiză atentă evidențiază însă realități mai puțin încurajatoare: dintre păsări, elementul faunistic principal, numai două sunt staționare, au cuiburi și scot pui în insulă: pescărușul argintiu și cormoranul lui Aristotel. Fauna este completată cu încrengătura viermilor, cu insecte și cu reptile¹⁴.

Istoria Insulei Șerpilor se confundă cu istoria Dobrogei, a Gurilor Dunării. Insula nu a fost locuită în preistorie, dar, la sfârșitul paleoliticului inferior și în cel mijlociu, vânătorii neanderthalieni sunt atestați arheologic în tabere sezoniere, amenajate în aer liber, pe coasta Mării Negre, deci în jurul anului 40.000 î.Hr.¹⁵. Istoria scrisă a insulei începe în anul 777 î.Hr., fiind legată de legenda eroului troian Ahile, prin lucrarea lui Arctinus din Milet, intitulată *Aethiopida*, în care povestește că zeița Thetis "luând de pe rug pe fiul său Ahile, îl duse în insula albă Leuce"¹⁶.

Grație ionienilor din Milet, timp de unsprezece secole, prin marele

templu închinat lui Ahile, zeificat și oracolul de aici, Insula Albă (Strălucitoare), s-a bucurat de un mare renume în lumea antică. Chiar și după instaurarea hegemoniei persane, Insula Șerpilor își va menține tradițiile rituale, fiind impasibilă la hegemonia maritimă ateniană, la invazia celtilor, la expansiunea Regatului Pontului și la transformarea, din ultimul sfert al veacului I d.Hr., a Pontului Euxinus, timp de trei secole, într-un *"lac roman"*. Splendidele construcții ale orașului întemeiat de Constantin cel Mare, Constantinopolis, inaugurat în anul 330, și rapida expansiune a creștinismului la Gurile Dunării de Jos vor face ca faima insulei lui Ahile să pălească¹⁷.

În evul mediu, insula a primit alte nume, date, de cele mai multe ori, de populațiile din zona țărmului. Astfel, ea s-a numit *"Selina"* sau *"Cacearia"* (probabil *"Chazaria"*), mai apoi *"Isola Rosia"*, *"Nisi"*, *"Rubra"* sau *"Rubea"*. În secolul XV, pe o hartă întocmită de Fredutius de Anacona, insula era trecută sub denumirea de *"Fiodonixi"*, provenită din grecescul Phiodonisi – Insula Șerpilor. Acest nume nou îl aflăm și din hărțile rusești, *"Zmeinoi Ostrov"*, sau turcești *"İlan Adassi"*, toate traducând același nume – Insula Șerpilor¹⁸.

La sfârșitul secolului XV și începutul secolului XVI, Imperiul Otoman, aflat în plină ascensiune, a impus țărilor române acceptarea suzeranității otomane, păstrându-și, totuși, statutul de autonomie, fără a deveni vreodată pašalâc. În acest context istoric, Insula Șerpilor trece sub ocupația turcească. Prin Tratatul de pace de la București, din 28 mai 1812, Rusia devine riverană la Gurile Dunării și ocupă teritoriul românesc cuprins între Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră – Basarabia. În legătură cu Insula Șerpilor nu se amintea nimic, dar încurajată de un protocol încheiat în 1817, între ambasadorul Imperiului Țarist la Constantinopol și Poarta Otomană, prin care brațul Sulina, principalul braț navigabil al Dunării, trecea sub stăpânirea Rusiei, aceasta a considerat insula ca aparținându-i, dovadă dese expediii organizate aici, fără nici un consimțământ al puterii suzerane, Imperiul Otoman¹⁹. În 1823, însuși amiralul flotei ruse din Marea Neagră, Grieg, îl trimite pe locotenent comandorul Kritsky să facă cercetări în Insula Șerpilor, prilej cu care mai găsește ruine din celebrul templu (din epoca ciclopică) al lui Ahile și întocmește un plan atât al insulei, cât și al vestigiilor lăcașului de cult antic²⁰.

În anul 1827, Convenția de la Akkerman, între Rusia și Turcia, confirmă acordul din 1817, prin care se preda Rusiei, brațul Sulina; iar prin tratatul de pace ruso-turc de la Adrianopol, Rusia primea și brațul Sfântul Gheorghe, care o făcea stăpână și peste Delta Dunării²¹. Deși în tratat nu se pomenea nimic de Insula Șerpilor, se înțelege că, în conjunctura în care Rusia controla cele două brațe - Sulina și Sfântul Gheorghe - insula, aflată în fața primului, rămânea, de facto, în posesia

ei. În acest context, în 1837, 1842 și 1846/1847, pentru a orienta navigația în zonă, rușii au ridicat în insulă un far, folosind, fără nici un discernământ, blocurile de piatră din ruinele templului lui Ahile.

Tratatul de pace de la Paris din 1856, ce redase Moldovei, sudul Basarabiei (județele Cahul, Ismail și Bolgrad) și Delta Dunării, nu prevedea nimic despre Insula Șerpilor. Abia la 6 ianuarie 1857, plenipotențiarilor puterilor semnatare, întruniți, încă odată, la Paris, convin, într-un protocol, că Delta Dunării și insulele care o formează *"vor fi repuse sub suzeranitatea imediată a Sublimei Porți de care dispuneau înainte"*. În acest protocol, s-au consemnat, în ceea ce privește Insula Șerpilor, ocupată de armata turcă în 1856²², următoarele: *"Plenipotențiarilor recunosc, de asemenea, că, întrucât Tratatul de la Paris ca și tratatele încheiate anterior între Rusia și Turcia au păstrat tăcerea asupra soartei Insulei Șerpilor, se cuvine ca această insulă să fie considerată ca o dependență a Deltei Dunării și, în consecință, trebuie să urmeze destinația acesteia"*. Totodată, în Protocol, se prevedea că guvernul otoman se angaja să întrețină, pe insulă, un far, pentru asigurarea navigației spre Dunăre sau spre Odessa.

Deci *"primul document de drept internațional care se referea în mod expres la Insula Șerpilor este protocolul încheiat la Paris, la 6 ianuarie 1857"*²³. Comisia Europeană a Dunării, creată de Congresul de pace de la Paris din 1856, și-a exercitat jurisdicția între Sulina și Isaccea, inclusiv în Marea Neagră, asupra farurilor construite de acest organism în Insula Șerpilor²⁴.

Tratatul de la Berlin, încheiat la 1/13 iulie 1878, ce a recunoscut independența de stat a României, confirma și reunirea (conform articolului 46), atât a insulelor, formând Delta Dunării, cât și a Insulei Șerpilor și a Sangeacului Tulcei, cu patria-mamă. Insula Șerpilor, împreună cu Delta Dunării, a trecut în posesia României, practic, la 12 aprilie 1879²⁵.

Efemera pace-dictat de la București din 24 aprilie /7 Mai 1918, care impunea condiții grele României, prevedea cedarea către Puterile Centrale a întregii Dobroge, cu portul Constanța, controlul brațelor Dunării și a litoralului Mării Negre din fața lor și, implicit, a Insulei Șerpilor, de către o nouă Comisie Europeană, aflată la discreția învingătorului²⁶.

Tratatul de pace de la Versailles, din 28 iunie 1919, nu amintea nimic de Insula Șerpilor, ceea ce, potrivit uzanțelor de drept internațional, însemna că era, în continuare, în posesia României, dar, fiind în zona așa-zisei Dunări maritime, se afla sub controlul Comisiei Europene a Dunării, unde hotărau Anglia, Franța și Italia. Abia în martie 1932, s-a ajuns la un *modus-vivendi*, conform căruia Comisia Europeană a Dunării avea în componență Insula Șerpilor și farul de

aici, dar steagul românesc flutura pe insulă, iar comandantul portului Sulina era recrutat *"numai dintre români"*²⁷. Conferința din 18 august 1938, de la Sinaia, trecea sectorul Dunării maritime, inclusiv Insula Șerpilor, sub administrația deplină a României²⁸.

De menționat că, după ultimatumurile sovietice din 26 și 28 iunie 1940, Insula Șerpilor nu a fost luată de U.R.S.S., ea rămânând, în continuare, României, iar, în timpul războiului, între 1 august 1941 și 25 august 1944, Insula Șerpilor s-a aflat în subordinea comandantului german, amiralul Schwerzes Mer. Ca o consecință a actului de la 23 august 1944, cinci zile mai târziu, la 28 august, un mic detașament de marinari sovietici au ocupat Insula Șerpilor²⁹. Cu toate că în Convenția de armistițiu între guvernul român, pe de o parte, și guvernul U.R.S.S., Regatului Unit și SUA, pe de altă parte, semnată la Moscova, la 13 septembrie 1944, nu era menționat nimic despre Insula Șerpilor, ceea ce înseamnă că ea rămânea românilor, în toamna lui 1945, sovieticii fixează, cu de la sine putere, frontiera maritimă româno-sovietică, înglobând Insula Șerpilor în hotarele U.R.S.S.³⁰.

La 10 februarie 1947, România a semnat Tratatul de pace de la Paris, printre ale cărui prevederi dureroase era fixarea frontierei ruso-române, în conformitate cu așa-zisul acord româno-sovietic din 28 iunie 1940 și cu acordul sovieto-cehoslovac din 19 iunie 1945, ceea ce înseamnă că frontiera sovieto-română urma brațul Chilia până la vărsarea în Marea Neagră, înglobând Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herța, iar despre Insula Șerpilor nu se pomenea nimic, aceasta rămânând, în continuare, a României.

Războiul abia încetase, rănila lăsate sângerau încă, când, clarificarea traseului frontierei de stat, recunoscută pe plan internațional, face obiectul unor demersuri ale U.R.S.S.³¹ Evenimentele au loc într-un ritm extrem de alert, astfel că, la 4 februarie 1948, cu prilejul semnării la Moscova, a Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală pe 20 de ani, de către dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri și V.M.Molotov, ministrul Afacerilor Externe al U.R.S.S.³², cele două importante personaje politice își mai pun semnăturile și pe "Protocolul referitor la precizarea parcursului liniei frontierei de stat între Republica Populară Română și U.R.S.S.". Deși face referire la tratatul de pace de la Paris din 1947, protocolul este contrar prevederilor acestuia, dând sentința, aberantă pentru dreptul internațional, potrivit căreia *"Insula Șerpilor, situată în Marea Neagră, la răsărit de Gurile Dunării, intră în cadrul U.R.S.S."*³³.

La 28 mai 1948, ca efect al protocolului de la Moscova, se semnează, chiar pe Insula Șerpilor, numită și Insula Zmeinai, de către Nikolai Pavlovici Sutov, prim-secretar de ambasadă, în calitate de reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine al U.R.S.S. și Eduard

Mezincescu, ministru plenipotențiar, în calitate de reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine al R.P.R., un simplu proces-verbal, prin care, la ora 12, Insula Șerpilor *"a fost înapoiată"* Uniunii Sovietice, de către Republica Populară Română, prevăzându-se că, în acest scop, *"s-au făcut formele legale de cedare a insulei"*. Termenul de *"a fost înapoiată"* este cu totul illogic și injust, deoarece Insula Șerpilor nu a aparținut niciodată U.R.S.S. În privința formelor legale, deoarece organele abilitate – Sovietul Suprem al U.R.S.S. și Marea Adunare Națională a R.P.R. – nu au ratificat niciodată Protocolul Sovieto-Român, încheiat în 1948, el este nul din punct de vedere al normelor de drept internațional, și anticonstituțional³⁴.

În urma dezintegrării U.R.S.S. și a proclamării independenței Ucrainei (24 august 1941, reconfirmată la 1 decembrie, același an), ea devine noul vecin al României, pe o lungime a frontierei de 485 km. Având o suprafață de 603.700 km², este a doua țară ca mărime din Europa, situându-se, ca populație, pe locul al cincilea pe continent, cu a doua armată (după a Federației Ruse, al cărui efectiv este de 700.000 militari, ea posedând și arme nucleare și strategice. După dezmembrarea U.R.S.S., insula era sub un "condominium" între Federația Rusă și Ucraina, din punct de vedere militar, iar, din punct de vedere politic, aparținea Kievului.

Deși, astăzi, Insula Șerpilor se află în apele teritoriale ale Ucrainei, ca o moștenire a granițelor teritoriale ale fostei U.R.S.S., ea se află în "zona contiguă" a Ucrainei și României, adică, în fâșia de mare care se extinde dincolo de limita exterioară a mării teritoriale, până la o distanță de 24 mile marine, de la liniile de bază spre larg. Din punct de vedere geografic și istoric, Insula Șerpilor aparține, incontestabil, României, însă, din cauza multiplelor avantaje geostrategice pe care aceasta le oferă statului posesor, revenirea sa la patria-mamă este foarte greu de realizat în noile condiții de după destrămarea U.R.S.S.

În acest sens, partea rusă a concluzionat ferm: *"problema este de competența Guvernului Ucrainei"*, refuzând detalierea subiectului. Ucraina, bazându-se pe capacitatea militară, pe relațiile excelente stabilite cu S.U.A. și, mai ales, pe interesul României în semnarea tratatului româno-ucrainean, a respins, categoric, orice referire la pactul Ribbentrop-Molotov și a considerat toate teritoriile actuale stăpânite ca *"pământurile sale"*.

În acest context, la 2 iunie 1997, la Neptun, factorii politici responsabili de conducerea destinului României au săvârșit greșeala politico-istorică, deosebit de gravă, de a încheia, în condițiile date, tratatul româno-ucrainean, cedând astfel, definitiv, din punct de vedere juridic, dreptul incontestabil asupra nordului Bucovinei, sudului Basarabiei, ținutului Herța și a Insulei Șerpilor. Referindu-se

la aceasta din urmă, fostul președinte al României, Emil Constantinescu, a fost extrem de clar: "Insula Șerpilor este teritoriu ucrainean"³⁶.

Analizând consecințele acestui tratat, academicianul Florin Constantiniu remarcă: "În 1997, pentru prima dată de la constituirea României Mari, un guvern român a cedat părți ale teritoriului național fără a fi amenințat cu agresiunea (ca în 1940), sau fără a se găsi sub presiunea ocupantului străin (ca în 1944 și 1947). Opinia publică românească nu a perceput dimensiunea dramatică a evenimentului".

NOTE

1. Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *Insula Șerpilor*, Casa de Editură și Presă "Viața Românească", București, 1991, p. 7-8
2. Petre Dogaru, *Insula Șerpilor în calea rechinilor*, Ed. Saeculum I.O. și Ed. Vestala, București, 1996, p. 18
3. Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *op.cit.*, p. 7
4. *Ibidem*, p. 9
5. Petre Dogaru, *op.cit.*, p. 20
6. Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *op.cit.*, p. 13
7. *Ibidem*, p. 14-15
8. Petre Dogaru, *op.cit.*, p. 21
9. *Ibidem*, p. 21-22
10. Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *op.cit.*, p. 17
11. Petre Dogaru, *op.cit.*, p. 22
12. Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *op.cit.*, p. 18
13. *Ibidem*, p. 20
14. *Ibidem*, p. 22
15. Petre Dogaru, *op.cit.*, p. 8-9
16. Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *op.cit.*, p. 27
17. Petre Dogaru, *op.cit.*, p. 9
18. Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *op.cit.*, p. 26-27
19. C.Cârțână, I.Seftiuc, *Dunărea în istoria poporului român*, Ed. științifică, București, 1976, p. 33
20. Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *op.cit.*, p. 30
21. C.Cârțână, I.Seftiuc, *op.cit.*, p. 34
22. M.Drăghicescu, *Istoricul principalelor puncte pe Dunăre de la Gura Tisei până la Mare și de pe coastele mării de la Varna la Odessa*, București, 1943, p. 491
23. Petre Dogaru, *op.cit.*, p. 62
24. C.Cârțână, I.Seftiuc, *op.cit.*, p. 99
25. M.Drăghicescu, *op.cit.*, p. 494
26. C.Cârțână, I.Seftiuc, *op.cit.*, p. 119
27. *Ibidem*, p. 268
28. Petre Dogaru, *op.cit.*, p. 11

29. *Ibidem*
30. *Ibidem*
31. Vasile Cucu, Gheorghe Vlăsceanu, *op.cit.*, p. 49
32. Petre Dogaru, *op.cit.*, p. 77
33. *Ibidem*
34. *Ibidem*
35. *Ibidem*, p. 77-78
36. Tiberiu Tudor, *Istoria dramatică a teritoriilor românești ocupate. Tratatul cu Ucraina*, Ed. Ion Creangă, București, 2000, p. 11

THE BREAKING APART OF GREATER ROMANIA: ȘERPILOR ISLAND – THE LAST OF THE ROMANIAN TERRITORIES TO BE LOST DURING PEACE TIME

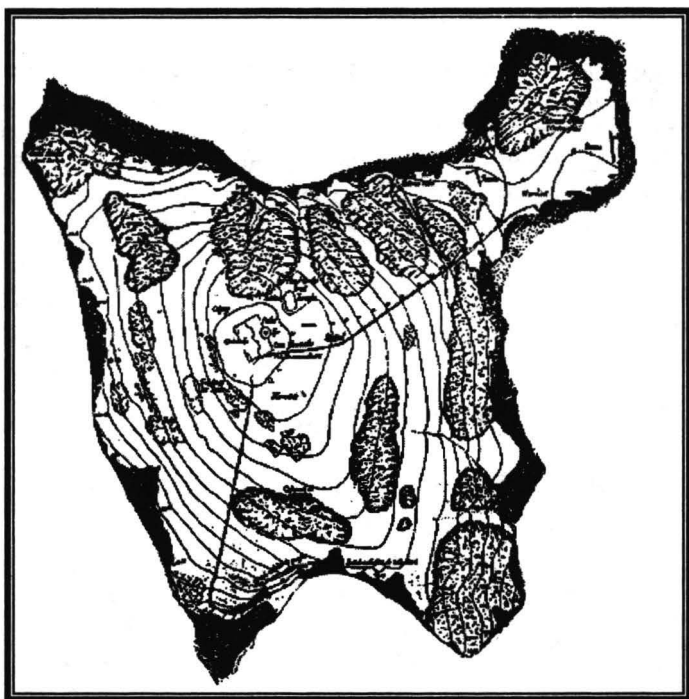
Abstract

The author presents the history of Șerpilor Island, an ancient Romanian territory lost during peace time, on June the 2nd 1997 at Neptun, when the politicians that governed Romania's destiny made the great mistake of signing the Romanian – Ukrainean treaty. This way, Romania's rightful claims over Northern Bucovina, Herța land and Șerpilor Island were given up for good.

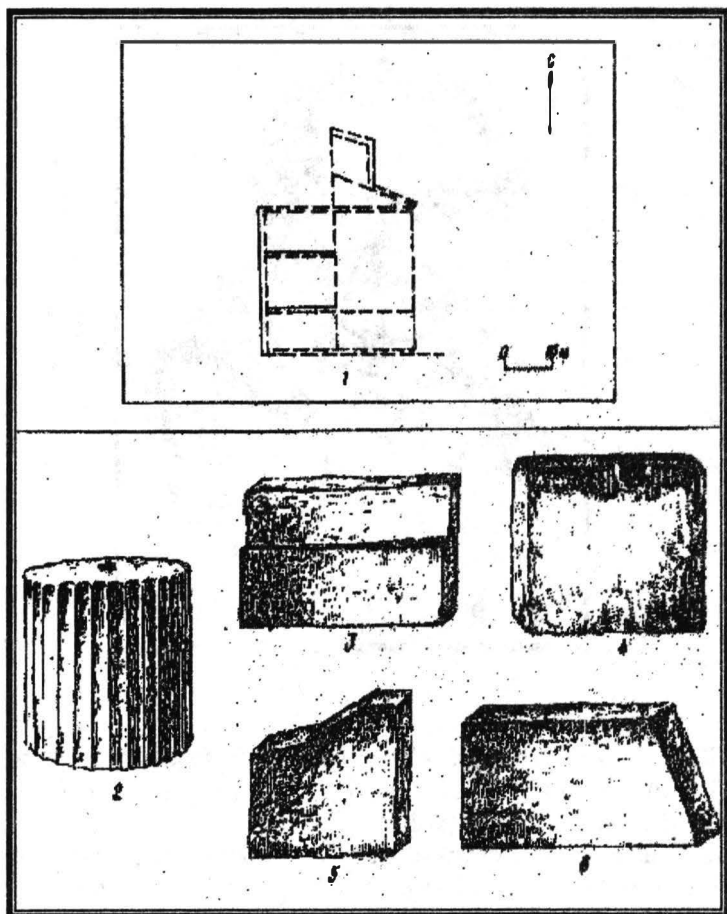
TEMPLUL LUI ACHILLE DIN INSULA ȘERPILOR

Insula Șerpilor a fost cercetată, pentru prima dată, în anul 1823¹, de locotenentul comandor Kritzky, din ordinul amiralului Grieg, comandantului flotei ruse din Marea Neagră.

Kritzky a cercetat insula temeinic, rezultatele eforturilor sale concretizându-se în întocmirea primei hărți precise a insulei; dând peste ruinele celebrului templu antic², dedicat lui Achille – urme relativ intacte, la vedere, ușor de cercetat -, el a realizat și planul acestuia.

Prima hartă a Insulei Șerpilor, realizată de Kritzky (1823)

Planul templului (sus) și urme ale templului (jos),
conform schițelor făcute de Kritzky (1823)

Prețioasele sale note, harta insulei și planul templului antic, Kritzky le-a înaintat, ca militar de carieră, la încheierea unei misiuni ordonate, superiorului său³, care le va pune la dispoziția unui specialist, arheologul german H.K.E.Koehler, iar acesta, conștient de ineditul și valoarea deosebită a informațiilor în a căror posesie intrase, le-a publicat în anul 1827 (la St.Petersburg)⁴.

H.K.E.Koehler

Lui Kritzky îi revine marele merit de a fi descoperit și sesizat – primul! – lumea științifică europeană în legătură cu urmele arheologice din antica Leuké (Alba).

Întrucât autorii antici, n-au dat datele tehnice privind templul lui Achille⁵, datele arheologice au rămas unica sursă pentru reconstituirea imaginii de altădată a acestuia.

Kritzky a găsit în insulă doar o parte a urmelor acestui templu, respectiv baza pe care acesta fusese ridicat; el a mai consemnat, ca importante, două ziduri, a căror înălțime (de la sol) atingeau cca. 35-40 cm.⁶

După datele ridicate în teren de către Kritzky, după planul templului, dar și după cele publicate de către arheologul H.K.E.Koehler, reiese că templul – „*de o mare vechime*”⁷ - avea o suprafață considerabilă pentru acele timpuri (892,22 m²), faptul acesta confirmând, dintr-un unghi de vedere particular, venerația și prețuirea de care se bucura (eroul) Achille în lumea greacă antică.

*Templul*⁸ avea o formă pătrată, fiecare dintre laturile sale măsurând 29,87 m⁹.

Un zid, ce trecea de la nord la sud, împărțea templul în două părți

egale (446,11 m²). Jumătatea vestică a templului era împărțită în trei părți egale (fiecare de 148,70 m²). Corpul principal, adică jumătatea estică a templului, avea un despărțământ cu dimensiunile de 15, 93 m lungime și 11,93 m lățime (190,04 m²).

În partea estică a templului – partea sa cea mai importantă (cella), se aflau sanctuarul¹⁰ și statuia lui Achille, iar, în partea vestică, oracolul, spațiul pentru ofrande și daruri (opistodom), precum și cel pentru preoții templului.

Raportat la topografia insulei, templul se afla situat în partea de est a acesteia, îndreptat – după cum spunea Philostrate și după cum au confirmat-o și urmele arheologice – spre Maeotida (Marea de Azov).¹¹

Templul, la fel ca și celelalte construcții antice de pe insulă, aparțineau arhitecturii vechi grecești, respectiv epocii ciclopice.¹² La această concluzie s-a ajuns, plecându-se de la faptul că el avea ziduri masive, formate din blocuri mari de piatră albă (calcar alb), puțin cioplite și îmbinate între ele fără folosirea mortarului, asemănător modului în care fusese ridicate și alte construcții de acest gen, descoperite în arealul Thesaliei și Thraciei. Blocurile de calcar alb erau placate cu marmură albă,¹³ prezența acesteia fiind semnalată de aproape toți cei care au cercetat insula.¹⁴

Impunător și monumental, de o frumusețe și o eleganță aparte, templul închinat lui Achille în insula Leuké (Alba) a fost, totodată, o veritabilă capodoperă a arhitecturii antice¹⁵.

În afara urmelor templului, în partea de est și de vest a insulei, au mai fost sesizate urmele a încă trei construcții, relativ mari, făcute din același material ca și templul și datând din aceeași perioadă, sau o perioadă imediat apropiată.

Urmele a două dintre zidurile acestor construcții au mai putut fi încă sesizate, cu ușurință, de către N.N. Murzakevici, în anul 1841, și cu mare greutate, de către alți cercetători, în anul 1891.

În legătură cu rosturile acestor ziduri, opiniile variază.

După Kritzky, ele erau menite „a împiedeca năruirea de pe insulă, aceasta fiind înclinată în partea apuseană a sa”.

După Koehler, ele au fost ridicate cu scopul de a împiedica „atacurile dușmanilor, care ar fi căutat să năvălească în ostrovul lui Achille și să garanteze în același timp, cele două edificii ce serveau spre a păstra bucatele aduse de călători lui Achille pentru jertfă, preoților și paznicilor pentru întreținere”.¹⁶

În legătură cu rosturile unui al treilea zid, nu s-a formulat încă nici o opinie.

Pe insulă, s-au mai descoperit trei puțuri și o cisternă, situată pe platforma nordică a templului¹⁷.

Legat de dimensiunile și dispunerea spațială a templului, Koehler

a emis, pentru prima dată, presupunerea potrivit căreia, de-a lungul timpului, acesta a suferit unele modificări arhitectonice.¹⁸

Referindu-se la această presupunere, iată ce opinie a formulat George Popa-Lisseanu (1891): *“Este foarte probabilă presupunerea lui Koehler că dispozițiunea antică a templului a fost modificată în timpul atâtor mii de ani. S-ar fi putut chiar ca în antichitate, adoratorii lui Achille, văzându-i templul în dărăpănare să-l fi reconstruit, adăugându-i poate elemente noi; s-ar fi putut de asemenea ca, în cursul evului mediu, cultul eroului grecilor, căzând în desuetudine, prin introducerea creștinismului, să se fi făcut oarecare modificări noi. Căci cine poate ști ce fel de oameni își vor fi găsit refugiul în cursul vremilor într-această insulă retrasă. În orice caz nu este inadmisibilă părerea că planul, pe care îl dăm noi aici după indicațiile lui Kritzky de la începutul acestui secol [XIX], ar putea să nu fie întocmai planul templului eroului național al grecilor de pe timpul îndepărtatei cuceriri a Troiei”*.¹⁹

În ceea ce ne privește, nu împărtășim o atare presupunere, din următoarele motive: templul lui Achille din Leuké era foarte venerat și prețuit, implicit bine îngrijit; în antichitate, în domeniul marilor construcții de cult, odată realizată o construcție, cazurile de modificări aduse acesteia au fost fie extrem de rare și minore, fie au lipsit cu totul; reconstruirea templului sub romani, bizantini, ar fi lăsat, cu certitudine, urme scrise, ori așa ceva nu există; o atare operație arhitectonică, având în vedere cadrul geografic în care era amplasat templul, problema materialelor de construcție presupunea eforturi și cheltuieli foarte mari, ori acestea fuseseră făcute deja odată; reconstrucția (modificarea) templului ar fi lăsat suficiente urme arheologice în insulă, care ar fi arătat acest lucru, chiar și în lipsa menționărilor scrise; nici o inscripție din insulă nu atestă un atare fapt; creștinismul în Dobrogea, fiind foarte vechi, nu înțelegem de ce ar fi preferat creștinii din acest areal geografic un centru de cult în insulă, când aveau la dispoziție uscatul continental; în fine, logica faptelor și analogiile cu alte cazuri din insulele mitice, dezic o atare presupunere.

Cele de mai sus, sunt suficiente argumente în sprijinul punctului nostru de vedere; a nu accepta o anumită presupunere nu trebuie să conducă nici la respingerea ei apriori, dar nici la acceptarea ei mecanică, având în vedere doar girul științific al celor doi specialiști care au susținut-o. Suntem de părere că timpul și, mai ales, noi cercetări documentare și de teren, reevaluarea materialului litic descoperit în insulă și cunoscut, vor putea confirma sau infirma atât presupunerea lui Koehler (George Popa-Lisseanu), cât și presupunerea noastră.

Până la proba contrarie șansa veridicității o are fiecare dintre ele!
Noi descoperiri arheologice vor fi făcute în Insula Șerpilor în anul

1828 când, în imediata apropiere a zidurilor templului, s-au descoperit numeroase fragmente de marmură și calcar, precum și câteva bucăți dintr-o frumoasă și îngrijit lucrată cornișă²⁰ (partea superioară, ieșită în afară, ornamentală, ce se afla sub o streășină).

Relativa izolare geografică a insulei, suprafața mică, nelocuirea ei statornică, la care s-au adăugat cultul lui Achille în antichitate și reverberațiile acestuia peste secole, frica de șerpi în Evul Mediu (când au fost considerați a fi veninoși), iată câteva dintre barierele care au făcut ca, secole după secole, insula să-și păstreze aproape intactă zestrea arheologică pe care o conținea solul și subsolul său.

„În centrul insulei – scria V.I.Pruglo (1984) – se aflau, până la 1837, fundațiile sanctuarului lui Ahile (...).”²¹

Anul 1837 poate fi apreciat, fără nici o rezervă, un an nefast pentru zestrea arheologică a Insulei Șerpilor, căci ceea ce n-au reușit să sustragă sau să distrugă cei ce au poposit sporadic și, de cele mai multe ori, neștiuți de nimeni, ceea ce n-au reușit să distrugă precipitațiile și clima insulei, în răstimpul scurs între 777 î.Hr.–1837, au reușit rușii, sistematic și într-un interval de timp extrem de scurt.

„(...) e de regretat căci nici cel puțin solitara Leuce, din mijlocul mării – scria George Popa-Lisseanu (1894) -, n-a putut rămâne neatinsă de mâinile distrugătoare ale ignoranților veacului trecut, care, tot în numele științei, ridicând un far pentru orientarea vapoarelor, au prăpădit totul!”...²²

„În 1837 – precizează S.B.Okhotnikov și A.S.Ostroverkhov (1991) – [rușii] s-au folosit de pietrele de la fundația templului pentru a construi un far”²³.

Și cum o nenorocire nu vine niciodată singură, celei de mai sus i-a urmat o alta: ceea ce scăpase de vandalizare în 1837 (e vorba de un număr de cornișe, capiteluri, baze și timpane ale unor coloane ale templului și alte piese arheologice), *„au fost aduse parțial la Sulina pentru a le duce, mai apoi, la Odesa. Dar nu au ajuns acolo. Nu se mai știe nimic despre asta”!²⁴*

În anul 1839, în urma hotărârii luate de către guvernatorul militar al Basarabiei, generalul Fiodorov, în insulă s-a deplasat, pentru a face cercetări arheologice, P.V.Soloviev, membru corespondent al Societății Istorice și Arheologice din Odessa.

Cercetând insula cu atenție, el a reușit să (mai) descopere o serie de urme vechi, între care: blocuri de marmură (pe unul dintre acestea aflându-se gravată o inscripție), câteva cornișe, monede și alte obiecte mărunte.²⁵

Anul 1841 a fost marcat, în ceea ce privea situația arheologică a Insulei Șerpilor, de două evenimente: primul dintre ele, o reeditare a vandalismului din anul 1837, datorat *antreprenorului farului*, care a dat dispoziție oamenilor din subordinea sa ca să scoată din sol toate

„pietrele” care se vedeau cât de puțin, sau se bănuiau a fi într-un anume loc, iar odată scoase, muncitorii respectivi aveau obligația de a le strânge în grămezi, cu scopul declarat de a fi folosite la noile construcții și anexe preconizate a fi ridicate pe insulă. Cel de-al doilea eveniment l-a reprezentat prima expediție, complexă, organizată în insulă, în fruntea acesteia aflându-se *arheologul N.N.Murzakevici*.

Acesta, deși a cercetat insula cu atenție și profesionalism, n-a mai putut regăsi urmele (baza) templului lui Achille! Între anii 1823-1841 – în doar 18 ani, dintre care cei de cumpănă au fost anii 1837 și 1841 -, rușii au reușit „performanța” de a șterge, pur și simplu, de pe fața pământului urmele „cheie” ale splendidului templu antic!...

În această campanie de săpături, inițiată de Societatea imperială de istorie și antichități din Odessa, arheologul rus N.N.Murzakevici a fost însoțit de A.D.Nordmann, profesor de științele naturii la Liceul „Richelieu” și de pictorul K.Basseli. În urma săpăturilor arheologice efectuate în partea de nord-est a insulei, au fost descoperite: un strat cultural (nu și alte construcții antice), mai multe fragmente arhitecturale aparținând templului, bucăți dintr-o cornișă, bucăți de marmură, multe monede, obiecte de mici dimensiuni. Pe unul dintre blocurile de piatră au fost descoperite fragmente dintr-o inscripție, care, datorită deteriorării grave a acesteia, nu a mai putut fi reconstituită integral. Rezultatele finale, cu concluziile de rigoare, au fost publicate (1844) de către N.N.Murzakevici, într-o revistă de specialitate.²⁶

În urma acestei campanii arheologice, muzeul de profil din Odessa²⁷ a primit (1841) mai multe „*detalii arhitecturale ale templului, inclusiv două fragmente dintr-o cornișă și 11 bucăți de marmură de Paros. În catalogul scris de mână chiar de E.Stern sunt citate 6 fragmente arhitecturale din Leuké. În prezent [1990] doar două fragmente din cele 6 sunt pe cale de a fi identificate*”.²⁸

Dintre inscripțiile cunoscute ca fiind descoperite în cursul secolului al XIX-lea și legate, sub o formă sau alta, de Achille și Leuké, literatura de specialitate consemnează trei inscripții care, deși puține numeric, nu fac decât să-l confirme pe Flavius Arrianus (Periplus Ponti Euxini, 32)²⁹, care sublinia că „*În templu (...) sunt inscripții, unele latine altele grecești (...) aducând laudă lui Achille*”³⁰. Flavius Arrianus sublinia că, pe lângă inscripții, în templu se mai văd „*cupe și inele și pietre prețioase*”.³¹

Prima inscripție, pe două rânduri, conservată doar parțial, a fost descoperită de P.V.Soloviev, în anul 1839, apoi dăruită (1850) muzeului amintitei societăți din Odessa. Cele două rânduri sunt săpate în piatră albă de calcar (un pedestal ?), având următoarele dimensiuni : 75 cm lungime, 63 cm lățime și 26 cm înălțime.

Textul său în limba greacă, este următorul:

... ΝΕΣΤΡΑΤΟΑΧΙΛΛΕΙ

... ΗΣ ΜΕΛΕΟΝΤΙΟΑΒΙΟΠΟΛΙΤΙ

Σ

Μενέστοατο(ς) Ἀχιλλεΐ

(Λευκ)ῆς μεδέοντι Ὀλβιοπολίτης,

Traducerea textului, care ne scutește de alte comentarii, este următoarea: „Menestratos Olbiopoliteanul a ridicat o statuie lui Achille, stăpânul Leucei”.³²

A doua inscripție s-a descoperit pe fundul unui mare vas de lut (λήκυθος) de culoare neagră, cu gâtul și mânerele de culoare galbenă.

Textul ei, (tot) în limba greacă, este următorul:

Γλαυκός με ανέφηκεν Ἀχιλλῆι Λευκη<ς> μεδέοντι παι[ε]ς Ποσιδῆ(ν)³³.

Traducerea inscripției este următoarea: „Glaucos din Posidia pe mine m-a închinat lui Ahile, stăpânul pământului Leuce”.³⁴

Acest vas, după toate probabilitățile, a fost unul dintre numeroasele daruri făcute de corăbieri în cinstea lui ΑΧΙΛΛΕΙ ΠΟΝΤΑΡΧΕΙ.

A treia inscripție, mult mai mare decât celelalte două (112 cm înălțime, 24 cm lățime și 17 cm grosime) – posibil, parte a unei statui (baza acesteia) astăzi dispărute -, este singura care se află în patrimoniul arheologic românesc (București). Textul acesteia, realizat în piatră de calcar (și nu marmură, cum afirma E.Egger), fotografiat de dr. Val.Vignard, medicul șef al Comisiei Europene a Dunării (Sulina), a ajuns, grație serviciilor de transport efectuate la baronul Alphonse d'Avril Cyrille, la citatul E.Egger care, cu greutate, dar și cu aproximație, a tradus-o și publicat-o, pentru întâia oară, (*Inscription de l'Ile de Leuce*, 1885).

Faptul că inscripția este deteriorată și incompletă, a dus la reproduceri și traduceri aproximative.

Întrucât persistau minusuri în traducere (după fotografie textul a fost greu de descifrat), el a fost restabilit și publicat, după original, în anul 1887, de Gr.G.Tocilescu.

Iată mai jos textul (incomplet), scris tot în limba greacă:

.....

.....

Ὀβιο[πολ]

αν καὶ τοὺς τε καταλαβόντας

γάλασσαν λη]στεῖαι τῶν Ἑλλήνων

ἀπέ]χιει[νεν] καὶ τοὺς μεγ' αὐίων ἐκ τῆς ν-

ῆσσοι ἐξ]έβαλεν καὶ παγαγενόμενος ἰς τὴν πόλιν

πο]λλὰ καὶ μεγάλα χγῆσιμος γέ[γ]ονεν τῷ δῆ-

μωι] Ὀλβιοπολιτῶν καὶ διὰ ταῦτα ὁ δῆμος
 αἰτ]όν καὶ ζῶντα ἐτίμησεν δωρεάι
 καὶ τ]ελευτήσαντα ἐγαψεν δημοσίαι,
 ἔδοξε]ν τῷ δῆμῳ τῶν Ὀλβιοπολιτῶν,
 στήσαι] αὐτοῦ εἰκόνα ὅπως ἂν αἱ τε πρᾶξι[ς
 αὐτοῦ μ]νημονεύωνται καὶ ἡ πόλις φανεργ[οί
 πάσι τοί]ς Ἑλλήσιν ὅτι καὶ τῆς νήσου πολ[εί-
 τας περὶ πολλοί] ποεῖται κατὰ τὰ πότγια καὶ τοὺς [φί-
 λους καὶ εὐ]νους εἰς αὐτὴν καὶ ζῶντας τιμ[αί καὶ
 τελευτήσασ]ιν α[ὐτ]οῖς ἀξίας ἀποδίδωσι
 χάριτας χτλ].

În concluzie, iată ce ne comunică acest text: inscripția nu era din Leuce, ci din Olbia³⁵ sau Olbiopolis, de pe continent; cuprinde un decret datând din secolul IV î.Hr., dat de olbiopolitani, prin care se cinstea un cetățean decedat, al cărui nume nu apare menționat, dar care se presupune că își avea baza în Leuce; în cele 15 rânduri ale decretului, se menționează că olbiopolitanii îl recompensaseră pe timpul vieții, iar, după deces, îl îngropaseră, pe cheltuiala lor, în oraș; locuitorii cetății hotărâseră să-i ridice o statuie, în semn de cinstire pentru serviciile pe care acesta le adusesese cetății și cetățenilor ei, în lupta împotriva piraților din Marea Neagră.³⁶

„Astfel, locuitorii din Olbia au hotărât să ridice statuie în onoarea lui pentru a păstra în memoria poporului tot ce făcuse pentru oraș. Și pentru a le face cunoscut elenilor că, potrivit recomandărilor străbunilor, orașul respecta și aducea omagiu defuncțiilor”³⁷

În anul 1864, la două decenii după expediția condusă de N.N.Murzakevici, în insulă sosea renumitul anticar Koehlerus care, ulterior, în descrierea vizitei sale în Insula Șerpilor, a făcut câteva afirmații interesante: că a reușit să depisteze locul bazei zidurilor templului antic (contrazicându-l astfel pe N.N.Murzakevici!), că a descoperit câteva inscripții³⁸ (nu dă detalii despre ele).

De abia în vara anului 1891, în Insula Șerpilor ajungea primul specialist român, Grigore G.Tocilescu (1850-1909), profesor de istorie antică și epigrafie la Universitatea din București. Împreună cu el, a sosit eruditul George Popa-Lisseanu, precum și un grup de studenți de la Facultatea de Litere din București, aceștia aflându-se într-o „excursiune arheologică”³⁹.

Iată ce scria, mai apoi, George Popa-Lisseanu despre cât au zăbovit și ce au făcut pe insulă: „Nezăbovind pe insulă, în excursiunea noastră, mai mult de două-trei ore (n.n.), de abia avurăm timpul necesar să facem cunoștință cu ea și cu ceea-ce în pripă puturăm vizita.

Cercetări mai de aproape n-am făcut, n-am avut timp să facem, și nu acesta era scopul călătoriei noastre aici (ci Adamclisi-ul – n.n.).⁴⁰

Impresionat de cele văzute, trei ani mai târziu (1894), el arăta că „În mijlocul platoului se mai găsesc astăzi (n.n.) urmele unui templu de o întindere neobișnuită”.⁴¹

Același specialist român făcea public un deziderat major – care, din păcate, nu și-a găsit împlinirea niciodată!... -, și anume că era „de dorit, ca statul român, astăzi stăpân pe insulă, să facă cercetări [arheologice] mai întinse și sistematice”.⁴²

Într-un interesant studiu, publicat în anul 1894, purtând sugestivul titlu „Obiectele Muzeului din Odessa referitoare la trecutul României”, Emil M.Teodorescu sublinia că: „În saltarul [sertarul] No.80 al muzeului sunt expuse o parte din obiectele găsite în insula Șerpilor: sfârâmături de vase, inscripțiile lui Achille, statuete de bronz, inele de fier, vase de lut, arșice de os, două bucăți de marmoră din templul lui Achille din insula Șerpilor, șapte bucăți de marmură tot din templul lui Achille, două baze de marmoră și 8 bucăți de pereți din hramul lui Achille etc.”.⁴³

În anul 1904, căpitanul de marină M.D.Ionescu relua cele scrise de George Popa-Lisseanu („În mijlocul platoului se mai găsesc urmele unui Templu de o întindere neobișnuită”), adăugând în plus și „rămășițele a trei ziduri și două edificii (...)”.⁴⁴

Între anii 1988-1990, Insula Șerpilor a făcut obiectul cercetărilor arheologice inițiate de către Muzeul de arheologie din Odessa și Institutul de Arheologie din cadrul Academiei de Științe din Ucraina (din partea căreia, la campania de săpături, au participat S.B.Okhotnikov și A.S.Ostroverkhov). Cu acest prilej, s-au descoperit multe urme arheologice, la aceasta contribuind și faptul că apele din imediata apropiere a insulei au fost cercetate cu ajutorul scafandrilor militari.

Potrivit declarațiilor lui Nicolae Pavlovici Peredelea – unul dintre ofițerii superiori detașați, temporar, cu serviciul în Insula Șerpilor –, „rămășițele templului lui Ahile și alte obiecte de o mare importanță istorică au fost transferate la muzeul arheologic din Odesa, iar alte obiecte, cu o vechime de 2.500 de ani au fost scoase din mare de o echipă de scafandri [militari]”.⁴⁵

„Pe ici, pe acolo – notau S.B.Okhotnikov și A.S.Ostroverkhov – se văd și acum [1991!...] rămășițele zidurilor (...)”⁴⁶ fostelor construcții din antica Leuké!

*

În ciuda adversității vremurilor și a oamenilor – concretizată în jefuirea sau vandalizarea patrimoniului arheologic ale insulei de către de corăbieri interesați sau simpli aventurieri, de către negustori avizi după bani, de către inconștienții constructori ruși ai farului din insulă (1837, 1841), a implicării soldaților armatei Rusiei țariste (și, după cum

am văzut, și a celei sovietice) în depistarea, strângerea și transferul alert al urmelor arheologice descoperite spre instituții muzeale din Odessa (în primul rând!), Moscova și Kiev, apatiei și nepăsării fostelor autorități românești (1878-1948) – în contrast cu cele ruse(sovietice) și ucrainene - față de „zestrea” arheologică a insulei, furtunile năprasnice, bombardarea sălbatecă a farului și insulei în ansamblu, în anul 1917 de către germani, iar, în timpul celui de-al doilea război mondial, de către sovietici -, zestrea arheologică a Insulei Șerpilor a fost, cert, serios diminuată, dar nu epuizată, ea mai având, cu certitudine, și alte lucruri de relevat în viitor.

Că așa stau lucrurile o confirmă și specialiști ucraineni (S.B.Okhotnikov, A.S.Ostroverkhov): „*datele obținute în urma expedițiilor [arheologice] din 1964, 1968, 1988-1989 și 1990 demonstrează că cercetările din zona templului au viitor (...) mai ales în partea de nord-est a insulei, dar și în celelalte părți (...)*”.⁴⁷

Analizând, cu luciditate, toate dovezile arheologice la care ne-am referit, nu putem să nu constatăm că, cel puțin în parte, cele scrise de către autorii antici, tradiția literară despre Leuké și cultul lui Achille, se confirmă!

Dând dovadă de o surprinzătoare intuiție – într-o perioadă în care cercetările arheologice în Insula Șerpilor abia făcuseră primii pași - George Popa-Lisseanu scria următoarele: „(...) admitem că tradițiunea clasică despre Leuce este, cel puțin în parte, adevărată”.⁴⁸

Același autor, convins de cele afirmate, cu un alt prilej, (re)confirma cele spuse: „Tradițiunea antică despre insula (...) [Leuké], în fața mărturiilor moderne, se pare astăzi a fi fost adevărată (...)”.⁴⁹

În cazul Insulei Șerpilor, izvoarele arheologice la care am făcut apel au aceeași valoare documentară ca și izvoarele scrise.

Această observație, ne duce cu gândul la câtă dreptate avea Jacques Boucher de Perthes, autorul unei fraze ajunsă, demult, celebră: „*Quand les écrits manquent, les pierres parlent*”!⁵⁰

NOTE

1. În anul 1814, în apele din apropierea Insulei Șerpilor, a ajuns și staționat o navă sub pavilion italian. Căpitanul acesteia, însoțit de câțiva marinari, folosindu-se de o barcă, a ajuns pe insulă. Nefiind nici locuită și nici păzită, iar urmele arheologice la vedere și la discreția oricui dorea a intra în posesia lor, acesta va lua – după cum va consemna mai apoi arheologul german H.K.E.Koehler – „*Les morceaux les plus considérables et un chapiteau de colonne aussi en marbre blanc*”. Unde au ajuns capitelul de coloană și celelalte piese din

- marmură albă, nu s-a știut niciodată...
2. Zidurile, în unele porțiuni, aveau o înălțime de 1,66 m!
 3. Vezi: George Popa-Lisseanu, *Romanica. Studii istorice, filologice și arheologice*, București, 1926, p.144
 4. Koehler H.K.E., *Mémoire sur les îles et la course consacrées à Achille dans le Pont-Euxin*, în: „Mémoires de l'Académie imperiale des Sciences de St.Petersbourg”, Tom X, 1825, p. 550-716. El rămâne primul autor din secolul al XIX-lea care a scris despre Insula Șerpilor.
 5. Caius Iulius Solinus (Polyhistor, XIX) : „insula lui Achille cu un templu sacru”.
 6. Mih.[ai] Drăghicescu, *Istoricul principalelor puncte pe Dunăre de la gura Tisei până la Mare și pe coastele Mării de la Varna la Odesa*, București, 1943 p.493 – afirma că, pe la 1823, zidurile, în multe locuri, aveau până la 1 m înălțime, iar, în alte locuri, erau la nivelul solului!
 7. Koehler H.K.E., *op.cit.*, p. 604
 8. În general vorbind, era un loc sfânt, un edificiu consacrat ceremoniilor unei religii antice. Primele documente literare care atestă existența templelor (în sec.VIII î.Hr.) sunt poemele homerice, *Iliada* și *Odissea*.
 9. Alte surse citează 29,76 m.
 10. Deși, în mod curent, cei doi termeni (sanctuar-templu) se confundă, ei se deosebesc prin aceea că în timp ce *templul* (ναός-naos) este edificiul care adăpostește statuia divinității, locuința propriu-zisă a zeului, prin *sanctuar* (ιερόν-hieron) se înțelege întreaga arie ”sacră”, care cuprinde templul, împreună cu celelalte clădiri anexe: altarul destinat sacrificiilor, porticele care înconjurau, de obicei, incinta sacră, statui și ofrandele oferite de credincioși. Apud *** , *Dicționar de istorie veche a României. (Paleolitic – sec. X)*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 517. În aceeași lucrare, se afirmă (p. 517-518) că ”Pe teritoriul țării noastre, ruine ale unor temple grecești s-au descoperit până acum [1976] numai la Histria (...)”- afirmație cu care nu putem fi de acord, întrucât realitățile arheologice ale Insulei Șerpilor, o contrazic! Vezi și: Dan Oltean, *Religia dacilor*, București, 2002, p. 105, 186, 187
 11. George Popa-Lisseanu, *ΛΕΥΚΗ. Insula Șerpilor*, în „Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie” (București). vol.VII, 1894, p. 410
 12. S.B.Okhotnikov, A.S.Ostroverkhov, *L'île de Leuke et le culte d'Achille*, în „Pontica”, Constanța, XXIV, 1991, p. 73. Cei doi autori scriu următoarele: „(...) la sfârșitul secolului VII și începutul secolului VI î.Hr., insula cândva pustie, a fost frecventată de navigatorii care treceau pe acolo și a fost identificată cu locuința lui Achille. Mai târziu, probabil la jumătatea sau chiar în cea de-a doua jumătate a secolului VI î.Hr., s-a ridicat un templu”! Este un punct de vedere pe care nu-l împărtășim, atât autorii antici, cât și dovezile arheologice pledând pentru anterioritatea acestuia!
 13. „Le temple d'Achille ainsi que les restes des anciens édifices, que l'on voit à Leucé sont construits avec de très-grands blocs d'une pierre calcaire ordinaire de couleur blanche, rudement taillés et placés les uns sur les autres sans mortier ... le temple d'Achille de l'île de Leucé et les édifices que je viens de citer, sont d'une antiquité très reculée et d'un genre que

l'on comprend sous la dénomination d'architecture cyclopéenne. Lorsqu'on examine les restes du temple d'Achille, on est frappé de la grandeur de cet édifice, d'autant plus que les temples des divinités et des héros étoient ordinairement d'une assez petite dimension.... Dans l'antiquité le temple d'Achille étoit richement orné en marbre blanc." Vezi: H.K.E. Koehler, *op.cit.*, p. 604

14. *Marmura* (< lat. marmor,-oris) era o rocă de tip calcaros, cristalină, de diverse culori, care se putea ciopli și lustrui; era des întrebuințată în lucrări de sculptură și arhitectură.
15. Vezi și: Okhotnikov S.B., Ostroverkhov A.S., *The Sanctuary of Achilles on Leuke Island*, Kiev, 1993.
16. George Popa-Lisseanu, *AEYKH...*, p. 411; Idem, *Romanica...*, p. 145
17. Pentru captarea apei de ploaie, a apei din topirea zăpezii.
18. George Popa-Lisseanu, *Romanica...*, p. 145
19. *Ibidem*. Vezi și: Idem, *AEYKH...*, p. 410
20. R.I.Călinescu, *Insula Șerpilor. Schiță monografică*. (Cu 7 planșe și o hartă de ing. N.Celac), în „Analele Dobrogei”, Constanța, XII (1931). Fasc. 1-12, Cernăuți, 1931, p. 44-45; M.D.Ionescu, *Insula Șerpilor*, în „Dobrogea în pragul veacului al XX-lea”, București, 1904, p. 316
21. V.I.Pruglo, *Ostrov Levka-Antičnye Gasudarstva Severnogo Pričernomor'ja*, Moscova, 1984, p. 31
22. George Popa-Lisseanu, *AEYKH...*, p. 411; M.D.Ionescu, *op.cit.*, p. 316
23. S.B.Okhotnikov, A.S.Ostroverkhov, *L'île de Leuke et le culte d'Achille...*, p. 53
24. *Ibidem*, p. 54
25. Cpt. M.D.Ionescu, *op.cit.*, p. 316
26. *Monety otyskannye na ostrove Levke ili Fidonisi*, în „Zapiski imperatorskago odesskago obscestva istorii i drevnostiei”, Tom I, 1844, p. 549-562. Vezi și: Popa-Lisseanu George, *Insula Șerpilor*, în „Analele Dobrogei”, Constanța, IV, nr. 2, aprilie-iunie 1923, p. 271
27. Înființat în anul 1839; din 1894 – Muzeul Societății imperiale de istorie și antichități; după al doilea război mondial – Muzeul de Arheologie din Odessa.
28. S.B.Okhotnikov, A.S.Ostroverkhov, *op.cit.*, p. 56
29. Istoricul, geograful și comandantul de armate *Flavius Arrianus (Arrian) Nicomedensis* (cca. 95-175), în calitate de guvernator al Capadociei, a cercetat coastele Pontului Euxin, de la Trapezunt până la Sebastopolis (Dioscurias), constatările sale prezentându-le sub forma unei scrisori către împăratul Hadrian. În această scriere, intitulată „*Periplus Ponti Euxini*” („Călătorie în jurul Pontului Euxin”), în trei părți, pentru români, un interes deosebit prezentându-l partea a III-a, paragrafele 32-34.
30. Până la această dată, au fost publicate 45 de inscripții lapidare dedicate lui Achilleus Pontarches. Vezi: Victor Cojocaru, *Noi date despre cultul lui Achille în spațiul nord-vest pontic*, în: „Arheologia Moldovei”, XXIII-XXIV, 2000-2001, Editura Academiei Române, București, 2003, p. 290 (n. 7)
31. Chiar dacă numărul acestor urme cunoscute este relativ mic, este evident că aspectele descrise de Arrian se confirmă în bună măsură.
32. George Popa-Lisseanu, *AEYKH...*, p. 412

33. Dintre autorii care, în ultimul timp, au comentat această inscripție, amintim pe: V.P.Jajlenko, *Graffiti Levki, Berezanii i Olvii*, în "VDI", 2, 1980, p. 84-86; H.Hommel, *Der Gott Achilleus*, Heidelberg, 1980, 1, p. 9; S.B.Okhotnikov, A.S.Ostroverhov, *Svjatilisce Achilla na ostrove Levkel/Zmeinom*, Kiev, 1993, p. 15 (fig. 13.1)
34. George Popa-Lisseanu, *ΔΕΥΚΗ...*, p. 413 (ΓΛΑΥΚΟΣ ΜΕ ΑΝΕΘΗΚΕΝΑΧΙΛΑΗΙ ΔΕΥΚΗ ΜΕΔΕΟΝΤΙ ΓΑΙΙ ΕΕ ΠΙΟΣΙΔΗΟ).
35. Olbia – Olbiopolis (Ολβιοπολις) – la Scymnos din Chios (v.804), Pliniu cel Bătrân (*Naturalis Historia*, IV, 26) – (Borysthenes – Βορυσθῆνης, astăzi Parutino), așezată pe malul drept al estuarului Bugului (Hyspanis), care se varsă în estuarul mai larg al Niprului (Borysthenes). Olbia (Cetatea Albă) a fost cea mai nordică dintre coloniile misionere timpurii (625 î.Hr.), dar și cea mai bogată. În „*Periplul anonim al Pontului Euxin*” (scris de un geograf bizantin, ulterior lui Arrian) se notează : „S-a zidit un oraș, numit odinioară Olbia, iar mai târziu Borysthenes. Și l-au zidit pe el milesienii (...)” (Vezi: „*Arhiva Dobrogei*”, vol.II (1919), București, 1920, p. 294). I.Raul Călinescu (1931), vorbind de relația dintre Olbia și Leuce, numea pe prima metropolă celei de-a doua (R.I.Călinescu, *op.cit.*, p. 46).
36. Vezi: George Popa-Lisseanu, *ΔΕΥΚΗ...*, p. 414; ***, *Dicționar de istorie veche a României*,..., p. 370 Pentru subiectul în discuție, vezi și: IOSPE I² 325.
37. S.B.Okhotnikov, A.S.Ostroverkhov, *op.cit.*, p. 65
38. Apud Marcu Nicolae, *Insula Șerpilor*, în "Marea Noastră", Constanța, serie nouă, II, nr. 6, ianuarie-martie 1993, p. 18. În anul 1885, asupra inscripțiilor descoperite în Insula Șerpilor, s-a oprit E. Eger, (*Inscription de l'île de Leuc*, în "Bulletin de correspondance hellénique", IX, 1885, p. 375 și urm.)
39. Unul dintre aceștia, pe nume Rașcu, a scris o broșură intitulată „*Insula Șerpilor*”(terminată la Govora, la 6 iulie 1939). Mai apoi, fiul acestuia (I.Rașcu) a trimis broșura la unul dintre ziarele timpului. Alte detalii, deocamdată, nu se cunosc!
40. George Popa-Lisseanu, *op.cit.*, p. 390; Idem, *Romanica ...*, p. 143
41. Idem, *Insula Șerpilor...*, p. 271; Idem, *Romanica ...*, p. 119
42. Idem, *ΔΕΥΚΗ...*, p. 390-391; Idem, *Romanica ...*, p. 143
43. Emil M. Teodorescu, *Obiectele Muzeului din Odesa referitoare la trecutul României*, în „R.I.A.F.”, București, vol.VII, 1894, p. 240
44. M.D.Ionescu, *op.cit.*, p. 306
45. Apud „*România Liberă*”, 19 nov. 1992; Marcu Nicolae, *op.cit.*, p. 18-19
46. S.B.Okhotnikov, A.S.Ostroverkhov, *op.cit.*, p. 55
47. *Ibidem*
48. George Popa-Lisseanu, *ΔΕΥΚΗ...*, p. 394
49. *Ibidem*, p. 409. Vezi și: Idem, *Romanica ...*, p.143 (citată reluat și de M.D.Ionescu, *op.cit.*, p. 315); S.B.Okhotnikov, A.S.Ostroverkhov, *op.cit.*, p.73
50. „*Când lipsește scrisul, pietrele vorbesc!*”

ACHILLES' TEMPLE ON SERPENT ISLAND

Summary

The very well documented article reviews the fate of Achilles' Temple on Serpent Island, the research made beginning with the year 1923, on what was left of it. At the same time, the causes leading to the disappearance of the last archaeological remnants are discussed.

CULTURĂ - ÎNVĂȚĂMÂNT

DIN ISTORIA TIPOGRAFIILOR CONSTĂNȚENE (I)

Nu deținem date privind posibila existență a unei tipografii la Constanța înainte de 1878 și credem că nici nu a fost vreuna. Așa se face că, atunci când noua administrație de la Constanța a vrut să tipărească *"Regulamentul pentru Administrațiunea internă a Comunei Urbane Küstenge"*, în vara anului 1879, a trebuit să se adreseze unei tipografii de la Tulcea, ce se intitula *"primul stabiliment tipografic "Aurora Dobrogei" din Tulcea"*. Proprietarul acesteia, B. Silberman, obținea de la primarul Anton Alexandridi suma de 100 de lei pentru cele circa 8000 de cuvinte ale textului tipărit în limbile română și greacă, motivând prețul prin dificultatea lucrării și afirmând că: *"o lucrare ca aceasta nici în Galați nu puteți face cu prețul așe de ieftin"*. Totodată, el îl asigura pe primarul Constanței că *"toate comenzile ce se vor primi se pot efectua cu cea mai mare acuratețe"*¹.

Necesitatea aducerii unei tipografii la Constanța se vede și în procesul verbal al ședinței Consiliului comunal, din data de 20 martie 1880, când primarul Alexandridi prezenta o propunere în acest sens. Era vorba de proprietarul unei tipografii din Brăila, Pericle Pestimagioglu (sau Pestemalgioglu, cum apare în alte surse), care își exprimase *"dorința de a înființa o tipografie în acest oraș"*. Estimând însă că va face cheltuieli importante la stabilirea tipografiei, iar veniturile inițiale vor fi mici, solicita din partea Primăriei o subvenție *"în schimbul căreia va tipări anunțurile primăriei în jurnalul ce va edita"*. Prezentând această propunere, primarul cerea Consiliului să *"facă un sacrificiu în scop de a se stabili cât mai curând o tipografie în acest oraș"*. Consiliul comunal recunoștea această necesitate și lua decizia de a acorda, timp de cinci ani, o subvenție anuală de 600 lei, *"cu condiția să publice în jurnalul ce va edita anunțurile Primăriei, sau în lipsa unui jurnal va tipări foi volante"*².

Nu știm unde se afla tipografia aceasta, dar, la 1881, respectivul tipograf figura pe un plan, cu o proprietate pe strada Farului, în vecinătatea hotelului Palace³. Cert este că ziarul *"Farul Constanței"* se tipărea, la 1880, nu știm însă până când, la tipografia acestui P. M. Pestemalgioglu, după cum, tot la sucursala sa din Constanța, s-au tipărit, între anii 1880-1881, unele rapoarte ale Consiliului general al județului Brăila și cărți, precum *"Primele cunoștințe de istoria românilor"* de Cosma Moșescu, în anul 1880⁴.

La 1880, se tipărea la Tipografia Română din Constanța, lucrarea

intitulată "Expunerea situațiunii județului Constanța pe anul 1880", ce cuprindea date despre populația județului, starea sanitară, agricultura, comerțul, lucrările publice etc.⁵. Deci, la acea dată, tipografia lui Dumitru Nicolaescu ființa deja la Constanța.

În anul 1882, se elaborează "Regulamentul pentru construcții și alinieri al orașului Constanța", iar, la 9 august 1882, Primăria se adresa astfel: "*lui N.Vergotti, proprietarul tipografiei din Constanța: Sunteți rugat a face să se imprima cât mai curând regulamentul pentru construcții (...) și a ni-l înainta fiind necesar*"⁶.

Începând din anul 1884, firmele comerciale individuale se înregistrează și la Constanța, într-un registru special al Tribunalului din localitate; cel pentru firme sociale, din aceeași vreme, nu s-a păstrat. Datele de înregistrare a firmelor în acest registru nu corespund însă cu data înființării firmei la care ne referim; astfel, "*data formei*" din acest registru nu corespunde cu "*data înființării comerțului*" din registrele de după anul 1931, de când se introduce și la Constanța Registrul Camerei de Comerț. Așa se face că Dimitrie Nicolaescu, de care aminteam mai sus, înregistrează firma sa de "*Tipografie, librărie și legătorie de cărți*", cu sediul în strada Independenței nr. 46-48, la data de 16 iunie 1886. Pe 3 octombrie 1900, se face mențiunea de încetare a comerțului⁷. La tipografia sa se tipărea și "*Farul Constanței*", subintitulat "*ziar oficial al județului Constanța*". Totuși, la 25 octombrie 1903, se înregistra în Registrul de forme individuale al Tribunalului Constanța, firma "*Legătoria de cărți și tipografia Dimitrie Nicolaescu*", având sediul în "*strada Traian nr. 4, str. Carol și Independența proprietatea Gh.Mira*". Acest Dumitru Nicolaescu era născut la Călărași, în ziua de 17 februarie 1858⁸. La tipografia sa s-au tipărit, între altele: "*Santinela Dobrogei*" (1894-1896), "*Marina*" (1887-1898), "*Dobrogea*" (1886-1889)⁹.

În anul 1888, s-a întocmit o listă cu "*toți proprietarii și industriașii înscriși în rolurile comunei Constanța*", în ea figurând și Ion Georgescu, ca librar și tipograf și plătind o patentă de 80 lei, precum și Dimitrie Petrescu, librar asociat, tipograf, legător, cu o patentă de 45 de lei¹⁰. Tipografia lui Ion Georgescu apare înscrisă la registrul de firme individuale abia la 1 august 1889, ca librărie și tipografie, având sediul în strada Independenței; mențiunea de încetare a activității este făcută la 5 iunie 1890, deci după mai puțin de un an¹¹.

La 27 octombrie 1892, se înregistra firma lui Gr. M. Grigoriu, "*Librăria și tipografia Universală*", având sediul în Piața Independenței nr. 36. Această activitate nu aducea probabil un venit suficient, astfel că același comerciant înscrie în anul 1902 și comerțul de "*sticlărie și porțelanuri en gros*", iar, din 1905, și vânzările de cereale în oborul constănțean¹².

La 25 ianuarie 1899, se înregistra firma lui Marin Pirea, ca librărie, dar "Monitorul oficial al comunei urbane Constanța" din acel an apare tipărit la "Tipografia Română" a aceluiași M. Pirea¹³.

Numărul tipografiilor din Constanța crește, multe dintre firme funcționând însă doar puțin timp. Astfel, la 10 noiembrie 1899, lua ființă "Noua Tipografie Aurora", aflată în strada Mircea cel Mare nr. 23, proprietatea lui I.M.Grigoriu, care avea să își înceteze activitatea un an mai târziu, la 21 noiembrie 1900¹⁴.

La 7 octombrie 1900, se înregistra firma "La Tipografia Română", având înscrise, ca obiect de activitate, următoarele: librărie, legătorie de cărți și tipografie. Sediul era, inițial, în strada Carol, în anul 1903, fiind mutat tot pe aceeași stradă, în casele lui Gr. Mira, probabil la nr. 71. Proprietara firmei era Ecaterina D.Nicolaescu, poate soția lui D.Nicolaescu. Mențiunea de desființare a firmei nu are dată în registrul respectiv¹⁵.

Tot în anul 1900, la 4 noiembrie, începe să funcționeze și Tipografia "Ovidiu", proprietatea lui Haralambie Vurlis, al cărei sediu se afla, inițial, în imobilul din strada Carol nr. 66, iar, din 1913, pe strada Traian, apoi pe strada Costache Negri nr. 8. În anii 1912-1913, tipografia a fost girată și administrată de Dimitrie Constanțeanu¹⁶.

În 1907, acest Haralambie Vurlis era chemat în judecată de Academia Română, pentru nerespectarea legii depozitului legal, în speță, netrimiteră la Biblioteca Centrală din Iași a două exemplare din Buletinul Camerei de Comerț Constanța, la fel ca și confratele său, D.Nicolaescu, acuzat că nu a trimis exemplarele prevăzute de lege, din ziarul "Tribuna Dobrogei". Ambii câștigă apelurile făcute în anul 1908, dovedind, cu acte, că respectaseră prevederile legii exemplarelor obligatorii, din 19 martie 1904¹⁷.

Pe strada Traian la nr. 10, se aflau atelierele tipografiei "Constanța", al cărei patron era Stelian Ștefănescu; birourile erau tot pe aceeași stradă, dar la nr. 5. Data înființării firmei apare în documente ca fiind 8 mai 1914, iar denumirea, la 1927, era: Institutul de editură și arte grafice "Constanța"¹⁸. La registrul Camerei de Comerț Constanța, se află înscrisă, la 26 septembrie 1933, firma numită Institutul de arte grafice, având emblema "Constanța", societate anonimă, având ca obiect de activitate lucrările de editură. Sediul era în strada Traian la nr. 10, iar, ca dată a înființării, era trecută ziua de 15 august 1920. Conducerea firmei era asigurată de Stelian Ștefănescu, președinte și administrator delegat, precum și de Ecaterina Ștefănescu, consilieră. La aceeași firmă lucrau D. Cruțiu Delasăliște și Ion Rațiu, ambii cunoscuți în presa constănțeană¹⁹.

Dintr-un referat cerut de Ministerul Muncii, aflăm că, în anul 1930, tipografia "Constanța" avea două mașini plane de tipărit și două de

parafat, una de cusut, două pentru bastoane etc. și folosea, la acea dată, 5 lucrători și două lucrătoare. Activitatea din ultimul an se rezuma la tipărirea ziarului "Marea Neagră"²⁰.

Această firmă este radiată din registru la 31 octombrie 1938, dar, într-o situație întocmită de primăria Constanța, la 28 septembrie 1936, Stelian Ștefănescu figurează cu tipografia "Marea Neagră", aflată în strada Traian nr. 20, adresă la care se situa, conform aceluiași tabel, și tipografia "Albania"²¹.

Data înființării Tipografiei "Albania" apare în documente ca fiind 22 octombrie 1915; era proprietatea lui Mihail Sotir. Acesta avea 7 clase primare și era născut la Korce (Albania), în anul 1892²². Adresa firmei apare, în 1926, ca fiind pe strada Traian 18, în 1930, la nr. 34-36, în 1936, Traian 20, iar, în 1940, Traian 16-18. Se pare însă că este vorba de unul și același imobil, al cărui proprietar era, din 1935, Iani Atanasie. De altfel, Mihail Sotir, patronul tipografiei, locuia, la acea vreme, pe strada Carol, la nr. 30²³.

Dintr-un raport al subinspectorului Gh. Boghiceanu, aflăm care erau condițiile de la acea tipografie, în anul 1926:

"Atelierul de tipografie este instalat la subsol și când intri un miros greu te apasă; înainte de a fi instalat atelierul acolo au fost niște magazine, nu posedă nici un fel de ventilație, lumina zilei pătrunde atât de puțin prin cele patru ferestre mici, încât trebuie să se lucreze toată ziua la lumina electrică". Condițiile în care lucrau cei 6 lucrători calificați și 4 ucenici, aceștia din urmă fiind copii între 14 și 15 ani, impun Inspectoratului Muncii din Constanța o atitudine fermă împotriva patronului tipografiei²⁴.

La 1930, atelierul tipografiei "Albania" poseda trei mașini plane de tipărit, nr. 6, 11 și 12, trei mașini de tipărit bastoane, o mașină de tăiat hârtie, una de cusut și o alta de perforat. La acestea, lucrau atunci 20 de salariați²⁵.

La această tipografie au văzut lumina tiparului "Farul" ("Organ zilnic al Dobrogei"), între 1919 și 1922, "Ziua", dar și ziarul în limba albaneză "Shquiperi'E Ré" (Albania nouă), din anul 1931²⁶.

Și această tipografie era chemată în judecată, în primăvara anului 1940, pentru vina de a nu fi trimis Bibliotecii Universității din Cluj, exemplarele nr. 21-24 din "Foaia plugarului"²⁷.

În anii războiului, tipografia "Albania" avea 13 salariați, insuficienți pentru realizarea comenzilor de la autorități, astfel că, în ianuarie 1943, se solicita la Inspectoratul Muncii aprobarea pentru prelungirea orarului de lucru. Se motiva astfel: *"numeroși lucrători ai tipografiei se află sub drapel, iar tipografia trebuie să livreze la timp mari comenzi oficiale și în special militare"*²⁸.

Se obținea, astfel, autorizația de a se lucra două ore suplimentare zilnic, în intervalul 25.01 – 25.02. 1943, cu condiția ca orele să fie plătite

cu cel puțin 25% peste salariu²⁹.

Legea naționalizării mijloacelor de producție, din anul 1948 nu prevedea preluarea atelierelor cu până la 50 de salariați. Totuși, tipografia "Albania", care, la acea dată, avea 29 de salariați și o capacitate apreciată la 500.000 – 800.000 tiraje pe an, a fost trecută în proprietatea statului³⁰.

Despre celelalte tipografii constănțene sperăm să putem vorbi în volumele viitoare.

NOTE

1. Arhivele Naționale Constanța, fond Primăria Constanța, dosar 9/1879, f. 35
2. *Ibidem*, dosar 18/1879, f. 29
3. *Ibidem*, dosar 11/1881, f. 24
4. Rodica Drăghici, Stanca Bounegru, *Tipografii brăilene 1838-1944*, Brăila, 2001, p. 90
5. Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu, *Presa dobrogeană (1879-1980) Bibliografie comentată și adnotată*, Biblioteca Județeană Constanța, 1985, p. 160 (în continuare, *Presa dobrogeană...*)
6. *Ibidem*, dosar 19/1882, f. 4
7. *Ibidem*, fond Camera de comerț Constanța, Registrul firmelor individuale vechi, (în continuare: Registrul...) nr. 315
8. *Ibidem*, fond Camera de comerț, dosar firmă nr. 2035
9. *Presa dobrogeană...*, p. 114, 215, 406
10. *Ibidem*, fond Primăria Constanța, dosar 4/1888, f. 12
11. *Ibidem*, Registrul..., nr. 491
12. *Ibidem*, Registrul..., nr. 1117
13. *Ibidem*, Registrul..., nr. 2087; fond Primăria Constanța, dosar 23/1899, f. 19-21
14. *Ibidem*, Registrul..., nr. 2211
15. *Ibidem*, nr. 2313
16. *Ibidem*, nr. 2322
17. *Ibidem*, fond Tribunalul Județului Constanța, secția I, dosar 259/1907, f. 62
18. *Ibidem*, fond Inspectoratul Muncii Constanța, dosar 7/1927, f. 4, fond Prefectura Constanța, dosar 57/1938, f. 44
19. *Ibidem*, Registrul firmelor sociale, nr. 488
20. *Ibidem*, fond Inspectoratul Muncii Constanța, dosar 21/1930, f. 10
21. *Ibidem*, fond Primăria Constanța, dosar 9/1936, f. 95
22. *Ibidem*, fond Camera de Comerț Constanța, dosare firmă, nr. 4952
23. *Ibidem*, fond Judecătoria Urbană Constanța, Cartea funciară nr. 305; fond Primăria Constanța, dosar 9/1936, f. 95; fond Prefectura Constanța, dosar 57/1938, f. 44; fond Inspectoratul Muncii Constanța, dosar 21/1930, f. 10
24. *Ibidem*, fond Inspectoratul Muncii Constanța, dosar 6/1926, f. 101-102

25. *Ibidem*, dosar 21/1930, f. 10
26. *Ibidem*, fond Camera de comerț Constanța, dosare firmă nr. 4952; *Presa dobrogeană...*, p. 157, 339
27. *Ibidem*, fond Tribunalul Județului Constanța, Secția a II-a, dosar 236/1940
28. *Ibidem*, fond Inspectoratul Muncii, dosar 88/1942, f. 8
29. *Ibidem*, f. 3
30. *Ibidem*, fond Comitetul județean P.M.R. Constanța, dosar 206/1948, f. 87

A PAGE FROM THE HISTORY OF CONSTANȚA PRINT SHOPS

Abstract

The study gives a short description of the first print shops in Constanța, starting with the one founded in 1880, a branch of the Pestemalgioglu print shop from Brăila. It offers details about the setting of the workshops, the working conditions, the personnel doing their job there, as well as the technical level of these print shops. You can also gather data about the newspapers and the books printed in the city of Constanta in those days as well as the relationship between the authorities and the owners of the respective print shops.

ASPECTE PRIVIND VIAȚA BISERICESCĂ A MEGLENOROMÂNILOR LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

La începutul secolului XX, statul otoman traversa o perioadă critică, datorată amplificării mișcării pentru afirmarea identității naționale, în special a populațiilor din zona europeană a acestuia. Un exemplu elocvent în acest sens îl oferă grupul de români balcanici, vorbitori ai dialectului meglénoromân¹, din localitățile Huma (Uma), Liumnița (Lumnița), Cupa, Oșini (Oșani), Birislav (Berislav), Lugunța (Lundzini), Țârnăreca (Țârnă Reka) ș.a., situate în arealul regiunii Meglenia².

Prin urmare, în această perioadă, unul dintre principalele obiective ale românilor balcanici a fost obținerea unei vieți bisericești proprii, independentă de Patriarhia Ecumenică. Cum bine se știe, biserica a reprezentat coloana fundamentală a spiritualității tuturor românilor, prin intermediul căreia au reușit să-și păstreze, de-a lungul timpului, identitatea, limba și, nu în ultimul rând, tradiția originii.

Principalul obstacol care a împiedicat dezvoltarea normală și, în același timp, legitimă, a unei vieți bisericești, proprii, a românilor din Peninsula Balcanică, l-a reprezentat Patriarhia Ecumenică. Astfel, sub pretextul că nu poate accepta să piardă un număr important de supuși ortodocși care manifestau sentimente naționale românești și de apropiere față de Biserica Ortodoxă Română, autoritățile ecleziastice grecești au recurs la acțiuni de intimidare față de aceștia. La început de mai mică intensitate, ele se vor amplifica din a doua jumătate a primului deceniu al secolului XX, atingând cote destul de înalte, în ciuda rezistenței opuse de cei care, în unele cazuri, și-au sacrificat viața pe „altarul românismului”.

Dacă acesta a fost pretextul, principalul motiv a fost acela că nici Patriarhia Ecumenică și nici autoritățile politice de la Atena nu doreau să recunoască existența unui millet vlah care, deși departe de granițele statului național, nutrea sentimentul apartenenței la poporul român. Prin urmare, în această perioadă, vârful de lance al politicii naționaliste grecești a fost, fără îndoială, biserica grecească. Acestea erau, în esență, condițiile în care avea să evolueze viața bisericească a meglénoromânilor, la începutul secolului XX.

Într-un raport din toamna anului 1900, în care consulul României

la Salonic, Alexandru Pădeanu, prezenta o dare de seamă asupra chestiunii culturale și bisericești a naționalităților creștine din Bitolia și împrejurimi, sublinia, între altele, că starea românilor, în comparație cu cea a bulgarilor, sârbilor și grecilor, era cea mai critică, însă, în localitățile unde preoții români au reușit să slujească în limba română, românismul a prins rădăcini puternice³.

După cum afirmam mai înainte, meglenoromânii au reprezentat un model elocvent în ceea ce privește participarea la lupta pentru afirmarea identității naționale, fiind, totodată, unul dintre bastioanele românismului din Turcia europeană, în această perioadă, fapt demonstrat prin oficierea serviciului divin în limba română și prin inexistența bisericilor și a preoților greci în localitățile lor. Mărturie în această privință ne este *Tabloul statistic al bisericilor și preoților pe anul școlar 1903-1904*⁴, din care am extras următoarele informații statistice:

“- Birislav, trei preoți; cântăreții citesc și cântă românește la strană; biserica greacă nu există.

- Cupa, doi preoți; cântăreții citesc și cântă românește la strană; biserica greacă nu există.

- Huma, doi preoți; cântăreții citesc și cântă românește la strană; biserica greacă nu există.

- Lumnița, patru preoți; cântăreții citesc și cântă românește la strană; biserica greacă nu există.

- Lugunța, doi preoți; cântăreții citesc și cântă românește la strană; biserica greacă nu există.

- Oșani, cinci preoți; cântăreții citesc și cântă românește la strană; biserica greacă nu există.”

Toate acestea nu s-ar fi putut realiza, însă, fără sprijinul financiar al statului român, care a depus nenumărate eforturi pentru a putea oferi condițiile necesare desfășurării unei vieți bisericești proprii, prin susținerea construirii de biserici românești și, nu în ultimul rând, prin susținerea financiară a preoților și cântăreților români⁵.

Emiterea tezkerelei din data de 10/23 mai 1905, de către ministrul otoman al Justiției și Cultelor, Abd ur Rahman-Pașa, a oferit, oficial, cadrul legislativ necesar săvârșirii nestingherite a serviciului divin în limba română, cu condiția de a nu ieși de sub ascultarea Patriarhiei Ecumenice⁶. Aceasta a reacționat dur, nerecunoscând drepturile legitime ale românilor balcanici. Dacă ar fi dovedit un spirit de reală toleranță, Sinodul ar fi putut acorda acestora, fără nici o încălcare a canoanelor, un statut asemănător celui de care se bucurau, spre exemplu, sârbii și astfel să se fi rezolvat, de comun acord, și problema drepturilor religioase ale românilor din cuprinsul Turciei europene⁷. Prin urmare, în loc de toleranță, Patriarhia Ecumenică a „oferit” o înăsprire a propagandei antiromânești care s-a manifestat, de multe

ori, sub forma unor acțiuni teroriste, cărora le-au căzut victime și membri din rândul comunității de meglenoromâni⁸. De altfel, din acest moment și până la victoria Junilor turci din 1908, în ciuda problemelor pricinuite de autoritățile ecleziastice grecești, viața bisericească a românilor balcanici a înregistrat unele progrese, în special, în privința condițiilor materiale de desfășurare a cultului.

În contextul general al începutului de democratizare a vieții politice a statului otoman, datorat victoriei Junilor turci, se spera și rezolvarea „chestiunii bisericești” a românilor de aici. Numeroasele întruniri și dezbateri, atât în Balcani, cât și în România, au avut drept obiectiv afirmarea aceluiași program bisericesc urmărit în perioada anterioară.

Semnificative în acest sens au fost discuțiile din cadrul Congresului de la Bitolia, din 10-12 iulie 1910, de altfel și singurul recunoscut de autoritățile otomane ca reprezentând interesele comunității românești din Turcia europeană, privind problema independenței religioase, prin organizarea unui episcopat cu un regim legal, recunoscut și garantat⁹. Luând act de hotărârile adoptate aici, reprezentanții comunităților românești din Meglenia, întruniți la Mănăstirea Sf. Arhangheli din Oșini, în data de 20 iulie 1910, au admis că: „...în chestiunea unui cap bisericesc suntem cu totul de acord cu hotărârile congresului”¹⁰.

Dezbaterile privind rezolvarea acestei chestiuni au continuat astfel încât, un an mai târziu, la data de 23 august 1911, întruniți în localitatea Huma, meglenoromânii au adoptat următoarea rezoluție: „Fericiți și datori a mulțumi pentru mărinimoasa idee și inițiativă de a se cere și părerea noastră, a poporului de jos, asupra chestiunii privitoare la soluția care ne convine, declarăm că noi suntem pentru ruperea definitivă a relațiilor cu Patriarhia și pentru instituirea unui episcopat național independent. Iar această rezoluție a noastră o confirmăm cu cea forță a convingerii noastre în sensul citat mai sus”¹¹.

Lupta pentru afirmarea unei vieți bisericești proprii și, în special, înființarea unui episcopat românesc în Balcani, în afara conținutului intrinsec, de natură religioasă, era motivată, fără îndoială, de considerente naționale. Din nefericire, dacă celelalte populații ortodoxe din Balcani obținuseră drepturile religioase legitime, în privința românilor balcanici, Patriarhia Ecumenică a rămas intransigentă¹².

Spre sfârșitul anului 1911, comunitățile românești din Turcia europeană și Societatea de Cultură Macedo-Română vedeau drept posibilă calea rezolvării înființării episcopatului printr-o politică a „faptului împlinit”, adică organizarea episcopatului propriu, chiar cu riscul ruperii relațiilor cu Patriarhia Ecumenică, însă această chestiune

nu s-a materializat.

Înainte de izbucnirea primului război balcanic (1912), în ciuda obstacolelor de tot felul, datorate, în primul rând, politicii intolerante dusă de autoritățile ecleziastice grecești, numărul bisericilor din Meglenia în care se slujea în limba română s-a schimbat, după cum reiese din *Situația școlară și bisericească a aromânilor în anul 1912 pe circumscriptii, învățământ primar și secundar, elevi și cadre didactice, biserici, preoți și dascăli*¹³ :

“- Birislav, o biserică; un preot; doi dascăli.

- Cupa, o biserică; un preot; doi dascăli.

- Ghevgheli, o biserică; un preot.

- Huma, o biserică; un preot; doi dascăli.

- Liumnița, o biserică; doi preoți; doi dascăli.

- Lugunța, o biserică; doi preoți; doi dascăli.

- Oșani, patru preoți; patru dascăli.

- Țarnăreca, o biserică; un preot; doi dascăli.”

După cum se observă, numărul bisericilor în care meglenoromânii săvârșeau serviciul divin în limba română a crescut cu două, comparativ cu anii 1902-1903, respectiv câte o biserică în localitățile Ghevgheli și Țarnăreca, în timp ce numărul preoților a scăzut cu cinci, pentru aceeași perioadă supusă analizei noastre.

În timpul primului război balcanic, românii din Turcia europeană, prin reprezentanții lor, au militat pentru drepturi naționale și autonomie, inclusiv acela al unui episcopat, idee îmbrățișată și de guvernul de atunci, condus de Titu Maiorescu. Separat, autoritățile politice conducătoare de la București au urmărit rezolvarea problemei românilor balcanici în cadrul noilor realități politice care se conturau în Peninsula Balcanică, obținând recunoașterea pe viitor, în statele successorale ale celui otoman, a unei autonomii școlare și bisericești¹⁴. Mai mult, Titu Maiorescu a cerut consultații suplimentare în vederea rezolvării chestiunii bisericești și, în urma numeroaselor consultații și demersuri, se părea că problema urma a se realiza într-un mod favorabil pentru românii de aici¹⁵.

S-a ajuns astfel, în ianuarie 1914, la elaborarea documentului „*Statutul fundărei episcopiei trebuitoare pentru macedo-români*”¹⁶, care prevedea, între altele: înființarea unei episcopii special pentru românii din Macedonia, cu sediul la Craiova sau în unul dintre orașele din apropiere, sub numele de „*Eparhia Dunării de Sus cu Macedonia*”; episcopul să fie ales după canoanele Bisericii Ortodoxe Române, să fie sufragantul Arhiepiscopiei Ungro-Vlahiei și membru al Sinodului ș.a.¹⁷.

Izbucnirea primului război mondial, în vara anului 1914, a găsit această problemă încă nerezolvată, ba, mai mult, după încheierea acestuia, când s-a ajuns la tratativele de pace, această chestiune nu a

mai încăput pe agenda de lucru a diplomaților români.

NOTE

1. Meglenoromânii au nutrit aceleași aspirații ca și frații lor aromânii astfel încât, de multe ori, când se face referire la mișcarea națională a românilor balcanici, aceasta îi include atât pe aromâni, cât și pe meglenoromâni, ambele grupuri manifestându-se, de altfel, în cadrul aceluiași program politic.
2. Theodor Capidan, *Meglenoromânii*, vol. I *Istoria și graiul lor*, Cultura Națională, București, 1925, p. 5-7; vezi și Virgil Coman, *Meglenoromânii la începutul secolului XX. Evoluții în plan politic*, în „Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași” (serie nouă), tom XLVI-XLVII, 2000-2001, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2003, p.149-151
3. Adina Berciu-Drăghicescu, *Românii din Balcani. Cultură și spiritualitate. Sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea*, Ed. Globus, București, 1996, p.166
4. *Ibidem*, p.252.
5. Max Demeter Peyffus, *Chestiunea Aromânească. Evoluția ei de la origini până la Pacea de la București (1913) și poziția Austro-Ungariei*, Ed. enciclopedică, București, 1994, p.82-89
6. *Ibidem* p. 91
7. *Ibidem*, p. 92
8. *Ibidem*, p. 94
9. Gheorghe Zbucnea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică (secolele XVIII-XX)*, Ed. Biblioteca Bucureștilor, București, 1999, p. 191
10. Vezi în această privință, *Protestul comunităților în contra dezideratelor congresului din Bitolia* în, „Românul de la Pind”, București, VIII, nr. 26(359), 1 august 1910, p.1
11. Apud Gh. Zbucnea, *op. cit.*, p. 148
12. *Ibidem*, p.153
13. *Românii de la sud de Dunăre. Documente* (coordonatori Stelian Brezeanu, Gheorghe Zbucnea), Arhivele Naționale ale României, București, 1997, p. 246
14. Gh. Zbucnea, *op. cit.*, p. 156
15. *Ibidem*, p. 156-158
16. *Ibidem*, p. 161
17. *Ibidem*, p. 162

ASPECTS REGARDING MEGLENOROMANIANS' RELIGIOUS LIFE AT THE BEGINNING OF 20TH CENTURY

Abstract

At the beginning of the 20th century, the Ottoman state went through a critical period, due to the vast movement for declaration of national identity, especially that of the European populations. A good example is represented by the Meglenoromanians from: Huma (Uma), Liurnita (Lurnita), Cupa, Osini (Osani), Birislav (Berislav), Lugunta (Lundzini), Tarnareca (Tarna-Reka), who succeeded to impose Romanian language and priests into their religious service contrary to Greek language and priests imposed by Ecumenic Patriarchy.

VIZITA "CORULUI MOȘILOR" ÎN ROMÂNIA (1906), DESCRISĂ DE PREOTUL NICOLAE CADO DIN PÂCLIȘA (JUD.ALBA)

Inventarul parohiei greco-orientale din comuna Pâclișa păstrează o *Cronică* redactată de preoții care s-au succedat la cârma bisericii, din anul 1878 până azi¹. Nicolae Cado, autorul primelor însemnări istorice consemnate de-a lungul unei jumătăți de veac (1878-1925), ne relatează faptele mai importante petrecute în sat, adesea în contextul evenimentelor istorice internaționale, cu obiectivitatea și exactitatea martorului ocular². Relatările sale se bazează și pe datele furnizate de matricolele parohiale și însemnările păstrate în paginile colbuite ale cărților bisericești, dar valorifică și mărturiile orale oferite de "*tradiția veche rămasă în popor*"³.

Cronicarul a văzut lumina zilei la Pâclișa, la 19 ianuarie 1854. Mama sa, "*Maria (Marișca) născută Popoviciu*", era "*fata fostului paroh Clemente Popoviciu*", iar tatăl său, Nicolae Cado, fusese preot în același sat.

Între anii 1861-1862, învață "*la școala erarială din Partoș*", după care urmează cursurile școlii "*normale rom. cat. din Alba Iulia*", apoi trece "*la gimnaziul rom. cat.*", iar, în anul 1874, susține "*examenul de maturitate în lyceul episcopesc*". După absolvirea gimnaziului, voind că urmeze filosofia, s-a "*suplicat la fundațiunea lui Emanoil Gojdu pentru un stipendiu*". Neobținând însă ajutorul de care avea nevoie, "*în toamna anului 1874*", Nicolae Cado s-a "*dus la cursul clerical din Sibiu pe carele l-am absolvit în iunie 1877*". "*În orele libere de prelegere*", s-a angajat "*cancelist în cancelaria consistorială*".

După hirostonirea sa, va sluji "*ca preot*" în biserica din "*Groape*", situată în suburbia Josefini din Sibiu. Odată cu "*depărtarea fostului paroh Ioachim Băcilă*", începând de la 1 ianuarie 1878, va fi ales ca preot la parohia din Pâclișa.

Prezentându-și biografia în pagina de introducere așezată la începutul textului, autorul ne relatează că, în anul 1901, a "*făcut prin un compactor din Alba Iulia un protocol legat din 35 coale de hârtie*", l-a numit "*Cronica parohiei gr.or. din Pâclișa*" și a înserat, în paginile 1-37, primele însemnări ale întâmplărilor petrecute "*din toamna anului 1901 până la sfârșitul anului 1902*".

La 4 martie 1903, Consistoriul arhidieceșan din Sibiu a emis un

"cerculariul (nr. 2142 B)" și "a dispus pentru întreaga archidieceasa noastră ortodoxă, ca în fiecare parohie să se introducă o "Conduită" bine compactată cu pereții tari". Parohul urma să consemneze în paginile cronicii "momentele mai însemnate ce obvin în comună în decursul anului și cari merită a fi însemnate pentru posteritate".

Potrivit ordinului consistorial primit în parohie, Nicolae Cado și-a procurat o "Condică de la tipografia archidieceșană din Sibiu". La aceasta a adăugat "Cronica mea de mai înainte", pe care a dus-o "la un compactor din Alba Iulia și am lăsat de a mai aduna la cele 35 coale încă alte 60 coale de hârthie și a compactat-o din nou, în table nouă și mai tari; așa cum se prezintă ea acum, i-am dat numirea de "Condică", cum se numește în cerculariul consistorial..., apoi, cu începere de la anul 1903, am continuat a scrie în ea mai departe"⁴.

Cronicarul satului Pâclișa adună și prezintă în manuscrisul său numeroase date și informații referitoare la istoria satului și a bisericii în secolele XVIII-XIX, descrie reparațiile succesive suferite de edificiul de cărămidă, consemnează obiectele oferite de diverși localnici și contribuția acestora la zidirea lăcașului de cult etc. În strânsă legătură cu evoluția parohiei, menționează momentul construirii școlii rurale și pe învățătorii care, în vremea sa, au slujit cu dăruire copiii pâclișenilor. Adesea semnalează activitățile culturale notabile și întâmplările tragice (incendii, inundații, secetă, geruri mari, lipsuri etc.) abătute asupra satului. Evenimentele sociale cu rezonanță internațională, la care participă și comunitatea locală (revoluția de la 1848, primul "război european", Adunarea națională Română de la Alba Iulia etc.), ocupă spații distincte și sunt descrise laconic, dar cu sobrietate și talent literar.

Cel mai important subcapitol, relatat cu acuratețe, se referă la primul război mondial și la urmările acestei înverșunate conflagrații pentru România. Unul dintre momentele premergătoare primului "război european", la care participă și autorul, reprezintă vizita făcută de "Corul Moșilor" din Valea Ampoiului, în România.

În anul 1906, s-au sărbătorit, cu mare fast, 18 veacuri de la cucerirea Daciei de Traian și 40 ani de la începutul domniei "regelui Carol I în România". Cu ocazia dublului jubileu, s-a deschis în Capitală "o expoziție românească grandioasă", însoțită de un amplu program de activități culturale. Sumarul programului cuprindea și un "Festival coral", prevăzut să se desfășoare între 26-31 august. La această festivitate au fost chemate "toate corurile de cântări românești din Ardeal, Banat, Bucovina și România".

O invitație pentru a participa la festivitățile organizate la București a primit și "Corul Moșilor", compus din "preoți, preotese, învețători, învețătoare și alți tineri și tinere din inteligenți și din țărani, din Zlatna,

Abrud și satele din împrejurimi". La 24 august, împreună cu membrii corului, pornește la drum și preotul Nicolae Cado din Pâclișa. Trenul trece "granița pe la Turnu Roșu", străbate Valea Oltului și debarcă în Gara de Nord oaspeții de pe Valea Ampoiului, sosiți "deodată cu celelalte coruri din Ardeal, Banat și Bucovina". Având parte de "o primire grandioasă", preotul și membrii rămân în Capitală până vineri, apoi, luni, 28 august, pornesc spre reședința de vară a regelui de la Sinaia, vizitează "biserica mănăstirii", ovaționează perechea regală, și se ospătează, "pe iarba verde a parcului de pe pârâul Peleşului", cu bucate oferite de primăria locală. La întoarcere, în drum spre București, transilvănenii sunt "splendid primiți" la Ploiești și ospătați în piața orașului. Miercuri, la 29 august, iau parte la slujba ținută "în biserica Mitropoliei din București", cercetează Cimitiru Belu și instituțiile publice. În noaptea zilei de 30 august, pleacă cu trenul din "gara Filaret" spre Constanța, trec Dunărea pe "podul Carol I" și ajung pe țărmul mării, în Tomisul antic. Aici omagiază statuia poetului Ovidiu și-i așază pe cap o coroană de flori. După admirarea peisajului constănțean, a valurilor zbuciumate ale Pontului Euxin și servirea mesei pe țărmul Mării Negre, oaspeții au revenit la București.

Autorul descrierii intitulată "*Mergerea mea la București*" pornește spre Transilvania, "*tot prin pasul Turnu Roșu*", și se reîntoarce acasă, la Pâclișa, copleșit de impresiile puternice ivite în cursul excursiei făcută în România⁵.

Vizita membrilor "Corului Moșilor" din Valea Ampoiului și a preotului Nicolae Cado, din Pâclișa, la București, Sinaia, Ploiești și în Dobrogea a oferit invitaților prilejul de a cunoaște realitățile istorice și politice din regat, cu un deceniu înainte de participarea României la războiul de reîntregire a neamului.

Excursiile făcute au înviorat sentimentul conștiinței de neam al moșilor din Munții Apuseni și au pregătit climatul patriotic în care se va desfășura, la 1 Decembrie 1918, Marea Unire de la Alba Iulia a "*Ardealului și a părților locuite de români din Ungaria*" cu Țara.

Anexă

Mergerea mea la București

În anul acesta (1906) regatul României a serbat iubileu dublu: 1) 18 veacuri de la ocuparea Daciei vechi prin împăratul Traian din Roma și colonizarea cu Romani a aceleia, ai căror descendenți suntem noi românii de aci din Ardeal, Banat, Țara Ungurească, Bucovina și România de aci; 2) 40 ani de domnie a Regelui Carol I în România.

Din privilegiul acestui iubileu dublu s-a deschis și o expoziție românească grandioasă în București, la care în cursul anului s-au arangiat multe și felurite festivități.

Între festivitățile arangiate la expoziție a fost și așa numitul "Festival coral", care a avut loc în zilele de 26-31 August c.v., și la care au fost invitate și au luat parte toate corurile de cântări românești din Ardeal, Banat, Bucovina și România.

Între corurile din Ardeal a fost și așa zisul "corul Moșilor" de pe valea Ampoiului, ai cărui membrii au fost preoți, preotese, învețători, înveătorese și alți tineri și tinere din inteligenți și din țărani, din Zlatna, Abrud și satele din împrejurime.

Cu prilejul acestui festival coral și eu subscrisul preot am fost la București pentru cercetarea expoziției. Am plecat din Alba Iulia, joi, în 24 August v. la 3 ore după amiază în tovărășie cu membrii susnumitului cor al Moșilor, am trecut granița pe la "Turnu Roșu" și sâmbătă la 1 oră după prânz am sosit la gara din București deodată cu celelalte coruri din Ardeal, Banat și Bucovina, unde ni s-a făcut o primire grandioasă din partea Bucureștenilor. Am petrecut prin România până vineri după amiază. Luni, în 28 August, ni-au dus pe toți străinii cu tren gratuit la Sinaia, reședința de vară a regelui, unde după ce am vizitat biserica mănăstirii de acolo și după ce-am făcut ovățiile perechei regale, am fost ospetați de către primăria orașului pe iarba verde a parcului de pe pârâul Peleşului, cu pâine, brânză, salamă și vin bun. La reîntoarce (re) din Sinaia sara ni-au dus prin Ploiești, unde asemenea am fost splendid primiți și bine tratați cu carne friptă, brânză și vin foarte bun, la mese întinse în mijlocul piațului. Marți, în ziua de "Tăierea lui Ioan" am ascultat sfânta liturgie în biserica Mitropoliei din București. Miercuri am cercetat aproape toate celelalte biserici, Cimitiru "Belu" și toate casele și institutele publice mai însemnate din București. Miercuri spre joi, la miezul nopții, din expoziția ni-au dus de-a dreptul la "gara Filaret" a Bucureștilor și ne-au plecat cu două trenuri de câte 50 de vagoane spre Constanța în Dobrogea, în făcutul zilei am trecut peste Dunărea lată și măreță pe la Cernavodă pe podul de peste Dunăre, numit "Podul Carol I", am trecut de-a latul Dobrogea și la 11 ore an. amiază am fost în Constanța de pe malul Mării Negre, carele în vechime, pe timpul Romanilor celor vechi, s-a numit "Tomi", și unde a fost esilat poetul roman Ovid de către Împăratul roman August. După ce ne-am închinat și am cununat cu o cunună frumoasă statuă a lui Ovid din mijlocul pieței, pe carea au ridicat-o românii din România după anebsarea Dobrogei, după ce am admirat marea "Marea Neagră" și după ce am fost bine ospetați din partea orașenilor cu carne friptă de berbeci, cu brânză, struguri și vin bun, într-un berc de pe țărmurea Mării, către sară

ne-am întors la București, unde am sosit la 4 ore dimineața. La București am avut cuartirul la consăteanul meu, Ioan Luca, feciorul vigiliului de carcere din Sibiu Petru Luca, un fiu al comunei noastre Pâclișa, care de mai mulți ani se află în București ca barbieru. Vineri la 1 oră după amiază am plecat din București către casă, tot prin pasul "Turnu Roșu", și sâmbătă la 5 oare după amiază am sosit acasă sănătos, mulțumind lui Dumnezeu că mi-a dat să ajung se ved România, Bucureștii, Constanța, Dunărea și Marea Neagră.

Nicolae Cado
paroch.

NOTE

1. Alături de "Cronica parohiei gr.or. din Pâclișa" (mss.) semnalăm și "Cartea de aur a bisericii ortodoxe române din comuna Pâclișa-Alba, donată de căpitan Lucaciuc Eugen" (inv.nr. 220). Mulțumim călduros prietenului nostru Daniel Vaida, preotul parohiei Pâclișa, care, în urmă cu două decenii, ne-a atras atenția asupra celor două cronici locale și ne-a dat acces la lecturarea acestora.
2. Nicolae Cado a păstorit 46 de ani și jumătate parohia satului Pâclișa și a murit la 21 iulie 1925. Mormântul său a fost săpat lângă peretele de sud al bisericii din sat. Vezi *Cronica...*, p. 163
3. *Ibidem*, p. 1, 15-16
4. *Ibidem*
5. *Ibidem*, p. 70-71

LA VISITE DU "CHOEUR DES MOTI" EN ROUMANIE (1906) DÉCRITE PAR LE PRÊTRE NICOLAE CADO DE PÂCLIȘA (DÉPARTEMENT D'ALBA)

Résumé

L'inventaire de la paroisse, gréco-orientale de la localité de Pâclișa conserve le manuscrit intitulé "La Chronique paroissiale gréco-orientale de Pâclișa" rédigée par les prêtres qui se sont succédés à la direction de l'église depuis 1878-jusqu'à nos jours.

Nicolae Cado, l'auteur des premières notes historiques consignées durant un demi-siècle (1878-1925) nous relate les plus importants faits passés dans le village, souvent dans le contexte des événements historiques internationaux, avec l'objectivité et l'exactitude du témoin y présent. Ses narrations s'appuient

aussi sur les données fournies par les matricules paroissiales et les notes conservées dans les pages couvertes de poussière des livres religieux mais qui valorise aussi les témoignages oraux offerts par l'ancienne tradition conservée par le peuple".

L'un des moments narrés par le chroniqueur se rapporte à la visite faite par "Le Choeur des Moți" de la vallée d'Ampoi en Roumanie.

En 1906, à Bucarest, on a fêté les dix-huit siècles qui se sont écoulés depuis la conquête de la Dacia par Trajan et les quarante ans depuis le début de la règne de Carol I. À cette occasion, "on a ouvert une grandiose exposition roumaine", suivie d'un ample programme de fêtes culturelles. "Le Choeur des Moți" est invité pour participer à un "Festival choral", déroulé entre 26-31 août, avec "tous les chœurs de chansons roumaines de Transylvanie, de Banat, de Bucovina et de Roumanie".

Le 24 août, Nicolae Cado, se met en route avec les membres du chœur vers Bucarest, ils arrivent dans la Garre du Nord "en même temps que les autres chœurs de Transylvanie, de Banat et de Bucovina" et ils y bénéficient "d'un grandiose accueil". Ils restent dans la Capitale jusqu'à vendredi, puis ils acclament la famille royale à Sinaia, et, de retour, ils sont "splendidement accueillis" et nourris à Ploiești. À Bucarest, ils visitent les églises, le Cimetière Belu et les institutions publiques puis ils participent à l'excursion organisée en Dobrogea, à Constanța et sur le littoral de la Mer Noire, où ils rendent hommage à la statue de poète Ovidiu. De retour à la maison, toujours par le pas "Turnu Roșu", les hôtes de Transylvanie sont accablés par les impressions énouvantes apparues durant l'excursion faite en Roumanie.

La visite des membres du "Choeur des Moți" et du prêtre Nicolae Cado à Bucarest, Sinaia, Ploiești et en Dobrogea, a offert aux invités l'occasion de connaître les réalités historiques et politiques du royaume une décennie avant la participation de Roumanie à la guerre de réintégration de la nation. Les excursions faites ont ranimé le sentiment de la conscience d'appartenance des Moți des Monts Apuseni et on préparé l'ambiance patriotique dans la quelle on va se réaliser, le 1-er Décembre 1918, la Grande Union d'Alba Iulia "de la Transylvanie et des régions de la Hongrie habitées par les Roumains" avec le Pays.

INAUGURAREA PORTULUI CONSTANȚA - 27 SEPTEMBRIE 1909 - SPICUIRI DIN PRESĂ

Zi de toamnă caldă, acum aproape o sută de ani. Mai precis, 27 septembrie 1909. Constanța cu străzile măturate și cununi de flori. Lume multă, lume veselă pe străzi. Muzică și haine de sărbătoare. Elevi, soldați și ofițeri în uniformă de paradă. Și trăsură și automobile și multe oficialități. Era duminică! Dar nu asta era cauza bucuriei. Se inaugura Portul!

Milenarul Tomis, fost, pe rând, Constantiana bizantină și Küstendje sub otomani, întinerise, adică fusese amenajat și modernizat, prin strădaniile și inteligența românească, și se putea de acum număra între porturile lumii civilizate. Mulți știau că problema se pusese cu mult timp înainte. Poate nu legau momentul începutului de Războiul Crimeii, dar așa fusese. Tratatul de la Paris, din 30 martie 1856, hotărâse ca bazinul Mării Negre să fie considerat neutru, interzis vaselor de război și să se încurajeze comerțul liber. Nou înființata Comisie a Dunării opta pentru legarea fluviului de Mare, stăruind pentru construirea unei căi ferate și deschiderea unui port liber: Constanța (Küstendje). Englezii se dovediseră interesați. După cercetările făcute de Ch. Lidell și L. Gordon, a urmat studiul făcut de Thomas Forester: "The Danube and Black Sea. Memoir of their junctions by railway between Tchernavoda and a free port Küstendje".

Interesului manifestat în Anglia față de această parte a lumii a dus la semnarea unui act de concesiune, pe 99 de ani, între guvernul turc și consorțiul "Danube and Black Sea Railway and Küstendje Harbour Company Ltd.". Acestuia îi erau încredințate construirea căii ferate între Cernavodă și Constanța și modernizarea portului.

Principalele Unite erau interesate și urmăreau îndeaproape lucrările. La inaugurarea căii ferate, 22 septembrie\4 octombrie 1860, a participat o delegație condusă chiar de Ministrul de Externe, Ion Filipescu. Problema dezvoltării comerțului românesc s-a pus și mai pregnant după venirea lui Carol I. Pentru prințul străin era clar că ieșirea la mare avea o importanță vitală. Ajuns la domnie, primul său gând a fost acela de a cunoaște țara și potențialul ei economic. Așa au început "excursiile". Dunărea a fost prioritară. Primul contact cu porturile dunărene (nepunând la socoteală Turnul Severin, locul prin

care pășise pe pământ românesc) a avut loc chiar în toamna lui 1866. Aspectul și funcționalitatea lor l-au dezamăgit, așa cum a mărturisit. Brăila avea un debarcader mic și neîngrijit, hambarele pentru grâne erau improprii. Galațiul, ceva mai dezvoltat, avea tot comerțul în mâinile grecilor. Dar ce comerț era acela, când, aproape patru luni pe an, nu se putea naviga din cauza gheții?

Interesat de ieșirea la mare, Carol I dorește să cunoască gurile Dunării. În 1878, merge pe brațul Sfântul Gheorghe, apoi pe Sulina și, în sfârșit, pe Chilia.

Acolo, în Basarabia, ar fi dorit să construiască un canal între lacul Cibrian și Mare, pe care să se desfașoare un transport civilizat, comerțul românesc ajungând să concureze pe cel rusesc și turcesc. Ideea, îndrăzneala, nu s-a putut concretiza, mai ales că, după 1878, aceasta parte de țară nu i-a mai aparținut României.

În schimb, Congresul de la Berlin a facilitat (art. 46) ieșirea la mare prin unificarea țării cu Dobrogea. Portul însă nu era într-o stare înfloritoare. Consorțiul englez tergiversase lucrările și, la 20 august 1878, așa cum reieșea din raportul întocmit de lt. col. Ioan Murgescu, nu existau decât 53 m de dig și nu puteau acosta mai mult de 20 bastimente mari.

De aceea, s-a vehiculat și ideea construirii unui port nou. Discuțiile purtate în Parlament au dus, totuși, la concluzia modernizării celui existent. Mihail Kogălniceanu și I.C. Brătianu au fost cei mai convinși de avantaje, chiar dacă răscumpărarea căii ferate și a lucrărilor efectuate în port de firma engleză Barkley era destul de costisitoare. Pretențiile lor erau exagerate. Asta reieșea din evaluarea făcută de ing. C. Olănescu la fața locului, între 4-10 februarie 1881. La 12 mai, s-a promulgat "Legea privind răscumpărarea de către Statul Roman a căii ferate Cernavodă și a lucrărilor din portul Constanța concesionată în 1857 companiei "Danube and Black Sea Railway Company Limited". În art. 2 se preciza că Statul Român devenea proprietarul absolut după achitarea a 16 800 000 lei aur.

A urmat apoi o lungă perioadă, în care Statul a făcut eforturi pentru a găsi cel mai avantajos proiect de amenajare și modernizare. Pornind de la cel al lui Charles Hartley, elaborat în 1837, au făcut apel la O. Franzius, director al portului Bremen (1885), la Voisin-Bey, fostul director al lucrărilor de la Canalul Suez (1886) și apoi, la A. Guérard (1893). Paralel, la București, se înființase un serviciu special de proiectare și amenajare a portului Constanța, condus de inginerul I.B. Cantacuzino. Așa a început inteligența românească să se preocupe de lucrări. Aici, s-a întocmit un prim proiect, care a dus la cel conceput de renumitul inginer Anghel Saligny. Minunata construcție a podului „Carol I”, piesă importantă în cadrul dezvoltării comerțului maritim,

demonstrase, cu prisosință, capacitățile de care dispunea. Alături de el, a lucrat, până la dispariție, și inginerul Gh. Duca, tatăl viitorului premier.

La 16 octombrie 1896, în prezența Majestății Sale Carol I, s-au inaugurat, oficial, lucrările, prin așezarea primului bloc de beton din digul de larg, la 60 m de țărm. Actul de fundație, semnat de Rege, a fost încastrat la baza digului mare, în partea dinspre larg. Lucrările erau, atunci, în antrepriză franceză, fiind conduse de A. Hallier, care, în martie 1897, a părăsit șantierul, nemaifăcând față. Inginerul Gh. Duca a fost numit la Direcția portului, iar I.C. Brătianu - pe atunci Ministrul Lucrărilor Publice - a hotărât construirea în regie. Hotărârea a dus la un proces cu partea franceză, dar a fost benefică pentru port. La 10 august 1899, lucrarea a fost preluată de Saligny. După ce, timp de două luni, a efectuat o călătorie de documentare în principalele porturi europene, acesta a demarat lucrul, ajungând la rezultatele care se puteau vedea în Constanța anului 1909.

Ziarele, interesate să prezinte țării situația construcției și desfășurarea serbărilor de inaugurare, se grăbiseră să trimită corespondenți. Aceștia s-au străduit să redea, cât mai amănunțit, totul. Trimisul "Univerului", Gh. Cristodorescu, publica un articol intitulat "Portul Constanța", în care scria despre: *"Lucrările pentru construirea portului de la Marea Neagră. Fazele prin care a trecut proiectul pentru construirea portului. Suprafața sa de astăzi. Digurile. Cheiurile. Magaziile cu silozuri. Instalații pentru exportul petrolului. Alte instalații. Costul lucrărilor."*¹ Spicuim câteva fraze: *"Portul Constanța are o suprafață de 192 ha și e astfel construit încât să se mai poată mări încă atunci când va fi nevoie. Aceasta întindere este astfel împărțită: 60 ha suprafața bazinurilor, 111 ha suprafața platformelor și 14 ha, suprafața adăpostită în ante port"*.² Stăruie mult asupra amenajărilor făcute pentru primirea și exportul petrolului, comerț care era la primii pași. Descrie stația de primire construită pe deal, la o înălțime de 33,50 m, rezervoarele de depozitare, hala mașinilor, bazinul de petrol, instalațiile formate din conducte, care făceau legătura între stația de primire și rezervoare, cele 5 pompe proiectate să meargă diferențiat: una pentru benzină, a doua pentru petrol distilat, a treia pentru petrol brut, a patra de rezervă, iar a cincea pentru o conductă specială. Este impresionat și de silozuri, la realizarea proiectelor lucrând și I.B. Cantacuzino, Gh. Duca și Anghel Saligny. Din cele patru magazii (moluri) proiectate, la data inaugurării funcționa numai una, cu 255 de silozuri și o capacitate de 33.000 tone. A doua era în stadiu final. Ziaristul este uimit și de cele 6 linii de cale ferată care serveau magazia, alte patru fiind destinate instalațiilor de descărcare. Pentru a fi mai convingător, însoțește articolul de o fotografie cu vederea panoramică a portului.

Articolul, deosebit de bine documentat și conținând detalii tehnice, îl informa perfect pe cititor. Probabil că au citit, însă, cu mult mai multă plăcere, reportajul de la inaugurare.

Cu o zi înainte, ziarul dăduse amănuntele sosirii Suveranilor la Constanța. Toata familia regală, inclusiv cel mai mic, adică principesa Ileana, plecaseră cu trenul regal din Sinaia, la ora 9,30. Ziarul, prin corespondenții săi particulari, care dădeau, telefonic, informații despre călătorie, descriseseră, cu lux de amănunte, voiajul. De exemplu, multe amănunte le aflăm despre oprirea în Ciulnița.

Oprirea a fost salutată, cu multă caldură, de localnici. Căile ferate au pus la dispoziția călărășenilor un tren special, care a ajuns în gara din Bărăgan, cu puțin timp înainte de sosirea trenului regal. Deși timpul de staționare a fost foarte scurt, de la 1,30 la 1,55, pregătirile au fost mari. Frumos împodobit, peronul îi găzduia pe cei care trebuiau să-l salute pe suveran. *„Școalele și societățile meseriașilor cu muzică militară au loc în fața peronului gării, dealungul liniei ferate, iar persoanele oficiale în fața salei de recepție... M.S. Regele și Prințul Ferdinand însoțiți de primul ministru Brătianu au descins din tren... M.S. Regele s-a întreținut aproape cu fiecare... În timpul când se făceau prezentările M.S. Regina având în brațe pe principesa Ileana a apărut la fereastra vagonului și mulțimea a izbucnit în strigăte de trăiască principesa Ileana... Mai multe doamne din elita Călărășilor au prezentat buchete de flori M.S. Regina.”*³

Aceeași atmosferă și în gara de la Cernavodă, unde Regele s-a întreținut cu primarul orașului, Chirescu, felicitându-l pentru fabricile deschise (ciment, petrol, metalurgie).

La Constanța, primirea a fost de-a dreptul fastuoasă. *„La orele 5 după-amiaza, trenul regal a intrat în gară, fiind salutat de salve de tunuri și în sunetul clopotelor de la bisericile locale, o companie din Batalionul 5 Vânători cu muzica Regimentului 21 din București, a dat onorurile militare.”*⁴

Personalități dintre cele mai proeminente ale țării se aflau pe peron: Alexandru Djuvara- ministru de Industrie și Comerț-, Anghel Saligny, contramiralul Sebastian Eustațiu, generalii Ion Culcer, Constantin Boerescu etc.-. Din Constanța, erau prezenți corpul medical și al avocaților, președinții comunității străine din Constanța, elevi și un public numeros. Tulcea își trimise și ea reprezentanții. Primirea propriu-zisă, adică oferirea de pâine cu sare, după obiceiul românesc, a făcut-o primarul Constanței [M?] Boteanu. Familia regală s-a retras numai după ce Suveranul a trecut în revistă garda de onoare, a ascultat discursuri și a primit buchete de flori și petiții. Copiii, în trăsură, s-au dus spre vaporul „România”, unde aveau reședința, A.L.R. și au plecat cu automobilul spre palat.

Inaugurarea propriu-zisă, care a avut loc pe data de 27 septembrie,

a făcut să se scrie multe articole, fiecare publicație dorind să dea cât mai multe amănunte. Serbările au durat de la 10,30 dimineața, când suveranii au luat loc în pavilionul special amenajat în fața silozurilor, până spre miezul nopții, când s-au încheiat serbările maritime. Tot protocolul a fost respectat: defilarea școlilor, onoruri militare, date de o companie din regimentul 34, salve de tun trase de pe crucișătorul "Elisabeta", Te-Deum oficiat de episcopul Dunării de jos, P.S.S. Nifon.

Au urmat momentele cele mai așteptate: citirea și semnarea Actului de fundație, actul comemorativ.

"Carol I prin grația lui Dumnezeu și voința poporului Rege al României.

De când România a întrupat Dobrogea prin vitejia ostașilor săi în războiul neatârării și s-a făcut stăpâna lor la Malurile Negre, gândirea mea a fost întruna pironită la mijloacele de a înlesni exportul țării în tot cursul anului. În scop de a deschide României căile nesfârșite ale mărilor am împreunat cele două maluri ale Dunării între Fetești și Cernavodă, ridicând mărețul pod "Regele Carol I", iar în anul 1896 am pus temelia portului Constanța a cărui inaugurare o facem azi.

De atunci, treptat și cu mijloacele de care s-a dispus, am avut grijă înainte de toate de a asigura isprăvirea lucrărilor pentru exportul cerealelor și al petrolului care reprezintă 85 la sută din exportul țării. Nădăjduind că Dumnezeu va hărăzi României liniște și îmbelșugare ca să putem isprăvi cât mai curând portul întreg, menit să slujească la propășirea economică a scumpei mele patrii, astăzi a 27 a zi a lunii septembrie 1909 și al 43 an al Domniei Mele, am inaugurat asemeni prima magazie din cele 4 ce se clădesc, de față fiind Majestatea Sa Regina, A.L.R. Principele Ferdinand moștenitorul tronului, Principesa Maria, înaltul cler, miniștrii mei, președinții și vice-președinții Corpurilor legiuitoare, înalții demnitari ai Statului, fruntașii oștirii mele și corpul tehnic. Spre amintire am semnat acest document încheiat în 3 exemplare, hotărând ca după sfințirea lucrărilor făcute de P.S.S. Episcopul Dunării-de-Jos, un exemplar să fie așezat în zidăria cea mare a silozurilor de cereale ce se dă acum spre folosirea comercianților; al doilea exemplar să fie așezat în zidul familiei de la capul digului dinspre larg, iar al treilea să fie păstrat în Arhiva Statului.

SS Carol, Elisabeta, Maria, Ferdinand, Elisabeta, I. Brătianu, Al. Djuvara, Morțun, general C.A. Budișteanu, E. Costinescu, Nifon Nicolescu, M. Ferechide, A. Carp, A. Saligny, Sp. Haret, I. Stelian".⁵

După așezarea pietrei fundamentale și a plăcii de metal, la care casa regală a participat folosind ciocanul de aur, a urmat vizita în port. "În siloz se încărcau cereale pe vaporul "Iași", primul care a și ieșit din raza portului. Într-o barcă condusă de 24 marinari, în frunte cu contramiralul Eustațiu, au luat loc membrii familiei regale, primul ministru și Anghel Saligny, îndreptându-se spre panglica care era legată între cele două capete ale portului. În picioare, Carol I, alături de Saligny. Un marinar a tras cu un

baston panglica, alții au întins-o între două lopeți și Regele, în mână cu o foarfecă de aur, a tăiat-o deschizând oficial Portul Constanța. În timpul acesta, brăzdau văzduhul uralele mulțimii, salvele de tunuri și sunetele fanfarei Regimentului 21, care se afla pe dig împreună cu o companie de militari care dădeau onorurile militare”.⁶

A urmat punerea actului pe zidul Farului și vizitarea portului de petrol. Spre oraș, s-au deplasat, la întoarcere, nu cu automobilul, ci cu un tren, care a plecat din port. Era ora una după amiaza. Oficialitățile se pregăteau pentru banchet – mulțimea pentru *“serbările nautice”*-. Aceste manifestări urmau să încheie această frumoasă zi, care consfințea, nu numai integrarea țării în lumea civilizată, dar și unitatea ei.

Merită să aruncăm o privire în sala, frumos împodobită, unde s-a desfășurat banchetul, pentru că discursurile rostite conțin idei valoroase. A început la ora 8 seara, când Regele și apropiații lui, cu punctualitatea sa proverbială, au pașit în încăpere. Dacă discursul lui Morțun n-a făcut decât să sublinieze importanța, pentru economia țării, a portului inaugurat, cel al lui Anghel Saligny, a făcut o trecere în revistă a eforturilor depuse, de-a lungul timpului, pentru a se elabora cel mai practic proiect, enumerând și câteva eforturi datorate inginerilor străini. Odată cu încredințarea concepției inginerilor români, a început și punerea în practică. *“De atunci încoace, atât sub direcțiunea mult regretatului inginer Duca, cât și sub actuala direcțiune, numai ingineri români, mai toți ieșiți din Școala de Poduri și Șosele, au lucrat la conceperea și executarea lucrărilor portului”*.⁷

Ideea a fost îmbrățișată și dezvoltată de Rege în cuvântarea sa: *“Cu mare bucurie am venit în Dobrogea spre a inaugura marile lucrări ale portului Constanța, datorate ca și falnicul pod peste Dunăre, științei și hărniciei inginerilor români sub priceputa conducere a șefului lor.”*⁸ Și a profitat de ocazie spre a mărturisi: *“Încă de la început am urmărit cu cel mai viu interes și am supravegheat aceste lucrări care au dat comerțului nostru un avânt atât de puternic și au legat tot mai strâns Dobrogea de căminul strămoșesc”*.⁹ Concluzionând că portul ne leagă de Europa, a cerut continuarea lucrărilor în același ritm, până la terminarea definitivă.

De aceea, după ce s-au rostit acestea, a început adevăratul festin. Casa Capșa a pregătit meniul pentru distinșii meseni.

Și, ca de obicei, maeștrii bucătari au izbutit să îmbine specialitățile rafinate ale Occidentului cu gustoasele specialități românești. De exemplu, s-a servit și Consomme Printainer Royal (supă), Pointes d'asoerge (vârfuri de sparanghel), dar și Ris de Veau Braise (mure de vacă pe jăratec). S-a băut Pommard (vin de Burgundia) și vin de Drăgășani foarte vechi.

Imediat după terminarea banchetului, înainte de 11 noaptea, perechea regală s-a retras, dar populația a continuat să sărbătorească evenimentul până spre miezul nopții.

Cu speranța că am putut reînvia, pentru o clipă, viața într-o zi de sărbătoare a bunicilor noștri, închei articolul cu un anunț publicitar, găsit la rubrica "Informații" a "Universului", la 1 octombrie 1909: "În seara Banchetului ce s-a dat la 27 septembrie a.c. cu ocazia inaugurării portului Constanța s-a găsit în sala de banchet o sumă mare în numerar. Serviciul de construcție a portului Constanța o ține la dispoziția păgubașului, dacă acesta va da toate lămuririle necesare".¹⁰

NOTE

1. Gh. Cristodorescu, *Portul Constanța*, în "Universul", București, XXVII, nr. 266, 28 sep. 1909, p.1
2. *Loc. cit.*
3. ***, *În preziua serbărilor din Constanța, prin telefon, de la corespondenții noștri particulari*, în "Universul", București, XXVII, nr. 226, 28 sep. 1909, p. 1
4. *Loc. cit.*
5. ***, *Marile Serbări din Constanța, prin poșta de la corespondentul nostru particular*, în "Universul", București, XXVII, nr. 267, 29 sep. 1909, p. 1
6. *Loc. cit.*
7. *Loc. cit.*
8. *Loc. cit.*
9. *Loc. cit.*
10. ***, *Informații*, în "Universul", București, XXVII, nr. 269, 1 oct. 1909, p. 2

CONSTANȚA HARBOUR INAUGURATION -27TH OF SEPTEMBER 1909 – PRESSREVIEW Abstract

The article tries to revive the atmosphere of the beginning of 20-th century in Constanța, using the newspapers of those days, which reproduce most faithfully the colour of that time. The occasion of opening the seaport is considered emphasized.

This article quotes passages of newspapers which point out the joy of Constanța citizens and involving of authorities which had to satisfy especially the King.

It gives details about port installations, but it also describes other things like: the band cutting, the banquet and parts of the speech of Vasile Morțun, Minister of public Works, Anghel Saligny's speech and the answer of King Carol I.

**DOBROGEA ȘI CEL DE-AL DOILEA
RĂZBOI BALCANIC- 1913.
INFORMAȚII CULESE DIN ALMANAHURILE ȘI
CALENDARELE VREMII**

Adeseori, am considerat, parcurgând foile îngălbenite ale unor cotidiane, că privesc într-o oglindă a vremurilor apuse, în care s-a păstrat imaginea încremenită a momentului. Gândul dintr-o zi, care a doua zi se schimba, a rămas imprimat cu cerneală tipografică și cititorul, rarul său cititor actual, îl poate cunoaște, așa cum era în momentul respectiv; fapta, detaliul, primează. Cum au decurs evenimentele și cât de importante au fost pentru contemporanii lor poți afla numai dacă răsfoiești multe numere și consulți multe titluri de ziare, pentru ca subiectivitatea reporterului să se poată transforma în informație obiectivă.

Puțin altfel stau lucrurile cu almanahurile și calendarele. Ele apăreau în anul următor evenimentelor, redându-le așa cum le-au înțeles autorii lor. Dacă vrei, pentru a rămâne în sfera impresionabilului, ele seamănă cu o fotografie. Este făcută într-o anumită epocă, reflectă perioada, dar subiecții au hainele de sărbătoare și zâmbetul impus de aparat.

Dorind să înțeleg, la nivelul contemporanilor, un eveniment istoric mai puțin discutat, războiul din 1913, am hotărât să consult calendarele apărute în 1914. Diferențiindu-se unul de altul, fie prin apartență, fie prin locul de apariție, acestea oferă o imagine globală. Astăzi, istoricii cunosc jocul de interese, influențele și presiunile exercitate succesiv asupra României, atât de Tripla Alianță, cât și de Puterile Centrale. Rusia și Austro-Ungaria, prin diplomații lor, încercau să ne atragă, fie de o parte, fie de alta, susținând cererile legitime ale diplomației românești. Considerată, pentru zona Europei de Sud-Est, o putere în expansiune, fiind, după 1878, o țară cu un teritoriu mai mare și o populație mai numeroasă decât a Bulgariei, Serbiei sau Greciei, Marile Puteri doreau ca România să-și păstreze ideea statu-quo-ului în Balcani.

Întărirea Bulgariei, devenită Regat din 1908, după unirea cu Rumelia, a schimbat puțin situația, punându-se problema întăririi graniței dobrogene. Aceasta, pentru că cele două Imperii care sufocau

România doreau să folosească Bulgaria pentru a-i opri dorința legitimă și vizibilă de "reîntregire." Prin urmare, Guvernul român a cerut modificarea frontierei dobrogene prin revendicarea liniei Silistra-Varna (uneori Rusciuc-Varna).

La 17/30 octombrie 1912, când Bulgaria, Serbia și Grecia s-au alăturat Muntenegru-lui, aflat în război cu Imperiul Otoman, România și-a păstrat neutralitatea, respingând o propunere de alianță cu Turcia, dar a readus în discuție importanța strategică de modificare a frontierei, Dobrogea fiind punctul nevralgic al momentului. Neputându-se rezolva prin tratative bilaterale, s-a acceptat propunerea Marii Britanii ca rectificarea graniței dobrogene să fie discutată într-o conferință europeană. La Sankt-Petersburg, între 18/31 martie - 2/15 aprilie 1913, s-a hotărât cedarea Silistrei către România, dar Bulgaria nu a dat curs cererii. Aceasta a avut ca urmare pregătirea de război a României. Din toate publicațiile cercetate, a reieșit că, odată cu atacarea de către bulgari a Serbiei și Greciei, a început o campanie de promovare a importanței Dobrogei pentru ființa României. Aceasta a avut un larg ecou în rândul populației orașenești.

Almanahul ziarelor "Adevărul" și "Dimineața" pe anul 1914, reflectând poziția de stânga, ostilă intrării României în război, în virtutea respectării unui adevăr evident, menționa, într-un articol semnat A.M.: "...conflictul nostru cu Bulgaria a cărei tendință de predominare în Balcani a fost și este încă atât de vădită."¹ Și, mai departe, concluziona: "astăzi toate puterile europene recunosc rolul pacificator avut de țara noastră în războiul atât de sângeros dintre foștii aliați."² Articolul "Anul de sânge-Războiul pustiitor" va condamna însă războiul și va deplânge îmbolnăvirile de holeră care au făcut atâtea victime.

Interesant este, în această publicație, articolul "Din timpul campaniei", scris de Al. Ciurcu, președintele Asociației Generale a Presei, fostul corespondent de război al ziarelor "Adevărul" și "Dimineața". Dacă scrierile sale i-au informat pe cititorii celor două cotidiane despre mersul operațiunilor, articolul în cauză dezvăluie condiția ziaristului trimis pe front. De menționat că el face o permanentă comparație între campania din 1913 și Războiul de Independență, unde, de asemenea, fusese trimis corespondent. În campania recentă, a avut parte de nenumărate restricții: îl nemulțumea faptul că ziariștii se puteau mișca numai în grupuri conduse de ofițeri, se plângea și de comandamentul român, care a îngreunat trimiterea unor știri, cum ar fi excursia ziariștilor pe Dunăre, cu vasul "Ștefan cel Mare", și a interzis, un timp, și fotografierea podurilor de la Corabia și Turnu-Măgurele.

Alt articol, publicat de D. Rosental, "Ziariștii pe câmpul de

război", se referea la primul război balcanic, când tratamentul aplicat presei era mult mai lejer. Un alt articol interesant este, în fapt, o statistică bulgară făcută în 1905 și publicată în almanah, sub titlul "Câți români sunt în Bulgaria". Populația totală era de 4.035.566. Români: după naționalitate- 75.773, după limbă- 88.109. Districtele cele mai populate de români: Vidinul: 42.000, Vrața: 13.000, Plevna: 11.000, Rusciuc: 6.000, Târnovo: 2.000, Sofia: 600, Silistra: 315, Sistov: 247. Articolul sublinia, în încheiere: *"Dar cum este vorba de o statistică bulgară, trebuie să fim siguri că numărul a fost micșorat, dar chiar și așa, românii ocupă locul al treilea din punct de vedere numeric în Bulgaria."*³

O altă publicație consultată, "Calendarul Minervei", apărea tot la București și era unul dintre cele mai citite publicații. A apărut pe o perioadă foarte mare, din 1899 până în 1926, cu unele întreruperi. Nu avea o tentă politică, ci un caracter enciclopedic, atrăgând prin ținuta sa și prin articolele scrise de importanți oameni de cultură ai acelor vremuri. Volumele aveau un tipic bine cunoscut și în cadrul acestuia, "Cronica Anului" era unul din cele mai importante articole. Iată-l pe cel din 1914, care relua evenimentele din 1913. Selectăm cel referitoare la războiul balcanic:

"-5 martie: "Le Temps" publică o convorbire cu D. Ghica, plenipotențiarul român, care declară că România își bazează cererile pe hotărârile luate la Congresul de la Berlin 1878.

-23 martie: Conferința de la Petersburg a hotărât să cedeze României Silistra.

-5 aprilie: La Petersburg, la conferința ambasadurilor, a avut loc o ciocnire de idei între ministrul rus de externe, Sassonow și reprezentantul Franței, Delcasse. Motivul: cererile României, care nu erau pe placul Franței și Angliei deoarece erau sprijinite de Germania. Îi reproșa Rusiei că nu a luat o atitudine potrivnică și a intervenit la Sofia pentru rezolvarea favorabilă a problemelor de frontieră.

-28 aprilie: Semnarea la Petersburg a Protocolului prin care Silistra e cedată României, și se considera încheiat diferendul româno-bulgar.

-10 mai: În Consiliul de Miniștrii, Titu Maiorescu, prim-ministru, a comunicat hotărârile Protocolului care urma să fie comunicat la 12 mai printr-o ședință secretă Parlamentului.

-22 mai: Guvernul român a constituit o comisie, care în colaborare cu o comisie bulgară să definească teritoriul din jurul Silistrei.

-16 iunie: În urma refuzului Bulgariei de a se supune arbitrajului necondiționat al Țarului, se afirma că reprezentanții Franței și Rusiei la București, ar fi intervenit pe lângă guvernul Titu Maiorescu să anunțe Bulgaria, că dacă nu se supune, România va decreta mobilizarea. Titu Maiorescu refuză să facă această declarație, dar anunță Bulgaria că România ar putea acționa.

- 18 iunie: Atacul declanșat de bulgari contra trupelor sârbo-grecești.
- 19 iunie: S-au întrerupt lucrările comisiilor de la Silistra.
- 21 iunie: Regele a semnat Decretul de mobilizare.
- 22 iunie: A început mobilizarea. Rezerviștii pleacă spre front. Instituțiile își reduc activitatea din cauza lipsei de personal. Se menționează înscrierea ca voluntari a foarte multor macedoneni.
- 24 iunie: A.S.R. Principele Ferdinand este numit generalisim al întregii armate.
- 25 iunie: Presa rusă comentează favorabil acțiunile României.
- 26 iunie: Armata română de ocupație, sub conducerea gen. [?] Clucer, pătrunde în Cadrilater ocupând Silistra și înaintează în două direcții: 1) spre Turtucaia, 2) spre Dobrici-Bazargic.
- 1 iulie: Presa română publică comunicatele speciale despre mersul operațiunilor trupelor noastre în Bulgaria. Ziarele franceze, italiene, germane și engleze apreciază acțiunea României considerând că aceasta va duce la o încheiere grabnică a păcii.
- 2 iulie: Armata română de operațiuni a trecut Dunărea pe două poduri de vase executate în numai 7h 30min, în două puncte diferite și a ocupat Șiștovul, Nicopole, Lom-Palanca.
- 5 iulie: Țarul Ferdinand al Bulgariei îi telegrafiază Regelui Carol rugându-l să ordone încetarea înaintării și să-i comunice condițiile României.
- 6 iulie: M.S. Carol trece în Bulgaria; trupele îi fac o primire entuziastă.
- 7 iulie: Guvernele sârb și grec sunt de acord cu condițiile cerute de România urmând ca pacea să se încheie la Sinaia. În aceeași zi cavaleria română, sub conducerea generalului Bogdan, a dezarmat o divizie bulgară care s-a predat. Trupele române se apropie tot mai mult de Sofia. (12 iulie).
- 8 iulie: Clemanceau se pronunță în favoarea cererilor României, în ziarul său, "L homme libre".
- 10 iulie: Țarul Ferdinand al Bulgariei își dă asentimentul la cererile României.
- 12 iulie: Articol favorabil României în ziarul "Le Temps".
- 13 iulie: Se hotărăște încheierea păcii la București.
- 15 iulie: Vin la București delegații statelor balcanice: N.Pasici – prim ministrul Serbiei, Toncef – ministrul de finanțe al Bulgariei, Venizelos – prim ministrul Greciei, Vucotici – delegat al Muntenegrului. Delegația română formată din politicienii: Titu Maiorescu, prim ministru, Take Ionescu, Al. Marghiloman, C. Dissescu și reprezentanți ai armatei.
- 18 iulie: La propunerea lui Titu Maiorescu se încheie un armistițiu.
- 22 iulie: Conferința de Pace de la București: <<Se acordă României un teritoriu lângă granița dobrogeană cu o linie care începe la vest de Turtucaia și merge la mare, oprindu-se la Sud de Balcic. Se acordau drepturi culturale și religioase românilor din Bulgaria>>. Bulgaria se obliga să dărâme fortificațiile de la Rusciuc și Șumla.

-29 iulie: E publicat textul oficial al Tratatului de Pace; apare și în ziare.

-31 iulie: Se dă Decretul de demobilizare.

-2 august: Ordin de zi. Carol I mulțumește soldaților care au mărit țara cu un ținut însemnat.

-3 august: Ministerul de Război publică un ordin pentru a se lua măsuri contra furnizorilor armatei, necinstiți.

-29 august: A.S.R. Principele Ferdinand, printr-un Ordin de zi, mulțumește soldaților, al căror comandant suprem a fost.”⁴

Printre informațiile selectate din acest articol, se pot găsi și cele referitoare la familiile mobilizaților, care au fost ajutate cu lucruri, mâncare și bani de Societatea “Familia luptătorilor”. În luna august, se menționează că mortalitatea, în rândul ostașilor români, a fost foarte mare, datorită holerei - 50% dintre cei bolnavi. Legea pentru starea de asediu, votată la 4 iulie, nu a fost niciodată pusă în aplicare.

Desele referiri la ecoul avut în presa europeană a acestei campanii demonstrează că România era interesată, în continuare, de modul în care era percepută. S-a urmărit activitatea diplomatică și s-a pus accent pe perceperea autorității lui Carol I ca rege al României. În interiorul articolului sunt inserate multe fotografii.

Un alt articol care trebuie amintit din acest Calendar se datorează celebrului geograf, George Murgoci [Munteanu], intitulat “Țara Nouă”, în care se reproduce o hartă cu noul teritoriu din Dobrogea. Ne mulțumim a cita subcapitolele: “Poziția geografică”, “Tendința românilor spre mare”, “Felul Țării Noi” (relief, hidrografie, climă, sol etc.), “Omul și Viața”, “Așezările omenești și orașele”. Articolul conține multe statistici și tabele cu cifre preluate din cercetările făcute de bulgari. Acesta se remarcă prin excelența sa documentație și prin marea sa obiectivitate: “Noi nu am luat decât un colț din vechiul Cadrilater, Silistra și o bucată de pământ din sus de Turtucaia, pe Dunăre, și până la Mare, cu vreo 20 Km la Miază-Noapte de Varna. E tot un cadrlater [patrulater] format de vechea graniță a Dobrogei, Dunărea, Marea și o linie convențională, dar nu se poate compara cu vechiul cadrlater milităresc, și nu este nici măcar cadrlaterul geografic pe care a vrut să ni-l dea Țarul Alexandru II încă de la 1878, în schimbul județelor basarabene românești (Cahul, Bolgrad și Ismail), pe care voia cu orice chip să le ia în stăpânire, ca să ajungă și Rusia la Dunăre.”⁵

Dorind să cunosc percepția românilor aflați în afara granițelor, am cercetat și “Calendarul Național al Ziarului America”, tipărit peste Ocean, în Cleveland-Ohio. Acesta era tipărit de Institutul tipografic al Uniunii Societăților Române, “unica instituțiune tipografică românească în America”. Despre războiul din 1913, se rezumă să-l prezinte într-un articol cu “Evenimente mai importante ale anului 1913”. Se pune accentul pe faptul că populația țării, în special bucureștenii, l-au

sprijinit: *"La 27 ianuarie, mari manifestațiuni în București, organizate de Liga Culturală, și poporul cere Silistra ori războiul."*⁶ Continuă, cronologic, să enumere evenimentele mai importante ale războiului, subliniază că Armata Română nu a intrat în Sofia în urma rugăminților adresate de regele Ferdinand al Bulgariei lui Carol I și, în general, acreditează ideea că intrarea României în război a dus la o grăbire a păcii. Articolul se încheie prin reproducerea Ordinului de zi adresat de Carol I soldaților.

*

Din consultarea acestor publicații rezultă că nici o categorie din cetățenii contemporani evenimentului, nu au considerat inutil războiul, convinși fiind că întărirea graniței de sud era vitală dezvoltării țării. I se acorda multă încredere judecății regelui Carol I și erau de acord cu măsurile luate de Guvern.

Ce se știe astăzi despre aceasta Campanie? Pe Internet, în site-ul "Library of Congress-Romania. A Country Study", la capitolul "The Balkan Wars and World War Ist", am remarcat sărăcia informației: *"On June 28, 1913, The Second Balkan War broke out when Bulgaria launched an unsuccessful surprise attack on Serbia and Grece. The Ottomans joined in the fighting against Bulgaria and Romanias army marched into southern Dobruja before turning toward Sofia ..."* [*"La 28 iunie a izbucnit al II-lea război balcanic, când Bulgaria a atacat fără succes Serbia și Grecia. Otomanii au reluat luptele cu Bulgaria iar Armata Română a trecut în marș forțat în sudul Dobrogei înaintând către Sofia ..."*]

NOTE

1. Almanah al ziarelor "Adevărul" și "Dimineața", 1914, București, p. 36
2. *Loc. cit.*, p. 37
3. *Loc. cit.*, p. 78
4. Vezi "Cronica Anului" în "Calendarul Minervei", 1914 (XVI), Editura Minerva, București, p. LIX-CXVIII
5. *Loc. cit.*, p. 5
6. Evenimente mai importante ale anului 1913 în "Calendarul Național" al ziarului "America", 1914, Editura Institutului Tipografic al Societăților Române, Cleveland-Ohio, p. 108

**DOBRUDJA AND THE SECOND BALKAN WAR-1913
INFORMATION GATHERED FROM CONTEMPORARY
ALMANACHS AND CALENDARS**

Abstract

The author proves, based on information gathered from contemporary almanachs and calendars, that Romania was interested in the way it was perceived. Accent was put on Carol I authority as a king of Romania and on the measures applied by the government. No category of citizens contemporary with the event considered the war as useless, being convinced that strengthening the Southern border was vital for the development of the country.

PORTURI DOBROGENE – REPERE ISTORICE TULCEA

Cel mai mare port dunărean din nordul Dobrogei, portul Tulcea, își clădește existența actuală pe un trecut istoric îndelungat, reflectând tradițiile vieții pe apă la români, care se pierd în negura vremurilor.

Localitatea este situată pe locul cetății antice Aegissus, așezare ce datează aproximativ din secolul VIII î.Hr. Sub denumirea de Tulcea, orașelul apare pomenit, pentru prima dată, în 1595, într-o lucrare a italianului Paolo Giorgici¹.

În secolul următor, este menționat, sub același nume, la 1650, de învățatul turc Evlia Celebi, iar, la 1674, într-o lucrare a italianului Metteo Gondola.

Configurația geografică a "Schelei" Tulcei, creată de cele două sinuozități ale cursului fluviului denumite "coturi" și de existența unui anafor periculos pentru corăbii, a făcut ca, în perioada evului mediu și apoi în epoca modernă, navigația să se desfășoare cu multă greutate. Adeseori, în lipsa unui vânt puternic, navigatorii erau puși în situația de a întrebuița edecul, ceea ce a dus la apariția, în secolul al XVIII-lea, a unui serviciu special al edeciiilor, condus de un "*liman captan*" (căpitan de port), care îndeplinea și atribuția de pilot.

În această perioadă, navigația maritimă a portului Tulcea, cu puține excepții, era îngăduită numai pavilionului turcesc, iar navigația de cabotaj, redusă ca trafic, se rezuma la barcaze cu rame, care efectuau diverse transporturi.

În perioada de început a secolului al XIX-lea, traficul portului Tulcea era orientat, în special, către porturile dunărene, pentru ca, la 1850, portul Tulcea să fie amintit de Ion Ionescu de la Brad, în lucrarea "O excursie în Dobrogea", ca reședință de plasă și port, unde se opreau și vasele Societății "Lloyd". În aceeași perioadă, în acest port dunărean, funcționa și un șantier naval, care construia atât nave de comerț, cât și nave de război.

O serie de informații în legătură cu construcțiile navale tulgene provin din rapoartele consulare ale viceconsulului englez de la Galați, Charles Cunningham. La 20 februarie 1840, acesta raporta că, în 1839, la Tulcea și Sulina, fuseseră lansate la apă nave cu capacitate de 200-250 tone, tonaj obișnuit pentru navele maritime care intrau pe Dunăre. Aceste ambarcațiuni erau construite din cherestea de Tulcea ("*built of*

timbre from Tulcha”), provenită de la pădurile de stejar din apropiere. În același raport, viceconsulul englez aprecia calitatea superioară a stejarului de Tulcea, arătând că navele din cherestea provenită de la acest stejar puteau pluti pe mare 20 de ani².

O relatare similară despre folosirea stejarului de Tulcea pentru construcția navelor de război apare într-un raport, din 14 august 1850, al Departamentului Războiului din Moldova. Interesat de construcția unei șalupe cononiere pentru flota de război moldovenească, Departamentul respectiv îl trimisese la Tulcea pe sublocotenentul Anton Barbieri, pentru a-l contacta, în acest scop, pe *“vestitul maister durator de vase”* Giuseppe Pizzali, care se oferise să construiască nava atât de necesară Moldovei, din *“lemn bun de stejar”*³.

Dar, cele mai multe dintre comenzile primite pe șantierul naval tulcean aparțineau unor armatori greci.

Iată lista navelor construite aici între anii 1840-1868, potrivit unor informații provenite din arhivele londoneze, pe care le datorăm cercetătorului Nicos S.Vlassopoulos:

Anul construcției	Numele navei	Tipul navei	Tona-jul	Pavilionul purtat	Portul de înmatriculare	Armatorul
1840	Ioanni Josefina	bric	199	grecesc	Spezzia	J. Basilio
1841	Eolo	bric	287	grecesc	Hydra	Eleni Fotia
1843	Panaya Hydra	bric	92	grecesc	Hydra	D. Sava
1844	Prințesa Emma	bric	204	grecesc	Hydra	K. Kriesi
1845	Evanghelistria	bric	183	grecesc	Calaxidi	N.E. Dedes
1846	Sf. Treime	bric	186	grecesc	Mycono	S. Canzara
	Evanghelismos	bric	350	moldovenesc	Cefalonia	G. Inglessi
1847	Sf.Spiridon	bric	180	ionian	Ithaca	Th. Petala-Morato
	Ioan	bric	165	grecesc	Hydra	G. Sava
	Metamorfosis	bric	333	ionian	Cefalonia	Pen. Inglessi
	Prodromos	bric	204	grecesc	Cefalonia	C. Bea
	Evanghelistria	bric	125	grecesc	Paros	G. Carandino
	Penelope	bric	152	moldovenesc	Tulcea	E. Vlaspopulos
1848	Nicolas Maria	bric	236	rusesc	Tangorek	V. Conduri
	Panaya Beligranda	bric	183	grecesc	Hydra	N. Cangadi

	Sf. Gheorghe	bric	375	grecesc	Pireu	L. Ralli
	Aristotelio	bric	194	grecesc	Hydra	L. Plazoncos
	Ecaterina	bric	171	grecesc	Hydra	A. Teocaris
	Panaya	goeletă	78	grecesc	Hydra	Zerva Ghica
1849	Evangelistria	bric	153	rusesc		G. Sotiri
	Panaya D'Hydra	bric	193	grecesc	Hydra	P.L. Zorzo
	Ioan	bric	165	grecesc	Hydra	Sava Ianni
1850	Prodromos	bric	350	grecesc		E.A. Criesi
	Agathi Tichi	bric	214	grecesc	Milo	Ioan Teodorini
	Caterina	bric	320	grecesc	Syra	S. Proco
	Caterina	bric	236	grecesc	Syra	G. Proco
	Sf.Nicolae	bric	226	otoman	Constantinopol	S. Efremidi
1851	Sf.Nicolae	bric	128	grecesc	Galaxidi	Cattica Mich
	Tesari Adelfe	bric	272	grecesc	Syra	T. Mavrocordat
	August	bric	283	ionian	Cefalonia	Ioan Cipriotti
1852	Achille	bric	148	grecesc	Volo	N.H. Anagnosti
	Sf.Michail	bric	310	francez	Marsilia	M. Barbier
1853	Anna	gaboră	610	ionian	Constantinopol	Conduri
1854	Olimpia	bric	147	rusesc	Kerci	S. Cuppa
	Sf.Nicolae	bric	128	grecesc	Galaxidi	Mich. Cattica
1856	Maria	bric	84	grecesc	Hydra	Ergastiriadi
1858	Sf.Nicolae	bric	102	ionian	Constantinopol	M.P. Ferentino
1863	Odighitria	bric-scuna	76		Tulcea	G. Cefala
1868	Kessar	bric	190	românesc	Galați	Iacob Focca
	Agathi Tychi	bric	200	grecesc	Syra	C. Theodoridi

Prezența navelor cu aburi, alături de clasicele corăbii, în portul Tulcea, la mijlocul secolului trecut, reiese dintr-o descriere a Tulcei, lăsată de francezul Boucher de Perthes, în lucrarea sa "Voyage a Constantinople...", datând din 1853, în care spune: "...în port să văd coșuri de vapoare și câteva corăbii. Catargele corăbiilor dominate de aripile morilor de vânt fac un ansamblu cu totul neobișnuit..."⁴.

După Congresul de pace de la Paris (1856) și înființarea Comisiei Europene a Dunării, portul Tulcea va constitui unul din obiectivele pe

care această Comisie își propunea să le activeze. Aceste preocupări manifestate de C.E.D., alături de ponderea sporită pe care o deține Tulcea, în special, după 1860, când devine reședință de sangiac, au avut drept rezultat efectuarea primelor lucrări de amenajări portuare. Acestea s-au concretizat în consolidarea malului Dunării⁵, lucrare datând din epoca pașalelor Omer, Suleiman, Ismail și Fahti, cuprinsă între anii 1856-1875, când Tulcea a cunoscut o perioadă de dezvoltare economică și urbanistică. În același timp, și-au început activitatea în portul Tulcea primele ateliere mecanice ale C.E.D., iar, un anume De Drigalsky, de origine polonez, recomandat de C.E.D., îndeplinea funcția de inspector al navigației și șef al porturilor Tulcea și Sulina. În această perioadă, în portul Tulcea, funcționa și o căpitănie de port, înființată încă din 1841 și considerată una dintre cele mai vechi din bazinul carpato-danubiano-pontic.

Prezența, în traficul portului Tulcea, a unui număr tot mai mare de nave cu aburi sub pavilion străin, a determinat și apariția consulatelor străine la Tulcea. Alături de navele aparținând Societății austriece de navigație D.D.S.G. și societății ruse "Gagarin", după 1890 își fac apariția în portul Tulcea și navele noii societăți românești de navigație "Navigația Fluvială Română". Printr-o linie de navigație, portul Tulcea este legat de Orientul Apropiat, iar navele "Lloyd"-ului austriac și ale Societății de navigație italiene "Florio Rubattino" fac aici escale facultative.

Construirea podului de la Cernavodă, în 1895, și a portului Constanța au avut o importanță deosebită pentru impulsivitatea activității economice a Dobrogei, în acest context, dezvoltându-se, tot mai mult, până la primul război mondial, portul Tulcea⁶.

La începutul secolului nostru, noi construcții edilitare au venit să întregască peisajul portuar al Tulcei. Astfel, în 1903, s-a construit Agenția N.F.R., iar, în 1907, Palatul Administrativ al Portului⁷. Dar, în ciuda îmbunătățirilor aduse portului, din cauza anafurului și curenților periculoși, de multe ori, societățile de vapoare străine evitau portul Tulcea, preferând ca marfa destinată pentru Tulcea să o descarce într-unul din porturile vecine – Galați, Brăila sau Sulina – urmând ca, de aici, marfa să fie reîncărcată pe una din navele locale și adusă în portul Tulcea. Din această cauză, oficialitățile orașului s-au adresat, în repetate rânduri, C.E.D.-ului, Direcțiunii Porturilor, Direcției Hidraulice și Camerei de Comerț, cu cererea de a lua măsurile necesare lărgirii radei portului și adâncirii, prin dragaj, a albiei Dunării, în zona portului Tulcea. Această dorință era formulată în paginile ziarului "Lupa", din 29 iunie 1911, în articolul "Din nevoile portului Tulcea" și reluată, cu insistență, într-un articol apărut în ziarul "Dobrogea jună", din 27 iunie 1925, intitulat: "Chestia

amenajării portului Tulcea”, ceea ce demonstrează că, în tot acest interval de timp, nu s-a întreprins nimic pentru înlăturarea neajunsurilor semnalate. Totuși, în ciuda acestor dificultăți, portul Tulcea a avut, în mod constant, un anumit trafic, semnalat, de multe ori, în presa vremii. Astfel, în anul 1920, ziarul “Dobrogea jună” nr. 55, din 1 octombrie, arăta prezența, în portul tulcean, a unor nave engleze, franceze și a cargobotului italian “Adao”, nave care încărcau orz, porumb, rapiță, fasole etc.

Se pare că nici în anii următori nu s-au întreprins nici un fel de măsuri pentru extinderea sau amenajarea portului tulcean, căci, în 1944, în locul ce purta numele de port și care se întindea pe aproximativ 300 m, între o fostă grădină publică și bătrâna gară fluvială, ancorau doar ceamurile de mic tonaj, în care docherii încărcau, cu spatele, piatra sau puținile cu brânză. În aceste condiții, traficul portuar atinge cifra de 100.000 tone pe an.

În deceniul șapte, însă, portul va fi, în mare parte, reconstruit și modernizat, revenindu-i, ca funcție principală, derularea mărfurilor de import-export pentru Combinatul metalurgic, compus din Uzina de alumină și Uzina de fero-aliaje Tulcea. În principal, mărfurile derulate prin portul industrial Tulcea, în anii 1980, erau formate din: minereu de bauxită adus din Grecia, Turcia și Guineea; minereu de mangan importat din Brazilia; minereu de crom, provenit din Albânia și Gabon. Prin acest port, se mai derula cărbune energetic, cocs metalurgic, fosforită și alte mărfuri necesare economiei județului Tulcea. În anul 1975, în portul industrial Tulcea, s-a amenajat un cheu maritim, la care puteau acosta nave de mare tonaj, cu un pescaj până la 10 metri și un al doilea cheu, destinat navelor fluviale. A fost, de asemenea, încheiată construcția ultimei dane maritime, cu o lungime de 120 m, portul tulcean intrând în exploatare, la întreaga capacitate de trafic.

Prin acest port, practic, orașul Tulcea a fost conectat la circuitul mondial de valori materiale. Aici se află două dane fluviale și două dane maritime, destinate acostării unor nave între 12.500 și 25.000 tone.

Un al doilea port al Tulcei este portul comercial, construit și dat în exploatare în anul 1970, înzestrat cu 3 dane moderne. În 1976, s-a început construcția, pe un front de 210 m, a unui cheu de legătură între gara fluvială și portul comercial, pentru întregirea falezei.

Un alt port al Tulcei este cel de călători, dispunând de un cheu cu o lungime de 100 m. În acest port, situat în imediata vecinătate a gării feroviare și a autogării, s-au construit 4 noi dane de acostare a vaselor de pasageri, iar, în 1973, s-a construit și o nouă gară fluvială.

De altfel, portul Tulcea nu este doar un port obișnuit, ci se

constituie într-o salbă de porturi, cu destinații diferite, un punct de plecare spre ținuturile mirifice ale Deltei și, de aici, mai departe, spre marea largă.

NOTE

1. Petre Coteș, Ioan Popovici, Gavrilă Simion, *Tulcea, ghid turistic*, București, 1975, p. 43
2. Arhiva Națională Istorică Centrală, Microfilme Anglia, Rola 13, F.O. 78/409, f. 240
3. *Loc.cit.*, fond Ministerul de război al Moldovei, dos. 754/1850, f. 2
4. P.Coteș, I.Popovici, G.Simion, *op.cit.*, p. 43
5. *Ibidem*
6. T. Voicu, V. Cotovu, P. Constantinescu, *Monografia orașului Tulcea, trecutul, prezentul și viitorul său*, Constanța, 1928, p. 48-49
7. *Ibidem*, p. 61

HARBOURS OF DOBRUDJA – HISTORICAL REFERENCES TULCEA Abstract

The author makes a concise description from historical point of view of the Danubian harbour of Tulcea, situated on the territory of Dobrudja. The history of this port from the ancient times up to our present days is marked by modern times, which have represented the beginning of some port improvements and a period of merchandise traffic increase, especially after the Independence War.

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNVĂȚĂMÂNTUL ROMÂNESC DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Învățământul, în toate formele sale, a constituit domeniul esențial pentru emanciparea culturală a fiecărui popor. În acest sens, știința de carte a reprezentat și la noi, ca pretutindeni, de altfel, un element de maximă importanță în aprecierea gradului de civilizație¹. Eforturile specialiștilor români, concretizate în capitolul *Organizarea învățământului în România*, inclus în volumul I al *Enciclopediei României* din anul 1938, arată că, în momentul unirii românilor din 1918, numărul știutorilor de carte varia procentual pe provincii, după cum urmează:

- 39,3% în Vechiul Regat,
- 45,2% în Bucovina,
- 19,4% în Basarabia,
- 51,1% în Transilvania.

În consecință, ca urmare a aplicării Legii învățământului din 1924, în scurt timp, procentul știutorilor de carte a crescut considerabil, ajungând, la finele deceniului trei al secolului XX, să reprezinte aproape 57% din totalul populației, cel mai înalt nivel înregistrându-l Transilvania cu peste 67%, în vreme ce Basarabia și-a păstrat ultima poziție, cu 38%².

Evident, situația învățământului dobrogean nu s-a deosebit substanțial de cea a restului țării. Trebuie spus însă că, și aici, numărul neștiutorilor de carte era considerabil, chiar dacă autoritățile au acționat în direcția dezvoltării infrastructurii școlare, în județul Constanța, în 1928, funcționând deja 223 de școli, număr ce reprezenta un spor sensibil față de situația înregistrată înainte de primul război mondial³.

Este de necontestat faptul că, în pofida dificultăților considerabile de ordin material, politica promovată de guvernele României după 1918 a avut ca rezultat creșterea ritmului de alfabetizare intensificat, mai ales după 1930, astfel că, spre sfârșitul perioadei interbelice, procentul mediu al știutorilor de carte a ajuns la aproape 65%. În statele vecine, situația se prezenta astfel:

- Bulgaria 60%,
- Ungaria 84%,
- Polonia 67%,
- Cehoslovacia 92%⁴.

În sfârșit, trebuie menționat faptul că Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar din 26 iulie 1924 a permis și minorităților naționale să-și dezvolte un învățământ în limba de predare proprie, chiar dacă, în școlile acestora, studiul limbii române era *"obligatoriu în numărul de ore stabilit prin Regulament"*. De altfel, la adăpostul oferit de lege, numărul școlilor confesionale ale minorităților a crescut considerabil (în 1919, școlile primare catolice erau în număr de 367, iar cele reformate- de 362, pentru ca, în 1925, numărul școlilor catolice primare să sporească la 425, iar al celor reformate, la 684)⁵.

După 1930, numărul elevilor aparținând minorităților naționale care frecventau școlile de stat, particulare sau erau pregătiți în familie a crescut semnificativ. În privința învățământului superior, numărul studenților provenind din rândul minorităților naționale depășea procentual ponderea acestora pe ansamblul populației României⁶.

România a avut, în perioada interbelică, un număr relativ mare de studenți, fapt ce trebuie corelat, neîndoielnic, cu Legea pentru organizarea învățământului universitar din aprilie 1932, conform căreia învățământul universitar se predă în patru mari universități (București, Iași, Cluj și Cernăuți), cărora li se adăuga Facultatea de Drept "Regele Carol II" din Oradea, subordonată, în fapt, Universității din București⁷. În anul universitar 1935-1936, frecventau cursurile 38.121 de studenți, la o populație de aproape 18.000.000 locuitori. Universitatea din București deținea locul fruntaș, având circa 22.000 studenți. Este de remarcat faptul că, așa cum rezultă, de altfel, din materialul anexă, că numai 1,5% dintre elevii români care începeau școala primară ajungeau studenți, în vreme ce procentul acestora în cazul evreilor se apropia de 8%. Comparativ cu alte state, raportul dintre populația totală și numărul studenților reprezenta, în cazul României, 0,14%, în timp ce în Cehoslovacia sau Ungaria se apropia de 20% sau chiar depășea acest procent⁸.

Ar mai fi de precizat faptul că, încă din acea perioadă, s-a apreciat că *"orientarea studenților spre diferite facultăți se face în dezacord cu interesele sociale și naționale ale statului"*. În acest sens, peste 40% din numărul studenților urmau facultățile de drept, în timp ce, de pildă, spre învățământul agronomic sau politehnic se îndreptau numai 10% din totalul acestora, toate acestea petrecându-se într-o țară cu o structură agrar-industrială, spre finele intervalului istoric analizat⁹.

În loc de concluzii, prezentăm, în continuare, un document anexă provenit din fosta Arhivă Istorică a Bibliotecii Academiei Române, care considerăm că este elocvent pentru evoluția învățământului în România, după 1918.

ANEXĂ:

Situația învățământului în România după primul război mondial¹⁰

1. Cheltuieli pentru învățământ, în raport cu bugetele totale ale statelor pe anul 1931 – 1932:

Statele Unite ale Americii	25,47 %
Olanda	25 %
Bavaria	24,50 %
Danemarca	21 %
Prusia	18 %
Bulgaria	15 %
Polonia	14,3 %
Ungaria	14,2 %
România (media pe 1921 – 1932)	12,5 %

2. Raportul numeric între populația școlilor teoretice și practice în diverse țări

Elevi în școala secundară				
Țările	Practice	% din total	Teoretice	% din total
Ungaria	326. 747	81,9	72. 517	18,1
Bulgaria	173. 993	81,3	40. 270	18,7
Belgia	198. 247	77,7	57. 040	23,3
Olanda	162. 981	74,1	57. 094	25,9
Cehoslovacia	268. 841	74,1	94. 326	25,9
Prusia	1. 269. 809	72,8	480.188	27,7
România	50. 000	25,0	150. 000	75,00

Rezultă că, în celelalte țări, populația cea mai numeroasă de elevi urma școli secundare practice și anume, între 81,9% și 72,8% din populația întregului învățământ secundar, în timp ce, în România, raportul este invers, în favoarea celui teoretic.

3. Din datele statistice pe 11 ani (1921 – 1932) rezultă că, din 15.787.023 înscriși în școala primară, 863.070 trec în școala secundară, adică 5,4% și 14.921.853, adică 94,6% rămân numai cu școala primară rurală.

Copiii din mediul rural participă de 8,3 ori mai puțin la această trecere decât cei din mediul urban, în raport cu populația din mediul respectiv (urban și rural). Problema aceasta avea o mare importanță, întrucât tineretul provenit din mediul rural, este, în majoritate covârșitoare, român, decât cel

4. Raportul numeric dintre populația totală și studenți în diverse țări

Țările	Populația țării	Nr. studenților	% din populație
Bavaria	7.379.594	18.000	0,24
Cehoslovacia	14.726.158	32.831	0,22
Prusia	38.275.984	78.788	0,22
Franța	41.834.964	84.922	0,20
Ungaria	8.683.740	16.730	0,19
Bulgaria	6.000.000	10.000	0,16
Olanda	8.052.572	12.725	0,15
Polonia	32.100.000	48.165	0,15
Belgia	8.129.822	11.978	0,14
România	18.052.896	25.766	0,14

5. Date statistice referitoare la studenții români și evrei pe perioada de 11 ani (1921 – 1932)

a) 218.281 studenți români, adică 1,5 %, în raport cu copiii români înscriși în școala primară;

b) 46.181 studenți evrei, adică 7,6 %, în raport cu copiii evrei, înscriși în școala primară .

În raport cu populația de școală primară de naționalitatea respectivă, situația studenților a fost următoarea:

Români: 218.281 studenți din 14.559.480 înscrieri în școala primară.

Evrei: 46.381 studenți din 608.095 înscriși în școala primară.

6. Tabel statistic

Specialitățile la care erau înscriși studenții din România, în școlile din Germania – anul școlar 1935 – 1936

Felul școlii	Numărul
Universități	231
Școli tehnice superioare	194
Școli tehnice medii	81
Academii	39
Licee	5
Școli diferite	15
Total	565

Dintre aceștia, 137 erau români, 358 germani cetățeni români, 42 evrei,

23 germani cu aceeași cetățenie, 5 unguri, cetățeni români.

7. Organizațiile studenților din România aflați la studii în Franța (1934).

Organizația	Numărul	Orașul
Asociația generală a studenților români din Franța	120	Paris
Uniunea internațională a studenților români	500	Paris
Uniunea studenților români din Franța	250	Paris
Asociația generală a studenților din Transilvania	60	Paris
Gruparea socialiștilor români	25	Paris
Secțiunea română a Uniunii generale a studenților	20	Paris
Total	975	

N.B. Majoritatea covârșitoare a acestora au nume neromânești.

8. Un mare număr de studenți din România cuprinși într-o serie de organizații zise revoluționare erau la Universitățile și Institutele din Cehoslovacia, Belgia, Elveția etc.

NOTE

1. Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1919-2001)*, Editura Fundației „România de mâine”, București, 2002, p. 15
2. *Enciclopedia României*, vol. I, *Statul*, București, 1938, (*Organizarea învățământului în România*); Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1996, p. 15-16
3. Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 443
4. Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1919-2001)*, Editura Fundației „România de mâine”, București, 2002, p. 15
5. *Minoritățile naționale din România, 1918-1925, Documente* (coordonatori Ioan Scurtu, Liviu Bouar), Arhivele Statului din România, București, 1995, p. 12
6. *Minoritățile naționale din România 1925-1931, Documente* (coordonatori Ioan Scurtu, Ioan Dordea), Arhivele Naționale ale României, București, 1996, p. 14
7. Ioan Scurtu (coordonator), Teodora Stănescu-Stanciu, Georgiana Margareta Scurtu, *Istoria românilor între anii 1818-1940. Documente și materiale*, Editura Universității din București, 2001, p. 73
8. Ioan Scurtu, *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, Editura Rao, București, 2001, p. 79
9. *Ibidem*, p. 80
10. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond XII, dosar 3.311, f. 1-4

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE ROMANIAN SCHOOL SYSTEM AFTER WORLD WAR ONE

Abstract

The article briefly presents some aspects concerning the Romanian school system after the first World war, offering, at the same time, a series of statistical data on various aspects, compared to school situation of other countries.

O SUTĂ TREIZECI DE ANI DE ÎNVĂȚĂMÂNT ROMÂNESC DE MARINĂ (1872-2002)

La 17 noiembrie 2002 se împlinesc 130 de ani de când s-a înființat prima școală în Marina română.

În secolul XIX, corăbiile comerciale sub pavilion românesc erau comandate de căpitani străini, iar, cu timpul, au „furat” de la aceștia meseria din ce în ce mai mulți marinari autohtoni. Navele flotei militare, care făceau, evident, parte din arma marină, aveau pe puntea de comandă ofițeri proveniți din alte arme, îndeosebi din infanterie. În a doua parte a secolului, au fost trimiși tineri la studii în străinătate, la Brest și Livorno, spre a deveni ofițeri de marină. La Școala militară din București, școală de infanterie și cavalerie, s-a înființat Secția Specială, care pregătea artileriști, geniști și marinari. Din această Secție, s-a înființat Școala de Atilerie și Geniu, care a scos prima promoție de ofițeri de marină în anul 1894. În anul 1909, această instituție devine Școala de Artilerie, Geniu și Marină.

Așadar, și după unificarea din octombrie 1860, Flotila (așa se numea atunci Marina militară) era încadrată cu ofițeri proveniți din trupele terestre. Era necesară specializarea lor în arma marină, deoarece noile navele, comandate în Franța și Anglia, erau mai complicate. Ca urmare, în anul 1872, s-a înființat, la Galați, ȘCOALA FLOTILEI. Apreciem că „*anul 1872 s-a înscris ca un moment de referință în istoria învățământului militar de marină din România*” (George Petre, Ion Bitoleanu, *Tradiții navale românești*, Ed. Militară, București, 1991, p. 121). Înființarea acestei școli, cu durată de doi ani, pentru specializarea în arma marinei a ofițerilor și subofițerilor din Corpul Flotei a constituit un eveniment deosebit. Instituției i se acorda o mare importanță, lucru demonstrat și prin aceea că directorul Școlii era însuși comandantul Flotei, iar, ca profesori, funcționau ofițeri marinari cu experiență și cu studii navale strălucite, făcute în Franța și Italia.

Regulamentul instituției prevedea că în școală vor fi admiși „*toți ofițerii locotenenți și sublocotenenți*” din marina militară, care nu aveau depășită vârsta de 30 de ani; școala a specializat în arma marină și subofițerii Flotei.

Programa Școlară cuprindea discipline precum: matematică, desen

tehnic, teoria construcțiilor navale, artilerie- serviciul gurilor de foc la bordul navelor, conducerea navei și a ambarcațiunilor, mașini navale cu aburi, limbile franceză, italiană și germană.

Datorită acestei școli, care și-a îndeplinit ireproșabil menirea, toți ofițerii și subofițerii de la bordul navelor militare au devenit marinari.

Iată de ce considerăm pe deplin justificată amploarea remarcabilă cu care este sărbătorit, în 2002, evenimentul împlinirii a 130 de ani de existență neîntreruptă în România a învățământului de marină.

O notă caracteristică a învățământului de marină din țara noastră este permanența acestuia pe durata celor 130 de ani. Eferescenta evoluție în timp a școlilor de marină (de văzut Anexa intitulată Cronologie) ilustrează peremptoriu veridicitatea concepției lui Nicolae Iorga despre „permanențele istorice”, ca lucruri care nu s-au schimbat, sau lucruri care au dispărut și revin (Cf. „Poporul românesc și marea”, conferință ținută de N. Iorga la Liga Navală Română, Ed. „Datina românească”, Vălenii de Munte, 1938).

Printre lucrurile care nu s-au schimbat, remarcăm formarea ofițerilor pentru marina militară, în cadrul unei Școli naționale de marină. Din 1920, când își începe cursurile la Constanța, în actualul local al Muzeului Marinei Române, Școala Navală dă țării, neîntrerupt, ofițeri de marină, cunoscând importante momente de evoluție: 1954 intră în rândul instituțiilor de învățământ universitar, cu numele „Școala Militară Superioară de marină”, în 1973, devine Institutul de Marină „Mircea cel Bătrân” și în 1990, Academia Navală cu același nume.

Printre lucrurile care au dispărut (pentru un timp) și care au revenit, amintim zbuciumata istorie a Școlii de maiștri a Marinei militare. „Înființată la 8 octombrie 1897, a purtat de la întemeiere până astăzi diferite denumiri, a funcționat în patru garnizoane și 11 localuri, a fost evacuată în 1916 și 1944, a fost desființată în perioada 1950-1959, încorporată în cadrul Institutului de Marină „Mircea cel Bătrân” în perioada august 1987-martie 1990, dar, cu o istorie zbuciumată similară celei a neamului românesc, a dat țării peste 8.000 maiștri de marină devotați și conștienți”. (din cuvântul comandorului Virgil Asofiei, comandantul Școlii de Maiștri Militari a Forțelor Navale „Amiral Ion Murgescu”, la festivitățile prilejuite de a 105-a aniversare a școlii).

Tot din aceeași categorie, a lucrurilor care revin după un timp, pot fi amintite: formarea ofițerilor pentru marina militară și pentru marina civilă în cadrul aceleiași instituții, pregătirea ofițerilor de rezervă, perfecționarea pregătirii personalului, specializările în străinătate etc. (de văzut „Cronologia”).

Poate cel mai „spectaculos” fenomen al lucrurilor care „dispar și revin” este evoluția învățământului liceal de marină. În 1881, în special

pentru orfanii de război, se înființează, la Galați, Școala Copiilor de Marină (curs inferior de învățământ liceal; pentru pregătirea elevilor acesteia, copii de 12-15 ani, se cumpără special, din Anglia, bricul „Mircea”); după 23 de ani, școala își întrerupe activitatea. Cauza? Lipsa de fonduri. După următorul război, Școala Copiilor de marină se reînființează, la Constanța, în cadrul Institutului Maritim. Peste 10 ani, se desființează, invocându-se lipsa de fonduri. Vine încă un război, după care, în 1950, se înființează, la Galați, Liceul Militar de Marină, care trăiește tot 10 ani. Nu mai vine un război, dar vine creșterea explozivă a Marinei civile și în 1973, se înființează, la Constanța, Liceul Militar de Marină „Alexandru Ioan Cuza” (s-a considerat atunci că într-o instituție militară pot fi bine formați viitorii profesioniști ai asprei meserii a mării). În 1998, această școală, unicat în România, se desființează, deoarece Nu se știe încă de ce. Va mai reveni oare la viață un liceu militar de marină pentru a face sistemul complet (învățământ de marină liceal, postliceal și universitar) și spre a nu-l contrazice pe Iorga?

În prezent, în România, se formează buni marinari, performanți navigatori militari și civili, în instituții demne de istoria celor 130 de ani de la înființarea primei școli de marină, printre care remarcăm o Academie Navală, o Universitate Maritimă, o școală de maiștri militari și Centre de perfecționare a pregătirii personalului.

ANEXA

130 DE ANI DE ÎNVĂȚĂMÂNT DE MARINĂ CRONOLOGIE

1872, 17 noiembrie	Se înființează, la Galați, ȘCOALA FLOTILEI, prima instituție de învățământ din istoria marinei române moderne. Ea specializa în arma marină ofițeri și subofițeri de alte arme (infanterie, cavalerie, artilerie, geniu) din serviciul Flotei. Școala a funcționat până în anul 1892.
1881, 03 octombrie	La ființă, la Galați, ȘCOALA COPIILOR DE MARINĂ, echivalentă cursului inferior de liceu (gimnaziu), cu durata de 3 ani. Și-a început cursurile la 31 ianuarie 1882. Pregătea, de la o vârstă fragedă, viitoarele cadre de marină.
1882, 12 august	Intră în serviciul marinei bricul MIRCEA, navă

comandată special în Anglia, pentru instrucția pe mare a elevilor Școlii Copiilor de Marină. La bordul său, s-au instruit numeroase generații de viitori ofițeri și maiștri militari de marină. S-a scufundat la Galați, în anul 1944, în urma unui bombardament al aviației sovietice.

1893 S-a înființat ȘCOALA PENTRU PREGĂTIREA SUBMECANICILOR DE MARINĂ.

1893, 04 martie Începe funcționarea, la Galați, a ȘCOLII DE CADRE A FLOTILEI, cu durata de doi ani. Pregătea specialiști brevetati, recrutându-i din rândul recruților și voluntarilor.

1896, 26 februarie Prinde viață ȘCOALA DE APLICAȚIE A SUBLOCOTENENȚILOR DE MARINĂ, cu sediul la Galați. Durata școlii era de doi ani. Scopul ei era de a face specializare de marină a ofițerilor repartizați la această armă, în urma absolvirii celorlalte școli militare de ofițeri din țară.

1897, 26 februarie Prin decretul nr. 1093, se prevedea ca, în cadrul Flotilei, să ființeze: „Școala specială de marină destinată a pregăti diferite specialități ale marinei de rezel și de comerț” și „Școala specială de mecanici și maștri destinată a pregăti mecanici și maștri necesari bastimentelor marinei de rezel și de comerț”.

1897,
08 octombrie S-a înființat ȘCOALA DE SUBMECANICI ȘI SUBMAȘTRI DE MARINĂ. Pregătea submecanici pentru navele de război și de comerț și submaștri pentru atelierele respective. A început să funcționeze în cazarma flotilei de la Țiglina – Galați.

1897, toamna După înființare, Școala de submecanici și submaștri de marină a funcționat, până în anul 1909, sub denumirea de ȘCOALA DE MARINĂ. Ea pregătea șefi de specialități din marină, adică maiștri militari de marină.

1898, 28 mai Legea pentru organizarea Marinei militare stabilea ca, în cadrul Diviziei de Dunăre, să se înființeze ȘCOALA DE TORPILE (apărările fixe), iar, în cadrul Diviziei de mare, să

funcționeze: ȘCOALA DE CADRE ȘI SUBMECANICI, ȘCOALA DE APLICAȚII A SUBLOCOTENENȚILOR, ȘCOALA DE TORPILE (apărarea mobilă). Școala de Aplicație a Sublocotenenților s-a mutat la Constanța. Legea pentru organizarea Marinei militare a statuat gradele de marină ale ofițerilor: aspirant, locotenent, căpitan, locotenent comandor, căpitan comandor, comandor, contraamiral, viceamiral, amiral.

1899, toamna

Școala de Marină și cea de Submecanici și Submaestri de Marină trec în subordinea Diviziei de Mare și sunt redislocate la Constanța. Ele au funcționat, până în toamna anului 1902, într-un local situat, astăzi, pe strada Aristide Caratzali, aproape de Biserica greacă.

1901

Pe baza legii de organizare a Marinei Militare din 28 mai 1898, se statuează existența unei singure instituții de pregătire a specialiștilor, cu denumirea ȘCOALA DE MARINĂ, DE SUBMECANICI ȘI SUBMAEȘTRI MILITARI, cu secțiunile: punțiștilor și mecanicilor și meseriașilor. Absolvenții deveneau subofițeri, șefi de specialități. Durata studiilor era de 3 ani.

1902

Școala de Marină s-a mutat într-un local situat peste drum de Catedrală.

1902, 09 iulie

Prin Înaltul Decret nr. 2233, a luat ființă ȘCOALA DE MARINĂ DE SUBMECANICI ȘI SUBMAEȘTRI MILITARI (SMSSM). A ființat până în anul 1909.

1905, toamna

Școala de Marină se mută în localul fostului Spital Militar.

1908, 25 iunie

Se pune piatra de fundație a localului ȘCOLILOR DE MARINĂ, pe strada Traian, actualul local al Muzeului Marinei Române.

1909

Școala de Marină se mută în localul său din strada Traian.

1909

Școala Militară de Artilerie și Geniu din București devine ȘCOALA MILITARĂ DE ARTILERIE, GENIU ȘI MARINĂ

1909, 27 iunie	Prin Înaltul Decret nr. 2064, SMSSM și-a schimbat denumirea în ȘCOALA DE MARINĂ A MAIȘTRILOR MILITARI. Durata studiilor – 3 ani. A ființat până în anul 1920.
1909,29 octombrie	A fost înființată ȘCOALA NAVALĂ SUPERIOARĂ (prin transformarea Școlii de aplicații a sublocotenenților), cu sediul în Constanța (str. Traian nr. 53, unde se află în prezent Muzeul Marinei Române). Avea durata de un an și putea fi frecventată numai de ofițerii de marină cu gradul de locotenent. În școală, se studiau disciplinele: artă militară, războaiele navale, tactică combinată, serviciul de stat major, tirul navei și materialul de artilerie, electrotehnică, arme sub apă, drept internațional maritim. Și-a încetat activitatea la intrarea României în primul război mondial.
1909, 06 mai	A fost înființat Corpul Maiștrilor Militari de Marină șefi de specialități. Ei proveneau din absolvenții Școlii de Marină. Școala de marină a fost transformată în ȘCOALA DE MARINĂ A MAIȘTRILOR ȘEFI DE SPECIALITATE. Ea a funcționat, la Constanța, până în anul 1916.
1910	În Marina militară funcționau: Școala specială de marină (pregătea șefi de specialități); Școala practică de torpile; Școala de pilotaj și hidrografie; Școala submecanicilor de marină.
1912	Legea de organizare a marinei din 1912 prevedea că Școlile marinei vor cuprinde: Școala Navală Superioară, Școala de Hidrografie și Pilotaj, Școala de Marină a Maiștrilor Militari, Școlile Practice de Specialități, Școala de tragere.
1916,08 octombrie	Școala de Marină s-a redislocat la Țiglina – Galați.
1920, 13 iunie	Prin decretul nr. 2213, s-a înființat, la Constanța, INSTITUTUL MARITIM, prin reorganizarea Școlii de Marină și adăugarea unor structuri noi. Pregătea maiștri militari și instructori de specialități. În cadrul Institutului Maritim, se înființează ȘCOALA COPIILOR DE MARINĂ, formă de învățământ liceal, curs inferior (gimnaziu), cu

durata de 3 ani. În cadrul Institutului Maritim mai finanțau:

- ȘCOALA ELEMENTARĂ DE MARINĂ, numită ulterior ȘCOALA INSTRUCTORILOR DE SPECIALITĂȚI;

- ȘCOALA DE SPECIALITĂȚI MAIȘTRI DE MARINĂ, cu două secții: ȘCOALA MAIȘTRILOR DE BORD și, la Galați, ȘCOALA MAIȘTRILOR MECANICI.

Durata cursurilor Institutului era de opt ani. Institutul va fi înțea până în anul 1928.

1920, 19 iunie

În baza Referatului Direcției V Marină din Ministerul de Război, s-a dispus separarea Secției de marină de Școala de artilerie, geniu și marină, în vederea creării, la Constanța, a unei școli speciale (numită în unele documente Școala Specială a Marinei), ce urma să funcționeze în localul fostelor ȘCOALE DE MARINĂ, sub numele de ȘCOALA NAVALĂ. Împreună cu Institutul Maritim, constituia unitățile ȘCOLILOR MARINEI. Școala Navală (str. Traian nr. 53) avea următoarea structură:

- a) ȘCOALA PREGĂTITOARE (2 ani) dădea absolvenți cu gradul de aspirant. Avea două specialități: punte și mecanici;
- b) ȘCOALA DE APLICAȚIE (1 an) specializa ofițeri de marină cu gradul de locotenent;
- c) CURSUL DE INFORMARE (perfecționare) pentru căpitani de marină.

1921,
01 octombrie

S-a înființat, la Sulina, ȘCOALA DE MECANICI ȘI ELECTRICIENI. Pregătea maiștri care să lucreze la reparații ale aparatului propulsor și instalațiilor electrice. Durata de școlarizare era de 3 ani. În 1922, instituția a fost transferată la Galați. Absolvenții primeau grade de submaiștri. A funcționat până în anul 1928, când a fost mutată la Constanța și reorganizată.

1921,
16 decembrie

Începe să ființeze, la Galați, ȘCOALA COPIILOR DE MARINĂ de la DUNĂRE.

- 1925 Existau *școlile de ofițeri*: Școala Navală „Mircea cel Bătrân” (curs pregătitor de 2 ani, curs normal, curs de aplicații), Școala de specialități, Curs suplimentar, Curs de comandant și *școlile de maiștri*: Școala copiilor de marină, Școala maiștrilor de bord, Școala maiștrilor mecanici (Galați).
- 1925/1926 În cadrul Școlii Navale, s-a înființat SECȚIA DE OFIȚERI DE REZERVĂ, cu durata de 1-2 ani.
- 1928, Își încetează activitatea Institutul Maritim.
01 octombrie
- 1928, Școala de mecanici și electricieni de la Galați a fost mutată la Constanța și încadrată, împreună cu Secțiile Institutului Maritim, în ȘCOALELE DE SPECIALITĂȚI ALE MARINEI (cu durata de 8 ani). Avea următoarea structură: Școala Copiilor de Marină; Școala de specialitate punte (cu Școala Elementară, Școala Submaestri și Școala Brevetați), Școala de specialitate mașini (cu 3 elemente, ca la punte) și Navele Școală. A ființat până în anul 1938.
01 octombrie
- 1934 Școala Copiilor de Marină și-a încheiat activitatea. După 52 de ani de activitate, bricul MIRCEA este scos din serviciu; rămâne acostat la Galați.
- 1938, Prin Înaltul Decret nr. 3434, s-a înființat, în cadrul Școlii Navale, SECȚIA MARINĂ DE COMERȚ, care pregătea ofițeri de punte, mecanici, radiotelegrafiști, agenți și comisari de bord. Durata studiilor la această secție era de 3 ani.
01 octombrie
- 1938, 11 noiembrie Școala de specialități devine ȘCOALA DE SUBMAIȘTRI DE MARINĂ. Sub această denumire, școala va funcționa până în anul 1950. Avea 3 secții: Secția marină militară (submaestri activi și de rezervă – durata 3 ani); Secția marinei comerciale, cu durata de trei ani (pregătea ofițeri de punte și ofițeri mecanici) și Școala de subofițeri (de administrație la bord).
- 1939, 17 mai Noua navă-școală (navă barc) MIRCEA intră în serviciul Marinei Române.

1941	În Marina Regală, funcționau două instituții de învățământ: Școala Navală (școală de ofițeri de marină) și Școala de Specialități (școală de maiștri de marină).
1942, 04 septembrie	Prin decizia ministerială nr. 199, s-a hotărât ca Școala de submaiștri să aibă următoarele secții: secția de submaiștri, cu durata de 4 ani; secția marinei comerciale fluviale, de 4 ani și secția de subofițeri de marină, cu durata de 4 ani.
1943	A luat ființă ȘCOALA DE OFIȚERI DE REZERVĂ, cu durata de 2 ani, care a funcționat până în anul 1945.
1943, 26 iulie	S-a hotărât ca durata cursurilor Școlii de submaiștri să se reducă la 2 ani, iar secția de mecanici și electricieni să se mute la Galați.
1944, 10 februarie	Școala de Submaiștri începe să fie evacuată la Strehaia și la Domnești. Ulterior, școala a fost redislocată la Zimnicea și Turnu-Măgurele.
1944, aprilie	Școala Navală este evacuată la Tariverde (jud. Constanța).
1944, iunie	Școala Navală e transferată în orașul Zimnicea.
1944, octombrie	Școala Navală se mută în localitatea Turnu-Măgurele.
1945	În Marina militară, funcționau următoarele instituții de învățământ: Școala Navală, Școala de Submaiștri de Marină, Școala de Aplicații.
1947, 01 septembrie	Efectivele Școlii Navale revin la Constanța. Conducerea școlii funcționa la Bursa din port, cursurile se făceau la bricul „Mircea”. După readucerea la Constanța, școala a fost reorganizată pe două secții –punte și mecanici–, durata studiilor fixându-se la doi ani. Școala de Submaiștri revine la Constanța, în localul de pe strada Mircea (actuala cazarmă a jandarmilor).
1947, 09 august	Prin Înalt Decret Regal, Marina Militară trece la o nouă organizare, care prevede o singură instituție de învățământ – Școala Navală cu: Școala de ofițeri și Școala de submaiștri.
1948, 28 martie	S-a realizat unificarea școlilor de marină. Noua instituție a fost numită ȘCOALA

NAVALĂ ȘI ȘCOALA DE MAIȘTRI, denumirea avută până în noiembrie 1948, când i se atribuie titulatura ȘCOLILE MARINEI MILITARE. Școala pregătea și ofițeri pentru marina grănicerească.

1950 Își încetează activitatea Școala de Maiștri. În 1951, este desființat corpul maiștrilor militari de marină, fiind înlocuit cu reangajați.

1950 Instituția ȘCOLILE MARINEI a luat denumirea de ȘCOALA DE OFIȚERI DE MARINĂ.

1950,
10 noiembrie S-a înființat, la Galați, ȘCOALA MEDIE MILITARĂ DE MARINĂ (liceu militar de marină). În 1957, școala devine LICEUL MILITAR DE MARINĂ; în 1958, ia numele de LICEUL MILITAR NR. 3 „MIHAI VITEAZU” și iese din subordinea Comandamentului Marinei; în 1960, s-a desființat. În anii '50, a ființat, la Constanța, ȘCOALA MEDIE TEHNICĂ DE MARINĂ.

1952 Școala de ofițeri de marină își schimbă denumirea în ȘCOALA MILITARĂ DE MARINĂ.

1954,
25 septembrie Prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1887, Școala Militară de Marină (școală de ofițeri) este integrată învățământului universitar, prin transformarea ei în ȘCOALA MILITARĂ SUPERIOARĂ DE MARINĂ (SMSM)

1955/1956 Școala Militară Superioară de Marină a fost organizată pe 4 facultăți: Navigație, Artilerie, Arme sub apă și Transmisiuni.

1959 În cadrul SMSM, s-a înființat Secția Marinei Comerciale, cu specialitățile navigație și electromecanică.

1959, 01 noiembrie Au început cursurile ȘCOLII DE SUBOFIȚERI DE MARINĂ, instituție anexată SMSM. Durata cursurilor era de 3 ani.

1962 Se înființează, la Mangalia, ȘCOALA DE ECHIPAJE. O instituție similară ființase, la Tulcea, în anii '50.

- 1964, 01 octombrie A luat ființă ȘCOALA MILITARĂ DE SUBOFIȚERI TEHNICI DE MARINĂ, dislocată în Constanța, la 5 decembrie 1964; mai târziu, își schimbă denumirea în ȘCOALA DE MAIȘTRI ȘI SUBOFIȚERI DE MARINĂ, iar, începând cu 21 august 1965, instituția se va numi ȘCOALA MILITARĂ DE MAIȘTRI DE MARINĂ, cu durata de 3 ani. Absolvenții sunt avansați la gradul de maistru militar clasa a IV-a.
- 1967 În componerea SMSM intră Școala de Ofițeri de Rezervă.
- 1968 SMSM devine ȘCOALA DE OFIȚERI ACTIVI DE MARINĂ (SOAM), cu durata de 3 ani.
- 1968, 1 septembrie Școala de echipaje devine ȘCOALA DE SPECIALITATE A MARINEI MILITARE.
- 1969, 1 ianuarie SOAM și-a schimbat denumirea în ȘCOALA MILITARĂ DE OFIȚERI ACTIVI DE MARINĂ „MIRCEA CEL BĂTRÂN”, cu durata școlarizării de 4 ani, dar fără statut de instituție de învățământ superior.
- 1969, 12 septembrie Școala de specialitate devine CENTRUL DE INSTRUCȚIE AL SPECIALIȘTILOR MARINEI MILITARE.
- 1972, 1 octombrie Prin Legea nr. 31, s-a înființat INSTITUTUL DE MARINĂ, la Constanța, unitate de învățământ superior, cu durata de 4 ani, pentru formarea ofițerilor de marină comarțială, subordonată Ministerului Învățământului.
- 1973, 1 august S-a înființat CENTRUL DE INSTRUCȚIE AL MARINEI MILITARE (C.I.M.).
- 1973, 29 august Liceul Industrial de Marină din municipiul Constanța, subordonat Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor, a trecut în subordinea MAPN și s-a transformat în LICEUL MILITAR DE MARINĂ „ALEXANDRU IOAN CUZA”. Absolvenții primeau brevet de timonier sau motorist naval și candidau la examenul de admitere la Institutul de Marină „Mircea cel Bătrân”.
În acea perioadă, au ființat încă șase licee industriale de marină, la Orșova, Giurgiu, Brăila, Galați, Tulcea și Constanța. În perioada

1980-1989, ele s-au aflat în subordinea Comandamentului Marinei Militare.

1973, 29 august

Prin Decretul 502, prin contopirea celor două școli de ofițeri de marină (militară și civilă), se înființează INSTITUTUL DE MARINĂ „MIRCEA CEL BĂTRÂN”, institut tehnic de învățământ superior (cu durata de 4 ani), cu localul în cartierul Coiciu din Constanța. Absolvenților li se elibera diploma de învățământ superior tehnic în specialitățile navigație sau electrotehnică navală (corespunzător celor două facultăți ale instituției). Absolvenții secției militare primeau gradul de locotenent, iar cei ai secției civile deveneau ofițeri maritimi și locotenenți de marină în rezervă.

1974

Se înființează COMPANIA ȘCOALĂ OFIȚERI DE REZERVĂ DE MARINĂ, în cadrul C.I.M.

1987, 14 august

Școala de Maiștri de Marină a fost încadrată în Institutul de Marină „Mircea cel Bătrân”, până în martie 1990.

1990

Facultatea de Marină Civilă se desprinde din Institutul de Marină „Mircea cel Bătrân”, înființându-se INSTITUTUL DE MARINĂ CIVILĂ, devenit ulterior UNIVERSITATEA MARITIMĂ CONSTANȚA.

1990, 15 martie

Se reînființează, ca instituție de sine stătătoare, ȘCOALA MILITARĂ DE MAIȘTRI DE MARINĂ, dislocată în municipiul Constanța.

1990, 23 aprilie

Institutul de Marină „MIRCEA CEL BĂTRÂN” devine ACADEMIA NAVALĂ „MIRCEA CEL BĂTRÂN”, cu 3 facultăți: Marină militară, Marină civilă, Comandă și stat major. Absolvenții devin ofițeri de marină ingineri. Durata studiilor este de 5 ani. La absolvirea anului 4, studenții sunt avansați la gradul de aspirant.

1990, mai

Liceul Militar de Marină „Alexandru Ioan Cuza” se transformă, din liceu industrial, în liceu teoretic de matematică-fizică cu denumirea LICEUL MILITAR „ALEXANDRU IOAN CUZA”.

1992, 27 mai	Școala Militară de Maiștri de Marină ia denumirea de ȘCOALA MILITARĂ DE MAIȘTRI MILITARI A MARINEI.
1992, 8 octombrie	Școlii Militare de Maiștri Militari a Marinei i s-a atribuit numele „VICEAMIRAL ION MURGESCU”.
1998, august	Se desființează Liceul militar „Alexandru Ioan Cuza”.
2002, 1 august	Școala de Maiștri își schimbă denumirea în ȘCOALA MILITARĂ DE MAIȘTRI MILITARI A FORTELOR NAVALE „AMIRAL ION MURGESCU”.

BIBLIOGRAFIE

- ***, *Academia Navală "Mircea cel Bătrân". Tradiții, prezent, perspective*, Ed. Academiei Navale, Constanța, 1992
- ***, *Trepte în timp. 100 ani. Școala militară de maiștri militari ai marinei "Amiral Ion Murgescu"*, Ed. Muntenia, Constanța, 1997
- Bârlădeanu, Nicolae; Nicolaescu, Dan, *Contribuții la istoria Marinei Române*, Ed. Științifică și enciclopedică, Buc., 1979
- Greaur, Mariana; Petre, George, *Monografia Liceului Militar "Alexandru Ioan Cuza"*, Ed. Academiei Navale, Constanța, 1995
- Oprîță, Constantin; Atanasiu, Dumitru; Atanasiu, Victor, *Învățământul militar românesc. Tradiții și actualitate*, Ed. Militară, Buc., 1986
- Petre, George; Bitoleanu, Ion, *Tradiții navale românești*, Ed. Militară, Buc., 1991
- Colecția revistei "Marea Noastră"
- Colecția revistei "Marina Română"

ONE HUNDRED AND THIRTY YEARS OF ROMANIAN NAVAL SCHOOL (1872-2002)

Abstract

The article makes a summary presentation regarding the evolution of the naval study institutions in Romania, stating that "the most spectacular phenomenon of the things that disappear and then come back is the evolution of the naval school towards a high school level".

DESPRE ÎNFIINȚAREA MUZEULUI DE ARTĂ CONSTANȚA

Rândurile de față urmăresc o exactă cunoaștere a istoricului Muzeului de Artă Constanța, "așa cum a fost", cunoaștere necesară atât contemporanilor, cât și acelor care, lucrând în această instituție, au celebrat, în 2001, centenarul ei.

În derularea faptelor, îi voi aminti pe toți aceia care au avut contribuții la crearea, organizarea, dotarea și dezvoltarea muzeului, de-a lungul a peste 25 de ani, instituție care a devenit, încă din primii săi ani de existență, o referință emblematică pentru arta românească din perioada interbelică.

Printre numeroasele decrete și hotărâri ale Consiliului de Miniștri din anii 1952-1958, care conțineau reglementări referitoare la: muzee, monumente istorice, la viitoarele contracte ale artiștilor pentru opere de șevalet și monumentale ș.a., s-au aflat și cele privind "*...Înființarea de muzee sau secții de artă în toate orașele – reședințe de județ – și în caz că este posibil și în altele...*"¹. Răspunderea aplicării acestei directive a revenit Serviciului Muzee al Direcției Artelor Plastice din Ministerul Învățământului și Culturii, conduse, atunci, de Iuliu Buzdugan și, respectiv, Mircea Deac. Petre Oprea, inspector în Direcția Artelor Plastice, urma să se ocupe de reorganizarea muzeelor deja existente la Mogoșoaia, Craiova, Sibiu și Cluj și "*...împreună cu Iuliu Buzdugan am întocmit tematica viitorului muzeu de artă din Constanța. Grație presiunilor lui (ale lui Buzdugan, n.n.), Muzeul Republicii ceda un număr important de picturi valoroase, noului muzeu...*"² În definitivarea acestui lot de opere de artă modernă românească se va implica Georgeta Peleanu, (șefa Galeriei de artă românească din Muzeul de Artă al Republicii, București), om de înaltă probitate profesională. Lucrările de artă contemporană au fost transferate de către Oficiul Național de Expoziții al Ministerului, condus, în anii 1960, de pictorul Anastase Anastasiu.

Bineînțeles că ideea de a înființa un muzeu de artă la Constanța, pentru început sub forma unei secții, a fost preluată, cu entuziasm, de către cei care conduceau destinele culturii aici, căci ea coincidea cu dorința lor mai veche, susținută de importante premize. Se păstrau la Primăria Constanței unele picturi din "*fondul vechii pinacoteci*", care ființase în anii 1928-1935, pe lângă Biblioteca Municipiului, rămase de la Expoziția Jubiliară a Semicentenarului Dobrogei, din 1928. Acestora

li se alăturase pictura Muzeului comunal din Balcic, adusă la Constanța, în 1940³, precum și colecția doctorilor Coralia și Dumitru Cornățeanu din Constanța, confiscată în 1959⁴.

Trebuie să subliniem pasionanta și energica participare la formarea acestei secții, a directorului Muzeului Regional de Arheologie Dobrogea, Vasile Canarache, care trebuie considerat, de fapt, ctitorul acestei noi instituții muzeale, susținut, cu autoritate decizională, de către Vasile Vâlcu, secretarul de partid al regiunii, om cu o impresionantă deschidere față de tot ceea ce era act de cultură necesar Dobrogei sale natale.

Vasile Canarache a fost cel care a purtat legătura (prin Secția de învățământ și cultură a Sfatului Popular Regional) sau direct cu Ministerul și Muzeul Național de Artă din București, pentru asigurarea patrimoniului; el a fost cel care a ales localul necesar, situat în strada Elena Pârvan nr. 12 (astăzi a Episcopiei). Clădirea se afla pe locul în care s-a construit casa parohială a Bisericii Catolice "Sfântul Anton". Etajele clădirii, (ocupate de populația sovietică), fuseseră eliberate, ca și magazinul alimentar de la parter, care deservea întreaga populație străină, cărtiruită în Peninsula⁵. Dacă ideile de adaptare a spațiului dat noului scop, preocuparea pentru dotările interioare, pentru care s-au folosit cele mai ieftine și mai la îndemână materiale, chiar improvizate, pentru a reduce cât mai mult cheltuielile amenajărilor (socluri pentru sculptură din tuburi de asbociment, îmbrăcate în terasit alb, acrose metalice pentru plasarea picturii pe pereți, îmbrăcarea casei scărilor în PFL – material lemnos prefabricat -, galben etc.) i-au aparținut directorului Vasile Canarache, urmărirea aplicării acestora, ca și panotarea – prima – a operelor au revenit pictorului Constantin Georgescu și sculptorului Ion Duman, muzeografi, angajați ai Muzeului de Arheologie, în 1960, după absolvirea studiilor. Datorită muncii acestora, la începutul anului 1961, muzeul ar fi putut fi accesibil publicului. Faptul reiese din procesul-verbal din 17 martie 1961⁶, semnat de comisia Ministerului, formată din: Academicianul Ion Jalea, sculptor, Președinte al Uniunii Artiștilor Plastici din România, Traiana Teclu, director al Direcției Artelor Plastice, Mircea Deac, director adjunct al aceleiași direcții, Iuliu Buzdugan, Șeful Serviciului Muzeu și Expoziții de Artă, delegați ai Ministerului Învățământului și Culturii, precum și pictorul M.H.Maxy, Director al Muzeului de Artă al Republicii, comisie care consemnează unele corecturi, privind: "1. Circuitul, 2. Expunerea și 3. Amenajări muzeale"⁷. Din acest proces verbal, reiese că "... expunerea de opere pentru etajul II prezenta...<<arta de până la 23 August 1944>>, în care străluceau Aman, Grigorescu, Andreescu, Luchian, Mirea, Petrașcu, Pallady, Sirato, Tonitza, Băncilă, Steriadi, Vermont, Ressu, Iser, Dărăscu, Dimitrescu, Șt. Popescu ș.a.

Etajul I, rezervat *"artei de după 23 August 1944"*, prezenta lucrări de mari dimensiuni, elocvente prin titlurile lor: *"Sedința brigadierilor"*, *"Bogăția apelor noastre"*, *"Uzinele Patriei"*, *"Împărțirea moșiilor"*, *"Brigada de tineret"*, *"Învingătorii"*, *"Portret de muncitor"*, *"1907"* ș.a. Parterul continua, în același spirit al *"artei de după 23 August 1944"*, grupând opere exclusiv de sculptură: *"Partizani în Deltă"*, *"Pescar"*, *"Miner"*, *"Se naște o idee"*, *"Pacea"*, *"Înfrățirea minorităților"*, *"Maxim Gorki"* ș.a. În procesul-verbal se afla menționat, la *"punctul 2: ...În hol nu va rămâne dintre lucrări decât bustul lui V.I.Lenin, de Ion Vlad, amplasat..."*⁸.

Așa cum reiese din procesul-verbal și cum arăta muzeul la data aceea, păstrat în memoria celor care l-au văzut (în vara anului 1961 și o parte a anului 1962), rezulta că totul era subordonat spiritului general care patrona atunci artele, decurs din ampla *"...Directivă ideologică a realismului socialist, impus artelor plastice prin Plenara Uniunii Artiștilor Plastici din R.S.R., care a avut loc în 15 mai 1952, condusă de către pictorii societici Reșetnicov și Nedoșivin..."*.

Corecturile, conforme procesului-verbal amintit, efectuate de către personalul de specialitate – C.Georgescu și I.Duman –, au condus către dechiderea oficială a Secției de artă plastică a Muzeului Regional de Arheologie Dobrogea, la 1 mai 1961. Pentru acel sezon estival, a fost angajat și Marcel Atzel, student la Universitatea București.

În toamna anului 1961, secția a devenit instituție independentă, cu statut juridic, numită Muzeul Regional de Artă Dobrogea. Decizia nr. 882 a Sfatului Popular Regional Dobrogea, din 13 noiembrie 1961, hotăra toate datele tehnice de separare, începând cu 15 noiembrie 1961, ca și cele de funcționare a noii instituții. Anexa nr. 3 a deciziei conținea Statul de funcțiuni, care cuprindea: director, contabil, secretar, 2 îndrumători, 3 muzeografi, (între timp a fost angajat și pictorul Mircea Vărzaru), 8 personal supraveghere, 1 fochist.

În primele luni de existență a noii instituții, s-a urmărit creșterea numărului de vizitatori, prin grupuri organizate de elevi, militari sau salariați ai unor instituții și întreprinderi, de care s-a ocupat, cu succes, îndrumătoarea Steliana Neagu. Paralel, s-a procedat la întocmirea evidenței și a inventarelor operelor, pe proveniențe, atât a celor din expunere, cât și a celor din așa zisul depozit, operațiune efectuată, cu aplicație și siguranță, de către Caliopi Chiriță Olaru, cea de a doua îndrumătoare (cum se numea atunci *"personalul de specialitate fără studii superioare"*).

Pe parcursul anului 1962, am reorganizat expoziția de bază a etajului I, înlocuind operele cu caracter realist socialist, prin peisaje, naturi statice sau portrete, semnate de Marius Bunesco, Lucian Grigorescu, Al. Ciucurencu, Ion Pacea, Ion Bitzan, Alin Gheorghiu,

Virgil Almașan ș.a., artiști care urmau, cu obstinație, viziunea propriei lor creații, neîndatorată cerințelor impuse ale realismului socialist. Acestora li s-au adăugat, prin restrângerea numărului de opere ale fiecărui artist (căci spațiul rămânea același), Ion Musceleanu, Aurel Ciupe, Brăduț Covaliu ș.a. Grafica contemporană de pe culoarul etajului I completa galeria artei contemporane, prin gravuri de: Vasile Kazar, Marcel Chirnoagă, Octav Grigorescu, Simona Vasiliu Chintilă, Lucaci Athel Baias ș.a., expuse alternativ, la distanțe de timp. Culoarul celui de al doilea etaj, mai mic decât primul, prezenta gravuri de Theodor Aman și Nicolae Vermont, litografii de Jean Al. Steriadi, desene de Șerban Popescu și Aurel Jiquid și, pe perioade delimitate, din rațiuni de conservare, acuarela lui Ștefan Luchian "Bătaia cu flori la Șosea", care face parte din colecția dr. Cornățeanu. Operele de pictură care figurează la etajul I, în prima organizare, au fost transferate, în anii următori, unor cămine culturale din județ, Muzeului Marinei și Spitalului Militar Constanța. Tot în cursul anului 1962, odată cu redistribuirea lucrărilor de sculptură ale parterului, a "dispărut" și bustul lui Lenin, cu citatul alăturat, iar soclurile din asbociment au fost înlocuite cu cele clasice – la acea vreme – din lemn cu furnir de tei.

Muzeul de Artă din Constanța a avut marea șansă de a beneficia, de la înființarea sa, de un împrumut important de opere din fondul de rezervă al Muzeului Național de Artă din București. Între acestea, cele mai valoroase sunt semnate de Theodor Aman (6), Nicolae Grigorescu (19), Ion Andreescu (5), Luchian (3) ș.a., dar și de cele din colecția familiei dr. Dumitru Cornățeanu - Ion Grigorescu, Luchian, Pallady, Tonitza ș.a., între acestea aflându-se un excepțional peisaj – "Vara" -, al maestrului de la Câmpina-. Menționăm că, atât fondul împrumutat de către Muzeul de Artă din București, cât și lucrările din colecția Cornățeanu¹⁰ au făcut parte din expunerea permanentă a muzeului, din 1961 până în prezentul anului 2004 și vor continua să figureze pe simeză, datorită excepționalei calități artistice a fiecărei opere.

Câteva donații ale unor apropiați ai lui Vasile Vâlcu sau Vasile Canarache, artiști-dobrogeni prin origine sau îndrăgind aceste locuri în care au trăit o vreme, precum Ion Jalea, Alexandru Ciucurencu, Marius Bunesu, Cornel Madrea, Constantin Baraschi, Ada Geo Medrea, au completat fondul muzeal la începuturile constituirii lui. Tuturor acestora li s-a adăugat, în 1962, donația doctorului Gheorghe D.Vintilă, compusă din 47 de opere de pictură (39), grafică (5) și de sculptură (3), semnate de: N. Grigorescu (2), I. Andreescu (2), Șt. Luchian (2), Th. Pallady (10), N. N. Tonitza (7), Gh. Petrașcu (7), Fr. Sirato (2), St. Dimitrescu (2), D. Ghiață, C. Ressu, Al. Ciucurencu ș.a., ultimii cu câte o lucrare. Și aceste opere, care au dat consistența

expunerii etajului II, nu au părăsit niciodată expunerea de bază a muzeului.

Perfectarea formelor juridice, care să definească proprietatea acestui valoros patrimoniu, s-a operat în timp, între anii 1962-1966, așa cum rezultă din evidențele contabile, dar lucrările au existat în muzeu și, în cea mai mare parte, în expoziția de bază, din primii 2 ani ai existenței acestuia.

Această ultimă parte a patrimoniului, de atunci (fond transferat de la Muzeul Național, colecția Cornățeanu și din 1962, donația dr. Gh.D.Vintilă), a constituit premiza principală a orientării achizițiilor către pictura perioadei interbelice și în cadrul acesteia, către cea inspirată de Dobrogea, cu precădere.

Muzeul a avut comisie proprie, din 1962 până prin anii 1975; după această dată, achizițiile au fost efectuate prin comisia centrală, care funcționa la Muzeul Național de Artă din București. Dar a mai existat o motivare a orientării achizițiilor către creația perioadei interbelice, de natură sentimentală, căci am știut, din copilăria-mi petrecută la Mangalia, că acest orașel, ca și alte așezări dobrogene – Balcicul, Tulcea, Cernavodă, Techirghiolul, Tuzla, Eforie, Carmen Sylva- au fost locuri îndrăgite, și pictate de către marii artiști ai aceluia timp; pe mulți dintre ei i-am văzut adesea, așezați, cu șevaletul, în fața vreunui motiv.

Cu prilejul achizițiilor, am cunoscut mari colecționari ai timpului, sau moștenitori, deținători ai unor colecții celebre: cunoscutul mare coregraf și balerin Petre Bodeuț - de la care am achiziționat lucrarea de referință a lui Ion Andreescu, "Plopi desfrunziți în lunca Crișlăului" -, colecționarul Octavian Moșescu - fost primar al Balcicului, prin anii 1930-1931, mare prieten al artiștilor acelei perioade - și fiica sa, Balcica Moșescu Măciucă- de la care am cumpărat, între 1962-1973, valoroase picturi de Dărăscu, Ghiață, L. Grigorescu- ș.a. Am cunoscut foarte bine marea colecție a profesorului Nicolae Bărbăncuș, "*aprig negustor*" și a soției sale Ileana Ciubotaru, care, între 1963-1969, au oferit muzeului constănțean o bună parte a colecției lor: Pallady, Petrașcu, Dărăscu, Arnold, Bunesco. Am achiziționat de la Victoria Cossini și Ecaterina Georgescu-Popescu, nepoata și soția pictorului Vasile Popescu, în anul 1965, cinci lucrări și alte cinci, în anii 1967, 1971, 1972, 1973 și 1980, reprezentând 10 din cele 15 opere care formează sala dedicată lui Vasile Popescu. De la Dumitru Hotopoleanu - urmaș al geografului profesor -, de la academicianul Simion Mehedinți și de la Maria Mehedinți, soția academicianului, am cumpărat, între 1963-1965, lucrări de referință, semnate de: Petrașcu, Tonitza, L. Grigorescu, ș.a. Ivonne Pallady-Dimopol, nepoata pictorului Pallady, ne-a oferit, în anii 1963, 1967, 1973, peste 80 de desene semnate de artist, (care

așteptau în depozite, redimensionarea spațiului pentru o galerie de grafică valoroasă, semnată L.Grigorescu, St.Dimitrescu, St.Popescu, J.Al.Steriadi, N.N.Tonitza, Th.Pallady, I.Gr. Popovici și foarte multe altele, desene, acuarele, litografii). Dintre cele 13 picturi din sala Ion Țuculescu, 11 au fost cumpărate de la soția pictorului, dr. Maria Țuculescu, între anii 1964-1975. De la nepoții lui D.Ghiață – Rodica Anghel și Horia Ghibănescu – am achiziționat, între 1962-1964, 5 lucrări, cărora li s-au adăugat alte 5, dobândite din colecțiile Moșescu, Costescu, Bărașcu, R.Daniil, în aceeași perioadă, iar alte 5 au fost transferate de Minister, în 1963 și 1966. Toate acestea, alături de cea existentă din vechea pinacotecă, formează 15 opere D. Ghiață, din cele 18 expuse în sala dedicată artistului. Sculptorița Theodora Cernat Popp – soția pictorului Sabin Popp – a oferit muzeului, între 1963-1981, toate cele 11 opere expuse și câteva desene aflate în depozite, semnate de artist. În aceeași perioadă, a anilor 1962-1968, 1971-1978, s-au mai achiziționat lucrări oferite de: dr. Berceanu, René Micăilescu – fratele pictorului –, Aurelian Costescu, Ecaterina Ciomac, Ecaterina d'Albon, dr. Themo și soția sa Maria Themo din Constanța, Constantin Serienescu – jurist și mare proprietar al Constanței interbelice – ș.a. Încă din 1963, am cunoscut colecțiile unor mari personalități ale domeniului, precum: Mișu Weinberg, dr. Maria și soțul sau, academicianul Aurel Avramescu, de la Otopeni, dr. Aurel Siligeanu, dr. Marieta Jianu, profesor universitar Theodor Băllan, Cecilia Mihnea, vecina și mare prietenă a sculptorului Miliță Pătrașcu, din București, dr. Valeriu Botocan din Tulcea, avocat Roland Hirlescu, fiul pictorului Dimitrie Hirlescu și încă foarte mulți alții, care s-au hotărât mai târziu, urmare unor situații financiare personale, să ofere, din colecțiile lor, opere semnate de: Tonitza, Pallady, Petrașcu, Dărăscu, St. Dimitrescu, Hirlescu, M. Petrașcu, L.Grigorescu, ș.a., între anii 1973-1984, ultima achiziție fiind un valoros peisaj din Franța, semnat de Gh.Petrașcu, oferit de dr. Maria Avramescu, în 1984.

Cele mai multe achiziții ne-au fost oferite prin scrisorile ofertanților; altele ne-au fost semnalate de către diferite personalități. Astfel, în 1965, dr. Gheorghe Ghițescu, profesor de anatomie la Institutul de Arte "Nicolae Grigorescu" din București, ne-a sesizat existența unui rar Marcel Iancu – "Portretul unei fete cu maimuța" – la doamna Maria Chihăiescu, singura descendentă a pictorului N.Grigorescu, aflată în țară. Lucrarea a fost achiziționată într-o vreme în care Marcel Iancu, plecat în Israel, nu putea fi expus. Abia după 1990, portretul cumpărat în 1965 a intrat în expunerea permanentă a muzeului, alături de M.H. Maxy, C.Mihăilescu, și Militza Petrașcu, cei care au făcut parte din gruparea "Contemporanului", încă la începutul anilor 1920.

Profesorul Raoul Sorban, mi-a recomandat, în 1973, un Gh.Petrașcu, aflat în colecția prietenului său, inginerul Emmanuel Biltz; colega Ioana Beldiman m-a îndrumat către domana Maria Cazimir, fiica marelui profesor dr. Ion Cantacuzino, care ne-a oferit un surprinzător peisaj pointillist lucrat de Lucian Grigorescu la Balcic. La dr. Victoria Miceanu, de la care am achiziționat, în 1979, cea mai mare și mai frumoasă natură statică din creația lui L.Grigorescu, ce domina întreaga sală de 17 opere ale artistului, am fost îndrumată de către colegul Mircea Caragea, grafician la Muzeul Satului București.

Tot în perioada anilor 1962-1970, am achiziționat și cele 64 de lucrări – pictură, sculptură și grafică -, reprezentând tot ceea ce dr. Vintilă mai păstrase din colecția sa de 350 de piese, după generoasele donații făcute, în 1960 comunei sale natale (237 lucrări) și 47 donate Muzeului Regional de Artă Dobrogea, în 1962. Exemplele s-ar putea continua; concluzionând însă, vom sublinia că profilul muzeului, orientat exclusiv către arta perioadei interbelice, era deplin stabilit încă din anul 1964-1965, acest din urmă an înregistrând chiar cel mai mare număr de valori patrimoniale achiziționate (30 de pictură doar).

În perioada anilor 1962-1968, am parcurs majoritatea colecțiilor ofertante cu criticul de artă Elisabeta Lalier; după stabilirea sa în Germania, în 1969, am fost ades însoțită de profesor universitar Adina Nanu și, uneori, de criticul Ovid Blidariu.

În cel de-al doilea interval al spectaculoasei creșteri a patrimoniului muzeului, cea care cuprinde anii 1972-1984, achizițiile din colecțiile particulare au fost din ce în ce mai reduse critic, dar nu valoric. Vom preciza că, în anul 1983, de pildă, nu s-a efectuat nici o achiziție din colecții particulare. Faptul a fost determinat de o accentuată recesiune care s-a resimțit în bugetele instituțiilor de cultură și în special, ale muzeelor, din 1972, după vizita lui Nicolae Ceaușescu în China, recesiune care se va accentua după anul 1980. Dar creșterea patrimoniului nu a încetat; ea a fost asigurată prin mari transferuri de artă contemporană, operate de către Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Oficiul Național de Expoziții, ambele din București, ca și de către Consiliul Județean de Cultură și Educație Socialistă Constanța, opere pe care aceste instituții le achiziționau anual din atelierele sau expozițiile artiștilor. Acestea se alăturau importantelor donații, pe care muzeul începuse a le primi, încă din 1964, când Uniunea Artiștilor Plastici și Fondul Plastic al Uniunii din București au donat un număr important de lucrări de pictură contemporană pentru înființarea Muzeului din Medgidia – secție a Muzeului de Artă Constanța. În anul 1968, Academicianul Ion Jalea, sculptor dobrogean, a donat muzeului constănțean 107 piese cu care s-a organizat secția Muzeului „Ion Jalea”, donație întregită în 1983, prin

cele 120 de lucrări oferite de către fiicele sculptorului, Alexandra Jalea Popa și Mioara Jalea Goilav. În 1973, frații pictoriței Lucia Ioanid, profesorii universitari George și Costin Ioanid, au dăruit muzeului 120 de lucrări semnate de artistă. În 1979, am primit 43 de lucrări ale sculptoriței Celine Emilian și în 1980, 53 de piese datorate sculptorului Boris Caragea. În 1981, după moartea pictorului dobrogean Vasile Brătulescu, familia acestuia a donat muzeului 22 de lucrări de pictură, ale căror acte s-au perfectat, juridic, mult mai târziu, după 1985. În 1982, am primit donația sculptorului Cristea Grosu, de 131 de lucrări, iar, în 1984, muzeul a primit donația unei părți din colecția scriitoarei Cela Serghi Bogdan, a cărei tinerețe a fost legată de Dobrogea aceluși timp.

Tuturor acestora li s-au adăugat opere de artă contemporană, dobândite în cadrul taberelor de pictură, pe care muzeul le-a organizat în 1973, la Ostrov și din 1974 până în 1984 inclusiv, la Constanța, însoțite, din 1980 până în 1984, și de cele de grafică. (prima tabără de pictură a fost constituită la Topalu, de către Muzeul de Artă Constanța; cele 12 opere realizate atunci au rămas în expunerea Muzeului "Dinu și Sevasta Vintilă" din comună, unde se află și astăzi. Din această colaborare cu Uniunea Artiștilor Plastici din București, care stabilea componența fiecărui simpozion, numit generic, din 1974, "Pontica", au rezultat peste 400 de lucrări de pictură și grafică contemporană.

În anul 1980, o decizie a Direcției Muzeelor din Consiliul Culturii, direcție condusă de Tamara Dobrin, hotăra normarea – și implicit menționarea – muzeografilor din muzee în funcție de "colecțiile" acestora, fapt pentru care s-a stabilit și componența fiecărei colecții, pe genuri de creație: cea de sculptură trebuia să fie de 100 de piese, cea de pictură de 200, iar cea de grafică de 450. Deși Muzeul de Artă din Constanța ajunsese la peste 6000 de opere, el nu acoperea, grupat pe colecții, numărul muzeografilor existenți atunci în muzeu, fapt pentru care am apelat la prietenii dintotdeauna a muzeului, artiștii.

Cu o generozitate impresionantă, au donat lucrări de grafică și pictură: Spiru și Simona Chintilă, Eugen Popa, Ion Sălișteanu, Wanda Sachelarie, Petre Bedivan, Octav Grigorescu, Nicolae Groza, Ion Pacea, Viorel Mărginean, Aurel Nedel, Serfi Șerbănescu, Ada Geo Medrea ș.a. Consistentele donații au împlinit numărul necesar de colecții, salvând îndepărtarea nedreaptă a vreunui membru al colectivului științific din muzeu¹¹.

Ca urmare a creșterii patrimoniului, era necesară obținerea unei clădiri corespunzătoare ca spațiu expozițional și mai ales, pentru depozite. Solicitățile noastre, repetate cu insistență, încă din anii 1968, adresate factorilor decizionali din conducerea județului, au devenit,

curând, prin cunoaștere și preocuparea acestora. Prin anul 1972, s-a enunțat ideea de a ni se repartiza actuala clădire a Amiralității, în care se afla atunci Institutul Județean de Proiectări, care urma, în curând, să aibă un sediu nou. Propunerea a fost îndelung discutată de către Vasile Vâlcu și Gheorghe Dumitrașcu (director al Institutului Județean de Proiectări), împreună cu noi și cu: Ion Bitzan, Ion Pacea, Ion Sălișteanu, Brăduț Covaliu, Viorel Mărginean (artiști dobrogeni și membri ai conducerii Uniunii artiștilor atașați muzeului) și a condus către concluzia că spațiul ar fi fost corespunzător, acoperind necesarul pentru expunerea de artă modernă și contemporană, ca și de depozite; el putea adăposti chiar și noua secție de artă populară din Dobrogea, atunci înființată. S-a renunțat însă la aceasta (deși clădirea era corespunzătoare, ca spațiu), din pricina prea apropiatei vecinătăți a mării, umidității excesive, permanente și a aerului salin, care dăunează operelor de artă. Dezideratul, reala, stringenta necesitate a început a prinde contur, câțiva ani mai târziu, ceea ce nu era deloc ușor, căci o nouă hotărâre de guvern interzicea, în mod special, *"construirea de clădiri pentru muzee"*. Singurele edificii social-culturale care puteau fi edificate erau spitalele și școlile. Răspunderea imperioasei necesități de a găsi o clădire pentru muzeu și-au asumat-o Vasile Vâlcu și Ion Poppa, prim vicepreședinte al Consiliului Popular al Județului Constanța, secondați de Gheorghe Dumitrașcu, director al Institutului Județean de Proiectări. Ei au hotărât proiectarea unei anexe a Școlii generale nr. 12, din Bd. Tomis nr. 84, edificiul datând din 1895, monument istoric, anexă care să fie construită de către Secția de Învățământ a județului și transferată, prin intermediul Consiliului Popular, muzeului. Că acest lucru nu era deloc ușor, că totul se rezolva în condiții de tăcere "subversivă", o demonstrează etapele, încercările celor 5 proiecte, propuse de către Institutul de Proiectări, de-a lungul a 2 ani¹². După care au mai urmat alți cinci până la terminarea părții nou construite. Cutremurul din martie 1977 a precipitat faptele. Vechea clădire din strada Muzeelor (fosta Elena Pavel) a fost puternic afectată în structura de bază și trebuia evacuată. După vizita-control a inspectorului Andrei Aricescu, din Consiliul Culturii București, consiliu condus de către Tamara Dobrin, am primit ordinul acesteia, repetat cu insistență amenințătoare, fie direct, fie prin subalternii săi, telefonic, dar niciodată scris, de a trimite întregul patrimoniu al muzeului în depozitele centrale ale Ministerului, aflate la Posada. Dincolo de faptul că socoteam o gravă eroare plasarea operelor de artă din mediul marin direct în cel alpin, ceea ce ar fi afectat buna lor conservare, exista și pericolul dispersării valorilor muzeului din Constanța, adunate în ani de trudă. Se mai organizau, încă atunci, muzee de artă în unele orașe ale țării și tocmai era nevoie

,de opere pentru cel de la Turnu Severin, căci Muzeul Național din București nu mai dispunea de fonduri de rezervă.

A fost, din parte-mi, un act de vehementă împotrivire, căci corectitudinea nu a însemnat pentru mine, directorul de atunci, obediența, supunerea necondiționată și executarea ordinului. Urmărind, exclusiv, interesul instituției pe care o conducea, aveam convingerea că nu greșesc, nesupunându-mă ordinului. Oricum, situația muzeului nostru era dramatică, deoarece clădirea muzeului trebuia evacuată de cele mai importante valori. În prima etapă, am avut înțelegerea lui Adrian Rădulescu, director al Muzeului Național de Istorie și Arheologie Constanța, care ne-a pus la dispoziție un spațiu la cel de-al treilea etaj al muzeului. Acolo, conservatorul Constanța Pavel și grupul de supraveghetoare s-au străduit să transporte, chinuitor, de-a lungul scărilor în spirală, pictura, în aceste depozite temporare. La expirarea termenului stabilit, același personal a mutat toată pictura și grafica la etajul Secției de Artă Populară din bd. Tomis nr. 32. Chiar și în aceste condiții însă, presiunea trimiterii lucrărilor la Posada continua.

Marea șansă a instituției a fost însă intervenția vicepreședintelui Ion Poppa care, ascultând temerile noastre, a dispus să ni se repartizeze, în următoarele 2 luni, clădirea din str. Traian nr. 33, cândva fosta Curte de Apel, în care ființase Casa Pionerilor și în ultimii ani, Învățământul de partid, ce se muta, tocmai atunci, în sediul propriu (actuala clădire a Institutului de Marină, din str. Mircea cel Bătrân). Clădirea ne-a fost repartizată gata zugrăvită, astfel că întregul patrimoniu, dispersat la Secția de Artă Populară, la Muzeul Ion Jalea, ca și în vechiul sediu încă, s-a făcut spre sfârșitul sezonului estival al anului 1978. Într-un timp record, de 10 zile, operele de sculptură, mobilier și socluri au fost transportate, cu resurse umane (docheri) și mașini speciale, de mare gabarit, puse la dispoziție de către directorul Portului Constanța, inginer Nicolae Bătrânu, sprijin dobândit de către muzeograful principal Doina Păuleanu. În lunile ce au urmat, conservatorul muzeului, Constanța Pavel, împreună cu supraveghetoarele Georgeta Crișan și Filofteia Manea, au organizat, pe cele 2 nivele ale edificiului, un depozit model, unic în muzeele județelor țării. Toată pictura era expusă pe panouri fixe, solide (existente și astăzi în depozitele din subsolul Muzeului din bd. Tomis nr. 84), cu etichete; lucrările de grafică, aflate în aceleași curți, existente și astăzi, confecționate tipodimensionat la I.S.Decorativa din București, în anii 1965 și 1970, după conceptul arh. Eugen Strausser, au fost dispuse în 2 încăperi, pe rasteluri, executate de către cei 2 muncitori ai muzeului, Nicu Spiru și Alexandru Guță, și de soții celor două supraveghetoare, Paul Crișman și Gicu Manea. Sculptura, îmbrăcată în huse albe-

imaculat, purtând, pe șnururi, etichete conținând datele primare ale fiecărei opere, popula spațiile, așezate pe socluri sau direct pe podea.

Abia în anul 1982, clădirea "anexă" a școlii era terminată, cu unele carențe de finisaj la subsol. A fost necesară intervenția, sprijinul unei unități de construcții, condusă de colonelul Darius Grigorescu, spre a asigura tencuiala subsolului, în timp ce generalul Teodor Stanca a asigurat forța necesară deplasării operelor de sculptură și a mobilierului în clădirea nouă, de la depozite. Întregul colectiv de supraveghere s-a ocupat de îndepărtarea cimentului care, lăsat ud prin neglijența constructorilor, se lipise de gresia subsolului. O altă parte a grupului de supraveghere se ocupa de transportul operelor de pictură, de la depozite la noul sediu al muzeului.

Disponerea pe pereți a picturii și a sculpturii pe socluri s-a făcut, în echipe, de către muzeografi Doina Păuleanu și Simona Rusu, în timp ce Alice Farcașiu Dinculescu se ocupa de procurarea perdelelor și a draperiilor de la București și Cluj, ca și a mobilierului (socluri, bănci, fotolii), aflată într-o continuă dispută cu directorul Întreprinderii de prelucrarea lemnului (I.P.L.), inginerul Necolae Țicu, nevoit să întrerupă fluxul tehnologic al unor comenzi de mobilă pentru străinătate.

Reorganizarea muzeului în noua clădire a fost o reală bucurie pentru întregul personal, care s-a implicat total. Se lucra în echipă, fără program fix, adesea până spre miezul nopții. Se păstrează, la subsolul clădirii, într-una dintre încăperile administrative, un paviment din ceramică color, executat, pe fragmente, de către fiecare membru al grupului de oameni participanți la pregătirea muzeului; el nu păstrează însă semnăturile acestora, ci doar anul "1982", format din pătrate mici de ceramică neagră.

În luna noiembrie a anului 1982, muzeul a fost deschis publicului, discret, fără nici o manifestare specifică unor asemenea evenimente, din motive întemeiate, bine cunoscute. Cea de a doua parte a clădirii-școală a fost predată muzeului în 1986. Dar, s-a dovedit că, și în această situație, spațiul este încă neîncăpător, față de patrimoniul expozabil al instituției. Căci nici expunerea permanentă din 1982, nici cea de după 1990 nu au putut cuprinde, nici măcar parțial, valorosul fond de grafică a perioadei interbelice, acumulat de-a lungul anilor, odată cu cel de pictură, care așteaptă în depozite, ca și fondul de artă contemporană, de altfel.

Directorul. Am fost primul director al Muzeului de Artă Constanța, din 15 noiembrie 1961, până în 31 decembrie 1985. Câteva cuvinte despre prezența mea în acest muzeu sunt necesare, căci ele se îmbină cu însuși istoricul acestei instituții. După absolvirea liceului, am fost admisă, prin concurs, la Academia de Belle Arte din București, în

primul an, la clasa profesorului pictor Nicolae Dărăscu – asistent Marcel Guguianu; următorii 2 ani am frecventat clasa pictorului-rector, Camil Ressu, asistent fiind pictorul Alexandru Istrati. Am avut colegi, în acei ani pe: Gheorghe Iacob, Adina Nanu, Ala Jalea, Ovidiu Maitec, Ștefan Sevastre, Clelia Ottona ș.a. În acea perioadă, de superbă boemă și sărăcie, studenții din anii mai mari – Ion Bîțzan, Afane Teodorescu, Eugen Popa, Cornel Comșa, Constantin Dipse ș.a.-, elevi ai maestrului Steriadi, al cărui atelier era vecin cu cel al lui Dărăscu, în anexa școlii din intrarea Iulia Hașdeu, împărțeau, sub conducerea autoritară a lui Pavel Codiță (decan de vârstă), pachete americane, într-o vreme a foametei cumplite.

Evacuarea părinților mei, Radu și Maria Pospai, din Mangalia și stabilirea domiciliului obligatoriu în Panciu, județul Vrancea, a determinat întreruperea studiilor și alăturarea mea lor, în noul domiciliu. Am redevenit studentă a Institutului de Arte plastice "Nicolae Grigorescu", mai târziu, după ce în 1954 se decisese: *"... În vederea creării de noi cadre de critici, Comitetul Național de artă să organizeze, la Institutul de arte plastice "Nicolae Grigorescu" din București o secție care să formeze critici de artă și profesori de istoria artei..."*¹³. A fost prilejul de a relua studiile, printr-un nou examen de admitere. Am avut, în primii ani de studii, profesori pe: George Oprescu, Ionel Jianu, apoi, pe Eugen Schileru, Adina Nanu, Constantin Suter, Paul Constantin, Ovidiu Drâmba, Tancred Bănățeanu. Cu profesorul Raoul Șorban am susținut doctoratul, mai târziu, în 1978. După terminarea studiilor, m-am adresat Serviciului Muzeu din Direcția Artelor Plastice a Ministerului Învățământului și Culturii, pentru obținerea unui post în muzeul județean Galați (regiune de care depindea atunci, orașul Panciu). Cei din serviciul respectiv, Iuliu Buzdugan și Mircea Deac, mi-au oferit alegerea între Muzeul Peleş din Sinaia, Secția de artă a Muzeului regional de la Timișoara și Secția de artă de la Constanța, pentru care au insistat. Am optat, în final, pentru Constanța, unde am fost recomandată de Minister, Serviciul muzeu, în scris și telefonic, Consiliului Popular Județean Dobrogea, în septembrie 1961. M-am prezentat la Dumitru Fălticeanu, adjunctul Secției de învățământ și cultură din Sfatul Popular, care avea în subordine instituțiile de cultură; profesorul Sever Baltag, șeful secției, se ocupa, exclusiv, de cele din învățământ. Dumitru Fălticeanu m-a recomandat lui Vasile Canarache și mi-a asigurat locuința, pentru un an, în incinta noii Secții de artă a Muzeului Regional de Arheologie. Întâlnirea cu Vasile Canarache, la angajarea mea efectivă, în 14 octombrie 1961, ca muzeograf, s-a produs în cabinetul său, la etajul I al Muzeului de Arheologie, care ființa atunci în Palatul episcopal. Acesta m-a supus unui "test ad hoc", de îndată ce am intrat în birou cu pereții acoperiți

de picturi din vechea pinacotecă - Dărăscu, Mütznér, Miracovici, Iorgulescu ș.a. -, cerându-mi să-i numesc pe autori. Când am declinat numele lor, m-a întrerupt, privindu-mă bănuitor: *"Le știi, sau le vezi semnătura?"*, m-a întrebat. Canarache avea un mod abrupt, surprinzător de abordare a oricărui interlocutor, după care acoperea totul într-un haz molipsitor, care-i era specific, pe măsura extraordinarei sale mobilități de spirit, în inventivității în toate acțiunile care priveau mai binele instituției pe care o conducea cu pricepere și dăruire.

Am fost, așadar, muzeograf al Secției de artă, timp de o lună, iar, din 15 noiembrie 1961, am devenit director al instituției nou create: Muzeul Regional de Artă Dobrogea. Am scris, în prima parte a acestui articol, despre muzeu și patrimoniul său; în alte viitoare materiale mă voi ocupa de secțiile muzeului de artă, existente la numirea mea- Muzeul "Dinu și Sevesta Vintilă" din comuna Topalu, constituit în august 1960 și Muzeul de Artă din Limanu, înființat în august 1961 -, ca și despre secțiile organizate în perioada în care am fost director: Muzeul de Artă din Medgidia, înființat în 1964 și reorganizat în 1975; Muzeul de sculptură „Ion Jalea” din Constanța, alcătuit în 1968, Colecția de artă populară din Dobrogea, cu baza de organizare din 1971 și funcțională în 1972. Am mai realizat Secția de artă de la Babadag, în 1963 și Casa memorială "Panait Cerna", în comuna sa natală -Cerna -, în 1964, care au fost transferate Muzeului „Delta Dunării” din Tulcea, odată cu reorganizarea administrativă a țării, când, în Dobrogea, s-au format județele Constanța și Tulcea.

De-a lungul aceluia sfert de veac, în care am format patrimoniul instituției pe care am condus-o și am înființat noi secții ale ei, am fost sprijinită - ades m-am simțit chiar vegheată - de către personalități, cărora le datorez enorm. În primul rând, lui Vasile Canarache, cel care rămâne pentru mine - și evident, pentru posteritate - ctitor al actualului Muzeu de Artă. Apoi Georgetei Peleanu, șefa galeriei de artă a Muzeului Național de Artă din București, care mi-a pus, fără rezerve, la dispoziție fondul documentar și de lucru al secției, privind detalii ale muncii științifice a unui muzeograf, de dincolo de aparențe; lui Petre Oprea - devenit director adjunct al Muzeului Național de Artă, pentru toate sfaturile practicate pe care mi le-a acordat ades, culminând cu acelea necesare urmare furtului unui tablou din muzeul constănțean, ulterior redobândit, cu ajutorul aceluiași Muzeu din București. Datorez fratelui meu, profesorul Nicolae Pospai (ctitor, în 1947, al Liceului "Ioan Slavici" din Panciu și prim director al acestuia) introducerea mea în tot ceea ce însemna conducerea unei instituții culturale, de la datele administrative de organizare a evidenței corespondenței și de formare a arhivei până la știința comportării față

de toți colaboratorii aflați în subordine, instituirea unui climat de respect și înțelegere, indiferent de funcția deținută de fiecare. Datorez enorm lui Vasile Vâlcu, pentru modul în care a vegheat și a acordat sprijin instituției, de-a lungul existenței sale la conducerea județului și chiar după aceea, pentru încrederea pe care mi-a acordat-o tot timpul, neluând în seamă "datele dense ale dosarului meu personal", pentru că nu a impus nimic, niciodată acțiunilor mele, prețuindu-mă ca om total implicat, devotat muzeului. Mulțumesc prim vicepreședintelui Ion Poppa, cel care l-a secondat pe Vasile Vâlcu și a transpus în fapt deciziile primului, având, ades, el însuși inițiative, ca cea din 1977 – asigurarea spațiului de depozit.

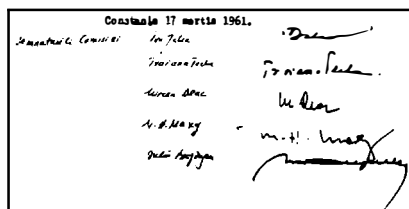
Prin exemplul său, manifestând deschis o atenție specială instituțiilor de cultură și, în mod deosebit, Muzeului de Artă, Vasile Vâlcu a determinat și atitudinea șefilor mei direcți, care s-au succedat la conducerea Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă, de care muzeul depindea: Dumitru Fălticeanu, Gheorghe Munteanu și Octavia Ivan, de a căror prețuire, încredere și respect m-am bucurat.

În acest fel, am avut deplină libertate de a alcătui, până în 1966-1968, în plină perioadă comunistă, - când "... impactul propagandistic al expozițiilor tematice care erau cerute de secțiile de propagandă..." trebuiau să fie prima preocupare – un muzeu al artei românești interbelice, unic în țară, prin valoarea intrinsecă a patrimoniului acumulat și expus.

NOTE

1. Petre Oprea, *Jurnalul unui inspector din Direcția Artelor Plastice (1957-1958)*, Ed. Tehnica Agricolă, București, 1991, p. 9
2. Petre Oprea, *Jurnalul unui muzeograf principal (1961-1966)*, Ed. Maiko, București, 2000, p. 20
3. Arhivele Statului Constanța, fond Primăria Municipiului, dosar nr. 101/1943, f. 3-7
4. Cele 37 opere, colecția doctorilor Coralia și Dumitru Cornățeanu, confiscate în 1959, au revenit proprietarilor, urmare rejudecării procesului. La cererea Tribunalului Constanța nr. 1865/1972, lucrările aflate în patrimoniul Muzeului de Artă Constanța au fost reevaluate de către o comisie, formată din: Paula Constantinescu și Petre Oprea, delegați ai Muzeului Național de Artă București, Elena Manu, jurist, delegat al Consiliului Popular Județean Constanța, Dumitru Vernea, inspector al Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă Constanța, în prezența dr. D.Cornățeanu. Procesul verbal al comisiei s-a încheiat, la Muzeul de Artă Constanța, în 18 septembrie 1972. Cu acest prilej, la cererea dr. Cornățeanu, s-a hotărât să i se înapoieze 7 lucrări (din cele 37), fără valoare muzeală.

5. Conform relatărilor profesorului Romulus Popa Bran, care era, în 1960-1961, muzeograf al Muzeului Regional de Arheologie Dobrogea.
6. Procesul verbal conține 4 pagini. Încheiat la 17 martie 1961 și trimis de către Ministerul Învățământului și Culturii, Comitetului Executiv al Sfatului Popular Regional Dobrogea, în atenția vicepreședintelui C.Nicolaescu, înregistrat cu nr. 51827/18.IV.1961
7. Semnăturile comisiei

8. Cu privire la expunere: În hol nu rămâne dintre lucrări decât bustul lui V.I.Lenin de Ion Vlad, amplasat în colțul din stânga intrării, în holul mic, (intrarea la scări) și plasat pe un soclu mai înalt (1,15 – 1,20 m), confecționat din lemn sau pânză specială. În hol, va române stema și citatul după Lenin. La stemă se recomandă să se găsească un fond oranj-auriu în locul celui existent. În restul holului nu vor mai fi decât o măsuță și fotolii.
9. P.Oprea, *op. cit.*, p. 8, nota nr. 1
10. Th.Aman – 1, N.Grigorescu – 4, I. Andreescu – 1, St. Luchian – 3, Gh.Petrașcu – 2, Th. Pallady – 2, N.N.Tonitza – 4, J.Al.Steriadi – 1, St. Popescu – 2, Schweitzer Cumpăna – 1, Al.Ciucurencu – 1, H. Trenk – 1, L.Grigorescu – 3 și K.Loghin, M.Teișanu, C.Mihăilescu, D.Florian, câte o lucrare.
11. Un exemplu concludent de creștere a patrimoniului pe 5 ani – 1979-1983: Achiziții – 37; Transfer Consiliul Culturii și Educației Socialiste București – 343; transfer Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Constanța – 295; Donații – 1329; Opere rezultate din Taberele de creație, pictură și grafică – 151.
12. 1. Proiect 120/1976, pentru Studii tehnico-economice. Extinderea Școlii generale nr. 12 cu săli de clasă și săli de gimnastică.
2. Proiect nr. 483/1976, pentru laboratoare și ateliere la Școala nr. 12.
3. Proiect nr. 494/1976, sală de sport la Școala nr. 12.
4. Proiect nr. 191/1977. Școala cu funcțiuni multiple Constanța, Șef proiect arh. G.Banciu.
5. Proiect nr. 191/1977. Extindere Școala nr. 12, Constanța. Proiect elaborat I.J.P. Constanța – șef proiect arh. G.Banciu
13. P.Oprea, *op. cit.*, p. 9, nota nr. 1
14. *Ibidem*, p. 24, nota nr. 2

ABOUT FOUNDING THE CONSTANȚA ART MUSEUM

Abstract

This article presents the history of one of the most important cultural institutions in the county -The Constanța Art Museum.

The article contains an enumeration of the most important works of art exhibited inside the Museum and also the names of the people they were purchased from. The efforts of the entire staff involved in organizing the Museum are also presented.

FIGURI DOBROGENE: EDILUL HORIA GRIGORESCU

Sunt rari oamenii care să lucreze cu pricepere și pasiune pentru progresul societății omenești. Unul dintre aceștia a fost și Horia Grigorescu, care, în perioada în care a activat ca primar al municipiului Constanța, a promovat opera de înzestrare și înfrumusețare a orașului natal. El a fost una din cele mai de seamă figuri ale Dobrogei, figură ce se înalță până la rangul de ctitor¹.

Fiu al lui Petre Grigorescu, originar din Sibiu și primul inginer silvic în Dobrogea anului 1878, Horia Grigorescu s-a născut în Constanța, la 19 iunie 1896.

Studiile superioare și le-a făcut la Universitatea din București, unde și-a luat licența în drept, iar, după terminarea războiului de întregire a neamului, s-a dus la Paris, unde a obținut diploma de doctor în drept, secția politico-economică, în anul 1922. Înscris ca avocat în baroul din capitală, s-a mutat, în anul 1924, în Constanța². Fost deputat de Constanța în sesiunea 1927-1928, fost prefect al aceluiași județ până în 20 martie 1934, Horia Grigorescu a fost numit, la această dată, președinte al Comisiei interimare a orașului Constanța, iar, în vara aceluiași an, a fost ales, de cetățeni, primar al municipiului lor.

În acești 4 ani, Constanța a cunoscut un program edilitar bogat în realizări, drept pentru care cetățenii Constanței l-au reales primar, la 12 iulie 1937, pentru a desăvârși opera începută și pentru a supraveghea ascensiunea edilitară a municipiului lor³.

Prin muncă deosebită și temerară, a reușit să-și pună în aplicare planurile și ideile sale social-edilitare, de înfrumusețare și modernizare a Constanței. A trebuit să facă față unor dificultăți (instabilitatea politică, aspectul birocratic al acordării fondurilor) sau subiective (inamiciții, intrigi), dar a perseverat, într-un mod exemplar⁴.

Opera

Pentru obținerea frumoaselor rezultate, s-au obținut bani, prin influența d-lui ministru V.P.Sassu și a câtorva oameni cu dor de progres. S-a obținut o lege specială, prin care s-a hotărât perceperea unei taxe, în folosul primăriei, la toate produsele petroliere ce se

exportau prin port. Aceste taxe au sporit bugetul anual la cca. 60-70 milioane lei.

1. Una din problemele cele mai grele și mai urgente pentru Constanța era *consolidarea malurilor din partea de nord-est a orașului*, maluri care se surpau zilnic, din cauza apelor subterane de infiltrație. Aceste surpări au făcut să dispară în apele mării un cartier întreg, strângulând cea mai frumoasă parte a orașului în formă de peninsulă. Problema aceasta a fost dezbătută, până când a venit în fruntea primăriei un om de o inteligență clară și de un curaj deosebit, care s-o atace din plin. Lucrările au început în vara anului 1934 și au durat, probabil, 7-8 ani, însumând la cheltuieli o valoare totală de circa 400 milioane lei. Opera a progresat simțitor, consolidarea fiind începută din trei-patru părți deodată, așa că, ceea ce, pentru unii, era ceva de domeniul fanteziei, acum devine o realitate controlabilă⁵. Surpării malurilor i se opune forța digurilor, menite să înfrângă vrăjmășia apelor.

2. *Stațiunea balneo-climaterică Mamaia*. Orașul Constanța, fiind așezat la Mare, într-o poziție pitorească și posedând spre nord una dintre cele mai frumoase și mai sănătoase plăji de pe întreg litoralul Mării Negre, avea neapărată nevoie de instalațiuni moderne de băi, care să satisfacă gustul și cerințele vremii și să atragă cât mai mulți vizitatori, oferindu-le tot confortul occidental. Stațiunea Mamaia funcționa într-un pavilion vechi de scânduri, de o parte și de alta căruia se înșirau gherete primitive și fără instalațiuni necesare. Și aici s-a procedat după un plan bine studiat⁶. S-a început cu o nouă parcelare a plăzii, pe o lungime de peste 3 km, cuprinsă între Marea Sărată și lacul cu apă dulce al Mamaiei; apoi, în locul pavilionului vechi, s-a ridicat un măreț cazinou central, încadrat pe flancuri de câte 150 cabine și instalațiuni de băi, după ultimele norme ale tehnicii moderne. Arhitect fiind, V. Ștefănescu, iar antreprenor - inginer A. Ioanovici, întreaga lucrare reprezintă expresia artei și tehnicii pur românești. Stațiunea Mamaia ajunge, astfel, fără de rival pe tot litoralul Mării Negre și contribuie, prin aspectul ei civilizat, la prestigiul orașului și țării întregi.

3. *Conducta de apă*. Pentru alimentarea cu apă a cartierelor, s-au instalat conducte noi pe o lungime de peste 20 km. Această operă edilitară avea ca efect insuficiența debitului de apă cu care se alimenta orașul. Spre înlăturarea acestui inconvenient, s-a dublat conducta centrală, care aducea apa în oraș de la izvoarele de la Carageadermen, situate pe marginea de sud-vest a lacului Mamaia, lucrare care, ea singură, a costat frumoasa sumă de 32 milioane lei⁷.

4. *Pavajul*. În toate cartierele s-au pietruit din nou, s-au reparat și completat peste 200 străzi, dându-li-se un aspect mai civilizat; s-au

creat bulevarde noi, pavându-se partea carosabilă cu granit, iar trotuarele cu asfalt și s-au înzestrat străzile cu conducte pentru apa de băut și canale pentru apele menajere și de ploii⁸.

5. *Abatorul*. S-a terminat și inaugurat marele abator de export, unic în toată România prin proporțiile sale uriașe și importanța sa pentru viitorul economic al regiunii. Acest abator este înzestrat cu mașinării și instalații tehnice, care reprezintă ultimul cuvânt al științei aplicate și o mândrie a muncii naționale.

6. *Planul cadastral* al orașului, care se lucrează cu specialiști, timp de doi ani, va fi și el, în curând, terminat. Lucrările au costat peste 7 milioane lei.

7. *Plantații*. Pe străzile și bulevardele orașului s-au plantat peste 30.000 de arbori, care învelesc privirea și schimbă vechiul aspect de stepă al orașului. Grădinilor și parcurilor orașului li s-au dat, de asemenea, o atenție deosebită, mărindu-se, pentru necesitatea înfrumusețării lor, serele comunale.

8. *Împroprietări*. S-a împroprietărit un număr important de demobilizați și funcționari, dându-li-se locuri de casă și delimitându-se, aproape complet, aria orașului⁹.

9. *Școala*, ca mijloc de promovare a culturii, a fost ajutată cu toată larghețea. S-au construit două localuri noi de școală primară în cartierele mărginașe; s-au renovat școlile nr. 6 și 7, rămase în suferință încă din anul 1928; s-au dat subvenții importante la construcția Liceului "Mircea cel Bătrân"; s-a contribuit la cumpărarea noului local al Liceului Comercial de fete și la ridicarea atelierelor Liceului Industrial de băieți; însă, cel mai frumos succes s-a câștigat prin construirea școlii primare "I.G.Duca" de pe Bulevardul Regina Maria, o podoabă de clădire cu săli de clasă, mari și luminoase, cu sală de gimnastică și jocuri, cu atelier, cantină, terase pentru recreații etc. Era una dintre școlile cele mai frumoase din întreaga țară¹⁰.

10. *Biserica*. S-a zidit din temelie și s-a terminat biserica "Sf. Împărați", care este una din cele mai frumoase din România. Clădirea este construită din piatră de Murfatlar și Bașchiori. Tâmpla bisericii este o minune a artei; ea a fost executată toată din marmură și oxid, de arhitectul Schmiedigen. Mobilierul a fost lucrat de elevii Liceului Industrial din Constanța, iar pictura de Nina Arbore. Stilul bisericii este cu totul nou pentru Dobrogea și este opera arhitectului Ionescu-Berechet, de la "Sf. Patriarhie" din București. În total, biserica a costat 12 milioane lei. Afară de aceasta, s-a mai ajutat Episcopia Tomisului pentru terminarea picturii bisericii "Sf. Gheorghe" și s-a terminat și sfințit bisericuța din cartierul de la km. 5¹¹.

Gândul pios care a prezidat la înălțarea bisericii "Sf. Împărați" și pasiunea cheltuită pentru ridicarea unui monument religios cu care se

poate mândri nu numai un oraș, dar o țară întreagă, îl situează pe primarul Horia Grigorescu la înălțimea unui ctitor de așezăminte naționale.

Cu asemenea zestre sufletească, primarul Horia Grigorescu a adăugat numărul operelor sale și ridicarea Palatului cultural, proiectat încă din anul jubiliar 1928, în fosta grădină publică, unde să poată fi adăpostite, cu cinste, Biblioteca orașului, Pinacoteca și, mai ales, Muzeul regional al Dobrogei, care se află în creștere continuă și căruia spațiul nu-i îngăduie a lua proporțiile la care aspiră¹².

Așa cum se prezintă în perioada de care ne ocupăm, Constanța – creațiune din temelie a stăpânirii românești –, cu drept cuvânt, se poate asemăna cu o fereastră prin care se poate vedea frumusețea și bogăția țării întregi și, mai ales – pentru cei care cunosc trecutul –, puterea civilizatoare a poporului român¹³.

Activitatea edilitară a primarului Horia Grigorescu, din acești patru ani din urmă, a reprezentat o epocă fericită în istoria dezvoltării orașului Constanța.

"Analele Dobrogei" și-au datorat posibilitățile materiale de apariție, în primul rând, generozității primăriei Constanța.

Oamenii se judecă după faptele lor. Per aspera ad astra !

Ideile novatoare ale lui Horia Grigorescu în direcția modernizării orașului, chiar dacă s-au lovit de neînțelegerea unor contemporani, fie ei oameni politici sau publiciști, și-au dovedit deplina viabilitate în timp.

NOTE

1. *Figuri dobrogene – Edilul Horia Grigorescu*, în "Analele Dobrogei", XVIII, 1937, p. 121
2. *Idem*, p. 122
3. *Constanța-Mamaia – Din realizările actualului primar Horia Grigorescu*, în "Cele trei Crișuri", Oradea, XVI, mai-iunie, 1935, p. 81
4. *Figuri....*, p. 123
5. *Constanța-Mamaia - Din realizările...*, p. 81
6. Arhivele Naționale Constanța, fond Primărie, dosar 64/1936; Arh. G.Andricescu
7. *Loc. cit.*, dosar 45/1934, dosar 17/1934-1935 – Planurile bisericii – Ionescu Berechet
8. "Cazinoul, Abatorul, Arhitectura, trimestrial de arhitectură și urbanistică al Societății Arhitecților Români", august, 1935
9. *Biserica Sf. Împărați Constantin și Elena*, în "Revista de arhitectură-trimestrial de arhitectură și urbanism", nr. 9-10, iulie-octombrie 1937
10. Arhivele Naționale Constanța, fond Primărie, dosar 64/1936 – Arh. G.Andricescu, Școala primară "I.G.Duca" din Constanța
11. *Dobrogea – cincizeci de ani de viață românească*, Constanța, 1928

12. N.Stroescu, *Dobrogea nouă. Pe căile străbunilor*, Bazargic, 1925
13. A.Rădulescu, I.Bitoleanu, *Istoria ținutului dintre Dunăre și Mare – Dobrogea* -, Ed Ex Ponto, Constanța, 1999

DOBRUDJAN FIGURES: MAYOR HORIA GRIGORESCU

Abstract

The authors are trying to present the achievements of Horia Grigorescu, mayor of Constanta between 1934 and 1938. The article describes some aspects of his work and enumerates some of the city achievements during that period of time.

MONUMENTE DE ARTĂ ȘI ARHITECTURĂ OTOMANĂ ÎN DOBROGEA

Dobrogea cade sub stăpânire otomană la sfârșitul domniei lui Mircea cel Bătrân. În secolele XVI și XVII, turcii au venit în mase destul de compacte. S-au așezat mai mult pe malurile Mării Negre, centrul provinciei fiind ocupat de tătari. Tătarii sunt de aceeași rasă ca și turcii și și-au făcut apariția la 1812, când, după ocuparea Basarabiei de către ruși, o colonie, plecată din Bugeac, se așează în Dobrogea. În număr mai mare, s-au stabilit după războiul Crimeii (1856-1859), când guvernul rusesc i-a silit să emigreze¹. Guvernul otoman profită de această măsură, dând autorizație la 2225 de familii să colonizeze Dobrogea. Ei s-au așezat în centrul provinciei și au ocupat regiunile Constanța și Babadag, apoi s-au întins spre sud-est, unde au fondat orașul Medgidia, care poartă acest nume dat de Said-Pașa, în onoarea sultenului Abdul-Megid. Ei au format o comunitate separată, care avea un șef numit Khan, și asupra căreia Turcia n-a exercitat decât un fel de vasalitate².

După scriitorul Viskovich, în anul 1860, ei erau în număr de 60.000. Mai târziu, numărul lor a scăzut din cauza emigrărilor și a relei întrețineri.

Religia turcilor și a tătarilor este întemeiată pe Coran. Musulmanii din Dobrogea și-au păstrat credința și tradiția religioasă. Statul român, în dorința de a le da preoți și învățători, a înființat, la 1889, în orașul Babadag, un seminar, în conformitate cu articolul 21 din legea organică a Dobrogei, din 7 martie 1880. Seminarul avea ca scop să pregătească personalul religios și corpul învățătoresc al școlilor confesionale musulmane. În virtutea unui testament, generalul Gazi Ali Pașa a lăsat, pentru dotarea seminarului, moșia Zebilul³.

În perioada 1889-1901, seminarul a funcționat la Babadag, cu 4 clase și 3 profesori, dintre care 2 de studii religioase și unul pentru studiile românești⁴.

Din anul 1901, rămânând fără elevi, s-a mutat în orașul Medgidia, funcționând pe baza unui regulament publicat în "Monitorul Oficial" nr. 111 din 17 august 1904, care s-a modificat cu Decretele Regale nr. 832 din 1925 și nr. 699 din 1928⁵. În perioada interbelică, avea 8 clase cu 136 de elevi și 15 profesori. În Dobrogea, s-au construit moschei și

geamii, dintre care unele construite de stat, cum este moscheia "Regele Carol I" din Constanța, iar, altele, reparate cu banii dați de stat. Preoții lor - caiumi, muezini, imami și hatipi - erau supravegheați de către un muftiu (protopop) în fiecare județ⁶.

Potrivit Constituției din anul 1923, s-a prevăzut și un reprezentant religios al musulmanilor în Senat, iar, în urma Legii pentru regimul general al cultelor, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 89 din 22 aprilie 1928, urma să fie indicat printr-un statut de organizare al comunităților musulmane⁷.

După recensământul din 1899, populația musulmană în Dobrogea se urca la cifra de 41.667, iar, în anul 1928, în toate cele 4 județe (Tulcea, Constanța, Durostor și Caliacra), la 171.298⁸.

În anul 1928, în județul Constanța erau 6 moschei și 116 geamii, în județul Tulcea, 5 moschei și 23 de geamii, în județul Caliacra, 157 de geamii, iar în județul Durostor, o moschee și 110 geamii⁹.

În urma consultării cu domnul muftiu, putem considera moscheile și geamiile drept monumente de artă și arhitectură. În cele ce urmează, vom prezenta câteva dintre ele. Aceste lăcașuri sfinte sunt deschise în toate zilele și străinii le pot vizita cu aprobarea hogilor. Sunt privite din prag. Înăuntru se intră descălțat sau cu papuci. Te impresionează aspectul mohorât și rece al interiorului. Vinerea este ziua lor de sărbătoare. Femeile nu pot intra în geamii¹⁰.

Moscheia Carol I (str. Crângului nr. 1). Monument de arhitectură al orașului, principalul edificiu din Constanța al cultului musulman; a fost construit de statul român în anul 1910; a fost ridicată pe locul unei mai vechi geamii, numită Mahmudia, în onoarea sultanului Mohamed al II-lea, clădită în anul 1822, pe temeliiile alteia mai vechi¹¹. A fost inaugurată în anul 1912. Proiectul moscheii aparține marelui inventator român, inginerul Gogu Constantinescu, viitorul autor al teoriei sonicității. Arhitectul lucrării a fost Victor Ștefănescu. Cupola moscheii a fost realizată din fâșii de beton armat. La inaugurare, sultanul Abdul-Hemin a trimis două covoare persane originale, care au dispărut în timpul celui de-al doilea război mondial. Deasupra porții de intrare, sunt două inscripții, scrise pe marmură cu litere arabe¹²:

1. ÎN NUMELE LUI ALAH, MILOSTIV ÎNDRUMĂTOR

2. ALAH IARTĂ TOATE PĂCATELE CĂCI EL ESTE
ATOTIERTĂTOR.

Părțile componente: mihrabul, păstrat de la geamia Mahmudia, în stil maur, minaret, la care duce o ușa în spirală în dreapta intrării, balcon interior, la care se ajunge printr-o scară în spirală, situată în stânga ușii de la intrare; loc pentru femei, cor și muezin¹³. În stânga și dreapta mihrabului, cele două anvore, în dreapta memberul cel mare

în stânga, chiursi la intrare. Este lucrată într-o îmbinare de stil arabo-bizantin cu motive arhitecturale românești. Pictura este reprezentată prin fresce bine conservate, ce reprezintă inscripții citate din Coran¹⁴. În amvonul mare din dreapta (minear), se oficiază predica de vineri, iar în amvonul mic, tot vineri, Imamul recită Coranul¹⁵.

În balcoanele laterale iau loc membrii corului.

Minaretul are înălțimea de 47 m, iar dimensiunile sălii de rugăciune sunt de 14 x 14 m. Covorul întins sub candelabrul central este printre cele mai mari covoare orientale din Europa, având cca. 500 kg și 144 m². El a fost țesut în Turcia, în secolul al XVIII-lea, și donat de sultan moscheii Ada-Kaleh. Faianța a fost lucrată în Turcia, manual, iar ușile negre sunt din marmură italiană. Din turn (minaret), muezinul cheamă credincioșii la rugăciune. Acest turn, cu 140 de trepte și aproximativ 50 m înălțime, datează din anul 1910. În vârful minaretului, ca și pe turlă, se află câte o semilună – simbolul islamului. În curtea moscheii, la dreapta și la stânga intrării, se află spălătoare, ce servesc pentru abdest, adică pentru abluțiunea impusă de religia musulmană.

Geamia Sultan Azis a fost construită în anul 1868, din tezaurul sultanului Azis, întreținută de comunitatea musulmană Hâtip Hafuz Azis (anul 1924)¹⁶.

Geamia Azizie a fost construită în anul 1866, de populația musulmană și este întreținută de stat. Hâtip Faich Izlem (anul 1924), este frecventată de credincioși, mai ales de cei vârstnici din zonă (str. M. Kogălniceanu nr. 2)¹⁷.

Geamia Hunchiar este o geamie de mici proporții, din blocuri de calcar, cu o curte și un gard din piatră, ctitorie a sultanului Abdul-Aziz (1861-1876); a fost ridicată la 1868. Această geamie, situată pe bd. Carol, lângă sediul Muftiatului musulman, a fost recent restaurată. Minaretul ei, de 24 m înălțime, impune prin proporționalitate. Pe peretele din dreapta, sunt inscripții din Coran. În anul 1924, era întreținută de comunitatea musulmană și avea ca hâtip pe Hafuz Azis¹⁸.

În fine, pe strada Ștefan cel Mare nr. 86 se află *Geamia Mufti*, construită în anul 1885, de credincioși.¹⁹

În anul 1924, peste toți hogii din județul Constanța era Muftiul Ibrahim Cadâr, iar, în 1926, era Ali Cocoli.

Iată câteva spicuiuri din sărbătorile musulmane: "*Anul musulman se socotește cu începere de la Egira, fuga lui Mohamed la Medina și astăzi este 1344 (1926 al creștinilor). Anul nou se cheamă Muharreem. La 9 luni după Muharreem începe Ramadanul (Postul Mare) de 30 de zile. Cuvântul Ramadan (ramazan) înseamnă <îspășirea păcatelor>*"²⁰. Acest post în care credincioșii "nu mănâncă, nu beau și nici nu fumează din zori și până la

apusul soarelui" și mănâncă doar noaptea, după ce au fost la una din "geamiile luminate cu candelă, în timpul nopții", este specific țărilor orientale propriu-zise, cu zile toride și nopți reci. "Tot astfel, abdestul, ritualul spălării mâinilor, feței și eventual și picioarelor, înainte de a intra în sala de rugăciune, este necesar și explicabil în țările de origine, cu drumuri prăfoase până la geamii..."²¹. După Ramadan, vine Bayramul, similar, oarecum, cu Paștele creștinilor, care durează 3 zile. Musulmanilor le este interzis, în Coran, să bea băuturi alcoolice, dar, încă în perioada analizată de noi, unii căpătaseră gustul vinului și chiar al țuicii. După 70 de zile de la Bayram, urmează Curban Bayramul, sărbătoarea sacrificiului, când, fiecare familie, sacrifică un berbec. De Curban Bayram se organizau, la pădurea de la Murfatlar (Basarabi), la 20 km de Constanța, serbări cu muzică și dansuri tradiționale. În luna a treia a anului, se serbează Mevludun Nebi, nașterea lui Mahomed și mezinii cântă: "Allah echber.... Eşhedu-anlea-elahe....."²².

La Babadag, se află un muzeu de artă, geamie și minaretul (astăzi, închise). Există, încă din anul 1995, între statul român și cel turc, o convenție de a se repara geamia și de a fi pusă în folosință – după afirmațiile domnului muftiu. Minaretul are o înălțime de 30 m. Tot aici, în Babadag, se află cișmeaua Calaigi și mormântul generalului turc Gazi Ali Pașa²³.

Un eveniment interesant din vara anului 1926 a fost solemnitatea reînhumării oasemintelor eroului Chiazim Abdulachim (al cărui nume îl păstrează o stradă din centrul Constanței)²⁴. Reproducem descrierea solemnității din ziarul "Dacia": "Eri, dimineață, cu un vagon special atașat trenului accelerat de București au fost aduse în Constanța, spre a fi reînhumate, în Cimitirul Eroilor, osemintele eroului, sublocotenent Chiazim Abdulachim, din Regimentul 9 Vânători, mort în ziua de 4 iulie 1917 la Bârlad, în urma unei răni căpătate în bătălia de la Mărășești. Se aflau în gară toți ofițerii de garnizoană, o companie din regimentul 34 Infanterie, cu gorniști și muzică, o companie de marină, S.S. Arhimandrit Dincă, delegatul Episcopiei, Suleiman Abdul Hamid, președintele Comunității musulmane, familia (eroului n.n.), reprezentanții confesiunilor etc. După o scurtă slujbă oficiată de muftiul jud. Caliacra, sicriul a fost așezat pe un afet de tun împodobit cu verdeață. Cortegiul s-a oprit la geamia "Regele Carol", unde s-a oficiat o nouă slujbă religioasă de muftiul jud. Constanța, Ali Coci. Cortegiul s-a oprit la Școala Mahomedană pentru moment, apoi a pornit spre cimitir. Aici, sicriul a fost ridicat de 4 ofițeri și dus la groapă, unde muftiul jud. Caliacra a ținut o cuvântare în limba turcă. Au luat cuvântul colonel Pațe și directorul Școlii Mahomedane, care au prezentat viața eroului, patriotismul său."

Vom descrie, în continuare, cele 4 geamii musulmane, în frunte cu geamia sau Moscheea "Carol I". Monument de arhitectură al orașului

Constanța, ea poartă numele primului rege al României, întrucât s-a făcut la propunerea sa (pe locul unei geamii mai mici, în ruină, "Mahmudia"), fiind inaugurată în 1910. Toate cheltuielile au fost plătite de statul român. Deasupra porții principale se află o inscripție în limba arabă (din Coran). Curtea pavată, cu două jgheaburi cu apă, în părți, intrarea propriu-zisă, ornamentată, sala, al cărei paviment este acoperit cu covoare de Buhara, altarul (mihrabul) sunt specifice construcțiilor musulmane de cult. Dimensiunile sălii de rugăciune sunt de 14 m pe 14 m. Minaretul are înălțimea de 47 m și se poate urca pe o scară interioară, din beton, cu 77 trepte, la balconul destinat chemărilor la rugăciune ale muezinului (sau turiștilor). De sărbători, sala este plină de credincioși, numai bărbați, cu băști negre pe cap, de hogi îmbrăcați în anteree negre și legați în jurul fesurilor cu sarăcuri albe. "*Alah ekber... Ekber II-Alah*" ("*Dumnezeu e mare... Dumnezeu e mare*"), răsună vocea cântată a hatipului. "*Alem fena... Haya alel felah*" ("*Lumea rea, ticăloasă... numai în deșteptare e mândria Ta*").

O geamie mică, construită de musulmani la 1866, era, în perioada de care ne ocupăm, întreținută de stat: *Azizia* și avea ca hatip sau (cum se spune uzual) hoge pe Faich Izlem, fiind frecventată de credincioși, mai ales de cei vârstnici din zonă (str. M.Kogălniceanu nr. 2)²⁵.

O geamie de mici proporții, din blocuri de calcar, cu o curte cu un gard din piatră, ctitorie a sultanului Abdul Azis (1861-1876), la 1868, era (și este, restaurată recent) *Hunchiar*, pe str. Carol (B-dul Tomis), lângă sediul Muftiatului musulman. Minaretul ei, de 24 m înălțime, impune prin proporționalitate. Pe peretele din dreapta erau (și sunt) inscripții din Coran. În 1924, era întreținută de Comunitatea musulmană și avea ca hatip pe Hafuz Azis. În fine, pe str. Ștefan cel Mare nr. 86, era *Geamia Mufti*, construită la 1885, de credincioși.

Exista în orașul Constanța, într-o clădire proprie, în centru, pe str. Cuza Vodă, o Școală Mahomedană. Hogii din Dobrogea erau formați la Seminarul musulman din Medgidia, al cărui director era profesorul și publicistul Al. Alecu, care semna în presă și cu pseudonimul Alechimseliam, bun cunoscător al limbii turce și al culturii orientale (frate cu avocatul Dan Alecu). Între anii 1920-1928, seminarul era subvenționat de statul român, avea 8 clase de elevi, cu 15 profesori. O sursă competentă arată că hogii erau împărțiți și ei pe categorii: caiumi, imami și hatipi, muezinii fiind asemenea cântăreților bisericești. Muftiul era atunci un grad similar prototipului (mai erau muftii în județele Tulcea, Brăila și Caliacra). Azi, existența Muftiatului musulman la Constanța îl ridică pe muftiu la rangul similar de episcop²⁷. În fine, pentru a respecta legile specifice cultului musulman, în chestiunile civile ale acestora era numit un cadiu (judecător turc), care funcționa pe lângă judecătorie. Activitățile culturale specifice erau

NOTE

1. *Dobrogea – cincizeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, București, 1928, p. 638
2. Ion Adam, *Constanța pitorească cu împrejurimile ei*, Ed. Librăriei "Universale" Alcalayse, București, p. 39
3. *Constanța – călăuza municipiului*, Constanța, 1946, p. 11
4. Tudor Șoimaru, *Constanța*, București, 1936, p. 42
5. V.N.Duployen, *Constanța și Tekirghiol- ghid ilustrat*, Constanța, 1924, p. 51
6. A.Rădulescu, S.Lascu, P.Hașotti, *Constanța, ghid de oraș*, Ed. sport-turism, Sibiu, 1996, p. 73
7. Vasile Cucu, Marian Ștefan, *Ghid atlas al monumentelor istorice*, Ed. științifică, București, 1970, p. 278
8. *Județele patriei – Tulcea – monografie*, Ed. sport-turism, București, 1980, p. 245
9. *Județele patriei – Constanța – monografie*, Ed. sport-turism, București, 1980, p. 206
10. Ion Adam, *op.cit.*, p. 39-45; Tudor Șoimaru, *op. cit.*, p. 124-125
11. *Anuarul Seminarului Musulman din Medgidia pe anul 1930*, în "Analele Dobrogei", IX, vol.II, 1928, p. 181-187
12. "Dacia", XIV, nr. 76, 6 apr. 1927, p. 1; "Marea Neagră", V, nr. 162, 27 apr. 1928, p. 2; VI, nr. 47, 28 oct. 1928, p. 3
13. Petre V. Coteș, I. Popovici, *Județele patriei – județul Tulcea*, Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1972, p. 105
14. "Dacia", XIII, nr. 104, 15 mai 1926, p. 1; nr. 123, 9 iun. 1926 nr. 137, 25 iun. 1926, p. 1
15. *Loc. cit.*, nr. 98, 6 mai 1926, p. 1
16. Ion Cornea, *Luptele din Dobrogea în războiul pentru unitatea neamului*, în "Dobrogea – cincizeci de ani de viață românească", Ed. Cultura Națională, București, 1928, p. 349-360 (cu ilustrații de monumente)
17. "Dacia", XIII, nr. 104, 15 mai 1926, p. 1
18. *Loc. cit.*, nr. 123, 9 iun. 1926; Arhivele Naționale, Filiala Constanța, Fond primărie, dosar 1/1926, f. 3-7
19. "Dacia", XIII, nr. 137, 25 iun. 1926, p. 1
20. Th. Ionescu, I.N.Duployen, *Constanța și Tekirghiol, ghid ilustrat*, Constanța, 1924, p. 20, 49-50; M.Măldărescu, *Din istoricul orașului Constanța*, Constanța, 1935, p. 36
21. Th.Ionescu, I.N.Duployen, *op.cit.*, p. 51
22. Ion Adam, *Constanța pitorească*, ediția a II-a, Ed. Universală Alcalay, București, 1912, p. 39-45; Tudor Șoimaru, *Constanța*, Editura Fundației pentru literatură și artă, București, 1936, p. 124-125
23. *Anuarul Seminarului Musulman...*, p. 181-187
24. C.Kioniu, *Culte din Dobrogea*, în "Dobrogea – cincizeci de ani de viață românească", București, 1928, p. 638

25. "Dacia", XIV, nr. 76, 6 apr. 1927, p. 1
26. "Marea Neagră", V, nr. 162, 27 apr. 1928, p. 2
27. *Loc. cit.*, VI, nr. 47, 28 oct. 1928, p. 3

OTTOMAN ARCHITECTURE AND ART MONUMENTS IN DOBRUDJA

Abstract

The article introduces some Ottoman art and architecture monuments in Dobrudja, focusing on the existence of religious monuments (geamias, mosks) with a short presentation (Carol I mosk, Azizie geami, Hunchiar geami and so on).

FORMA SPECIALĂ A RELAȚIILOR DINTRE ISTORICI – DEDICAȚIILE ȘI AUTOGRAFELE. DEDICAȚIILE CĂTRE SILVIU DRAGOMIR, ÎNTR-O COLECȚIE PARTICULARĂ DIN CONSTANȚA

Ostentativ, poate, un șef de partid din România declara că parte a averii lui constă într-o colecție de autografe ale unor personalități. Poate, într-o lume normală și în alte vremuri, aceste autografe ar constitui o valoare materială. Nicidecum o avere. Dar, pentru scara valorică de azi, acestea au doar o valoare morală, sentimentală și științifică.

Nu demult, Alexandru Dragomirescu publica, într-o revistă ploieșteană, un autograf al Marthei Bibescu¹. Aceasta era o declarație către familia Drasso. Cu acest prilej, autorul face o incursiune genealogică, explicând și importanța dedicației.

Există o diferență destul de mare între o dedicație și un autograf. Un autograf – o semnătură, pur și simplu-, nu spune foarte multe, deși este valoroasă prin calitatea celui care o dă. Dar, o dedicație îți dă prilejul că "citești" relațiile dintre cel care o dă și cel care o primește, moda de scriere a perioadei etc. Din acest punct de vedere, am publicat, în "Europa XXI", semnăturile de pe un meniu, la o masă oferită de Mihai I, la Iași, cu ocazia Sfinților Mihail și Gavril, la 8 noiembrie 1940. Printre semnături, cele ale Regelui, Reginei – Mamă, Maria Antonescu – soția viitorului Conducător al Statului Român- și alții².

Amintesc și lucrarea lui Gelu Culicea, care a publicat autografele prezente în cărțile Bibliotecii Județene Constanța³.

În cazul de față, mă aflu în fața a 7 dedicații către profesorul, istoricul și ministrul Minorităților, *Silviu Dragomir*.

*Dicționarul Enciclopedic*⁴ îl reține pe Silviu Dragomir (1888-1962) ca istoric și om politic român, academician (1928), profesor universitar la Cluj, secretar al Adunării Naționale de la Alba Iulia (1918), ministru în mai multe rânduri (1937-1940). Ca istoric, se remarcă în istoria medie și modernă a României. Numai parcurgerea *Enciclopediei istoriografiei românești*⁵, care-i rezervă două pagini, poate sugera dimensiunile sale științifice.

În ultimul timp, părintele meu a trecut, efectiv, în posesia mea, marea lui colecție de autografe și dedicații care, alăturată uneia mai noi pe care o aveam, constituie, vorba lui Corneliu Vadim Tudor, "o mică avere".

Cum au ajuns aceste cărți în posesia tatălui meu: în 1961, cercetător stagiar la Institutul de Istorie al Academiei din Cluj, a fost apreciat, în mod deosebit, de Silviu Dragomir, care avea atunci 73-74 de ani. La moartea acestuia, în primăvara lui 1962, doamna Flora Dragomir și conducătorii Institutului au pus spre valorificare biblioteca profesorului. Cea mai mare parte a fost donată Institutului și Bibliotecii Centrale Universitare, iar altele, au fost vândute, mai pe nimic, cercetătorilor de la Institut. În primul rând, tatălui meu, despre care știau toți că fusese unul dintre favoriții lui Silviu Dragomir. Tatăl meu n-a putut da decât o jumătate de salariu lunar, deși cărțile aveau un preț modic.

Epopoea creării colecției sale de autografe și dedicații ne-o expune într-o lucrare publicată în "*Referate și comunicări de bibliografie*"⁶.

Între numeroasele autografe pe care le-a descoperit în cărțile achiziționate atunci – când, foarte probabil, subiectul nu-l interesa în mod deosebit – și dintre care publică în articolul amintit, reținem, în acest context, doar șapte. Nu încercăm să facem o scară valorică între cei care-i ofereau lui Silviu Dragomir aceste cărți. Modul în care sunt elaborate dedicațiile spun foarte multe lucruri, unele, probabil, pe care nici nu le sesizăm. Dar ne facem datoria de a le face cunoscute în text și în anexă-xerografiate-.

De la cine primește Silviu Dragomir dedicațiile:

Ion I.Rusu – cunoscut, în genere, ca I.I.Rusu – îi dăruiește un extras al articolului *Cuvinte autohtone în limba română*, apărut în "Dacoromânia"⁷. E cunoscută acribia cu care cercetătorul de la Institutul de Istorie al Academiei din Cluj se ocupa de probleme lingvistice. De altfel, spre sfârșitul vieții, i-a apărut o carte despre originea poporului român și, post-mortem, i s-a publicat o alta, despre secui.

În cazul de față, dedicația are următorul conținut: "*Domnului Profesor S. Dragomir respectuos omagiu, din partea autorului. Cluj, 25.VIII.1945*". Se spune că I.I.Rusu era un taciturn în viața de zi cu zi, dar deosebit de volubil și de o hotărâre care impunea, în dialogurile științifice⁸. Așadar, în 1945, I.I.Rusu avea 34 de ani și respectul său față de fostul Ministru al Minorităților și de specialistul de forță în probleme de limbi balcanice, era firesc. De altminteri, doctor în litere în 1942, cu specializare la Școala Română din Roma, I.I.Rusu era șef de sector în arheologie, în perioada în care tata era cercetător la Institutul de Istorie al Academiei Cluj.

Alexandru Marcu îi oferă lui Silviu Dragomir o dedicație pe un extras din "Studii italiene", ce poartă titlul *Noi dedicații despre Felice Orsini la Sibiu și opinia publică românească, 1854-1858*⁹. Extrasul conține și o sumă de ilustrații și reproduceri din arhive. Dedicatia este următoarea: "D-lui S.Dragomir Profesor Universitar omagiu din partea autorului. București, oct. 1959".

Preocupările lui Alexandru Marcu le citim în bibliografia întocmită de Ioachim Crăciun¹⁰. În treacăt, amintim că această bibliografie i-a fost oferită de autor tatălui meu cu următoarea dedicație: "Tov. Gheorghe Dumitrașcu, în amintirea colaborării la munca privind Bibliografia istorică a României, prof. I.Crăciun", iar tatăl meu nota mai jos: "24 feb. 1962"¹¹. Bibliografia operelor lui Alexandru Marcu trebuie căutată și în alte domenii decât istoria, el fiind, după cum știm, italianist de marcă.

Dr. Eraclie Stelian îi dădea profesorului Silviu Dragomir o dedicație pe un extras din revista "Cursuri și conferințe universitare". Este vorba despre articolul *Încercări de etimologie universală și neolatinitatea limbii române*. Textul dedicației sună astfel: D-lui Silviu Dragomir, membru al Academiei Române. Omagii destinate și de admirațiune, dr. E.Stelian, april. 1941¹². Este evident că această conferință, rostită în sala "Dalles", pe 19 ianuarie 1941, îl interesa pe Silviu Dragomir, care avea preocupări lingvistice foarte largi. În final, broșura avea două anexe: "Cuvinte românești cu trecere abia simțită în (corectează cu creionul, un "d" – n. n-) din latină" și o alta, "Cîți-va termeni de tehnică etimologică".

Gheorghe Kristov, profesor la Universitatea din Cluj, scrie *Istoria limbii și literaturii maghiare*¹³, lucrare tradusă de Arpad Bitay, profesor la Seminarul Teologic din Alba Iulia. Profesorul Kristof scrie următoarea dedicație pe foaia de titlu: "Colegului iubit, S.Dragomir, pentru prietenia sa. Omagiu și pentru ev. (eventual-n. n) recenzie. Cluj, la 10 iunie 1934. Gh. Kristof". Nu știm dacă Silviu Dragomir a scris această recenzie.

Teodor A.Naum, latinist cunoscut din lucrarea bibliografică a lui I.Crăciun, îi trimite Germania lui Tacit, *introducere, text, traducere, comentariu, apendice critic de Teodor A.Naum*, profesor la Universitatea din Cluj-Sibiu. Textul este următorul: "Lui Silviu Dragomir, cu cele mai bune sentimente de prietenie, Th. Naum, Sibiu, 1943"¹⁴.

Ion T.Lupaș, îi scrie următoarele cuvinte pe foaia de titlu a cărții *Paralelism istoric: Lui S.Dragomir, cu întretită afecțiune colegială*. I.Lupaș. 12.I.1938¹⁵. Nu putem ști la ce "întretită afecțiune" se referea fostul ministru Ioan Lupaș, membru al Academiei Române¹⁶. Oricum, opera sa este vastă, pe cât de lungă i-a fost viața¹⁷. Volumul de față este o culegere de studii și articole cu puternică tentă națională și chiar

politică-internă și europeană-. Este evident că autorul nu poate evita chestiunea maghiară a iredentismului. Cartea i se oferea deci, fostului ministru al Minorităților în guvernarea de autoritate regală.

Constantin C.Giurescu. Pe coperta interioară a volumului al III-lea, partea I a *Istoriei românilor*¹⁸, autorul scria următoarea dedicație: "*Domnului Silviu Dragomir. Cu cele mai bune sentimente, Const. C.Giurescu. 18.V.1942*". Mă uit la o dedicație a aceluiași, oferită tatălui meu, mai târziu, și publicată în materialul deja amintit. Dedicția este făcută în 1973 și reține aceeași semnătură, la care se pare că ținea academicianul Giurescu, anume "*Const.C.Giurescu*". Și pe acest volum, și pe cel de-al doilea, partea a II-a, pe care-l avem din biblioteca Silviu Dragomir, este inscripționată "instituția": "*Biblioteca Silviu Dragomir*"¹⁹.

*

Aceste șapte dedicații, aparținând celor patru intelectuali români, vor să demonstreze, în mod concret, ceea ce e general admis, dar mai de față, anume că, deși relațiile dintre oamenii de știință din același domeniu nu sunt întotdeauna cele mai cordiale, totuși, în măsura în care nu există ciocniri directe – în primul rând de natură științifică -, este recunoscută valoarea omului de știință sau a operei lui, dincolo de disensiunile personale. Chiar și în aceste dedicații, se vede ușor, pe de o parte, stima pentru autor – și evident că ofertanții aveau de ce să aibă această stimă -, recunoașterea valorii operei sale și, mai ales, a valorii umane a omului care, în urmă cu 30 de ani, fusese secretar al Marii Adunări de la Alba Iulia și care, după cronologia declarațiilor, *urma să fie, era sau fusese Ministru al României*.

Am publicat aceste 7 materiale privindu-l pe Silviu Dragomir, istoric, academician, și într-o speranță, exprimată aici, public, că dincolo de vicisitudinile vieții, foarte contorsionată în ultimele decenii, rapoartele umane, științifice, dincolo de ierarhii, etnii și partide politice, între istorici, reprezintă un factor de continuă regenerare morală. Dincolo de relativitatea unor dedicații, care nu par, totuși, a fi, pur și simplu, de complezență, rămâne sentimentul cordialității interprofesionale și interumane. Aceasta poate să fie, la urma urmei, un exemplu pentru lumea de azi²⁰.

NOTE

1. Alexandru Dragomirescu, *Un autograf al scriitoarei Martha Bibescu, într-o bibliotecă ploieșteană*, în "Anuar-Fundația pentru istoria

- Prahovei, Societatea de Științe Istorice”, Arhivele Statului, filiala Prahova, vol. 7, 1995, f. 155-156
2. Lavinia Dacia Dumitrașcu, *6 noiembrie 1940 – un moment al luptei politice din România*, în “Europa XXI”, vol. III-IV, 1994-1995, Academia Română, filiala Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p. 263-269; reluat în “Radiografia dreptei românești. 1927-1941”, FF.Press, Buc., p. 417-423
 3. Gelu Culicea, *Manuscrise și cărți cu autograf în colecțiile Bibliotecii Județene Constanța*, Biblioteca Județeană, Constanța, 2002, p. 188
 4. *Dicționar enciclopedic*, vol. 2, Ed. enciclopedică, Buc., 1996, p. 138
 5. *Enciclopedia istoriografiei românești*, coordonator Ștefan Ștefănescu, Ed. științifică și enciclopedică, Buc., 1978, p. 129-130
 6. Gh.Dumitrașcu, *Autografe și dedicații într-o colecție particulară. Excurs sentimental*, în “Referate și comunicări de bibliografie”, Biblioteca Județeană Constanța, 1999, p. 171-191
 7. Ioan I.Rusu, *Cuvinte autohtone în limba română*, în “Dacoromânia”, XI, Sibiu, 1945 – extras -
 8. I.I.Rusu era, între 1961–1966, personalitatea cea mai marcantă a lumii științifice istorice din Cluj, alături de academicienii David Prodan și Ștefan Pașcu. De o altă factură era Constantin Daicoviciu. Lucrând la *Bibliografia istorică a României (1944-1964)*, precum și la *Bibliografia secolului XIX*, tatăl meu a avut multiple relații cu profesorul I.I.Rusu, cercetător atunci, și îmi povestește că acesta era, parcă, un cercetător de o educație germană, altoită pe un caracter de moț, inteligent și dărz.
 9. Alexandru Marcu, *Noi indicații despre Felice Orsini la Sibiu și opinia publică românească (1854-1858)*, în “Studii italiene”, VI, Buc., 1939
 10. I.Crăciun, *Publicațiunile Institutului de Istorie Națională din Cluj-Sibiu și colaboratorii lor de la 1920-1945 cu o bibliografie a publicațiunilor*, Sibiu, Tipografia “Cartea Românească”, Cluj, 1945. De fapt, e un extras din “Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj”, X, 1945
 11. Cu alte prilejuri, Ioachim Crăciun, ginerele fratelui lui Alexandru Vaida – Voievod, a omagiat activitatea depusă de tatăl meu și de Gheorghe Hristodol, cel care conduce astăzi editarea acestei bibliografii. Amândoi sunt dobrogieni.
 12. Credem că Eraclie Sterian trebuie căutat în bibliografii ce-i privesc pe lingviști. Însă, pentru tratarea perioadei istorice de formare a poporului și limbii române, aproape că nu există graniță între lingviști și istorici. Cazul lui Andrei Aricescu este notoriu. Nu credem că este vorba despre H.D.Stelian, pe care-l găsim între autorii unei lucrări privind dezvoltarea economiei în R.P.R., între anii 1948-1957.
 13. La fel ca și în Timișoara, la Cluj, până la nebunia dezlănțuită de Dictatul de la Viena, relațiile dintre intelectualii români și cei unguri erau, cel puțin, colegial-oneste. (Vezi în acest sens, mai ales, Jurnalul lui I.D.Sârbu). În cazul de față, la o lectură, e drept, superficială, într-o cunoaștere superficială a literaturii maghiare, n-am găsit aprecieri care să implice schimb de păreri sau injurii. Mi se pare o lucrare onestă, ce evidențiază valorile literaturii maghiare, care, iată,

- a dat un laureat al premiului Nobel pentru Literatură.
14. În legătură cu Teodor Naum, unul dintre cei mai serioși latiniști clasici ai României, încrengătura între opera pe care a lăsat-o, preocupările pe care le are și istoria românilor, ca și în cazurile amintite mai sus, sunt de notorietate.
 15. În privința personalității "Părintelui Lupaș", vezi *Enciclopedia istoriografiei românești...*, p. 202. Opera lui este extrem de întinsă, între 1940-1943, publicându-se, pentru el și despre el, un volum omagial: *Omagiu lui Ioan Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani – august 1940*, Buc., 1943. După 1944, o primă evaluare și reconsiderare a operei sale o face Vasile Netea, într-un articol cu titlul: *Ioan Lupaș, 9 august 1880-3 iulie 1967*, în "Studii", XX, nr. 5, 1967, p. 1067-1069. Chiar dacă era un fel de necrolog, gestul recunoașterii acestui istoric "naționalist", "burghezo-moșieresc" și fost ministru, erau un pas curajos, după deschiderea din istoriografie, mai ales de după 1966.
 16. Pentru cei care cunosc mai bine starea relațiilor dintre marii istorici ai Clujului interbelic, această dedicație își are tâlcul ei. Nu degeaba Ioan Lupaș scrie despre o "întreită afecțiune", subliniind cuvântul "întreită".
 17. După cum s-a văzut în necrologul semnat de Vasile Netea, părintele Lupaș, căci era de formațiune cleric, scrisese pe această temă. Vezi, de exemplu, Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, apărută, pentru prima oară, la "Nagyszeben-Sibiu", Editura și tiparul tipografiei arhidiecezane, 1918. Prefața o scria la "Săliște 3/16 maiu 1918", unde a și fost înmormântat.
 18. Constantin C.Giurescu, *Istoria românilor*, vol. 3, partea I *De la moartea lui Mihai Viteazu până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, Buc., 1942
 19. Tatăl meu cumpărase din "Biblioteca Silviu Dragomir" toate cele cinci volume ale *Istoriei* a lui C.C.Giurescu. Dintre celelalte trei, care nu s-au mai "întors" de la studenții lui, cel puțin una avea o dedicație către Silviu Dragomir.
 20. Nu e de mirare că în "Revista de sociologie română" apare un articol privind salvarea, prin moralitate, a neamului românesc, semnat de Petre Andrei.

THE SPECIAL RELATIONSHIPS BETWEEN HISTORIANS- DEDICATIONS AND AUTOGRAPH THE DEDICATIONS TO SILVIU DRAGOMIR IN A CONSTANȚA PRIVATE COLLECTION Abstract

In this article the author presents seven dedications to Silviu Dragomir, belonging to Romanian intellectuals, trying to demonstrate that the value of a scientist's life or that of his work can be recognized, beyond the personal dimensions.

PROFIL DOBROGEAN- DR. DEM THEODORESCU

Într-o seară de 5 martie 1998, la Paris, la câțiva pași doar de faimosul "Tour Eiffel", care avea marcată cifra de 667 de zile până la sfârșit de mileniu doi, pe rue du T., nr..., într-o clădire mai mult decât cochetă, elegantă, la etajul V, am fost primit în apartamentul soților T.

De o amabilitate deosebită și cu plăcerea nerostită, dar respirată de fiecare cuvânt, de a discuta în românește, am cinat, într-o combinație "a la francaise-roumaine", în manieră franțuzească, dar cu mâncăruri gustoase, gătite în cel mai apetisant stil românesc.

În sufragerie, biblioteca atrăgea atenția de cum intrai, prin cărțile nu "așezate" în raft, ci prin aerul lor de "citire", tonul elevat și cultivat, dar cu nimic de falsă prețiozitate al domnului T. mărturisind aceasta. Pe una dintre polițe, fotografia doctorului Dem Theodorescu, situată între cele ale strănepoților săi, vorbea despre continuitatea prezenței sale, dincolo de obișnuita trăire fizică, epuizată într-un sfârșit de 1993, în această locuință, unde apelativul "*domnul doctor Theodorescu*" era tradus cu o altă valoare sentimentală, în cel simplu fel, dar rostit, cu respect și dragoste, multă dragoste, "*tata*".

Doamna Mariana T., fiica doctorului Dem Theodorescu, era, în acea seară, amabila mea gazdă; venită de 25 de ani în Franța, împreună cu soțul domniei sale, director general în Ministerul Economiei, a lucrat în industria farmaceutică, realizându-se material, având o pensie frumoasă, o casă de vară, o casă pe malul mării, undeva în Italia; într-o discuție prelungită în noapte, am aflat de la domnia sa multe amănunte despre viața și activitatea celui pe care îl reînvia, prin căldura și iubirea din fiecare cuvânt, despre cel ce-i fusese prin destin, tată.

Născut într-o zi de octombrie 26 a anului 1907, Dem Theodorescu a avut tatăl șef mecanic pe un vas la Galați, condițiile sale de trai fiind dintre cele mai bune; fire independentă, Dem Theodorescu, se înscrie singur la Liceul Militar, fără ca părinții săi să știe de decizia sa, pe una dintre fotografiile oferite de doamna Marina T., fiind scris "*la liceul militar, promoția Prof. Obreja – Iași, Liceul Militar Chișinău 1918-1925*". Se înscrie apoi la Facultatea de Medicină din București, trecându-și concursurile de externat și de intern în spitalul Brâncovenesc, unde își începe, practic, activitatea medicală prin stagiile efectuate din 1932, în serviciile profesorilor Ernest Juvara, Dumitrescu-Mante, Teohari, Christide și, mai târziu, la Iacob Iacobovici. Efectuează din 1938, 2 ani

de chirurgie generală la spitalul Pantelimon, în serviciul profesorului C.Leonte, ca secundar la Eforia Spitalelor Civile, pentru ca, în 1940, din cauza efectelor cutremurului din acel an, să treacă la Spitalul Colțea, la Clinica Ginecologie a profesorului C.Daniel, păstrând legăturile cu chirurgia generală, prin frecventarea concomitentă a clinicii profesorului Hortolomei. În 1941, este locotenent, "șef chirurg" pe nava spital "Principele Carol", din cadrul flotei militare de Dunăre, având să fie decorat cu "Coroana României" cu spade și panglică de virtute militară.

În 1942, după concursul de medic primar, trece în serviciul Asigurărilor sociale și apoi, în Serviciul medical al Porturilor și Comunicațiilor pe apă, fiind însă, detașat, timp de 6 ani, în Clinica a II-a Chirurgicală a Profesorului Iacob Iacobovici, unde își desăvârșește formarea chirurgicală.

La recomandarea profesorului Iacobovici, Dem Theodorescu este trimis, în octombrie 1943, ca bursier al Facultății de Medicină din București, la Viena, în clinica profesorului Finsterer, pentru o perioadă de 5 luni, pentru perfecționare în chirurgia gastrică, unde va fi numit "*prim asistent străin*" al clinicii. Întors în țară, își desfășoară activitatea chirurgicală și didactică în București, până în februarie 1948, când este mutat la Constanța, pentru a organiza un spital al portului, unde și rămâne până în 1949, când se transferă la spitalul orașului Constanța, ca medic-șef și chirurg-șef al regiunii.

În iunie 1966, obține titlul de "Doctor în Medicină" iar, în 1970, devine "Doctor Docent în Științe" al Facultății de Medicină din București. În 1971, ajunge conferențiar universitar al Institutului de Învățământ Superior din Constanța, titular al catedrei de Anatomia și fiziologia omului.

Opera sa științifică, rod a circa 30 de ani de activitate chirurgicală, cuprinde 254 de lucrări, reprezentând 67 de articole publicate și 179 comunicări sau prezentări de cazuri clinice; a fost raportor în numeroase rânduri la Societatea de Chirurgie din București, din 1955, colaborator al prestigioasei reviste „Excerpta medica” din Amsterdam, membru "senior" al Societății Internaționale de Chirurgie. Este autorul unui foarte apreciat atlas de anatomie.

Căsătorit de două ori, a avut, cu prima soție, doi copii, o fată, Marina, și un băiat, astăzi medic și el, în Franța.

Obişnuia să o ia pe fetiță la spital și să o lase să privească actul operator. Într-o zi, când s-a extirpat un chist gigant, fetița a luat decizia de a nu urma medicina.

"Era blând, omenos și respectat de pacienți, un om care a găsit totdeauna timpul normal pentru familie. Într-o zi, după pensionare, când un tânăr medic îl servește cu o țigară Kent, poate cu nostalgie, poate cu tristețe, ca o

resimțire a trecerii timpului dar și a vremii sale, îi spune soției "uite cine ia astăzi țigările !".

Aceeași tristețe, poate același regret, dar pe alte coordonate, le-am perceput și eu în cuvintele de încheiere a discuției mele cu doamna Marina T.: *"trăiesc cu amintirea tablourilor tatii, care erau pe pereți dar din care nu am primit nici unul, singura mea "moștenire" fiind această scrumieră din sticlă pe care o țin în dormitor"* – mi-a arătat scrumiera, înconjurată parcă de o aură de sfințenie a aducerii aminte, și câteva fotografii, pe care le obținuse de la nepoții din Constanța.

Am plecat pe străzile unui Paris mai trist, parcă, la acea oră de noapte, revăzând în minte cuvintele de început ale memorialului de activitate științifică, purtând ca autor, numele lui Dem Theodorescu:

"Doresc să redau, în cele ce urmează, în mod succint, bilanțul unei activități neîntrerupte de 38 de ani, pe tărâm sanitar, dintre care ultimii 30 de ani închinați artei chirurgicale, plină de atâtea amărăciuni, de atâtea îndoieli, dar și de atâtea satisfacții.

Chirurgia însă, sau mai ales succesele sale, ca și mulțumirea de a putea salva viața unui bolnav, cer din partea unui chirurg, tot atâtea dăruire și spirit de abnegație, ca și o cât mai bună și temeinică pregătire profesională, dublată de o gândire chirurgicală, rod al unei munci intense și susținute, bazată pe experiență, dar, care durează un lung șir de ani.

Iată de ce, de la începutul carierei mele, am considerat necesar pentru atingerea acestui scop, să parcurg toate etapele de concursuri din ierarhia spitalicească sau universitară".

DOBRUJAN PROFILE - DR. DEM TEODORESCU

Abstract

The author brings to the attention of the readers the destiny of Dem Teodorescu, doctor in medicine, doctor docent in sciences at the Medicine Faculty in Bucharest. He organized the hospital in Constanta harbour, was dean at the Anatomy and human Fiziology department at the Constanta Superior Studies Institute and author of many surgery studies.

DE LINGUA LATINA

OVIDE ET LE LIVRE II DES „TRISTES”

INTRODUCTION

Dans le livre II des Tristes, Ovide, en proie au désespoir de l'exil, se livre à une véritable apologie de lui-même. Cependant, désireux de mettre toutes les chances de son côté, il prend soin de ne pas irriter Auguste, de qui son sort dépend, et nous verrons qu'il use envers lui d'une certaine complaisance, qui peut même aller jusqu'à l'hypocrisie.

En effet l'intérêt de ce livre réside dans le fait que l'auteur oscille sans cesse entre deux thèses paradoxales: son innocence et sa culpabilité, l'erreur et la grandeur de l'empereur Auguste, le désir d'être puni et celui de se voir grâcié. Se refusant à exposer clairement son opinion, Ovide, employant de nombreux détours, crée donc une dialectique avec lui-même dans laquelle le lecteur peut découvrir tout le talent rhétorique du poète.

On peut distinguer deux étapes successives: dans la première, Ovide fait tour à tour la présentation du destinataire, c'est-à-dire lui-même, et du destinataire de l'épître, Auguste. Ici le but de son entreprise, l'obtention du pardon, est encore timidement exprimé et n'apparaît que par déduction, derrière une résignation feinte. Mais par la suite (et c'est ce qui constituera la deuxième étape de l'épître (l'artiste s'enhardit au fil de la plume et entreprend lui-même une véritable révision de son procès).

I- PRESENTATION DES PERSONNAGES

1. PRESENTATION D'OVIDE

Le livre II débute sur une présentation de l'auteur lui-même, présentation durant laquelle il passe par des étapes fort différentes les unes des autres, ce qui peut illustrer le tourment de son âme: en effet il se plaint, se critique et se loue tour à tour.

Les Plaintes:

Que l'auteur commence d'entrée par se plaindre est évocateur de son désespoir sans borne: le malheur présent constitue donc ce qu'il a de plus urgent à exprimer. L'état de son âme est en vérité au plus bas et il l'évoque par des expressions telles que "*solus ad aggressus*", "*missus septemplex Histri*", des interjections comme "*heu*" et "*me miserum*"; il

évoque aussi le danger qui le menace, dû à la distance de son exil, qu'il dit suprême: le froid, l'eau gelée, et surtout la proximité de peuples inconnus et barbares, dont l'énumération augmente, par un effet de style, la menace en créant un effet de multitude: "*Ciziges et Colchi Metereaque turba Getaeque*". D'autre part, les noms exotiques de ces peuples lointains peuvent exprimer l'étrangeté de leurs coutumes considérées comme barbares aux yeux des Romains.

Ovide se présente donc comme une victime, et son sort est évoqué de la même manière que celui des héros tragiques, dans le fait qu'il n'a pas mérité ses maux, et qu'il est en proie au "*Fatum*" des Latins, divinité puissante qui peut faire le malheur comme le bonheur des hommes et contre laquelle on ne peut rien.

L'Autocritique:

Mais le comportement d'Ovide est curieusement mitigé: en effet, si d'une part il se présente comme victime injustifiée du Destin, d'autre part il avoue mériter son sort. En effet il fait son autocritique et ce de manière parfois fort sévère. Il semble juger son crime impardonnable: "*spes mihi, rescipio cum mea facta, cadit*".

Par la suite, il se rabaisse lui-même, mais l'on remarque que sa modestie n'est que feinte dans la complaisance exagérée dont il use envers l'empereur Auguste: il clame la modestie de son oeuvre, dont le sujet se cantonne à l'amour, expliquant que la rédaction des grands exploits d'Auguste exigeait un grand génie qu'il n'a pas. Si donc il avait abandonné le frivole sujet amoureux pour un thème plus noble, il aurait à coup sûr terni la gloire d'Auguste, amoindri ses vertus par un sacrilège, du fait de son incompétence.

On remarque donc ici que l'auto-humiliation d'Ovide est proportionnelle à la flatterie qu'il veut faire à Auguste. S'il se rabaisse, c'est pour mieux encenser l'empereur. Tout cela n'est que modestie feinte.

Suite à son autocritique, Ovide ira plus loin: il va jusqu'à déprécier son art, le comparant aux récits historiques. Contrairement à ceux-ci, il ne s'agit là que de passions imaginaires ("*falso amore*"), d'oeuvres légères ("*leve opus*") dues à la jeunesse de leur auteur ("*iuvenalia carmina*"); auparavant, Ovide avait déjà employé le terme de "*iocos*" pour ses écrits. Il veut ici diminuer l'importance qu'ont pris ces derniers, en les réduisant au rang de simples jeux, badinages, enfantillages ("*iuvenalia*"), rendant la proportion avec son procès totalement absurde. En effet, comment peut-on prononcer un châtement aussi terrible pour une bêtise d'enfant?

D'autre part, en insistant sur le côté superficiel de ses écrits ("*falso*", "*leve*"), Ovide veut prouver qu'il n'y a pas lieu d'accuser son oeuvre d'immoralité, puisque ce n'est là qu'imagination et non réalité;

il ne s'agit pas point pour l'écriture de décrire ses propres mœurs, mais d'être sujet à une inspiration purement spirituelle.

Ainsi, si Ovide déprécie son art, c'est encore pour se disculper de façon détournée et pour provoquer chez Auguste le regret du châtement qui, punissant une faute présentée comme un jeu d'enfant, paraît absurde.

Malgré tous ces détours, Ovide sait qu'il n'a rien à perdre et pour s'attirer les complaisances d'Auguste, il use de tous les moyens, y compris le plus direct: se mettre en valeur lui-même. Ainsi, paradoxalement, il fait simultanément son autocritique et son éloge; et c'est dans cette dernière, bien sûr, qu'il sera le moins hypocrite.

L'Eloge:

Ovide se repent donc de sa faute; cependant il met aussi l'accent sur le fait que cette faute est la seule qu'il ait jamais commise, et il enchaîne ainsi habilement sur le portrait élogieux qu'on pouvait faire de lui avant sa chute.

Il insiste en effet sur le fait qu'il suscitait l'estime et qu'on ne pouvait lui faire aucun reproche. De ce fait, de hautes fonctions, publiques ou privées, lui étaient confiées: dans la vie publique, il était membre des *Tresviri Capitaes*, chargés de la surveillance des prisons et de l'exécution des sentences; dans la vie privée, il faisait partie des *centumviri*, qui s'occupaient des affaires privées. Et telle était sa grandeur que sa sentence était reconnue même de la partie vaincue "*de mea fassa est pars quoque victa fides*".

Il poursuit par l'éloge de sa maison, lieu important puisque c'est le lieu de la famille et des ancêtres. Or la notion de famille et de sang est très importante car les Ancêtres doivent toujours être respectés et honorés, et leurs descendants sont chargés de mettre en valeur cette noblesse de la famille. Or cette maison, qui apparaît "*sans tâche*" ("*sine labe*"), donc pure de tout crime, est vantée par l'éclat de son ancienneté ("*clara aevo*"), et on retrouve ici l'importance des ancêtres qui sont d'autant plus vénérables qu'ils sont éloignés de l'époque actuelle. Cette ancienneté confère donc à la maison d'Ovide une noblesse.

De la maison, donc, dépend la réputation de chacun. Or, cette maison s'écroule, en même temps que la réputation d'Ovide: on voit ici la métaphore de la réputation et de la maison, mais on peut aussi voir dans cette dernière l'image du sort d'Ovide: la maison abrite en effet les *Lares Familiares*, dieux protecteurs de la famille, et si la maison s'écroule ("*periit domus*") les *Lares* ne sont plus présents auprès de leurs protégés. Cette métaphore du sort et de la maison apparaît dans le vocabulaire employé dans la phrase suivante: "*cum coepit quassata domus subsidere, partes in proclinas omne recumbit onus; cunctaque fortuna rimam faciente dehiscunt, ipsa suo quaedam pondere*

tracta ruunt." Ici, le mot de "*fortuna*" est en effet employé pour désigner l'édifice.

Par ailleurs, Ovide se qualifie lui-même de "*chevalier*" ("*eques*"), terme honorifique qu'il a mérité de par son appartenance à la *Transuectio Equitum*. Ce rang de chevalier est d'autant plus mérité qu'il avait l'honneur des chevaliers: restant discret dans la société, sans être trop riche ni trop pauvre, ne se faisant jamais remarquer d'une façon ou d'une autre: "*neque divitiis nec paupertate notanda*".

S'enhardissant, Ovide se présente même comme un génie, qui éclaire sa maison, la garantissant de l'obscurité ("*ingenio certe non latet illa meo*"). Il apparaît donc comme un homme d'honneur, tout l'inverse d'un hors-la-loi qu'on punit, et finalement son unique faute est réduite à néant, puisqu'elle consiste tout simplement à avoir ouvert les yeux à l'art, à la vérité, dit-il. "*Cur aliquid vidi?*" se plaint-il, détournant la responsabilité sur ses yeux, et se comparant avec Actéon, qui sans le vouloir, surprit Diane au bain, et fut dévoré par ses propres chiens, comme Ovide qui après avoir lui aussi ouvert les yeux fut puni par ses propres oeuvres.

Si Ovide considère encore le fait d'avoir vu comme une faute, il minimise à tel point cette faute qu'il enjoint le lecteur à le considérer comme non-coupable; mais, gardant son statut d'humilité hypocrite devant Auguste, il n'ose se disculper tout-à-fait: ainsi cette disculpation est sous-entendue.

2. PRESENTATION D'AUGUSTE

Le livre II nous présente également le personnage d'Auguste: cependant ce portrait n'a rien d'objectif puisqu'Ovide, on le voit, flatte l'empereur parce qu'il est conscient que son sort dépend de lui.

a) Eloge:

Il débute donc par un éloge impersonnel, c'est-à-dire qu'il parle en général des bienfaits d'Auguste: sa clémence à l'égard des peuples vaincus, ne se refusant pas à récompenser d'anciens ennemis si ceux-là le méritaient et qui lui vaut l'amour de tout son peuple; le poète met également en avant les qualités politiques d'Auguste, remarquables au point que tout le monde se range de son avis ("*debut est vultus turba secuta tuos*") et qu'aucun point de son empire ne chancelle ("*pars nulla est quae labet imperii*"). Ainsi ses actes comme ses sentiments sont dignes de l'amour filial qu'on lui voue, puisqu'il est considéré ici comme le *Pater Patriae*, substantif surenchéri de l'adverbe "*paterne*". Dans ce statut qu'Ovide lui donne apparaît une nouvelle marque de respect, puisque comme on l'a vu les ascendants étaient particulièrement respectables.

Toutes ces qualités confèrent à Auguste une gloire, représentée par les lauriers et la déesse Victoire: "*adsueta tuis semper Victoria castris ausonium ducem solitis circumvolet alis, ponat et in nitida laurea sarta coma*".

Ovide exagère la clémence d'Auguste en prétendant – alors que c'est tout-à-fait en contradiction avec sa thèse – que l'Empereur ne lui a pas infligé une lourde peine: en effet il n'a pas condamné Ovide à la mort, ne lui a pas soustrait son patrimoine, n'a pas fait appel à un tribunal spécial ni à un décret du sénat, mais a jugé lui-même, le condamnant non à l'exil proprement dit, mais à la relégation: "*relegatus, non exul*". C'est ce qui lui vaut l'injonction "*mitissime princeps*". Mais on voit bien qu'il ne s'agit que d'une clémence de forme, car le résultat est le même. Quant à la mort, Ovide avoue à plusieurs reprises, dans Les Tristes, la préférer à l'exil. Il n'y a là que complaisance et flatterie.

Par la suite, Ovide enchaîne sur un éloge plus personnalisé, en mettant en valeur l'importance de l'Empereur dans sa vie. Il insiste sur le fait qu'Auguste était présent dans les oeuvres incriminées et qu'il y apparaissait à son avantage, flamboyant de tous ses mérites: "*cum meritis impleveris omnia, Caesar*". Et il exagère son sentiment de respect en prétendant que sa peine la plus lourde est celle d'avoir déplu à l'Empereur. Or, si c'était le cas, il en aurait parlé auparavant, alors qu'il se plaignait d'être entraîné dans un pays lointain et sauvage. Il déclare se haïr lui-même après avoir perdu l'amitié d'Auguste, et n'avoir plus d'ami véritable: "*esse sed irato quis te mihi posset amicus?*" on en arrive à de la véritable vénération, plus, de l'idolâtrie, comme s'il voyait tout à travers l'Empereur. or, le lecteur sait bien que tout ça n'est qu'un théâtre, car Les Tristes contiennent des lettres à des amis restés fidèles au poète, et dont l'attachement était certainement plus profond que celui qui le liait à l'empereur.

L'éloge enflammé d'Ovide s'étend aussi bientôt à celui de sa femme Livie, et ces deux éloges se confortent l'un l'autre puisque le poète conclue des multiples qualités de Livie que nul autre époux qu'Auguste n'était digne d'elle, et qu'aucune autre femme qu'elle ne méritait l'empereur: "*Livia (...) quae, nisi te, nullo coniuge digna fuit, quae si non esset, (...) nullaque, cui posses esse maritus, erat.*"

Et, comme nous avons vu que la notion de famille a son importance, toute la lignée d'Auguste est ici honorée: le père adoptif d'Auguste, César, les petits-fils, Germanicus et Drusus, et le fils adoptif, Tibère, pour qui des souhaits de bonheur sont formulés.

b) Comparaison d'Auguste et de Jupiter

Par la suite, Auguste se fait tout-à-fait encenser par Ovide, qui le compare au Dieu Jupiter: en effet tout comme ce dernier est capable

des plus grands maux, qui se manifestent par ses coups de tonnerre, il est aussi capable des plus grands biens manifestés cette fois par sa pureté divine. A l'égal du dieu, Auguste est le maître des sorts, capable du plus grand bien comme du plus grand mal, et Ovide se comporte à son égard comme à l'égard des dieux, lui adressant une supplication pour lui implorer sa pitié: "*parce, precor, fulmenque tuum, fera tela, reconde*", écrit-il, rendant la cause du jugement d'Auguste similaire à l'élément maléfique du dieu des dieux. Et, tout comme les vers d'Ovide ont peu d'importance aux regards d'un dieu, ils ne devraient pas susciter un grand émoi chez l'Empereur, qui lui aussi doit gérer l'univers: "*luminibus tuis, totus quibus utitur orbis*". Ainsi l'expression "*imparibus carmina facta modis*" s'oppose à "*imperii princeps*" ("*imparibus modis*" marquant le peu de valeur des vers) et la "*numen*" d'Auguste s'oppose aux "*lusibus ineptis*"; on en conclue donc que si Auguste a été touché par la poésie ovidienne, c'est qu'il a failli à sa grandeur et que pour s'en montrer à nouveau garant, il doit se montrer insensible aux écrits du poète et donc retirer sa condamnation.

c) Comparaison entre Auguste, Jupiter et la Poésie

Enfin – et c'est là que le talent du poète atteint toute sa grandeur – il joint à cette comparaison de l'Empereur et du dieu celle de la Poésie, elle aussi d'origine divine, et elle aussi capable du bien comme du mal. Cependant il place Auguste au-delà de la poésie, et l'Empereur apparaît ainsi comme une divinité supérieure.

Ovide insiste alors sur le fait que toute divinité se laisse parfois fléchir: "*sed solet interdum fieri placabile numen*".

La conclusion en est qu'Auguste devrait se laisser fléchir et Ovide corrobore cette thèse en mettant l'accent sur le fait que l'Empereur a fait une erreur: en effet ce dernier n'a pas, d'après le poète, eu le temps de lire les poèmes; mais on remarque que sa disculpation n'est pas toujours logique, puisque plus loin il se contredit en disant qu'Auguste n'a pas lu les bons poèmes: cela signifie donc qu'il a eu le temps d'en lire certains. On remarque qu'Ovide veut dénoncer l'erreur de l'Empereur, mais que ce faisant il n'est pas très à l'aise et donc malhabile.

Dans cette première partie, tantôt le poète se disculpe et accuse l'Empereur pour le châtement qui lui a été infligé, tantôt il s'autocritique et félicite Auguste pour une peine qui lui paraît douce. Son discours est donc illogique et son indécision quant à sa demande y transparait. Il n'ose demander clairement la rémission du châtement, et se contente donc de tergiverser, exprimant toutefois une demande tempérée: un exil certes, mais plus doux et plus proche; encensant la "*Gens Romana*", dont Auguste est le père et le maître, il proteste que

c'est un sacrilège de laisser vivre un de ses patriotes au milieu des barbares, et c'est au père de la Gens Romana de le sauver.

II - REVISION DE SON PROCES

La seconde moitié du livre ressemble peu à la première: cessant de tergiverser, Ovide est à présent décidé à défendre sa cause. Employant cette fois des arguments tangibles, il révisé son procès, à la défense.

1. CE QUI EST BON EST AUSSI MAUVAIS

Tout ce qui est utile est néfaste.

Le poète va donc commencer par discuter le côté dangereux ou non de ses oeuvres. Son premier argument, soutenu par maints exemples, sera "*nil prodest quod non laedere possit idem*". Par ce biais, il clame l'utilité de la poésie, et plus confiant, il met en valeur son oeuvre. En effet il compare l'Art Poétique à tout ce qui est indispensable à l'homme, à tout ce qui constitue l'univers d'un romain: la médecine, les plantes, l'épée, l'éloquence, le feu. Or, tous ces éléments ou arts peuvent se montrer capables du bon comme du mauvais: la médecine peut prolonger la vie comme elle peut tuer; les plantes peuvent être bienfaisantes ou malfaisantes; l'épée peut appartenir à un brigand et servir à un guet-apens, comme elle peut être l'attout d'un voyageur prudent; l'éloquence peut servir les causes justes comme les injustes; le feu est à la fois utile et dangereux. Ainsi tout ouvrage peut aussi être néfaste: Ovide le conçoit, mais assure avoir prévenu ses lecteurs de cet éventuel danger.

Tout loisir peut être néfaste:

Et si lire de la poésie peut risquer de corrompre, de même toute sorte de loisir peut corrompre, et Ovide cite les combats de gladiateurs, comme les jeux du cirque, présentent un danger du fait de la liberté de moeurs qui y règne. Le poète va plus loin en accusant le lieu fréquenté par les plus vertueux: le temple. En effet même le lieu le plus saint ("*augustior*") est à éviter dans le sens où il rappelle à l'esprit du visiteur les nombreuses idylles illégitimes de Jupiter, et les crimes des autres dieux: le viol d'Héphaïstos, la liaison adultère de Mars et de Vénus, les tourments qu'Héra infligea à ses rivales...

Ainsi le danger de corruption rencontré dans la poésie n'est pas plus grand que celui rencontré quotidiennement dans tous les endroits de loisir et même de piété.

2. - DIFFERENCE ENTRE L'ART ET LA VIE

Après avoir défendu la poésie en général, Ovide va défendre sa position en particulier, et pour cela son argument principal sera la différence entre l'art et la vie.

Il insiste alors sur le fait que tout se qui se trouve dans ses livres est imaginaire: il s'agit ici seulement d'art, et non de témoignages; il s'agit de "*dire*" et non pas de "*faire*". Ses écrits ne sont donc pas le reflet de son âme; "*quodque parum novit, nemo docere potest*", dit Ovide en sous-entendant qu'il ne connaît rien à la débauche, et il oppose "*delicias et mollia carmina*" à la proposition "*strinxerit (...) nomen fabula nulla meum.*" Il pose la différence des mœurs et des chants ("*mores/ carmine*") et explique que sa Muse est fort différente de sa vie: "*vita verecunda est Musa iocosa mea*". Les oeuvres ne sont que "*mendax*" et "*ficta*", et le livre n'est pas le reflet de l'âme ("*nec liber indicium est animi*").

Il reporte ainsi toute sa culpabilité sur sa Muse: "*At cur in nostra nimia est lascivia Musa, curue meus cuiquam suadet amare liber?*"

Suite à cette distinction entre Poésie et Vie, Ovide affine sa comparaison par la différenciation du plaisir de l'oreille et du plaisir des sens; et, par suite, il fait la différence entre l'artiste, qui sous l'emprise de sa Muse, se permet des libertés, et l'homme, qui se doit de rester bon citoyen romain; et il n'est pas le seul exemple de cette dichotomie: il évoque à ce sujet Accius, qui malgré ses écrits n'était pas un être sanguinaire, et Térence, qui n'était pas non plus un festoyeur.

3. UNE PUNITION INJUSTE

Tout porte à dire que la punition dont le poète est victime est injuste, tout d'abord parce que les livres, causes de l'accusation, ne sont pas coupables: ces derniers préviennent le lecteur de leur éventuelle nocivité, et s'adressent aux courtisanes. Il ne font donc en aucun cas l'éducation des brus romaines et ne contiennent rien de contraire aux lois: "*non tamen idcirco legum contraria iussis sunt ea Romanas erudiuntque nurus*"; de ce fait, ils n'ont donné lieu à aucun retentissement mauvais.

Enfin, Ovide met l'accent sur le fait que la punition qu'il subit est illogique: citant toutes les oeuvres les plus fameuses de l'art gréco-latin, tant dans le genre tragique que dans l'ensemble de la littérature romaine ou dans la peinture, il remarque que l'amour reste l'éternel sujet. Or, toutes les oeuvres qu'il cite sont notoirement considérées comme des oeuvres d'art et mises librement à la disposition du public. Tibulle et Propertius couronnent la multitude d'exemples qui viennent

illustrer le nouvel argument: en effet ces deux poètes ont enseigné l'art de tromper, et ont récolté un franc succès alors même qu'Auguste était déjà sur le trône. Ovide dit avoir retenu l'héritage de ces poètes de premier rang, qui étaient à la mode: il ne se sent donc pas coupable, et ne comprend pas pourquoi lui seul est puni pour ce que d'autres ont fait librement: "*composito poenas solus amore dedi*". On remarque bien dans toute l'amertume de cette phrase le sentiment d'injustice qu'il ressent.

Et ce châtement est d'autant plus illogique qu'il survient de longues années après l'écriture de ces oeuvres, qui ont donc été laissées à la disposition du public auparavant, et cela redouble le sentiment d'injustice: "*supplicium patitur non nova culpa novum*".

Car en fin de compte, Ovide est puni pour ce qui plaît et ce qui est à la mode. En effet le théâtre florissant de l'époque proposait beaucoup de pièces ayant pour sujet l'amour, et il se trouve que ce sont ces pièces immorales qui s'avèrent avoir le plus de succès. Pourtant, elles sont à coup sûr bien plus immorales que de simples vers galants: on ne s'y contente pas de paroles, mais on offre aussi le spectacle de l'amour au public; ainsi ce ne sont pas seulement les oreilles qui fautent, mais aussi les yeux. Et même, c'est ce côté immoral qui plaît puisque quand l'amant trompe le mari, on lui décerne de grands bravos et la palme: "*cumque fefellit amans aliqua novitate maritum, plauditur et magno palma favore datur*". C'est justement cette qualité de spectacle qui a de la valeur et qui enrichit le poète: "*quoque minus prodest, scena est lucrosa poetae, tantaque non parvo crimina praetor emit*".

Or, Auguste lui-même paie et assiste à ces spectacles: de nouveau Ovide reprend sa position ambiguë envers l'Empereur. A la fois il l'accuse indirectement d'immoralité pour ces faits ("*scenica vidisti lentus adulteria*"), et à la fois il le loue de sa générosité: "*maiestas adeo comis ubique tua est!*"

Cependant le poète tente de comprendre le paradoxe, et envisage le fait que c'est la présentation sur scène qui disculpe les oeuvres: dans ce cas, il oppose à sa condamnation le fait que ses propres oeuvres ont elles aussi fait l'objet de spectacles; on voit ici l'illogisme de sa défense, puisqu'il disait auparavant que ces poèmes étaient moins coupables parce qu'ils ne suscitaient que le plaisir des oreilles; mais il essaie ici de comprendre les moeurs de son temps, et donc d'entrer dans une logique qui n'est pas la sienne.

A cette occasion Ovide évoque aussi les jeux de dés: ces derniers bénéficient d'un grand succès auprès du public; or, d'après la "*Mos Maiorum*", qui reste la meilleure référence morale des Romains, ces jeux étaient corrompus et interdits. Or Auguste lui-même y joue, et les

traités écrits sur l'art du jeu de dés, traités qui enseignent la manière d'assurer la plus de points ou d'éviter les chiens qui font perdre, circulent librement.

Après avoir argumenté, suscitant le bon sens de son juge, le poète va tenter d'attendrir Auguste: après avoir touché son esprit, il essaie de toucher son coeur, et provoque sa curiosité en promettant une oeuvre qui lui serait dédiée (il s'agit des *Fastes*), et une autre ayant pour sujet les rois et où il serait également sujet de l'Empereur: "*Auspicias quantum dederis mihi pectoris ipse quoque favore animi teque tuosque canam*". Visiblement, il veut faire regretter son geste à l'Empereur. En effet, il prétexte qu'il ne peut achever ces ouvrages, du fait de son châtement, sous-entendant que s'il est grâcié, Auguste pourra les lire. Mais là encore il disculpe Auguste, mettant la faute sur le destin "*sors mea*".

Enfin dans cette dernière partie, il clame son innocence, mettant l'accent sur le fait qu'il est le seul à avoir été puni. Pourtant, il n'a fait que suivre l'exemple des poètes et autres artistes parmi les plus réputés: "*non timui, fateor, ne, qua tot iere carinae, naufraga servatis omnibus una foret*". Il insiste sur l'unicité du châtement: "*repertus ego*"; et enfin sur le fait qu'il n'a fait de mal à personne: "*Nec meus ullius crimina versus habet. Candidus a salibus suffusus felle refugi: nulla venenato littera mixta ioco est*".

Enfin, il demande une peine proportionnelle à sa faute ("*par delicto sit mea poena suo*"); or, étant donné qu'il clame son innocence, cette peine, proportionnée à l'innocence, serait donc la grâce.

CONCLUSION

Le livre II des *Tristes* constitue donc une apologie: après avoir tergiversé pour s'attirer les bonnes grâces de son seul juge, Auguste, Ovide entreprend la révision de son procès, et se défend par maints arguments soutenus par des exemples: le lecteur ne peut que se ranger de son côté, par le sentiment de sympathie que suscite en lui ce brillant plaidoyer. La peine s'avère être illogique compte tenu des moeurs régnant alors à Rome et du succès des artistes de l'amour. De plus, ce châtement est survenu bien longtemps après la faute: on ne peut donc que conclure que c'est autre chose qu'Auguste reproche à Ovide, et que l'immoralité prétendue de ses oeuvres n'était qu'un prétexte: ainsi cette apologie, si bien tournée, où Ovide use de tous ses talents de rhéteur, n'aboutira pas et n'aura servi à rien, car le véritable litige outrepassa les oeuvres incriminées.

RIMA INTERIOARĂ ÎN PENTAMETRUL LUI OVIDIU -O CERCETARE ASUPRA ELEGIILODIN EXIL-

I. Distihul elegiac

1. Definiție și istoric

Distihul elegiac este cea mai veche strofă, obținută prin reunirea a două versuri (*δι-στίχος* = di stichos = 2 versuri), un hexametrul și un pentametrul. Altfel spus, potrivit definiției lui L. Havet, „*Un vers épique, suivi d'un pentamètre dactylique ou vers élégiaque, forme le distique élégiaque [...]. Le distique élégiaque est en réalité une strophe formée de deux hémipodies de forme différente: la fin de la strophe est indiquée par la suppression de la dernière syllabe du deuxième vers* ”.¹

ζυυ / ζυυ / ζυυ / ζυυ / ζυυ / ζυ (hexametrul dactilic)

ζυυ / ζυυ / ζ // ζυυ / ζυυ / — (pentametrul dactilic)

Este important să amintim că această structură metrică face trecerea de la tipul de versificație *κατὰ στίχον* către structura epodică-împărțirea pe strofe din poemul liric.

Apariția distihului elegiac trebuie situată în secolul al VIII-lea a.Chr., conform părerii lui Wilamowitz², care susține că, înaintea lui Callinos -, primul poet elegiac grec, care scrie pe la 670 a.Chr. -, exista o dezvoltare îndelungată a acestui tip de versificație.

Geneza și evoluția strofei elegiace nu poate fi determinată cu precizie. Elementele constitutive ale distihului sunt semnalate de Horațiu în *Arta poetică* (v.v. 75 – 76):

„*Versibus impariter iunctis querimonia primum*

Post etiam inclusa est voti sententia campos”

(“Fost- a întâi exprimată în versuri perechi, neegale

crunta durere, apoi bucuria împlinitei dorințe”).⁴

Expresia „*versibus impariter iunctis*” se referă, desigur, la cele două versuri care constituie strofa elegiacă: hexametrul și pentametrul, două serii inegale de metre. În același context, se face aluzie la originea controversată a distihului (v.v. 77 – 78):

„*Quis tamen exiguos elegos emisit auctor*

Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est”

(„Care - autor la lumină a scos elegiile scurte

se tot ceartă gramatici și - au să mai fie în ceartă”)⁵

Se pare că, de la început, distihul a fost o strofă compusă din trei elemente: un hexametrul și două hemiepe, care s-au contopit, aparent,

mai mult din punct de vedere al dispoziției grafice, într-un singur vers - pentametrul.

Termenul de *pentametrul* apare prima dată la Hermesianax din Colofon (*floruit* ~ 330 a. Chr.) și, probabil, se referea la durată: valoarea de 5 dactili. Pentametrul se mai numește și „*vers elegiac*”, pentru că, de obicei, se întâlnește împreună cu hexametrul, formând ἑλεγεῖον-ul.

În urma analizei pentametrelui la poezii elegiaci vechi, se desprind o serie de argumente în sprijinul ipotezei că cele două membre ale pentametrelui erau considerate un fel de versuri independente. Iată, pe scurt, aceste argumente⁶:

„a) după cum se știe, sfârșitul primului hemiepes coincide cu limita morfologică (sfârșitul de cuvânt) și uneori cu limita sintactică ;

b) hiatul între cele două emistihuri (hemiepes) apare foarte rar, dar e o dovadă că primul hemiepes era simțit ca vers independent, așa cum ne oferă, de pildă, Teognis:

v. 478: οὐτε τι γὰρ νήφω / οὐτε λίην μεθύω

c) admiterea unei silabe indiferente la sfârșitul primului membru, arată că poetul a considerat hemiepesul ca vers care, conform obiceiului, se termină prin syllaba anceps. Iată un exemplu oferit de Teognis :

v. 2: Λήσομαι ἀρχόμενος / οὐδ' ἄ ποπαυόμενος

d) eliziunea la nivelul dierezei în pentametrul apare destul de rar la poezii elegiaci, deci evitarea eliziunii la sfârșitul primului hemiepes demonstrează autonomia celor două emistihuri. ”

În ceea ce privește structura pentametrelui la poezii latini, au fost semnalate câteva reguli particulare, care fac versificația lor mai severă decât aceea a grecilor⁷. Iată care sunt aceste reguli:

1) își interzic eliziunea la cezură, excepție făcând Catul și Propertiu, la care s-au găsit câte trei exemple;

2) se remarcă tendința de a termina versurile cu o silabă lungă sau, cel puțin, terminată în consoană;

3) în timp ce grecii termină foarte frecvent versul printr-un cuvânt trisilabic, poezii latini, cu excepția lui Catul, evită, în general, să termine pentametrul printr-un cuvânt compus din trei silabe;

4) cele două emistihuri ale pentametrelui latin sunt construite într-un mod simetric: poezilor latini le place să termine un emistih printr-un adjectiv și pe celălalt prin substantivul pe care îl determină. Acest rafinament produce o rimă între cele două emistihuri, dacă cele două cuvinte sunt ale aceleiași declinări.

Distihul elegiac este foarte bine reprezentat în literatura greacă a secolului al VII-lea și al VI-lea a.Chr., devenind tipul de versificație cel mai răspândit în această perioadă la poezii ionieni.

Poezia elegiacă greacă, cuprinzând o tematică bogată și variată, nu constituie un gen literar, în sens strict, ci, așa cum reiese din Aristotel,

„Poetica”, 1447, trăsătura comună a poemelor incluse în această categorie ținea de tipul de versificație. Așadar, elegiile erau lucrările scrise în distih elegiac.

Începuturile elegiei se pierd în tradițiile populare preliterate ale Greciei. Terminologia genului - ἔλεγος, ἔλεγείον (μέτρον), ἔλεγεια (ὥδή) - desemnează tânguirea funebră (= θρήνος), iar metrul specific este pentametrul și distihul.

Cum a remarcat Pierre Grimal, pentametrul, care venea după hexametrul, vers amplu, lăsa impresia unei muzicalități abrupte, a unui plânset deznădăjduit, violent: „ il est certain que le distique avec son pentamètre, formé en réalité de deux tripodies dactyliques juxtaposées, venant après l'ampleur d'un hexamètre dactylique régulier, donne l'impression d'un développement heurté, comme brisé par un sanglot ”. ⁸

Elegia ioniană a Greciei antice din secolul VII - VI avea o anume tendință didactică și exprima, într-o manieră parentetică și gnostică, elanurile patriotice, așa cum au făcut-o Calinos și Tirteu⁹.

Mimnerm este primul poet care introduce tema dragostei și a tinereții, tratată însă meditativ, în abstract, fără implicarea experienței personale.

Antimah (sec. V-IV) fixează tipul elenistic al elegiei narativ - mitologice, într-o suită de legende înfățișând iubiri nefericite iar, la începutul secolului III a.Chr., Filetas din Cos scrie, și el, povestiri mitologice dedicate unui personaj feminin, Bittis.

Hermesianax din Colofon (cca. 300 a. Chr.) consacră trei cărți iubitei sale, Leontion, utilizând, ca și Antimah, catalogul hesiodic care se încheia cu el însuși, marcând, astfel, un progres în implicarea factorului subiectiv.

Calimah (sec. IV-III), reprezentantul alexandrinismului, invocat ca model de elegiacii romani, are meritul de a fi spart catalogul hesiodic și de a fi consacrat genul scurt.

2. Transferul distihului elegiac din poezia greacă în cea latină

Dacă, la greci, distihul elegiac a putut traduce cele mai diverse sentimente și situații, se pare că numai romanii au creat elegia ca specie literară lirică autonomă. Dar, desigur, mai mulți poeți greci, inclusiv și mai ales Calimah, au pregătit apariția elegiei romane ¹⁰

La Roma distihul elegiac era cunoscut încă de la Ennius în *Epigrammata*, iar comedia palliată și saturele lui Lucilius vehiculaseră o tematică erotică. Adepții calimahismului roman, poeții neoterici, anunță constituirea elegiei ca specie literară independentă. Catul a utilizat distihul elegiac în scopurile cele mai diverse, dar, o parte dintre poemele sale reprezintă preelegii. Unii cercetători îl consideră

adevăratul întemeietor al elegiei, deși el a fost, mai degrabă, creatorul celui mai semnificativ arhetip al ei. Oricum, meritul său este acela de a fi stabilit canonul genului, în care originalitatea romană se ia la întrecere cu grecii: „*Elegia quoque Graecos provocamus*”¹¹.

Mai puțin clară apare figura lui Gallus, considerat, multă vreme, întemeietorul elegiei, dar, mai probabilă, este presupunerea că el reprezintă un moment de trecere, în opera sa coexistând elegia narativă și elemente de poezie subiectivă.

Abia în „secolul” lui Augustus, distihul elegiac se specializează în exprimarea sentimentului de dragoste. La Roma, elegia nu traduce, neapărat, melancolia, provocată de tribulații erotice, ci se impune, mai ales, ca un poem erotic, în esență sentimental și senzual, în același timp, redactat în distih elegiac. Deși, la Roma, elegia n-a dispus niciodată de frontiere ferme și închise, totuși, ea și-a dobândit o autonomie clar conștientizată de Ovidiu și de alți scriitori romani. Ca și neotericii, elegiacii s-au detașat, parțial, de viața politică. În condițiile în care statul aparținea unui singur om, Augustus, elegiacii au preferat să se orienteze spre relațiile private, spre viața individului, spre dragoste, prietenie, artă și existență mondenă.

Adesea, elegiacii exprimă o atitudine nonconformistă, chiar contestată față de practicarea marilor virtuți romane, tradiționale. În legătură cu acest nonconformism moral și social, se află pacifismul elegiacilor. Aceștia, însă, nu se mulțumesc să exacerbeze eul liric, ci manifestă și o tendință „*de obiectivare, din dorința de a înscrie experiența erotică personală într-o ordine valorică superioară*”¹²

De aici, tenta didactică manifestată în tonul parentetic sau sentențios, reminescentă a vechii elegii romane, Tibul și Delia tind să devină, prin comportarea lor, un „*exemplum amoris*” (I, 6, 85-86). Propertiu își raportează, neîncetat, trăirile la suita de exemple mitologice, ori o încifrează în gnome. Ovidiu se consideră, în *Amores*, un prototip al îndrăgostitului la modă (II, 1, 5-10; III, 1), reluând tipul de elegie narativ elenistică, obiectivată narativ în Heroide, pentru ca, în trilogia *Artei*, să devină un *praeceptor amoris* (I, 17).

Concomitent, în legătură cu această obiectivare a sentimentelor personale, dar și cu tradițiile romane, apare o elegie „romană”, chiar civică. Tematica patriotică, de glorificare a Romei augustane și a valorilor ei tradiționale este abordată și de poeții elegiaci, ca urmare a solicitărilor oficiale, dar și din propriul elan civic.

Aceste două mari categorii tematice ale elegiei, cea social-istorică și cea intimă, sentimentală, reprezintă, de fapt, două moduri ideale de viață, instaurate în tradiția istorică a Romei: viața activă - în slujba colectivității, angajată civic, *negotium* - și viața contemplativă - izolată, în sfera fericirii individuale, *otium* -, două moduri de viață care implică

și două modalități literare diferite, cea a genurilor majore, în special epică, și cea lirică, a genului scurt.

3. Caracteristici ale distihului elegiac latin

Între distihul elegiac grec și cel latin există asemănări foarte importante, dar și deosebiri de nuanță. Se poate sublinia că elegiacii latini sunt, într-o oarecare măsură, adepții callimahismului roman, dar, totodată, ei „*practică o scriitură clasicizantă, întemeiată pe simetrie și armonie desăvârșită*”.¹³

Dintr-o cercetare atentă asupra elegiilor principalilor reprezentanți ai acesteia - Tibul, Propertiu, Ovidiu -, am surprins câteva dintre particularitățile distihului elegiac latin.

Tibul aplică, cu strictețe, regulile alcătuirii distihului, în care recunoaștem și înclinarea lui personală pentru simetrie, puritate, armonie. Poetul dovedește scrupulozitate în respectarea raportului între propoziție, ca unitate gramaticală și distih, ca unitate metrică. Cele mai multe distihuri conțin trei propoziții; mai mult de cinci propoziții se întâlnesc doar în trei cazuri: II, 2, 9-10; I, 2, 63-64; I, 8, 55-56¹³. Cele două versuri ale distihului sunt construite astfel încât să nu împietzeze unul asupra celuilalt, propoziția sfârșind odată cu versul, indiferent câte propoziții conține distihul. Tibul construiește distihul în așa fel încât să aibă autonomie, ideea unui să nu se continue în următorul; această regulă o respectă, cu foarte rare excepții: II, 1, 83-85; II, 5, 107-109; II, 5, 115-118¹⁴. Adesea, el grupează, în adevărate strofe, distihurile autonome, care au legătură de idei, dar nu mai mult decât trei distihuri, care alternează cu cele autonome izolate, pentru evitarea monotoniei (elegia I, 10, între versurile 33-34 sunt șase distihuri izolate, urmate de trei distihuri grupate prin anaphora *pax, pax, pax, pace* (v. 45-50).

De asemenea, trebuie menționat că Tibul stabilește un echilibru între spondei, care predomină în hexametrul, și dactili, care predomină în pentametrul.

La Propertiu, se poate remarca predilecția sa pentru simetrie, antiteze, refrenuri, rimă interioară și exterioară în distih. În ceea ce privește structura pentametrului, Propertiu se află sub influența lui Ovidiu și dacă la începutul carierei sale, folosea și finalele polisilabice, ulterior le va împușina treptat: în cartea I, din 353 pentametri, 127 se termină în cuvinte polisilabice, în timp ce ultima carte are numai 6 pentametri de acest fel, din 476¹⁵.

La Ovidiu, distihul elegiac dobândește o unitate ritmică perfectă; pentametrul succede hexametrului, ca o parte firească și imediată a aceluiasi organism. În pentametrul ovidian, primul emistih conține, de

preferință, un dactil, în timp ce, în partea a doua a pentametrului, se găsesc, în mod obligatoriu, doi dactili. În operele din ultima perioadă de activitate, se întâlnesc începuturi spondaice de pentametrul, servind la intensificarea ideii (*Tristia*, I, 1, 5, 18; 28; 6; 10; 7; 40; *Pontice*, 4, 11, 20; 4, 16, 40), sau chiar întregul emistih inițial spondaic (*Tristia* 4, 5, 24)¹⁶.

Tendința, tot mai accentuată, a elegiei latine, de a nu admite în finala pentametrului decât cuvinte bisilabice, devine lege, riguros respectată, în operele de tinerețe ale lui Ovidiu. Începând însă cu *Heroidele*, continuând cu ultimele două cărți din *Faste* și terminând cu operele din exil, această lege cunoaște tot mai multe abateri, în clausulă apărând cuvinte de trei, patru sau cinci silabe.

Cuvintele plurisilabice sunt, în general, nume proprii, scoase astfel în evidență. În *Tristia* 1, 3, 5-6, așezând la sfârșitul pentametrului cuvântul „*Ausoniae*”, poetul exprimă durerea și disperarea produse de despărțirea de Roma și de Italia.

Iam prope lux aderat, qua me discedere Caesar

Finibus extremae iusserat Ausoniae.

Uneori, la sfârșit de vers, există și nume comune latinești plurisilabice, majoritatea substantive, dar se întâlnesc și verbe. Ele exprimă, în general, idei centrale ale poeziei din exil, în jurul cărora poetul revine adesea: *amicitia, auxilium, ingenium, imperium*.

În ceea ce privește structura versurilor, din punct de vedere gramatical, dacă în hexametree *Metamorfozelor* sau în distihurile din *Amores* și *Heroide* se întâlnesc perioade mai lungi, în *Fasti* și în elegiile din exil, perioada coincide cu distihul, care reprezintă o unitate de idei.

În concluzie, am putea spune că istoria dezvoltării elegiei, până la punctul ei culminant, elegia erotică latină, se confundă cu istoria devenirii principalului ei element formal, *versul elegiac*. Nașterea versului elegiac, pentametrul, din versul eroic, hexametru, corespunde, în evoluția formelor, momentului trecerii de la modalitatea de reprezentare și exprimare obiectivă, epică, la lumii, la cea lirică, subiectivă.

Distihul elegiac, însoțirea dintre un hexametrul și un pentametrul, marchează clar acest moment de trecere. Ruptura pe care versul elegiac o aduce cursivității narative, specifică versului eroic, impune, totodată, o nouă simetrie, iar această nouă armonie formală aduce, la rândul ei, în planul conținutului, o nouă împlinire a sensului, căci, în principiu, distihul elegiac închide în sine un sens complet.

II. Rima interioară - procedeu homofonic, aplicat distihului elegiac grec și latin

1. Rima: definiție, caracteristici, tipuri

Poezia antică nu cunoștea rima ca principiu constructiv al structurii metrice a textului. Teoreticienii o includeau în fenomenul numit homoeoteuton (gr. **ὁμοιοτελευτόν** = sfârșit identic), respectiv „*terminația identică a două sau mai multe părți din frază*”¹⁷. Este vorba despre identitatea sfârșitului cuvintelor care se succed la distanță mică unul de altul.

Prin urmare, se spune că rima este un fenomen tipic pentru poezia modernă, în comparație cu poezia antică, unde identitatea generată de rimă nu era decât un fenomen de natură stilistică.

Înainte de a aborda problema rimei interioare în pentametrul latin și grec, am socotit necesar să facem câteva considerații de ordin general despre rimă, ca fenomen specific poeziei moderne.

Rima (fr. *rime*, din lat. *rythmus*) este o „*figură fonologică, ce face ca unitățile lexicale de la finele versurilor să se asemene, grație omofoniei, ultimelor silabe accentuate*”¹⁸. Ea reprezintă, deci, potrivirea părții finale a cuvintelor de la sfârșitul unei serii ritmice (vers, emistih, grup de versuri) sau al unei unități sintactice (în proză).

Funcția poetică a rimei este aceea de „ornament muzical” al versului și de suport semantic al imaginii poetice. Aceasta înseamnă că ea reprezintă, pe de o parte, un element al formei, iar, pe de altă parte, un element al conținutului. Rima este un element organic al formei, prin eufonia ei (simetrie acustică), prin structura ei metrică (simetria accentelor), prin repartiția ei în strofă sau în întregul poem (simetria ei în compoziție).

Rima este un element al conținutului, întrucât ea conține o semnificație: „relația internă” dintre cuvintele care rimează¹⁹.

Termenul *rimă* desemnează, așadar, un anumit raport (sonor) între cuvinte, raport care poate fi exprimat, la modul general, și atunci vom vorbi despre *feluri de rimă*, sau despre diversele posibilități de *dispunere a rimei*, dar, alteori, poate fi vorba despre rimă în sensul concret al cuvântului și atunci vom vorbi despre cuvinte care rimează.

Dispunerea rimei în unități metrice superioare poate fi diferită, dar, pentru ca identitatea dintre cuvintele care rimează să poată fi receptată, este necesar ca acestea să nu fie prea departe unul de altul. Unele din tipurile de dispunere a rimelor se întâlnesc atât în poeziile trofice, cât și în cele nestrofice, în timp ce unele sunt mai curente în poeziile strofice.

Din prima categorie fac parte rimele împerecheate (versurile învecinate sunt marcate prin rimă).

Dispunerea rimelor se notează, de obicei, prin litere; astfel, rima împerecheată s-ar putea nota *aa bb cc dd*. Uneori, prin rimă pereche poate fi legată o serie întreagă de versuri învecinate (*aa aa....*). În astfel de cazuri, vorbim de rima - tiradă (monorima).

În strofe, se întâlnește, adesea, o distanță mai mare între rime, ceea ce se datorează faptului că impulsul metric este generat de forma strofică a poeziei. Așadar, rima are mai multe posibilități, dintre care cele mai frecvente sunt rima încrucișată (*a b a b*) și îmbrățișată (*a b b a*).

Pe lângă tipurile de rimă menționate mai sus, prin care se creează o omofonie pe verticală, specifică cuvintelor care încheie versurile și care (tipuri) aparțin rimei exterioare, există și o rimă în interiorul versurilor, ce presupune o omfonie pe orizontală, așa numita *rimă interioară*.

2. Rima interioară: definiție; funcție stilistică

Rima interioară este un homoeoteleuton în finala membrilor simetrice ale unui vers și constituie un procedeu homofonic, cu efecte stilistice deosebite, deoarece intensifică expresivitatea versului prin similitudine, analogie, simetrie și eufonie.

Eufonia ocupă o poziție importantă în ansamblul poeziei și poezii sunt conștienți de acest lucru. Ea nu poate fi considerată un factor neglijabil, un simplu „adaos ornamental” al versului, deoarece sărăcirea evidentă a unui vers, din punct de vedere eufonic, este resimțită foarte puternic, în contrast cu o încărcătură sonoră apreciabilă. Ar fi suficient să amintim că simbolistii impuneau muzicalitatea versului ca una dintre cerințele fundamentale ale programului lor (conform, de exemplu, afirmației lui P. Verlaine : „*de la musique avant tout chose*” „muzică înainte de toate”), în contrast cu ariditatea voită a versului realist.

Impresia fonică produsă de o frază depinde, în mod special, de felul în care se face sudura între cuvinte. Repetarea sunetelor asemănătoare este observată, în mod deosebit, la inițiala și finala cuvintelor (aliterația și homoeoteleutonul).

În ceea ce privește funcția stilistică a rimei interioare, se poate spune că cele două aspecte sonore ce caracterizează finalul celor două emistihuri - consonanța și pauza - funcționează aidoma unei cutii de rezonanță. Ele au calitatea de a pune în evidență cuvintele participante la rimă, reliefându-le, cu pregnanță, ceea ce înseamnă că, din punct de vedere stilistic, poziția rimei devine cel mai râvnit loc al versului. Astfel, se poate spune că rima interioară funcționează, de multe ori, asemenea unui focar, concentrând în ea tot ce are versul mai semnificativ, din punct de vedere stilistic.

3. Rima interioară - procedeu homofonic practicat de poezii elegiaci greci și latini

Analizând felul în care poezii elegiaci greci au întrebuințat valoarea expresivă a sunetelor și procedeele homofonice (aliterația,

homoeoteleutonul, rima interioară), se poate remarca „o oarecare gradație care ține atât de conținutul divers al elegiilor cât și de perfecționarea treptată a artei versificației”²⁰.

În timp ce Callinos acordă o importanță mai mică efectelor stilistice, insistând mai ales asupra conținutului elegiei sale și alegerii cuvintelor destinate să impresioneze și să convingă, Tirteu, Solon și, mai ales, Teognis, acordă procedeele stilistice o importanță cel puțin egală cu cea acordată conținutului.

În urma unei cercetări rapide asupra elegiei arhaice grecești, putem spune că rima interioară este mai puțin folosită de primii elegiaci - Callinos, Tirteu, Mimnerm - , dar, apare foarte frecvent la Teognis. Ea corespunde intenției poetilor elegiaci de a crea o simetrie nu numai în ceea ce privește pauzele din vers, ci și o simetrie homofonică.

Callinos 1D. v. 21 ἔρδει γὰρ πολλῶν / ἄξια μούνοσ' ἑών

Solon 3D. v. 12 ὕδ' ἱερῶν κτεανῶν / οὔτε τι δημοσιῶν

Teognis v. 174 καὶ γήρως πολιοῦ / Κύρνε, καὶ ἡπιάλου

Rima interioară sporește plasticitatea descrierilor, puterea de convingere a constatărilor, intensifică efectul maximelor.

În ceea ce îi privește pe poeții elegiaci latini, Tibul și Propertiu, predecesorii elegiaci ai lui Ovidiu, se observă tendința acestora de a prefera soluția rimei interioare în pentametrul, cu influență, câteodată, asupra hexametrelor aferenți sau chiar a pasajului extins.

Intenția poetilor este obținerea unei muzicalități sporite, la care se adaugă evidențierea valorii de cuvinte-cheie a cuvintelor participante la rimă, prin însăși omofonia lor.

Iată câteva exemple din operele lui Tibul și Propertiu:

Dum subigunt steriles arva serenda boves (Tibul, II, 3, 8)

Staret ut ante tuos conspicienda focus (Tibul, III, 12 = IV, 6;4)

Ter tibi fit libo, ter, dea casta, mero (Tibul, III, 12= IV, 6;13)

Molliter et tenera poneret ossa rosa (Propertiu, I, 7, 22)

Cum Menelao / surget e thalamo (Propertiu, II, 15, 14)

Increpat et versi clavis adunca trochi (Propertiu, III, 16, 6)

Se poate constata, așadar, că rima interioară este un procedeu frecvent în epoca lui Augustus, împrumutat de la greci, dar utilizat de către latini cu mai multă virtuozitate, așa cum o va demonstra Ovidiu.

III. De ce Ovidiu ?

Publius Ovidius Naso este unul dintre cei mai cunoscuți și mai populari poeți latini, căruia antichitatea târzie, evul mediu și Renașterea, epoca modernă și contemporaneitatea îi datorează, laolaltă, tributul cuvenit unei creații de o înaltă inspirație.

„Personalitatea sa literară este mai completă și mai dinamică decât portretul pe care i l-a fixat consensul erudiților”- spune un mare cunoscător al operei lui Ovidiu, caracterizându-l „poetul dintre două lumi”, una a clasicității principiilor estetice imuabile și alta, a noilor adevăruri artistice²¹. Trebuie să judecăm, deci, opera lui Ovidiu în lumina acelei *humanitas*, care pune în centrul atenției omul și problematica lui, și a mijloacelor noi, specifice, prin care mesajul umanist ne este transmis.

Puțini sunt poeții care au inspirat, în cele două milenii de la moartea lor, atâția urmași, a căror admirație pentru maestrul lor s-a manifestat nu doar formal, ci care și-au însușit motivele ovidiene, integrându-le substanței propriilor lor opere.

De aceea, am considerat utilă o evocare și o ilustrare a ecourilor operei lui Ovidiu, citită și reverberată până în cele mai îndepărtate hotare ale Imperiului Roman, căruia i-a supraviețuit, așa cum el însuși a prevăzut (*Tristia*, III, 7, 49-52).

Ovidiu a exercitat asupra literaturii latine din perioada imediat următoare o influență deosebită, atât prin tehnica versului, distihul elegiac devenind un model clasic pentru toți poeții, cât, mai ales, prin elementele retorice, care au avut un larg răsunet printre poeți.

Aproape toți poeții care au urmat după Ovidiu au suferit, într-o măsură mai mare sau mai mică, într-un domeniu sau altul, influența operei ovidiene: Manilius, Lucan, Valerius Flaccus, Statius, Calpurnius Siculus, Juvenal, Martial, Ausonius, Claudian, Rutilius Namatianus, Prudentius, Paulinus din Nola ș.a.

Spre deosebire de evul mediu, în care s-a bucurat de favoare, îndeosebi opera erotică a lui Ovidiu, începând cu Renașterea, *Metamorfozele* ocupă primul loc în perpetuarea gloriei lui, de-a lungul veacurilor. Acestea au fost foarte apreciate de umaniștii Renașterii din Italia, Franța și Anglia.

Ioachim de Bellay și Pierre de Ronsard imită și prelucrează, în piesele lor lirice, motive poetice ovidiene.

În literatura engleză din perioada Renașterii elisabetane, influența lui Ovidiu a fost mult mai pronunțată. Un loc deosebit îl ocupă legenda lui Pyramus și Thisbe, care, prin prelucrarea ei în cele mai felurite genuri de poezie, începând cu sonetele și mergând până la balade și romane, pare a fi cea mai răspândită.

Destul de numeroase sunt ecourile operei lui Ovidiu în opera lui Shakespeare, care a împrumutat de la acesta material poetic și mitologic, atât în unele dintre piesele, cât și dintre romanele sale.

Dintre marii scriitori ai Renașterii spaniole, Cervantes îl citește și-l citează adesea, iar Lope de Vega a împrumutat din operele lui Ovidiu subiectele câtorva piese.

În epoca clasicismului și a barocului, influența lui Ovidiu marchează etape ascendente. Astfel, în literatura italiană din secolul al XVII-lea este elocventă opera lui Gianbattista Marino, considerat, mult timp, un Ovidiu modern.

În același secol, al XVII-lea, în Franța, Ovidiu e poetul antic cel mai popular, influența sa manifestându-se în aproape toate domeniile spirituale, *Metamorfozele* constituind un bogat și variat repertoriu pentru Opera franceză, încă de la întemeierea ei.

În literatura spaniolă din secolul al XVII-lea, Calderon de la Barca se inspiră, de asemenea, din *Metamorfoze* în piesa sa *Eco y Narciso*.

Influența lui Ovidiu în literatura engleză a continuat și în secolul al XVII-lea, datorită, îndeosebi, prestigiului de care s-a bucurat opera lui Shakespeare, atât de îmbibată de scrierile poetului latin. Cel mai mare poet al acestei perioade, John Milton, s-a remarcat tocmai prin atașamentul lui strâns față de Ovidiu, în elegiile sale din tinerețe întâlnindu-se reminescente din *Arta iubirii*.

În literatura germană a secolului al XVII-lea, influența lui Ovidiu se resimte mai mult prin traducerea unor prelucrări italiene și engleze de legende din *Metamorfoze*, iar, în cea a secolului al XVIII-lea, Ovidiu ocupă un loc cu totul deosebit în opera poetică a lui Schiller și Goethe, acesta din urmă fiind un fervent admirator al geniului ovidian.

Cu toate că interesul pentru opera lui Ovidiu începe să scadă în epoca romantică, cu toate că unii istorici ai literaturii latine sau autori de monografii consacrate lui Ovidiu, din epoca modernă, au formulat judecăți negative referitoare la acesta, reminescente ovidiene se întâlnesc și în literatura secolului XX: Albert Samain, Bernard Shaw, G. Hauptman, Tomas Morales, Yacinto Gran.

Cercetările recente, abordate în spiritul secolului nostru, cu precădere studiile erudiților H. Frankel, L.P. Wilkinson, H. Bardon, V. Pöschl, M. V. Albrecht, ni-l relevă pe Ovidiu ca înaintaș îndepărtat al artei și al procedeele artistice moderne. Pentru George Călinescu, el este un precursor al teoriei romantice a genului, constatând chiar că poetul latin este „întâiul romantic european”. H. Bardon, într-un studiu fundamental, subliniază „elanul baroc” al lui Ovidiu, primul poet latin care nesocotește - conștient -, în numele „modernismului”, canoanele consacrate ale clasicismului²².

În afară de literatură, influența operei lui Ovidiu a fost considerabilă și asupra artelor plastice. Mult mai puternică însă a fost această influență în epoca Renașterii, precum și în epocile succesive. Și-au luat, astfel, subiecte pentru tablourile sau pentru frescele lor: Pollainolo, Pinturicchio, Veronese, Raffaello, Corregio, Sebastiano del Piombo, Tiziano - în epoca Renașterii -, Domenichino, Pussin, Rubens - în epoca barocă -, Guerin - în cea romantică.

Sculptorii s-au inspirat și ei din *Metamorfoze*, începând cu epoca Renașterii și până în cea modernă. Celebre sunt operele lui Michelangelo, Cellini, Bernini, Girardon, Caldelari.

Sub influența picturilor și sculpturilor inspirate din *Metamorfoze*, precum și sub influența directă a textului ovidian, subiectele mitologice abundă și în artele minore. Începând cu epoca Renașterii, numeroase gravuri în aramă sau prin procedeul numit „niello” reprezentau legende ovidiene. Dar, primul loc îl ocupă, în acest domeniu, ilustrațiile din edițiile *Metamorfozelor*.

Subiecte ovidiene au fost reprezentate și pe tapiserii și, în acest sens, se cunosc numeroase asemenea lucrări, executate în diferite țări europene, cum ar fi, de pildă, cele lucrate, în secolul al XVI-lea, de Ferrara, Firenze și Fontainbleau sau tapiseriile Gobelins, lucrate, în perioade succesive, până în secolul al XIX-lea, de Beauvais.

În domeniul muzicii, legendele *Metamorfozelor* au stat la baza unor librete de opere, începând cu prima dramă muzicală *Apollo și Daphne* (1594) și continuând cu libretele unor compozitori celebri ca: Lulli, Monteverdi, Gluck, Händel, Cherubini, Rameau.

Prețuirea de care s-a bucurat Ovidiu de-a lungul vremii nu se poate explica decât prin farmecul recunoscut al „artei” ovidiene inovatoare. Putem spune că „ars”, acest termen, prin excelență, ovidian, inaugurează, în sens artistic, prin Ovidiu, o adevărată „tehnologie” în planul inventivității umane. „*Quo ars non penetrat?*” - „*Unde nu pătrunde arta?*” spune Ovidiu, prefigurând spiritul iscoditor modern²³.

Pentru noi, românii, Ovidiu face parte din galeria poetilor naționali. El reprezintă, pentru lirica românească, „nu numai o culme artistică, literară - la fel ca și o sursă de informare istorică - dar el este și rapsodul care, în vremurile de început ale erei noi, a încântat cu lira sa sufletele aspre ale strămoșilor geto-daci”²⁴.

Formele sub care personalitatea și opera lui Ovidiu au supraviețuit, de-a lungul veacurilor, în cultura românească au fost determinate, îndeosebi, de exilul și moartea poetului la Tomis - Constanța de azi - care a făcut ca, la noi, Ovidiu să se bucure de o popularitate mai mare decât ceilalți scriitori ai antichității.

Cele două culegeri de elegii, scrise în distih elegiac, în timpul exilului la Tomis, *Tristia* - în cinci cărți - și *Epistulae ex Ponto* - în patru cărți - ocupă un loc aparte în creația sa, întrucât lirismul se proiectează în sentimente proprii: iubire, durere, deznădejde, speranță, revoltă, nostalgie - stări sufletești din care s-a născut poezia lirică -.

Din punct de vedere cronologic, *Tristele* se eșalonează între sfârșitul anului 8 și anul 12 p.Chr., iar *Ponticele*, între anii 12 și 16 sau 17 p.Chr. Aceste opere zugrăvesc viața de exilat a poetului, începând

cu momentul despărțirii de Roma, de ai săi și până în preajma morții.

Șocul realului, exilul din anul 8 p. Chr., îl supune pe poet la o experiență nouă, în care elegia devine un jurnal sentimental al dramei sale, depășind limita erosului și regăsindu-și, într-un fel, adevărata vocație, în sensul modern al genului - starea de neîmplinire, de melancolie și nostalgie, de așteptare și teamă - *metus, expectatio, spes*.

Ovidiu conferă, astfel, elegiei o orientare inedită, pe care n-o preconizaseră nici elegiacii romani, nici precursorii lor alexandrini. El depășește elegia arhaică greacă, elegia personală intimistă a elegiacilor latini și, în genere, elegia de dragoste, și creează o nouă formă de elegie - elegia autobiografică -, închipuită ca un jurnal al tribulațiilor autorului și al relegării.

Această experiență îl orientează către o poetică realistă, care se vrea lipsită de aparatul erudiției poetice, deși, în cele din urmă, Ovidiu recurge tot la topologia operei anterioare, valorificând, de fapt, pe cont propriu, întreaga experiență literară anterioară.

Lucrarea de față, însă, nu își propune abordarea celor două culegeri de elegii din exil din perspectiva excepționalei lor valori documentare, care, de altfel, a fost pusă în evidență prin studii și lucrări foarte numeroase, ci din perspectivă stilistică: rima interioară, un procedeu homofonic, cu impact deosebit asupra auditorului, un aspect al măiestriei artistice a lui Ovidiu.

Am avut în vedere, de asemenea, frecvența distihului elegiac în opera lui, de la cea din tinerețe, până la elegia din exil, inclusiv, ca și virtuozitatea și facilitatea lui în versificație, pe care, de altfel, o mărturisește singur „*et, quod tentabam scribere, versus erat*” (T, IV, 10, 26), de unde muzicalitatea generală a versurilor sale.

În sfârșit, am socotit că Ovidiu este paradigmatic pentru întreaga elegie latină prin deprinderea și perfecționarea procedeelor utilizate de predecesorii săi, atât greci, cât și latini.

IV. Prezentarea situațională a rimelor interioare în pentametrul elegiilor din cele două culegeri, „Tristia” și „Pontica”

În urma analizei complete a textului elegiilor din cele două culegeri, a rezultat următoarea *situație statistică* ce ilustrează *frecvența* rimei interioare pentru fiecare carte și elegie.

„TRISTIA” - 5 cărți

Cartea I = 11 elegii

elegia 1 = 114 versuri; 11 situații - 9,6 %

elegia 2 = 110 versuri; 10 situații	- 9,0 %
elegia 3 = 110 versuri; 21 situații	- 19,0 %
elegia 4 = 28 versuri; 4 situații	- 14,2 %
elegia 5 = 84 versuri; 10 situații	- 11,9 %
elegia 6 = 36 versuri; 4 situații	- 11,1 %
elegia 7 = 40 versuri; 4 situații	- 10,0 %
elegia 8 = 50 versuri; 9 situații	- 18,0 %
elegia 9 = 66 versuri; 6 situații	- 9,0 %
elegia 10 = 50 versuri; 4 situații	- 8,0 %
elegia 11 = 44 versuri; 7 situații	- 15,9 %

Raportat la numărul de versuri al fiecărei elegii, în „Tristia”, cartea I, cele mai bogate în rime interioare sunt elegiile: 3, 8, 11.4.

Cartea a II-a elegie unica = 578 versuri, conținând 59 de situații cu rimă interioară - 10,2 %

Cartea a III-a = 14 elegii

elegia 1 = 82 versuri; 8 situații	- 9,8 %
elegia 2 = 30 versuri; 1 situație	- 3,3 %
elegia 3 = 88 versuri; 8 situații	- 9,1 %
elegia 4 = 78 versuri; 9 situații	- 11,5 %
elegia 5 = 56 versuri; 8 situații	- 14,3 %
elegia 6 = 38 versuri; 2 situații	- 5,3 %
elegia 7 = 54 versuri; 7 situații	- 13,0 %
elegia 8 = 42 versuri; 3 situații	- 7,1 %
elegia 9 = 34 versuri; 2 situații	- 5,9 %
elegia 10 = 78 versuri; 12 situații	- 15,4 %
elegia 11 = 54 versuri; 8 situații	- 14,8 %
elegia 12 = 54 versuri; 6 situații	- 11,7 %
elegia 13 = 28 versuri; 3 situații	- 10,7 %
elegia 14 = 52 versuri; 3 situații	- 5,8 %

În cartea a III-a, cele mai bogate în rime interioare sînt elegiile : 10, 11, 5 și 14.

Cartea a IV-a = 10 elegii

elegia 1 = 107 versuri; 10 situații	- 9,3 %
elegia 2 = 74 versuri; 7 situații	- 9,4 %
elegia 3 = 84 versuri; 5 situații	- 5,9 %
elegia 4 = 88 versuri; 11 situații	- 12,5 %
elegia 5 = 34 versuri; 5 situații	- 14,7 %
elegia 6 = 50 versuri; 6 situații	- 12,0 %
elegia 7 = 26 versuri; 1 situație	- 3,8 %

elegia 8 = 52 versuri;	6 situații	- 11,5 %
elegia 9 = 32 versuri;	3 situații	- 9,4 %
elegia 10 = 132 versuri;	15 situații	- 11,4 %

În cartea a IV-a, cele mai bogate în rime interioare sînt elegiile: 5, 4, 6, 8.

Cartea a V-a = 14 elegii

elegia 1 = 80 versuri;	11 situații	- 13,7 %
elegia 2 = 78 versuri;	6 situații	- 7,6 %
elegia 3 = 58 versuri;	9 situații	- 15,5 %
elegia 4 = 50 versuri;	5 situații	- 10,0 %
elegia 5 = 64 versuri;	10 situații	- 15,6 %
elegia 6 = 46 versuri;	5 situații	- 10,8 %
elegia 7 = 68 versuri;	10 situații	- 14,7 %
elegia 8 = 38 versuri;	7 situații	- 18,4 %
elegia 9 = 38 versuri;	4 situații	- 10,5 %
elegia 10 = 52 versuri;	4 situații	- 7,6 %
elegia 11 = 30 versuri;	5 situații	- 16,6 %
elegia 12 = 68 versuri;	6 situații	- 8,8 %
elegia 13 = 34 versuri;	4 situații	- 11,7 %
elegia 14 = 46 versuri;	4 situații	- 8,6 %

În cartea a V-a, cele mai bogate în rime interioare sînt elegiile: 8, 11, 5, 7.

„PONTICA” - 4 cărți

Cartea I = 10 epistole

epistola 1 = 80 versuri;	6 situații	- 7,5 %
epistola 2 = 148 versuri;	20 situații	- 13,5 %
epistola 3 = 94 versuri;	10 situații	- 10,6 %
epistola 4 = 58 versuri;	5 situații	- 8,6 %
epistola 5 = 86 versuri;	8 situații	- 9,3 %
epistola 6 = 47 versuri;	2 situații	- 4,2 %
epistola 7 = 68 versuri;	7 situații	- 10,3 %
epistola 8 = 82 versuri;	13 situații	- 15,3 %
epistola 9 = 56 versuri;	5 situații	- 8,9 %
epistola 10 = 44 versuri;	7 situații	- 15,9 %

În „Pontica”, cartea I, cele mai bogate în rime interioare sînt epistolele: 10, 8, 2 și 3.

Cartea a II-a = 11 epistole

epistola 1 = 68 versuri;	9 situații	- 13,2 %
--------------------------	------------	----------

epistola 2 = 127 versuri; 15 situații	- 11,8 %
epistola 3 = 100 versuri; 11 situații	- 11,0 %
epistola 4 = 34 versuri; 4 situații	- 11,8 %
epistola 5 = 69 versuri; 4 situații	- 5,8 %

În cartea a II-a, cele mai bogate în rime interioare sînt epistolele: 1, 2, 4 și 3.

Cartea a III-a = 9 epistole

epistola 1 = 167 versuri; 15 situații	- 8.9%
epistola 2 = 110 versuri; 12 situații	- 10.9%
epistola 3 = 108 versuri; 14 situații	- 12.9%
epistola 4 = 114 versuri; 11 situații	- 9.6%
epistola 5 = 58 versuri; 7 situații	- 12.0%
epistola 6 = 60 versuri; 8 situații	- 13.3%
epistola 7 = 40 versuri; 4 situații	- 10.0%
epistola 8 = 24 versuri; 1 situație	- 4.1%
epistola 9 = 56 versuri; -	-

În cartea a III - a, cele mai bogate în rime interioare sînt epistolele: 6, 3, 2 și 7.

Cartea a IV - a = 16 epistole

epistola 1 = 36 versuri; 7 situații	-19.4%
epistola 2 = 50 versuri; 3 situații	- 6.0%
epistola 3 = 57 versuri; 4 situații	- 7.0%
epistola 4 = 50 versuri; 5 situații	- 10.0%
epistola 5 = 46 versuri; 8 situații	- 17.4%
epistola 6 = 50 versuri; 5 situații	- 10.0%
epistola 7 = 54 versuri; 4 situații	- 7.4%
epistola 8 = 90 versuri; 9 situații	- 10.0%
epistola 9 = 134 versuri; 12 situații	- 8.9%
epistola 10 = 84 versuri; 6 situații	- 7.1%
epistola 11 = 22 versuri; 2 situații	- 9.0%
epistola 12 = 50 versuri; 4 situații	- 8.0%
epistola 13 = 50 versuri; 10 situații	- 20.0%
epistola 14 = 62 versuri; 8 situații	- 12.9%
epistola 15 = 42 versuri; 4 situații	- 9.5%
epistola 16 = 52 versuri; 1 situație	- 1.9%

În cartea a IV-a, cele mai bogate în rime interioare sînt epistolele: 13, 1, 5 și 14.

1. L. Havet, *Cours élémentaire de métrique grecque et latine*, Paris, 1888, p. 73
2. *GriechischeVerskunst*, p.101; vezi și Mariana Băluță - Skultety, *Despre versificația elegiei arhaice grecești*, p. 47 / 1, în "Analele Universității București", XVIII , 1969
3. Horațiu, *Opera omnia*, Ed. Univers, București, 1980, p. 312 (traducere de I.. Marinescu)
4. *Ibidem*
5. Vezi aceste argumente la Mariana Băluță - Skultety, *op. cit.*, p. 49 / 3
6. Vezi, în acest sens, L. Havet, *Cours élémentaire de métrique grecque et latine*, Paris, 1888, p. 76 - 77
7. Pierre Grimal, *Le lyrisme a Rome*, Paris, 1978, p. 117
8. Pentru analiza formării și dezvoltării elegiei, vezi Mihai Nichita, *Elegia*, în "Istoria literaturii latine", vol. II, partea a II-a , București, 1982, p. 5 și urm.
9. Vezi, în această privință, Eugen Cizek, *Geneza și expansiunea elegiei*, în "Istoria literaturii latine", vol. I, București, 1994, p. 322-323.
10. Quintilian, *Institutio oratoria*, X, 1, 93
11. M. Nichita, *op. cit.*, p. 10
12. Eugen Cizek, *op. cit.*, p. 323
13. În acest sens, vezi A. Cartault, *Le distique élégiaque chez Tibulle, Sulpicia, Lygdamus*, Paris, 1911, p. 265
14. Vezi A. Cartault, *op. cit.*, p. 278; R. Ocheșanu, *Corpus Tibullianum*, în "Istoria literaturii latine", vol. II, partea a II-a, București, 1982, p. 62
15. În această problemă, vezi și T. Costa, *Sextus Propertius*, în "Istoria literaturii latine", vol. II, partea a II-a, p. 128
16. Vezi J.Vilan Unguru, *Publius Ovidius Naso*, în "Istoria literaturii latine", partea a-II-a, București, 1982, p. 258
17. M. F. Quintilianus, *Arta oratoria*, vol. II, Bucuresti, Ed. Minerva, 1974, p. 82 (traducere de M. Hetco)
18. Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, Ed. Științifică, 1975, p. 182
19. În această privință, vezi R. Wellek, A. Warren, *Teoria literaturii*, Editura pentru literatură universală, București, 1967, p. 255
20. M. Băluță-Skultety, *Despre versificația elegiei arhaice grecești*, în "Analele Universității București", XVIII, 1969, p. 59 / 53
21. Herman Frankel, *Ovid- A Poet between Two Worlds*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1969, p. 2 și urm.
22. Vezi, în acest sens, *Ovide et la baroque*, în "Ovidiana. Recherches sur Ovid publiees ... par N.J. Herescu ", Paris, 1958, p. 75 și urm.
23. Vezi, în acest sens, Grigore Tănăsescu, *Ovidiu în secolul XX*, în

LA RIME INTERIEURE DANS LE PENTAMETRE D'OVIDE

Résumé

Le travail représente la partie introductive d'une étude plus vaste sur l'analyse intérieure des vers d'Ovide. On met sur le tapis des problèmes concernant la versification (le distique élégiaque: la définition, l'histoire du terme; le distique élégique dans la poésie grecque et latine) et la rime (spécialement la rime intérieure).

L'argumentation – *Pourquoi Ovide?* -, offre l'occasion de passer en revue les influences et les échos de l'oeuvre ovidienne.

ANTROPONIME DACICE ȘI ROMÂNEȘTI ÎN „DE ANTIQUIS ET HODIERNIS MOLDAVIAE NOMINIBUS” ȘI „HISTORIA MOLDO – VLACHICA”¹ DE DIMITRIE CANTEMIR

1. Preocuparea constantă a lui Dimitrie Cantemir de a-și cunoaște țara și de a o deschide către Europa s-a manifestat prin redactarea unor opere dedicate culturii și istoriei neamului: monografiile *Descriptio Moldaviae* și *Vita Constantini Cantemyrii*, în limba latină, respectiv *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, „monument al istoriografiei românești moderne la începuturile ei”². Realizarea acestor opere a fost un proces foarte îndelungat, întrerupt, deseori, de presiunile sociale și politice la care era supus autorul. Opera monografică dedicată Moldovei a fost precedată de un proiect abandonat, *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus*. De asemenea, *Hronicul* a avut o variantă inițială în limba latină, *Historia Moldo-Vlachica*. Ambele lucrări se păstrează, într-un singur manuscris, în Arhivele de Stat de la Moscova și au fost publicate, abia în 1983, în tomul IX, partea întâi, din seria „Opere complete” cantemiriene, într-o ediție critică, de o mare acribie științifică, realizată de profesorul Dan Slușanschi.

1.1. Din punct de vedere informațional, aceste două opere sunt importante prin aceea că ne arată fazele și metodele de lucru ale lui Cantemir, evoluția concepției sale despre istoria neamului. Din punct de vedere formal, fiind încă în stadiul de „ciorne”, ele ne indică modul de preluare a informației, influențele în limbaj și stil exercitate de lucrările bibliografice redactate în greaca veche sau modernă, în latina antică, medievală sau neolatină, de cronicile slave și românești.

1.2. În acest eseu se va analiza felul în care numele proprii dacice și românești au fost adaptate în latina cantemiriană din DMN și HMV, acordând o importanță deosebită antroponimelor de scriitori și de personalități istorice.

2. Numele proprii de scriitori

2.1. Dimitrie Cantemir a utilizat o bibliografie bogată pentru realizarea operelor sale istorice. Unele ediții au fost consultate și excerptate cu siguranță de el, după cum o dovedesc fie trimiterile la volum, pagină, fie confruntarea textelor respective, reluate cu fidelitate. La alți autori ajunge prin intermediul unor surse secundare,

precum Bonfinius, Leunclavus, Calvisius, Petavius.

2.2. Dintre operele cronicarilor români, cea mai utilizată este *Letopiseșul* lui Grigore Ureche. Numele apare frecvent în text, dar Cantemir nu pare să-și înfrângă o ciudată șovăială în ceea ce privește grafiera lui.

2.2.1. Acest nume propriu suferă un dublu tratament, fiind considerat când indeclinabil, când substantiv cu tema în *a*.

2.2.2. Forma de nominativ cea mai utilizată este *Urekie*: *Urekie Vornic Moldavus historicus* (DMN, 158r, p. 84), *Urekie Vornik* (DMN, 158v, p. 88), uneori fiind concurată de forma *Ureke*, chiar pe aceeași pagină: *Ureke quidem* (DMN, 159r) sau de forma *Urekia*: *hunc forte Sylvium incaute secutus Urekia* (DMN 147r, p. 42).

2.2.3. În cazul genitiv, este socotit aproape peste tot declinabil: în "*Annales*" *Urekae historici Moldavi* (HMF, I, 8, 25, p.178), "*Annales*" *Urekae intelligit* (HMF, I, 9, 27, p.180), *ad Urekae, probatissimi Moldavorum historici, Praefationem* (HMF, I, 11, 37, p.196), *errorem Urekia* (DMN 162v, p.102), *Urechiae "Chronicum"* (DMN 166v, p.118). Cu rare excepții apare indeclinabil: *ad lubitum Ureke* (DMN 164r, p.108), *Urekie et Costini opinio* (DMN 160v, p. 94).

2.2.4. Folosit în cazul dativ, numele cronicarului rămâne indeclinabil: *si confidamus Ureke* (DMN 163r, p. 104).

2.2.5. În acuzativ, acest nume are forma *Urekiam* (DMN, 163r, p.104), dar, mai des, este utilizat indeclinabil: *secundum Ureke* (DMN 163v, p.106), *apud Ureke* (DMN, 164r, p.108).

2.2.6. În cazul ablativ, este menținută forma indeclinabilă: *ab Urekie* (DMN, 160r, p.92), *ab Ureke, ex Ureke* (DMN 163r, p.104).

2.3. Dintre cronicarii români, mai apar citați în textul cantemirian Miron și Nicolae Costin.

2.3.1. Se folosesc, în egală măsură, formele *Nicolaus* (DMN, 159v, p.90) și *Necolaus* (DMN 159r, p. 88).

2.3.2. Numele "Costin" este notat frecvent cu un *n* în plus, într-o tendință de scriere hipercorectă: *Miron Co[n]stin* (DMN, 166r, p.118), *Nicolaus Co[n]stinus Moldavus scriptor* (DMN, 149v, p. 50).

3. Numele proprii de figuri istorice

3.1. Informațiile referitoare la perioada dacică a istoriei românești au fost preluate de Cantemir din lucrări neautohtone, uneori din surse secundare. Astfel se explică existența mai multor variante grafice pentru același nume.

3.1.1. Varianta *Boerebista* - *cum Boerebista rege* (DMN 145v, p.34) - este explicabilă prin filiera de preluare a informației. Textul din Iustinus, după Trogus, continuă conjectura *Boerebista*, introdusă de G.J.Vossius, în locul numelui de *Oroles*.³ O altă lecțiune este *Barebista*, preluată tot dintr-o ediție la opera la Iustinus: *qui Iustino Barebista est*

(HMV, I, 4, 13, p. 156). Deși citează de mai multe ori această variantă, atunci când preia denumirile regilor daci de la Praetorius, folosește numele din opera acestuia: *Baruista sive Bervista* (HMV, I, 4, 13, p. 156).⁴

3.1.2. Pentru *Decebal*, Cantemir utilizează, la începutul lucrării DMN, denumirea de *Decibalus: sub eorum duce Decibalo* (147v, p.44), *duce illorum Decibalo* (148r, p. 44), după care recurge numai la *Decebalus*, denumire care apare în sursele medievale folosite ca bibliografie. Prin analogie cu Sarnicki, care deriva de la numele propriu *Diurpaneus*, adjectivul *Diurpaneicum - bellum Diurpaneicum*⁵ - Cantemir formează, de la *Decebalus*, adjectivul *Decebalicum: Bellum, inquit, Lib.III, C.6, Diurpaneicum (h.e.Decebalicum sive Dacicum)* (HMV, I, 7, 23, p.174; II, 2, 55, p. 228).

3.1.2.1. Deși, în general, încadrează acest nume la temele în *o*, Cantemir îl tratează uneori ca pe un substantiv cu tema consonantică: *Decebalis interitum* (HMV, II, 2, 56, p. 230), poate prin analogie cu *Diurpanis*, un alt nume sub care era cunoscut Decebal: *ultimus Dacorum Rex fuit Decebalus, qui et Diurpanis apud quosdam dicitur* (HMV, I, 1, 5, p. 158).

3.2. Numele de figuri medievale din istoria românească sunt preluate fie din cronicile bizantine, fie din lucrările cronicarilor români, de aceea procesul adaptării lor la limba latină implică oscilații grafice și de încadrare morfologică.

3.2.1. Dimitrie Cantemir este primul dintre istoricii noștri care face referiri la evul mediu românesc timpuriu, la Imperiul româno-bulgar și la valahii de la sudul Dunării. Bazându-se, mai ales, pe informațiile furnizate de cronică lui Nicetas Choniates, Cantemir analizează în detaliu episodul răscoalei vlahilor conduși de frații Petru și Asan împotriva Imperiului de Răsărit: *Eius defectionis principes et authores fuerunt duo ex illa gente fratres, Petrus et Asan* (HMV, III, 2, 110, p. 356).

3.2.1.1. Numele propriu *Asan* este încadrat la declinarea a treia. În cazul nominativ se află, în general, sub această formă, dublată uneori de *Asanes*: *Asanes autem non multo post in Mysiam reversus* (HMV, III, 6, 122, p. 374), *Asanes cum copias distribuisset (ibidem)*. Plasarea acestui substantiv în alte cazuri se face fără șovăieli de ordin morfologic: *ad Petrum et Asanem* (HMV, III, 6, 121, p. 372), *Asanem occidisse* (HMV, III, 6, p. 374), *ab Asane exquisitus (ibidem)*, *Asanis uxorem* (HMV, III, 4, 118, p. 368).

3.2.1.2. Trădătorul Asaneștilor și aliatul romeilor este Ivancu, nume care reprezintă varianta vlahă a lui "Ioan": *ab Ibanco (sic Ioannes a Blachis dicitur)* (HMV, III, 6, 122, p. 374). Acest substantiv propriu este încadrat la temele în *o*, fără să prezinte vreo anomalie morfologică: *neque Petrus Ibancum expugnare, neque Ibancus Petro se resistere facile*

posse cerneret (HMF, III, 6, p. 374).

3.2.2. Câteva probleme de adaptare la limba latină sunt ridicate de numele figurilor istorice românești din perioada de formare a cnezatelor și a voievodatelor moldovene și muntene. Aceste probleme apar pentru că informațiile au fost preluate de Cantemir din opere de limba greacă, slavonă și română.

3.2.2.1. Ortografierea și încadrarea morfologică a numelui propriu *Dragoș* par a fi dificile pentru Cantemir, după cum o arată cele patru variante grafice: *Dragoss* (DMN, 161v, p. 98), *Dragosz: annum Dragoszi principis exitus* (DMN, 161v, p. 98), *Dragossus: usque ad exitum Dragossi* (HMF, III, 12, 138, p. 410), *Dragossius: Moldaviae Dragossium* (HMF, III, 12, 138, p. 410). Poate că aceste oscilări grafice în latinizarea unui nume românesc au la bază analogia cu formele latinizate ale numelui istoricului polon Jan Dlugosz, *Dlugosius* (HMF, II, 2, 53, p. 224), *Dlugossius* (HMF, III, 12bis, p. 416).

3.2.2.1.1. În cazul acuzativ, pe lângă formele așteptate - *usque ad principem Dragossium; usque ad Dragossum* (DMN 163r, p. 104) - este folosită și forma *Dragoss: post primum Dragoss⁶* (DMN 161v, p. 98), *ad primum Principem Dragoss* (DMN 162v, p. 102), *ad Dragoss primum Principem Moldaviae* (DMN 164r, p. 108).

3.2.2.1.2. Șovăielile grafice se manifestă și când substantivul stă în cazul genitiv: *ille parens Dragosii; aliter frater Dragosii* (HMF, III, 12bis, p. 418) sau *ad exitum Dragossi* (HMF, III, 12, p. 410).

3.2.2.2. Omologul muntean al lui *Dragoș* este Radu Negru. Numele acestuia este fie păstrat ca în românește și, în acest caz, lăsat indeclinabil- *Montanorum Principem Radul Negru* (DMN 160r, p. 94), fie tradus în latină - *Radulus Niger, Valachiae Princeps* (HMF, III, 12bis, 141, p. 418) -, fie latinizat: *post Dragossi et Negruli principum ex Transilvania exitum* (DMN 164v, p. 112).

3.2.2.3. Antroponimicul *Bogdan* este fie folosit în forma românească - *Bogdan ille parens Dragosii* (HMF, III, 12bis, p. 428), fie latinizat prin încadrarea la temele în *o*: *fuisse Bogdanum* (HMF, III, 11, p. 402), *a Bogdano, Dragosii primi Principis parente* (HMF, III, 12bis, p. 418). De la acest nume este derivat toponimicul *Bogdania*, denumire pe care turcii o dau Moldovei: *Turcico vocabulo Nigra Bogdania* (HMF, III, 12bis, p. 418).

3.2.2.5. Cantemir preia eroarea de interpretare⁷ a sintagmei slavone din cronicile lui Grigore Ureche și Nicolae Costin, scriind *Petrus filius Mussati*, în locul formei așteptate *Mussatae*, deoarece este vorba despre Mușata sau, cu numele ei catolic, Margareta, fiica lui Bogdan I sau a lui Lațcu.

4. În concluzie, se poate remarca faptul că Dimitrie Cantemir este fidel surselor bibliografice, în ceea ce privește preluarea și/sau latini-

zarea antroponimelor dacice și românești. În cazul în care apar mai multe variante grafice, autorul le utilizează pe toate, încadrându-le morfologic în mod corespunzător. Dacă nu există atestări în alte documente de limbă latină, Cantemir este nevoit să găsească singur soluții. Din această cauză, am consemnat fie folosirea unor forme invariabile, fie oscilațiile grafice și morfologice. Am observat preferința autorului pentru formele declinabile, deci latinizate, ca părți componente ale unei neolatine elegante, specifice latinei europene din secolul al XVIII-lea.

NOTE

1. În cursul acestui eseu, se vor folosi următoarele prescurtări:
DMN, pentru *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus. Ca(put) 1*.
HMV, pentru *Historia Moldo-Vlachica*
2. Vide Virgil Cândea, 1983, p. 6
3. Vide *id.*, *ibid.*, nota 18, p. 35
4. Cf. Matthaeus Praetorius, *Orbis Gothicus*, IV, 4, 1688, p. 37
5. Stanislaus Sarnicki, 1587, p. 88
6. Poate fi invocată aici alunecarea autorului în registrul limbii materne.
7. Vide Dan Slusanschi, 1983, *Introducerea*, n. 214, p.99

DACIAN AND ROMANIAN ANTHROPONYMS IN „DE ANTIQUIS ET HODIERNIS MOLDAVAE NOMINIB” AND „HISTORIA MOLDO-VLACHICA” BY DIMITRIE CANTEMIR

Abstract

The object of this study was the analysis of the Dacian and the Romanian names that occur in Dimitrie Cantemir's Latin works "De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus" and "Historia Moldo-Vlachica". It was noticed that on the one hand, the author used the names as they were written in his Latin and Greek sources; on the other hand, he used the Romanian forms or tries several Latin forms he made ad hoc, in searching for the best one.

În 2002, a văzut lumina tiparului, la editura "Ex Ponto", un dicționar de cugetări latinești și grecești comentate, cu titlul *Cogito, ergo sum*, semnat de Ștefan Cucu. Numele autorului este cunoscut iubitorilor de carte; eminent clasicist și cadru universitar, Ștefan Cucu era, se pare, la al 11-lea volum de autor. Preocupările anterioare au vizat, deopotrivă, poezia (*Templul cuvintelor*, 1993), eseul (*Actualitatea anticilor*, 1994), adnotările bibliografice (*Arheologia și istoria veche a Dobrogei*, 1985). Dar, domeniul de care se simte atras și care convine cel mai bine structurii sale intelectuale și formației profesionale este cel al limbilor clasice. De la *Actualitatea anticilor* (1994), la *Curs de istoria literaturii latine* (același an, 1994) și de la dicționare – de drept roman (1996) sau citate biblice (2000), la *Publius Ovidius Naso și literatura română* (1997), Ștefan Cucu a dat măsura cunoașterii depline a unui domeniu de referință pentru cultura europeană. Titlul recentului volum este edificator pentru demersul intelectual în general – *Cogito, ergo sum / Gândesc, deci exist*. Este, în același timp, cartea de vizită a autorului, care își identifică existența cu cunoașterea. Cugetarea singură, sau aforismul, este expresia sintetizată a unei experiențe cumulate și care, odată asumate, oferă individului modele sau modalități de comportamente și atitudini, în limitele decenței și normalității.

În 465 de pagini, cartea conține 1256 de cugetări comentate, o *addenda* de expresii și formule latinești consacrate și mai mulți *indices*: de cugetări latinești, de cugetări grecești, index tematic, un altul de autori greci și altul de autori latini. Volumul se deschide cu îndrumări de folosire a dicționarului, iar, la sfârșit, oferă o bibliografie consistentă de enciclopedii, dicționare, antologii, traduceri și ediții bilingve.

Domeniile investigate sunt diverse: literatura latină și greacă, dreptul roman, scrierile creștine. Formularea cugetărilor diferă: de la definiția sau metafora vieții ("*a trăi înseamnă a gândi*" sau "*viața e o roată*"), a stării de fericire ("*fericit nu este acela care pare astfel altora, ci sieși*"), se trece la cea a morții ("*moartea este ultimul hotar al lucrurilor*"), sau a omului ("*omul este măsura tuturor lucrurilor*"). Întâlnim cugetări de atitudine: "*carpe diem*" ("*trăiește clipa*"), *nil admirari* ("*să nu te miri de nimic*"), *nil desperandum* ("*să nu-ți pierzi niciodată speranța*"). Altele sunt cugetări-constatări: "*legile sunt la fel ca pânda de păianjen*", "*un prieten sigur se cunoaște într-o împrejurare nesigură*", "*vorba este icoana sufletului*" sau "*cum e omul așa îi e și vorba*". Cugetările sunt ordonate alfabetic; traducerea este urmată de textul în limba latină sau greacă (ultimul transliterat).

Se crează, astfel, posibilitatea recunoașterii rapide a enunțului; uneori, forma inițială ne pare mai apropiată și mai ușor de reținut.

Conținutul cugetărilor este comentat pe larg, indicându-se sursa, domeniul de referință, motivația și receptivitatea în timp. Este domeniul în care autorul dă măsura informației sale enciclopedice. O dată în plus, admirăm capacitatea de cuprindere a unei literaturi vaste și ușurința cu care scriitorul decodifică cititorului conținutul sentinței. Cugetările sunt culese, deopotrivă, din tragicii greci și poezia latină, din scrierile filosofice și textele religioase, din narațiunile istorice și poezia de dragoste. Sunt citați autori celebri, precum: Cicero și Seneca, Horațiu și Ovidiu, Platon și Aristotel. Sunt exemplificări din *Proverbele lui Solomon* și învățăturile biblice; fragmente din *Anthologia lui Stobaïos* și reguli de procedură juridică din *Digeste*.

Cugetarea este explicată prin contextul literar căruia i-a aparținut. Comentariul realizează mai multe trepte de decodificare: traducerea – contextul – implicația – preluarea. De la o temă comună de tipul *otium / negotium* (odihnă / activitate), regăsită în proverbul *difficilis in otio quies* ("este greu să fii cuminte, când n-ai de lucru"), se ajunge, prin interpretarea lui Schopenhauer, la surprinderea unor conotații serioase de atitudine și implicare socială a individului.

Pornind de la comentări obiective, câmpul de referință al sentinței își lărgeste dimensiunile; aceasta face posibilă transmutarea sentinței dintr-o sferă în alta; treapta ultimă este actualizarea (raportarea la situația prezentă). Vezi, de pildă, comentariul pentru „*O, sancta simplicitas*” („*O, sfântă naivitate*”) sau „*Stat magni nominis umbra*” („*Rămâne umbra unui mare nume*”).

Cititorul descoperă înțelesuri unor forme divine, teme de meditație. Formula „*cogito, ergo sum*” poate deveni, în final, reversibilă: „*sum, ergo cogito*” („*exist, deci gândesc*”). În această relație, gândirea „devine un crez salvator pentru om, ca individ și specie.

Lucrarea se adresează unui public larg; clasicismul, format sau în formare, are surpriza recunoașterii unor teme, autori, citate, cu care este familiarizat. Atracția este și mai mare pentru „profanul”, care pune în relație „adevărurile vieții”, asimilate, la forma lor vulgară (populară), cu numele sau operele care le-au consacrat.

Cartea, în întregime, este o pledoarie pentru informare și cunoaștere. Citind-o, devenim mai bogați spiritual și mai înțelepți în acțiunile noastre sau ne creem, după Sofocle, starea de fericire: „*Cea dintâi condiție a fericirii este înțelepciunea*”.

Livia Buzoianu

Pasionată cercetătoare a antichității greco-latine, activând, deopotrivă, la Universitatea "Ovidius" și la Muzeul de Arheologie din Constanța, Livia Buzoianu a publicat, după importantul tom consacrat civilizației grecești, o carte de mici dimensiuni, dar de mare valoare științifică, având un titlu semnificativ: *Poetica verba*. Sunt reunite aici mai multe studii, contribuții ale autoarei, care a dovedit un interes constant pentru cercetarea civilizației, culturii și literaturii vechilor greci și romanilor. Autorii antici investigați în acest opuscul sunt Hesiod și Ovidiu, creatori ai unor opere perene, cu puternice rezonanțe în literatura universală.

Studiile *Nume și determinant în "Theogonia" lui Hesiod și Maxinomia semantică a numelor din "Theogonia" hesiodică* reprezintă importante contribuții la descifrarea sensurilor operei "păstorului din Ascra", cum îl numește Ovidiu pe Hesiod (*Ars amatoria*, I, v. 28). Autoarea realizează, cu deosebită acribie și competență, adevărate radiografii ale structurii textului hesiodic, analiza semantică și ideatică bazându-se pe solide repere gramaticale. Iată câteva exemple: "În textura proemiului, relația de subordonare a poetului față de Muze este pusă în lumină de verbul *ekeleuon* (au poruncit), de care depind două infinitive"; "Acest <<terpousi>> din textul hesiodic, tradus prin <<bucură, delectează, încântă, desfată>> este în relație cu trei participii, substituite ale Muzelor". "Toate sunt participii substantivizate ale verbului <<eimi>> (eu sunt), desemnând prezentul, viitorul și trecutul" (p. 11, 12).

Autoarea este preocupată de teonimie, de numele atribuite divinităților din Panteonul elin și, mai ales, de determinanții acestor "enomata". De fapt, numele Muzelor sunt înlocuite, uneori, de determinantul lor, exprimându-se printr-un epitet, printr-o circumlocuțiune (perifrază) sau printr-o antonomază.

Livia Buzoianu este preocupată și de problema inspirației poetice la Hesiod, aceasta fiind de esență divină. În acest sens, autoarea afirmă următoarele, făcând trimitere și la vestita concepție platoniciană: "Opera este pusă sub patronajul Muzelor. Făptura lor, susține poetul, i-a insuflat cântarea divină [...]. Rapsodul este într-o ipostază nouă: profet și interpret. Platon susține aceeași idee: Muzele iau mințile poezilor și se servesc de ei ca de niște slujitori, proroci și tâlmaci divini, pentru ca noi, când îi auzim, să știm că nu ei, niște oameni, sunt cei care spun niște lucruri așa de vrednice de luare aminte, ci zeul însuși este cel care ne grăiește nouă printr-înșii" (p. 10, 11).

Un interes deosebit îl manifestă cercetătoarea tomitană față de

opera marelui exilat de la Pontul Euxin, Publius Ovidius Naso. Aceștia îi consacră studiile: *Taxinomia* numelor proprii în cartea I din "Metamorfozele" lui Ovidius, Nume și determinant în textura mitului lui Phaethon și Elemente de istorie romană în "Metamorfozele" lui Ovidius. După cum se vede, autoarea prezentei cărți are ca punct de plecare – ca și în cazul operei lui Hesiod – onomastica mitologică, teonimia, urmărind, în mod special, "să surprindă în ce fel dispunerea cuvintelor în versuri pune în valoare numele proprii de divinități și abstracțiuni (personificări)" (p. 66). Reanalizând "analize parțiale segmentale de texte" – pe baza cărții I a *Metamorfozelor* -, Livia Buzoianu reușește să releve, în mod convingător, unele efecte stilistice neașteptate, realizate de poetul latin la nivel lexical și fonic. Este semnificativă următoarea frază: "*La nivel fonic, folosirea vocalismului dechis (a,e) și alternanța de silabe re/ra/rae reproduce mișcarea amplă și ritmică a valurilor care lovesc țărmul (v. 37): circumdare litera terrae*" (p.69). Această analiză, în care sunt scoase în evidență efectele stilistice ale anumitor foneme latinești, ne trimite cu gândul la vestitele versuri vergiliene din *Eneida*, în care prezența anumitor vocale și consoane conferă respectivelor pasaje o remarcabilă valoare artistică. A rămas celebru versul: "*Apparent rari nantes in gurgite vaste*" (c. I, v. 118), prin care se exprimă, în chip deosebit de sugestiv, liniștea tragică așternută pe mare, după cumplita furtună care a înghițit corăbiile troienilor.

Autoarea își extinde cercetarea și asupra cărții a doua a *Metamorfozelor* lui Ovidiu, analizând, cu deosebită competență și pătrundere, mitul lui Phaeton, fiul Soarelui.

Un valoros microstudiu este cel consacrat elementelor de istorie romană, prezentate în aceeași operă ovidiană, pe care Livia Buzoianu o consideră un fel de replică poetică la monumentală scriere a lui Titus Livius, *Ab Urbe condita* (*De la fundarea Romei*). Sunt amintite evenimentele istorice autentice din *Metamorfoze*, sau cele existente doar în planul ficțiunii. Pe scenă evoluează patru mari "actanți": Aeneas, Romulus, Caesar și Augustus.

Citind cu atenție notele de la subsol, ne dăm seama că Livia Buzoianu nu are doar solide cunoștințe în domeniul limbilor clasice, ci se simte "la ea acasă" și în domeniul lingvisticii generale, lingvisticii structurale și poeticii, citind frecvent din studii semnate de Saussure, Benveniste, Martinet, Greimas, Tzvetan, Todorov.

Putem afirma că prezentul volum, "cu asupra de măsură" din partea cercetătoarei tomitane, erudiție, scribie științifică, ne relevă noi valențe ale spiritualității greco-latine.

Ștefan CUCU

Tiparul executat la SC **INFCON** SA
tel./fax: 0241 580 527, 585 627

“Analele Dobrogei”, serie nouă, an VIII, 2005

Colegiul de redacție:

ANNA-MARIA DIANA

LAVINIA DACIA

DUMITRAȘCU GHEORGHE

CONSTANTIN CHERA

CECILIA PAȘCA

apare editat și finanțat de Muzeul de Istorie Națională și Arheologie
Constanța

An I	- 1995
An II	- 1996
An III	- 1997
An IV	- 1998
An V Nr. 1,2	- 1999
An VI	- 2000
An VII	- 2002
An VIII	- 2005

ISSN: 12244-810

<https://biblioteca-digitala.ro>